

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2015. június 4.

XV. évfolyam, 2. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Giricz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: folyoirat@aracs.org.rs

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Fekete György képzőművészeti munkái láthatók.

A címlapon: Golgota

A hátlapon: Jákob lajtorjája

Támogatók:

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

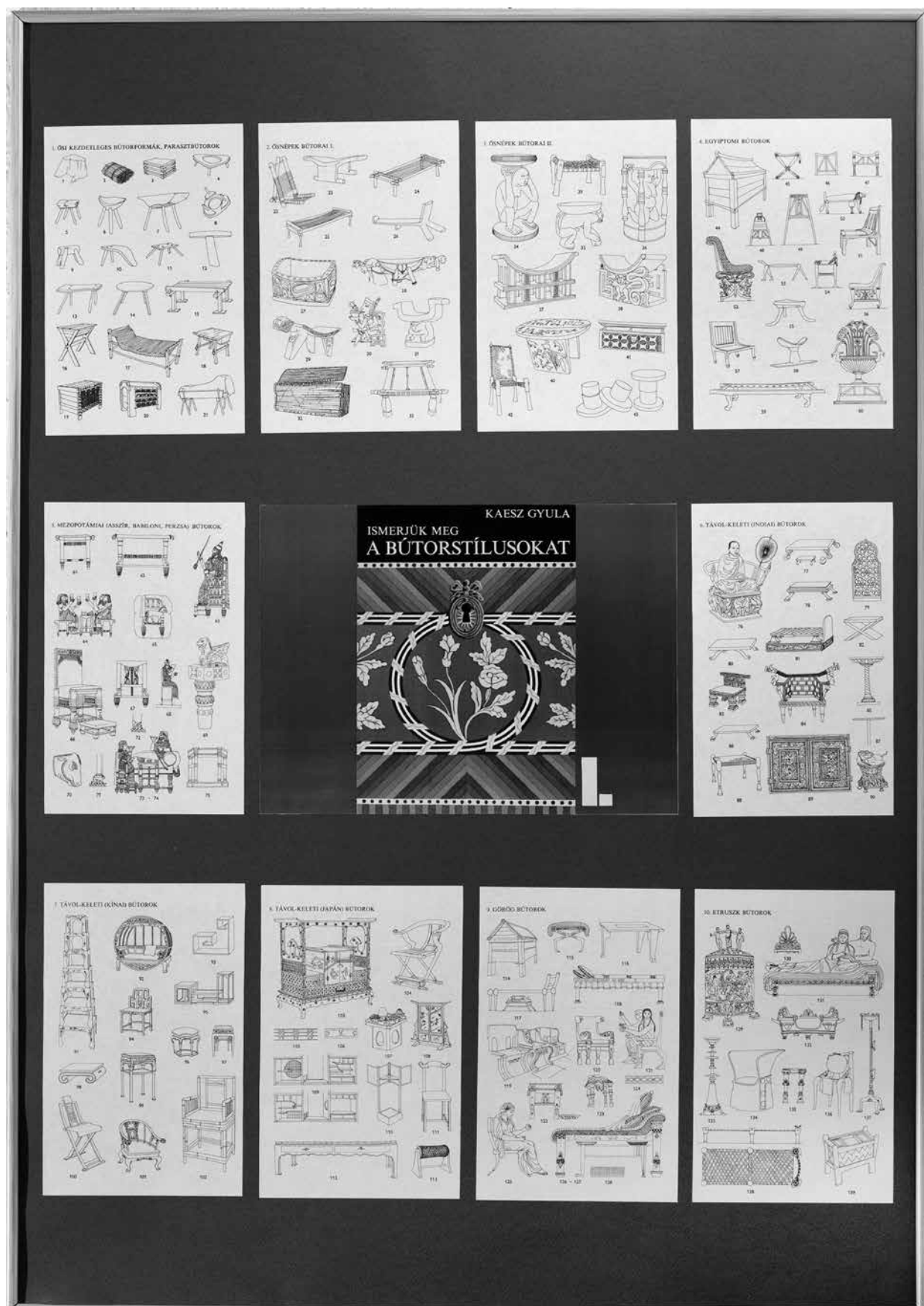
Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Szentmihályi Szabó Péter	Isten versei	5
Hódi Sándor	Egy bőrrönd könyv – Vajda Gáborra emlékezve	6
Borsányi Katinka	„Áldjanak téged a népek, Isten... áldjon meg minket Isten”	12
Iancu Laura	Versek	15
	A szeretet a titka mindennek – Bencsik István interjúja	16
Kozma Imre	Egy új életértelmezésre van szükség: meg kell tanulnunk közösségben, nemzetben gondolkodnunk – beszélgetőtárs Mihályi Katalin.	20
Diószegi György Antal	Bibliafordítások a Szerémségtől Vizsolyig.	28
Saitos Lajos	Versek	38
Sági Zoltán	Egyéni és közösségi nárcizmus	39
Gubás Jenő	Falurombolás szerbiai módon	44
Szabó Frigyes	A holló – regényrészlet	48
Hódi Éva	Kulturális értékőrzés és értékrombolás	50
Csapó Endre	Európa elárasztása – lehet szándékos	53
Mirnics Károly	Fiatalkorúak elrablása – az euroatlanti bájgúnár ellenállhatatlan vonzereje	58
Radnai István	Versek	67
Apró István	Média és nemzeti identitás	68
Tráser László	Cédulák VIII.	87
Klamár Zoltán	Ilyenek volnának a románok?	91
Juhász György	Autonómiakutatási esszé-tanulmány.	101
Bakos István	Álmok és remények kiállítása	105
Gálfalvi György	Közölhetetlenek vagyunk	108
Duray Miklós	Mikor és mivel kezdődött a kommunista egypártrendszer megszűnése?	112
Nagy Ervin	Hamis toposzok nélkül	121

E számunkban Fekete György képzőművészeti munkái láthatók.

Könyvillusztrációk I.

Isten versei

49.

Ha jobban bízhatok gyermekeitekben,
a test halála nem lenne oly félelmetes,
ha hinnétek a feltámadásban,
Fiamban, ki nektek üdvösséget szerez,
hasznosan tölthetnétek minden percet,
s jó szívvel adnátok át ezt a világot
utódaitoknak, nem rettegve és irigyen,
hanem mint bölcs, öreg, vidám barátok.

59.

A te kertednek húsz év kellett,
az én kertemnek évezredek.
Nekem csak szempillantás,
de felfoghatatlan neked.
Ha majd velem leszel,
meglátod és tanúsíthatod:
a kevés időben is van sok idő,
és kevés időt rejteget a sok.
Mindennap álomba szenderülsz,
álmod tarthat órákig vagy évig,
alhatsz a végítéletig akár,
az időt évmilliókban mérik.

68.

Kegyelem, könyörület, irgalom?
Egykor szép világotok egyre
irgalmatlanabb,
sokan az én nevemben is hazudnak,
nincs béke a szennyes ég alatt.

Igen, valóban utolsó idők jönnek,
az én türelmem sem végtelen,
egyszer majd megunom én is,
hogy hitvány hazugok packáznak velem.
Felajánlottam a szövetséget,
de kőtáblám összetört, lehullt,
mindenkire kiszabva lesz az ítélet,
mikor jogos haragom lesújt.
A gonoszokhoz nem lesz több közöm:
volt vízözön, most jön a tűzözön.

69.

Te hiszel bennem, s én hiszek benned,
mert így természetes, így egyszerű,
a föld hisz a virágban, fűben,
és hisz a földben a virág, a fű.
A hitet nem lehet magyarázni,
ha megmagyarázod, rögtön elillan –
te hiszel bennem, én hiszek benned,
még itt a földön, holtodiglan.
Aztán már nem lesz szükség hitre:
meglátjuk egymást színről színre.

72.

Bölcsességben növekszel, látom,
mert ellenségeidért is imádkozol:
a gyűlölet a legrosszabb tanácsadó,
és végső állomása a pokol.
Szeretni nem kell ellenségeid,
de megérteni, s főleg sajnálni lehet,
az igazságot csak én ismerem,
bízd rám az ítéletet.

Egy bőrönd könyv

Vajda Gáborra emlékezve*

Amikor utoljára találkoztunk, Vajda Gábor egy bőröndöt vonszolt maga után. Az eset Budapestén történt, a Vörösmarty téren valamelyik könyvhéten. A kerekéken guruló bőrönd saját könyveivel volt megrakva, árusítani hozta ki őket a Vörösmarty térre. Hárman-négyen az egyik könyvsátor előtt üldögéltünk, akiket a kiadó dedikálásra hívott meg a térre. Délvidékről jöttünk valamennyien. Gábor arca egy pillanatra felderült, amikor megpillantott bennünket, aztán mint ha sötét árnyék telepedett volna rá. Felsorolta bőröndje tartalmát, de csalódásul vette tudomásul, hogy ebben a körben – éhenkórász szerzők között – vásárlókra nem nagyon számíthat. Miután a könyvek kölcsönös cseréjének lehetősége szemlátomást nem nagyon érdekelte (nem erre gondolt), karjával megtörölte izzadt homlokát, majd távozott. Fáradt volt, és elcsigázott, szívszorító látványt nyújtott. Valószínűleg egyenesen a pályaudvarról érkezett. Szívesen leült volna közénk, de az a néhány kerti szék, amelyet ismeretlen kezek a könyvsátor elé kiraktak, foglalt volt. Távozása után egy ideig hallgattunk. Nem tudom, hogy ki mit gondolt magában, nekem a kisebbségi magyar írórsors jutott eszembe, amelyet ez a tovaguruló bőröndnyi könyv szimbolizált számomra. Lehet, hogy azért, mert kivételesen hivatalos vendég voltam az ünnepi könyvhéten, megesett a szívem Gáboron, akinek nem jutott egy tenyérnyi hely sem ezen a zsidvásáron.

Utólag, ha jobban belegondolok, már úgy látom, hogy ez a sorshatározó élmény nemcsak Vajda Gáborról szólt, hanem inkább a magunkfajta álmodozókról, „szabadúszó értelmiségiekről”, akiknek a könyveit hiába keressük a rogyásig telt könyváruházak polcain, vagy az eldugott kis könyvesboltokban, nem beszélve a belváros díszes kirakatairól. Elsősorban azokra a határon túli magyar „írástevőkre” (Hornyik Miklós szavaival élve) gondolok, akik nem tartoznak az

irodalom(politika) fősodrába, nem illenek bele a kánonba.

Máig fogva tart ez a társadalom-lélektani pillanatot, amelyet a könyvekkel megpakolt bőröndjét maga után vonzó Vajda Gábor szimbolizál. Akárhogyan és akárhonnan nézem, forgatom a dolgot magamban, az a tényállás, hogy a délvidéki tudományos és irodalmi élet kiemelkedő alakjának, magyar szakos tanárnak, irodalomtörténésznek, kritikusnak, esztétának, költőnek, novellistának, egyszóval ennek a magyar politikumnak nincs helye ezen a téren, a magyar könyv világnapján. Mondjon, ki mit akar, valami itt nagyon nincs rendjén. Elvégre mi, délvidéki magyarok nyelvi, morális, kulturális csoportként száz éve töretlenül a nemzet részének tartjuk magunkat, meg aztán újabban a politikum részéről is elhangzanak a „nemzet egységére” utaló szónoklatok. Illúziókba ringatjuk magunkat? Hiszen ha erre a megélt társadalom-lélektani pillanatra gondolok, amely a maga póreségében mutat rá közállapotainkra, a magyar kultúra csonkóságára, a nemzetrészek szellemi elzártságára, a helyzet minősítésére vonatkozóan nehezen találok megfelelő szavakat.

Megpróbálok árnyaltan fogalmazni. Az idők azért lassan változnak, a határok átjárhatóvá válnak, némi utánajárással magyar állampolgárságot lehet szerezni, a proletárdiktatúra demokráciára, az egypártrendszer többpártrendszerre váltott, már a kisebbségeknek is vannak magyar pártjaik, nemzetiszínű zászlóik, de a szellemi vérkeringés még akadozik. Olyannyira akadozik, hogy egy határon túli magyar írónak, ha csak nem tartozik a „bennfentesek” közé, nehezebb és körülményesebb szellemi termékeit (könyveit) Magyarországon árusítania, mint Kolumbiából drogot csempésznie az országba. Nem hiszem, hogy ez az áldatlan helyzet, ahogyan korábban, még mindig a „felforgató” gondolatoktól való fé-

lelemmel magyarázható. A könyvterjesztésnek egyszerűen „bürokratikus” akadályai vannak. Ez most az a bűvös szó, amellyel minden társadalmi anomáliát meg lehet „magyarázni”. Mi tagadás, elvileg ezeket a bürokratikus akadályokat le lehet küzdeni, elvégre ma mindent „ki lehet járni”, hiszen 25 éve a „szabad világhoz” tartozunk, a gyakorlatban azonban ennek a „kijárásnak” magas ára és teljesíthetetlen feltételei vannak. Be kell ismerni azt is, hogy a „szabadúszó értelmiségiek” – írók, filozófusok, kritikusok, művelődéstudománytörténészek – nem túl nagy gyakorlati érzékkel vannak megáldva. Kevésbé járatosak azokban a politikai, gazdasági, kulturális szférákban, amelyekben az „illetékesek” szervezik, elrendezik a világot. Nemcsak a könyvterjesztést illetően, hanem úgy általában. Ha jól érzékelem a helyzetet – ma is, mint régebben – a társadalmi „illetékeség” (az illeték?) körül van a gond.

A társadalom elvileg a kölcsönös megegyezések terebélyes hálózata, amelyben íratlan és írott törvények, szerződések, viselkedésminták, jogszabványok szabályozzák a társadalom tagjainak lehetőségeit. Ezeket a jogszabványokat (maradjunk csak ennél) a hatalom – attól függően, hogy diktatórikus, liberális, konzervatív, demokratikus – saját érdekei szerint osztja el. Fontos ezt a tényállást tisztán látnunk, a „társadalmi illetékeség” (kompetencia) ugyanis a gyakorlatban a társadalmi befolyásolás lehetőségét, a befolyásolás mértékét, hatékonyságát jelenti. Azt is mondhatnánk, hogy a gondolat és szóadás szabadságát, amennyiben az információátadás, egymás kölcsönös befolyásolása a „társadalmi illetékeség” keretei között zajlik.

A gondolkodó emberek (értelmiségiek) legjobbjai úgy gondolják, hogy az adott közösség tagjaként a társadalmi jogszabványtól (felhatalmazástól, pozíciótól) függetlenül minden visszásságot szóvá tehetnek, mindenféle bajra, veszélyre, visszaélésre felhívhatják a nagyközönség figyelmét. Vajda Gábor egész életében a központosított (vagy kollektivistá) államszervezés visszasságát bírálta. Főleg azt nehezményezte, hogy a hatalom szószólói között bőven akadtak magyar értelmiségiek, akik pozíciójuk megszerzése, megőrzése érdekében „megalkudtak”, „kiegyeztek” a hatalommal, s ennek fejében különféle jogszabványokra tettek szert. Vajda Gábor esz-

me- és irodalomtörténeti munkáiban egyfolytában azt bizonygatja, hogy a délvidéki magyarság önismeretének leépítése, nemzettudatának felszámolása módszeresen történt, amelynek végrehajtói – jóllehet a hatalom enyhébb-durvább manipulációval ezt kívánta elérni – a magyarság soraiból kerültek ki. Azokra a nemzettársaira neheztelt, akik közéleti pozícióikat betöltve határozatosan befolyásolták sorsunk (balsorsunk) alakulását: beleszóltak az iskolai neveltetésünkbe, életünk egzisztenciális kérdéseibe, történelmi tudatunk formálásába (deformálásába), folyóirat- és könyvkiadásunkba, hitéletünkbe, ünnepeinkbe, társasági kapcsolatainkba, keretet adtak kulturális elképzeléseinknek, határt szabtak álmainknak. Az említett értelmiségiekkel szemben Vajda Gábor nem volt megalkuvó, de azt sem akarta tudomásul venni, hogy az individuum (itt most a hozzá hasonló szabad értelmiségiekre gondolok) szinte tehetetlen a pozícionált értelmiségi réteggel szemben. Tehetetlen, mert akinek a kezében hatalom van, ott (mögötte) olyan erő is van, amellyel nehéz szembeszállni. Illetve csak akkor lehetséges és érdemes, ha „kívülállóként” kellő súllyal tudunk a közvéleményre befolyást gyakorolni, ha a közbeszéd irányításának megszerzésével afféle „szellemi forradalmat” tudunk kirobbantani. Tegyük mindjárt hozzá, hogy ez még – pusztán a gondolat erejével – a történelem során soha senkinek sem sikerült, a legzseniálisabb elméknek sem.

Maga Vajda Gábor sem gondolta volna, hogy az a rendszer, amelynek kíméletlen bírálója volt, hamarabb kimúlik, mintsem az agyakat béklyózó beidegződések jelentősen megváltoztak volna. Nem lehetett előre látni-hallani a régi rendszer erődítményeinek omlását. A várfalakon változatlanul nagnak és erősnek érezték magukat azok, akik a rendszert szolgálták, s akikre Vajda Gábor mentalitástörténeti munkáiban okkal-joggal kígyót-békát kiáltott. Sőt, a régi „szellemi vetélytársak” ma sem zavartatják nagyon magukat, nem érzik szükségét semmiféle megbánásnak, önmarcangolásnak.

Az a világ, amely ellen Vajda Gábor (is) harcolt, váratlanul (egészen más okoknál fogva) összeomlott. Utólag elmondhatjuk, hogy Vajda Gábornak – ebből a szempontból – végül is „igaza” volt. Más kérdés, hogy az új világ (a bennünket

érintő vonatkozásában) nagyon emlékeztet a régre. Sőt, a gondolkodó emberek (értelmiségiek) vonatkozásában nem beszélhetünk semmiféle változásról, legfeljebb abban az értelemben igen, hogy a „szabadfoglalkozású” értelmiségi helyzete még rosszabb (kilátástalanabb, keservesebb), mint annak előtte volt. A változás (amelyről a rendszerváltozás kapcsán beszélünk) pusztán politikai, egyéb vonatkozásban a változás szinte minden téren csalódást okozott. Illúzióink (értelmiségieknek) elsősorban a demokrácia intézményeihez tapadtak. Azzal, hogy a kultúrát sikerült elprivatizálni és elpiacosítani, az írástudók – akik Vajda Gáborhoz hasonlóan „nemzeti nagy múltunk” romjait őrizték eddig a strázsán – ágrólszakkadt szegényekké váltak.

Az, amire Vajda Gábor nem gondolt, és nem is gondolhatott, abban fogalmazható meg, hogy a szabad értelmiségit egyik hatalom sem tolerálja. A nyughatatlan szellemek, a reformerek, a más-ként gondolkodók most is a pálya szélére szorultak. A kommunista diktatúrát felváltó, új, „demokratikus hatalom” – talán még jobban, mint a régi hatalom – úgy gondolja, hogy az éretlen, tudatlan emberek vezetése (a társadalom szervezése) kizárólag az ő feladata, amelybe legkevesbé az értelmiségi rétegnek van beleszólása. Különösen a társadalmi reformokat, kisebbségi jogokat, szolidaritást, hatalommegosztást számon kérő „független értelmiségi” szálfák a szemében. Értethetően, hiszen az új hatalom a demokrácia örve alatt az utcáról bekerült, a közösség számára ismeretlen, többnyire képzetlen, szakmai tudással nem rendelkező, a társadalomszervezéshez végképp nem értő személyeket (sógor, koma, jó barát alapon) ruház fel vezetői jogkörrel, egybekkel.

Vajda Gábor bizonyos értelemben irigylésre méltó életet élt, mert maga választotta meg ellenfeleit. Művelt, hozzá hasonló képzettségű értelmiségiekkel vitázott, akik más társadalmi szereposztásból másként látták a világot. Rendületlenül hitt abban, hogy a „jó” és a „gonosz” szellemet el tudjuk egymástól választani, hogy kitartó munkával, tanulással, tudománnyal, felvilágosító munkával, következetes, bátor kiállással autonóm közösséggé válhatunk. Nyelvünket, kultúránkat, identitásunkat, önbecslésünket sikerül majd megőrizni. Lehetséges, hogy ez a nemes

cél kissé utópisztikusnak tűnt már akkor is, ennek ellenére Vajda Gáborral együtt hittük, hogy minden közösséget az alkotó élet visz előre, amelyben az írástudókra nagy felelősség hárul. Ilyen értelemben az ellenfelek csak abban különböztek tőle (tőlünk), hogy a rájuk ruházott jogkörért cserében hajlandóak voltak megalkudni vagy látzatalkalmazkodást színlelni. A vita akörül folyt, hogy szabad-e, lehet-e az igazi értelmiséginek a közösség érdeke ellenében a hatalomnak bármilyen engedelményeket tennie.

A rendszerváltozás után 25 évvel, a múltra visszatekintve, úgy tűnik, hogy túldimenzionáltuk a pozicionált értelmiség szerepét. Nem mintha magam is nem vélekedtem volna hasonlóképp, hiszen a „pozicionált értelmiségi” elmarasztaló fogalmát a köztudatba én ültettem el. Az elmúlt évtized fordulatai azonban olyan új elméleti és gyakorlati felismerésekhez vezettek, amelyek ma – a dolgok lényegét illetően – árnyaltabb megfogalmazásra kényszerítenek. Eljátszadozhatunk a gondolattal: Ha annak idején a szó erejével sikerül „megsemmisítő” csapást mérni azokra, akik a hazug optimizmus szószólói voltak, ma derűsebbek lennének a kilátásaink? Valóban (vélt vagy valós) értelmiségi ellenlábásaink voltak közösségünk romlásának legfőbb okozói? Vajda Gábor – és vele együtt mi is – sokáig meg voltunk győződve arról, hogy a „pusztulástól” csak a sorsközösség egységes érzete, jelesül a nemzeti „szolidaritás érzése”, erősítése menthet meg bennünket. Az „igazi” értelmiségiek elsőrendű kötelességének tartottuk a nemzeti összetartozás érzésének a felébresztését, erősítését, aki viszont értelmiségiként nem ezt tette, hanem olyan értékek hirdetője, olyan politikai tartalmak megszemélyesítője volt, amelyek a közösséget bomlasztják, az ellenség volt a javából.

De a nemzeti szolidaritásérzés helyett mással is példálózhatnánk. Az „átkos” alatt az „igaz” értelmiséginek a kommunizmus emésztő tűzére illett (volna) figyelmeztetnie a népet, rámutatva, hogy a gyászos pusztulás útját járja. Ma viszont a globalizmus térhódításával új veszedelem hatalmasodik el a világban: az identitás elroncsolódása nagyobb pusztítást jelent minden eddigi háborúnál, amennyiben a gyökértelen tömegembernél nincs kiszolgáltatottabb, sebezhetőbb lény a világon. Az „idegen önkény” könnyűszer-

rel veheti birtokába a világot, mert eltakarít minden közösséget az útjából. Az újkapitalizmus tobzódása láttán beszélhetünk akár a jövő megablásáról is, a társadalmi javak kiárusításáról, túlfogyasztásról, a kisemmizettek megvetéséről, a társadalom önpusztításáról.

Nagyjából ez az a gondolat, amely a közösségekben gondolkodó értelmiségieket összeköti. Természetesen csak azok vélekednek így, akik hisznek a közösség értékhozó, személyiségformáló erejében. Akik hisznek abban, hogy a társadalom és az emberiség történetét nem önmagukban a nagyszabású egyéni teljesítmények írják, hanem a hiteles közösségek, amelyek mintegy „kitermelik” ezeket az egyéniségeket. A mai trend (a társadalom, kultúra, személyiség összefüggéseit tekintve) ezzel a felfogással ellentétes. A „szabad verseny társadalmában” a közösségi kapcsolatok tehertételt jelentenek, az anonim környezet lett a domináns, mindenki erre esküszik. Ebben az anonim környezetben az egyén névtelen, feloldódik a tömegben, „önmegvalósításra” törekszik, annak ellenére, hogy közösségi háttér nélkül értelmét veszti a klasszikus értelemben vett személyiség.

A „névtelen tömegember” jó az államnak, jó a multinacionális cégeknek, jó a rosszul működő intézményeknek, jó a mindenkor hatalomnak, jó a negatív informális csoportoknak, jó a bűnözőknek, a maffiózóknak. Nem jó viszont azoknak a közösségeknek, csoportoknak, szervezeteknek, családoknak, individuumoknak, amelyek/akik helyüket keresik ebben a világban, a jelent és a jövőt tartalmasan, tudatosan szeretnék élni. A szerves közösségek felbomlása kiváltképp nem jó az önálló gondolkodású, véleményalkotó értelmiségieknek. Az önálló gondolkodású (értelmiségi) ember már akkor sem érzi jól magát, ha megfosztják a véleményalkotás jogától, a kommunikáció lehetőségétől. Átkozottul rosszul érzi magát, ha névtelenné válik, ha megfosztják személyiségétől, ha a magányos tömeg tagjaként nem tudja érvényesíteni a szerves közösségekben betöltött korábbi szerepét, nem tudja közvetíteni annak kultúráját, normáit. A „posztmodern ember” azonban másként gondolkodik: tudomásul veszi, hogy a jövő társadalmá az atomizált tömegemberé, aki maximális konformitásra, a tömegben, az átlagban való teljes feloldódásra törekszik.

Vajda Gábor régen felülemelkedett az e világi hívságokon, és szánakozva néz le ránk, akik még mindig a gonosz szellemekkel viaskodunk. Akik még mindig azzal áztatjuk magunkat, hogy alkotó munkával, könyvekkel, jó szóval, értelmiségi okfejtéssel befolyásolni tudjuk a világot. Vajon mit szólna ahhoz, ha látná, hogy ma a hatalomért, pénzért, papírokért, pozíciószerezésért, jogosítványokért milyen kíméletlen harc folyik? Mit szólna ahhoz, ha tudná, hogy a siker záloga nem a tudás, nem a szó, nem az alkotó munka, hanem az, hogy idejében bele tudjunk nyúlni az állami kondérba. Eszünkbe nem jutott volna, hogy ismeretlen senkik lesznek azok, akik „kiprivatizálják” alólunk a világot. Azt az iszonyú erejű romlást, amely a rendszerváltozással (a háborúkkal, az ország széthullásával) a felmorzsolódás és a pusztulás partjára lökte a délvidéki magyarságot (is), már-már lehetetlen fékezni, megállítani. Mit szólna, ha látná, hogy mennyi visszaélést követnek el a percemberek különböző (önmaguknak osztogatott) „társadalmi jogosítványok” birtokában? Ehhez képest említést sem érdemel néhány értelmiségi megalkuvó magatartása. Annál kevésbé, mivel az értelmiségi rétegnek (beleértve a pozicionált értelmiségit) mind kevesebb társadalmi befolyása van. Megváltozott volna a világ? Mindenesetre ma a magától felajánkozó „politikus” a sztár. Aki persze csak balekja ennek a világnak, használat után eldobható eszköze. A világ ez idő tájt a celebeknek áll kultúrában, tudományban, politikában egyaránt. Nehéz tudomásul vennünk, hogy a modern világ az embert már rég nem értékei szerint rangsorolja, csupán felhasználja a maga céljaira politikai, hatalmi, tudományos, kulturális értelemben egyaránt.

Mondanám, hogy az értelmiségiek bukása után a jövő a celebeké: minden az aktuálisan politizálók érettségén, bölcsességén, önfegyelmén múlik, akik „elhivatottságból” nem is szenvednek hiányt, annál inkább a régi vágású értelmiségre jellemző tulajdonságokból (tudásból, műveltségből, intelligenciából). Mondanám, de ez csak látszat. A mai világban (is) nyers és kíméletlen érdekérvényesítési harc folyik, amelyben a celebek csupán balekok, akik azt hiszik, hogy a történet róluk szól. Ideig-óráig a régi vágású értelmiség is ezt hitte magáról. Fájdalmas a felismerés, hogy a sötét világ kormányzóinak nincs szükségük rá-

jük. A múltban is csupán abban az értelemben volt, hogy az értelmiségekre várt a piszkos politikai üzelmek humánus lepellettel való takargatása.

Ami pedig e világi viszonyait illeti, próbáljuk meg a dolgokat még egyszer összegezni. Mindannyian a társadalom tagjai és a történelem részesei vagyunk, de jelen vagyunk-e benne valójában, és ha igen, milyen súllyal, befolyással rendelkezünk az események menetére, befolyásolására vonatkozóan? A régi vágású értelmiségi embert arról ismerni fel, hogy nehezen viseli el, hogy tájékozatlanul, tehetetlenül sodródjon az árral. A kritikai, „forradalmi” értelmiségit a tudatosan vállalt „sorsalakítási” törekvés jellemzi. Él és hal a szabadságért, mindent megtesz azért, hogy „jelen legyen” a történelemben. Vele ellentétben az átlagember – az atomizált tömegember – sem a társadalomszervezés tényét, sem annak a lehetőségét nem ismeri. Talán érzékeli, tudja, hogy valahol tőle távol ilyen-olyan döntések születnek, amelyek következményeit viseli, de egy percig sem hiszi, hogy módja lenne a dolgok alakulásába beleszólni. Ezzel szemben az értelmiségi személyiség nemcsak a dolgok menetét szeretné befolyásolni, hanem az erre vonatkozó külön (felhatalmazás) jogosítvány nélkül a nagyközösség egészére kíván hatást gyakorolni. Ebből a nemes szándékból fakadnak az értelmiségi léttel járó ellentmondások.

Eltételezve attól, hogy a befolyásolás, a meggyőzés, a rábeszélés meglehetősen bonyolult társadalom-lélektani kérdés, a vevő/befogadó véleményének alakítására ma már szinte tökélyre fejlesztett kommunikációs technika irányul, amelynek a hatásához a kommunikátor személye elhalványul. A társas befolyásolás mértékét ugyan a hitelesség és a bizalom – mint a kommunikátor személyiségéhez tartozó jegyek – kétségkívül jelentős mértékben növelhetik, csak hogy ma, amikor a konfliktusok és a gyűlölködés korát éljük, mi sem egyszerűbb, mint a rendszerellenesnek mondott, „kívülálló” értelmiségi hitelét rontani, személyiségét lejáratni. A pozícionált értelmiségi, aki a hatalom támogatását élvez, helyzeténél fogva kitüntetett szerephez jut a kommunikációban. Hiába próbálja meg a szabad értelmiségi új szempontokra, témákra, információkra felhívni a figyelmet, az többnyire falra hányt borsó, hiszen

maga a politikai helyzet a vevők/befogadók széles táborát eleve az adott trenddel való azonosulásra, behódolásra ösztönzi.

Szerencsétlen önámítás a szabad értelmiségiek részéről azt feltételezni, hogy az általuk szorgalmazott társadalmi reformok hatósugarát „radikalizmussal” kedvük és belátásuk szerint szélesíthetik, mivel a tömegkommunikációt irányító-ellenőrző intézmények a társadalom „reformálására” irányuló kritikai észrevételeket könnyedén semlegesítik. A történelmi tapasztalat arra int, hogy az emberi (szubjektív) tényezőket tekintve felesleges illúziókban ringatjuk magunkat, ha szem elől tévesztjük, hogy nem érvekkel, gondolatokkal, hanem intézményes eszközökkel tudjuk az embereket, különösen a régi kádereket rákényszeríteni azokra a változásokra, amelyeket szeretnénk elérni. Naivitás azt várni, hogy szóbeli befolyásolásunk nyomán az emberi késztetések olyan irányt vesznek, amilyent szeretnénk elérni. A probléma abban áll, hogy politikai eszközökkel olyan társadalmi viszonyokat, intézményes kereteket kell létrehozni, amelyek a személyi késztetéseket a helyesnek tartott stratégiai célok felé irányítják. A hatalom tisztelete, a vele való azonosulás, a behódolás a személyiségre sokkal jelentősebb, nagyobb befolyással van, mint az eldugott, agyonhallgatott értelmiségi közlemények, amelyek rendszerint ennek a behódolásnak a (káros) következményeiről szólnak.

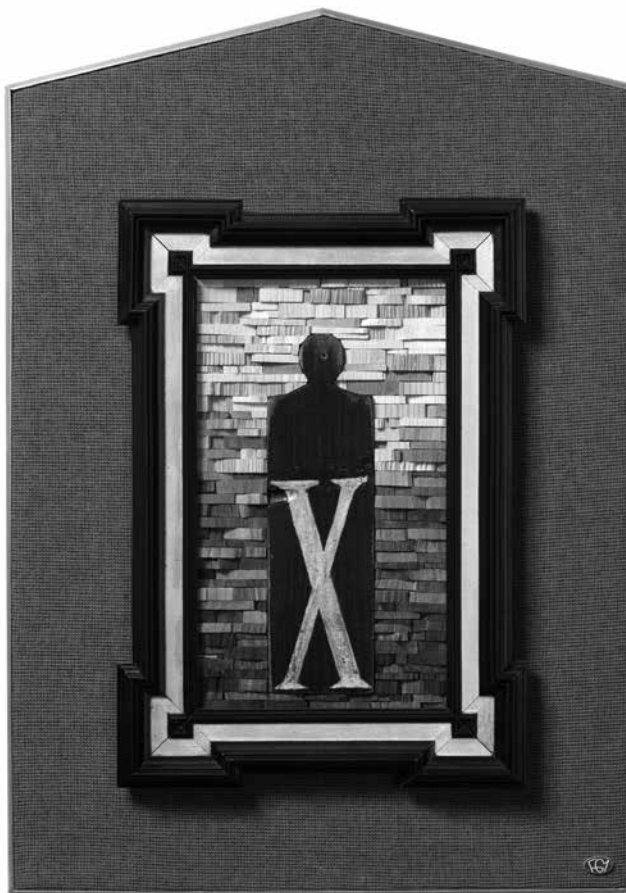
A társadalom a kölcsönös megegyezések hálózata, de az egyenrangú társadalom ideáljától, amelyről minden független értelmiségi álmodozik, még messze vagyunk. A mezőnyt nem eszmék, gondolatok, információk uralják – jöhetnek szeretjük magunkat ezzel ámítani –, hanem nyers anyagi érdekek, amelyek politikai akaratban (néha erőszakban) öltenek formát. A mindenkori hatalom, amely a politikai döntéseket hozza, szinte mindig infantilis gyerekként kezeli az állampolgároknak nevezett „alattvalókat”. Az értelmiségi szerepvállalás kapcsán sokat emlegetett társadalmi változásokat (reformokat) így csak az államhatalom politikai megszerzésével lehet megvalósítani. Ez magyarázta azt, hogy a politikai hatalomnak ténylegesen nincs szüksége társadalmi szakértőkre, független értelmiségre, reformerekre, kultúraközvetítő elite. Ami viszont azt jelenti, hogy a hatalom csak a

„törzsi elitek” részére biztosít lehetőséget, egyébként – éppen a „felforgató” eszméktől tartva – a legkisebb kockázat szerint válogatja ki szövetségeseit, ezek között pedig elvéve sem találunk olyan értelmiségit, aki szeretné megőrizni személyisége integritását (épségét, tisztességét) a mindenkori hatalom szinte korlátlan manipulációjával szemben. Mindig vannak, lesznek, akik nemzeti közösségük, hazájuk történelmi és geopolitikai helyzetével szeretnék tisztában lenni. Ők természetes reflexeik parancsára keresik az utat, amely önálló nemzeti, állami, társadalmi létük kibontakozása felé vezet. Ezeken a törekvéseken a politika percemberei ma csak mosolyognak, fölényesen lekezelik („leírják”) a „reform értelmiséget”, nincs rá szükségük, hiszen maguk is rendszerint csak vazallusok. Vazallusok, akik valamelyik erős (vagy annak látszó) hadúr támogatását élvezik. Csakhogy a probléma az,

ismétlem, hogy a politika nem érdekelt abban, hogy a percemberek önös céljain kívül bármely közösség energiáit helyes irányba, a közjó javítását célzó útra vezesse.

Visszatérve a bőröndhöz – és Vajda Gáborhoz –, a könyvekkel megpakolt bőrönd zörgőnyikorgó kereke most is visszhangzik a fülemben. Egyébként maga Vajda Gábor mindebből nem csinált ekkora gondot. Én viszont változatlanul nem értem, hogy az ünnepi könyvhéten miért nem volt (miért nincs ma sem) egy asztal, amelyen a hasonló cipőben járó írókkal együtt Vajda Gábor közszemlére tehetné könyveit. Bár ez a szomorú történet mélységesen lehangol, de egyben alkalmat ad arra, hogy az értelmiség társadalmi helyzetéről és szerepvállalásáról elgondoljunk. Arról az írói, értelmiségi sorsról, amelyet talán épp Vajda Gábor élete és személyisége szimbolizál számunkra.

*Az Aracs folyóirat alapító felelős szerkesztője az idén lett volna 70 éves, de 63 évesen elragadta a halál. Emlékét megőrizzük. A szerkesztőség.

Lelkész apám emlékére

„Áldjanak téged a népek, Isten... áldjon meg minket Isten”

(Zsolt 67, 6.8)

Égi leányka

*Égi leányka,
éjjel leszállva,
lejt a táncát
éteri lángban.*

*Szélszínű karja,
lengé alakja
súgja szelíden
fejét lehajtva:*

*„Ne csüggedj, ember,
tarts ki, kicsit még,
éjjel után
oszlik a sötétség.*

*Éjjel után majd
eljön a hajnal,
sárguló szirmát
bontja a nappal.*

*Nehéz időkben
reményed fonnyad?
Higgyél a fényben,
vár már a holnap.*

*Ürítsd ki lelked,
töltsd meg az éggel,
élj igazabban,
szívvel és ésszel.”*

*Kedvesen, bölcsen
így szól a lányka,
perdül is vissza
égi honába.*

(2012. január 13.)

A minap az elektronikus postaládámba érkezett egy levél, melyben az alábbi bevezetéssel egy felhívás és ima volt olvasható. „Jelen imafelhívás kivétel nélkül minden Magyar Emberhez szól, aki szívből kíván imádkozni a Magyar Nép, Isten által elrendelt Küldetésének megvalósításáért!” A világhálón is utána lehet keresni, például itt: <http://bloghely.hu/bojt/2014/09/19/surgos-imafelhivas-hazankert/>.

Az elmúlt évben már jó néhány alkalommal kaptam ehhez hasonló üzenetet, konkrét imával vagy anélkül. A levelek küldői között szerepel pap és szerzetes is, de többségében egyszerű hívők adják tovább az aggódó imafelhívásokat Magyarország lelki újjászületéséért.

Azt hiszem, az aggodalom jogos. Úgy általában a világ, ezen belül hazánk és egyáltalán

a magyarság helyzete több szempontból sem mondható rózsásnak. Nem tisztem a gazdasági, politikai, demográfiai elemzés, ezt meghagyom a hozzáértőknek. Maradjunk most a dolgok emberi és szellemi oldalánál. Az aggodalom tehát jogos, de nem egyszerűen félelemtől tanúskodik, nem csak arról van szó, hogy a huszadik század rémei újra – még mindig – kísértenek, és ismétlődéssel fenyegetnek. Nem csak az van ebben az aggodalomban, hogy a magyar történelemben refrénszerűen kiújuló retorzió szelleme nehezedik ránk. Ebben az aggodalomban több van. A szerető féltés, a betelt pohár és az egyetlen megoldás felismerésének kombinációja.

Aki imádkozik, nem kétségbeeséséről, hanem szeretetéről, bizalmáról és bölcsességéről tesz tanúbizonyságot. Szeretetéről, mert még ellen-

ségeinket is befogadja szívünk, ha imádkozunk értük, hát még hogy megerősödünk a szeretetben, ha szerető féltésből esdeklünk jót valakért. Bizalmáról, mert e nélkül az ima nem sokat érne. Hinni kell abban, hogy azt, amit kérünk, Isten megadhatja, s minél nagyobb, irracionálisan nagy a belé vetett bizalmunk, annál nagyobb hatást érhet el imánk. Bölcsességéről, mert elismeri, hogy nem az emberi vívmányok, a fegyverek, a földi hatalmasságok barátsága vezetik győzelemre, vagy mentik meg a tragédiától, és ezért Istenre támaszkodik. Persze ezt könnyebben belátja az egyszerű ember, mint a magas pozícióban tetszelgő vagy munkálkodó potentát. „Magasztallak téged, Atyám, ég és föld Ura, mert elrejtetted mindezt a bölcsék és okosak elől, és kinyilatkoztattad a kicsinyeknek!” (Mt 11,25)

Történelmünk egén sok a ragyogó csillag: a számos Árpád-házi bölcs uralkodó, szent és boldog, a kiváló hazafi, tudós és művész, a vitézségben és emberségben kitűnő, egyszerű ember, aki minden korban magától értetődő alázattal és tisztességgel állta a sarat. Az évszázadokra visszatekintve mégis kudarcok sorozatának értékeljük országunk történéseit. Igaz, hogy ez a nemzeti önbecsülést nem segíti, de még sincs hiába. „Tudjuk, hogy az Istent szeretőknek minden javukra válik.” (Róm 8,28) A gyökeres változtatást nem a pozitív, a nyerő helyzet ösztönzi, hanem ellenkezőleg, a sok kudarcélmény, az „elég volt!”, a „betelt a pohár”-szindróma. A „legyen vége a tragédiák sorozatának”- és a „fordítsunk sorsunk szekerén, amíg nem késő”-gondolat olyan erős érzellemmel tör fel sokakban, hogy mozgatórugóként funkcionál, és új eszközök kézbevitelére sarkall. Az ember leginkább saját hibáiból tanul, azokból is nehezen. A számos vereség, amelyet hazánk katonai és politikai téren elkönyvelt a századok során, el kell hogy gondolkoztasson bennünket.

Vajon csak a kedvezőtlen külső hatások, alatomos ellenségek és gerinctelen szövetségesek okolhatók a bukásokért? Vajon miért volt a sok pofon, és jelen pillanatban is miért tornyosulnak magas hullámok a fejünk felett? Vajon értünk-e a szóból, vagy nekünk tényleg Mohács kell? Elég-e a virtus? Elég-e a nemes célkitűzés? Vajon győzhetett-e Rákóczi Ferenc, akiről – a *Vallomások* c. írása alapján – elmondható, hogy istentelen,

dőzsölő, léha életet élt még száműzetésének az idején is? Vagy vegyük például az első világháború huszárjait, bátorságukat mindenki el kellett hogy ismerje, de ők részegségben és káromkodásban is kitűntek jámborabb monarchiabeli bajtársaik közül. Győzhet-e a nép, amely az Istentől kapott adományait, tehetségét, bátorságát istenkáromlásba csomagolja?

Lehet-e társadalmi igazságosság, virágzó kereskedelem, infrastruktúra, közoktatás, közérkölc és általános elégedettség ott, ahol a többség évszázadokon keresztül csak dolgozik, háborúban vérevel, békében izzadságával öntözi a földet, amelyet meg nem vehet, nem tornáztatja fel magát a polgári jólétbe, és ahol az arisztokraták túlságosan jelentős hányada a javait nem az ország felvirágoztatására fordítja? Lehet-e erős egy nemzet, amelynek neobarokk vallásossága csupán keret az erkölcsi válság takarásához? Olaszországban csak 1969-től engedélyezik a válást, Magyarország azonban avantgárd államnak számított a családfelbontás iránti toleranciájával már 1895-ben, tíz évvel a franciák után.

Hogy irigyek vagyunk, széthúzó, önteltek és virtuskodók? Ez nem kell hogy gyengítsen bennünket, hiszen minden nemzetnek és népnek vannak általánosításra alkalmas gyengeségei: vannak gyávák, fondorlatosak, hengegők, képmutatók, lusták és erőszakosak. Nem ez a döntő. „Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép, / s tudjuk miben vétkeztünk, mikor, hol és mikép” – írja Radnóti. Elismerni, hogy hibásak vagyunk, és egyedül csak támolygunk a sötétben. Képletesen zsákba öltözni és hamut szórni a fejünkre. Nem számító megalázkodásból vagy tartalmától megfosztott vallási rítusból, hanem őszinte megbánásból és bölcsességből. Ha egy nemzet megtér Istenéhez, Istene is megtér őhozzá. A nemzet sosem lesz tökéletes, mert az ember sem az, de tudatos tökéletlenségében nagyobb bizalommal fordul a Teremtőhöz, aki nem marad süket az őszinte szív kérésére. S ami igaz az egyénre, igaz az emberi közösségekre, a népekre is. A Szentírás telis-tele van olyan zsoldárokkal és egyéb passzusokkal, amelyek ezt támasztják alá. Aki Istenben bíz, nem csalatkozik, s ez Magyarországra is érvényes. A megtérő ember, a megtérő nemzet bűnbánata és imája az a régi-új eszköz, mellyel országunk szellemileg

megújíthat, és új erőre kaphat. A többi vívmány, a politika, a gazdaság, a tudomány, a kultúra, mind ennek a szellemi tavasznak a spontán következménye, bár idő kell ahhoz is, hogy a mag szárba szökkenjen, és termést hozzon. Önmagukban nem állítják talpra az országot, de a lelki fejlődés eredményeképpen csodákra képesek.

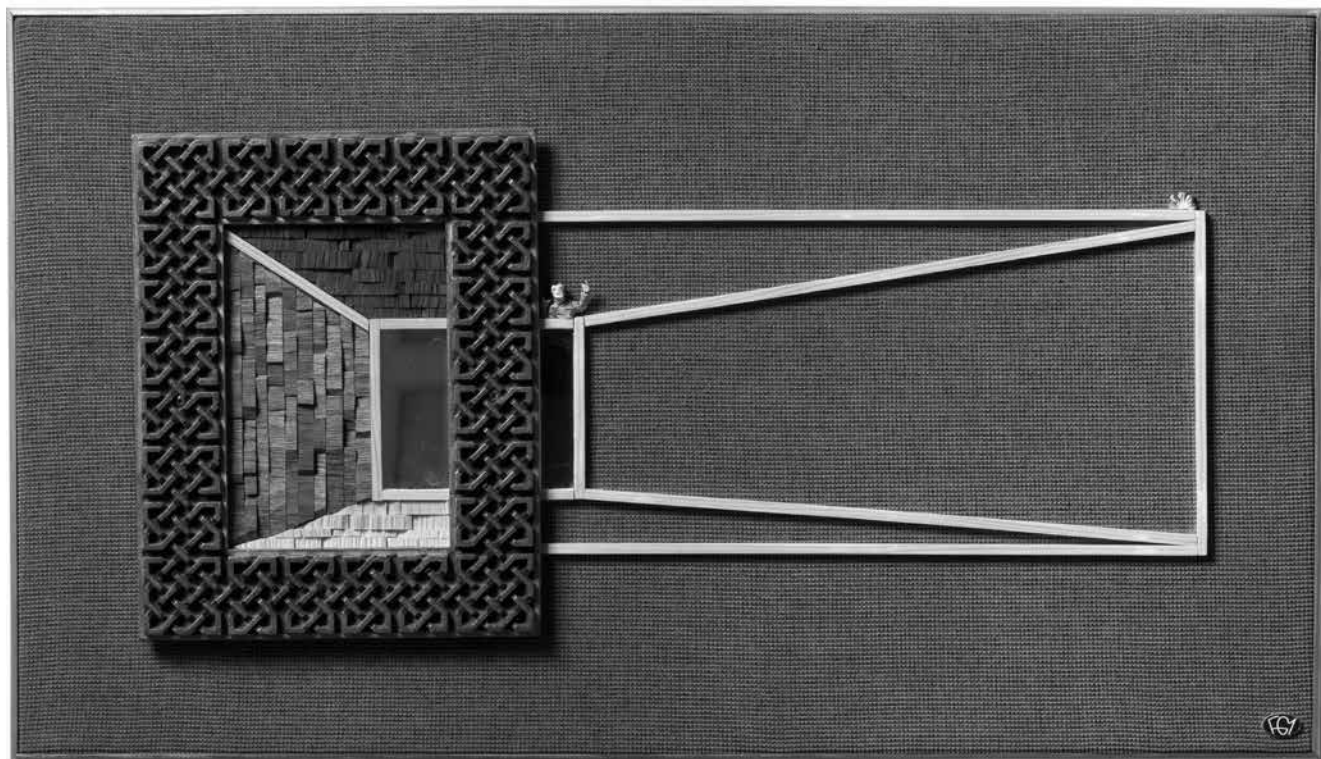
Pontosan tizenhat évvel ezelőtt történt, hogy egy budapesti villamoson utazva egy fiatal fiú és egy lány beszélgetésére lettem figyelmes. A lány vitte a szót. „Szerintem ha a politikusok és az egész ország megtérne, a problémák is megoldódnának.” De hát mekkora súlya van egy gimnazista lány szavának? A Jóisten nevelési eszköztárába tartozik, hogy azoknak fedje fel igazságait, akiket a társadalom fintorogva hallgat, vagy egyszerűen csak nem vesz komolyan. Pedig győzhet még Dávid, győznie kell, de a tüzes hajú pásztorgyerek sem önjerejéből győzte le az óriás filiszteust, nem lett volna elég a saját bravúrja.

Szent István és Koppány is szerették a hazát. István az istenre hagyatkozást, az imát, az alázatot választotta, és győzött. Koppány az ösztönökre hatott, kevélyen önmagára támaszkodott, a virtust isteníttette, és veszített. A dölyfös önerőből igazságtalan, erőszakos és áldemokratikus

társadalom születik. Mert a nemes cél és a vitézség csak békeszeretettel, alázattal, Istenben való megpihenéssel együtt vezethet eredményre, ahogy Szent László királyunk példája mutatja.

Az ország megmentése csak akkor sikerülhet, ha az egyén és a nemzet az ég felé fordítja arcát, és tiszta szívvel, erős hittel Istenhez fohászkozik. Mert hinni kell. Hinni, hogy „jőni fog egy jobb kor” – nem csak Vörösmarty hiszi, hinnünk kell mindannyiunknak.

Mindszenty bíboros tudta, hogy csak az ima segít. Ha egy ország térdre hullik, áldáseső termékenyíti meg a földjét. „De szorongatásukban az Úrhoz kiáltottak, s ő gyötrelmükből kiragadta őket.” (Zsolt 107,6) Szent Pió atya látomásban kapta, hogy egy fehér galamb Magyarországról száll fel az égbe, hogy aztán hazánk a zsolttárossal énekelhesse: „Hadd tanítsam útjaidra a bűnösöket, hogy hozzád térjenek az istentelenek!” (Zsolt 51,15). Hogy példát mutasson a világ népeinek istenfélelemből, szeretetből, bölcsességből, helytállásból. Hogy a lankadt, butuló Európa is újra tündökölhessen, de ne a saját fényében, hanem a Mindenható fényét tükrözze vissza. S így a népek együtt „áldják tehát az Urat irgalmaságáért”. (Zsolt 107,8)

Interiőr – exteriőr

lancu Laura

Árnyékaim

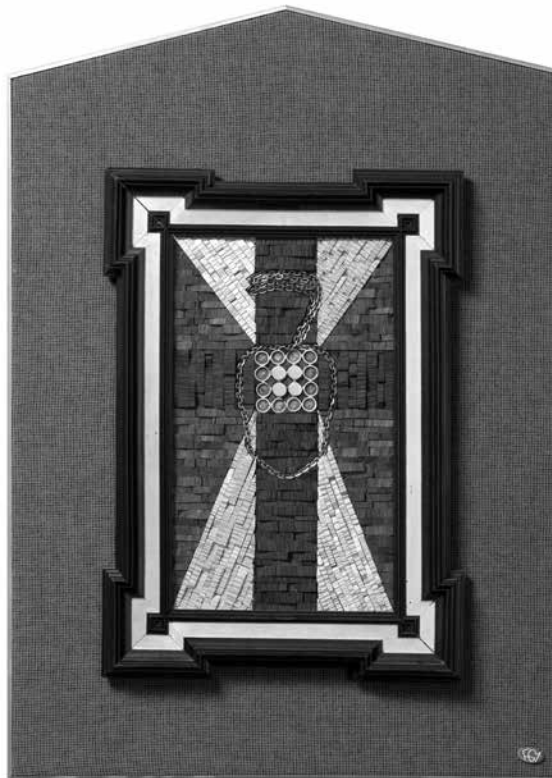
Fehérnek gondollak ilyenkor.
Alakodat nem látom – távol
vagy, hány napja? Nem számolom.
Lakhatatlan évekből menekülsz
s viszed magaddal az utcát,
a házzámot, a pajtából a boros hordót...
Iszony sorolni rablásod!
Lépésed akár a tízparancsolat: követhetetlen.

Minap a templomban egy görbe hátú asszony
imádkozott a legutolsó padban.
Mellé térdeltem.

A sorból írok

Megérkezett a hazai éjszaka.
Virágzott éppen a jég
az árvaház ablakába.
Meztelen kezek feszültek a magasba
mintha csak delet mutatna az óra.

Nem lakik itt már senki.
A csengő altatóra állítva.
Annyian meghúzták magukat
a tejúttal bélelt pusztulásba,
elsők és utolsók, és
én is itt állok a sorba.
Valahol a Don-kanyar felett,
afféle sötét kapaszkodásban utazom.
Váratlan érkezett Szent Mihály.
A kaput nyitva hagytam.

Egyiptomi emlék

A szeretet a titka mindennek

Az Életjel – Csáth Géza Művészetbaráti Kör és az Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata a magyar költészet napja tiszteletére április 9-én a Szabadkai Városi Könyvtárban megrendezte Iancu Laura Magyarországon élő, csángó költő estjét. Bata János és Bencsik István vele készített beszélgetésének szerkesztett, rövidített változatát közöljük.

B. J.: Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nagyon nehéz megszólalni ezek után a mélységesen mély és nehéz versek, valamint a gyönyörű szép muzsika után, de mégis azért talán annyit elmondanék, Iancu Laura Moldvában, Magyarfaluban született. Középfokú tanulmányait a csíkszeredai képzőművészeti középiskolában végezte, Budapesten óvodapedagógusként, később teológusként diplomázott. A Szegedi Tudományegyetemen néprajz szakosként végzett, majd a Pécsi Tudományegyetemen megszerezte a doktori titulusát néprajztudományból. 2010 óta a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Néprajztudományi Intézetének a munkatársa. A csíkszeredai *Moldvai Magyarság* című folyóirat budapesti szerkesztője. Ebből is kiderül, Iancu Laura mintegy 20 éve Magyarországon él, de minden egyes szava, minden egyes költeménye, minden egyes gondolata, amelyet megoszt az olvasóival, a szülőföldjéhez köti. Hogy van ez, hogy 17 év után még mindig vissza-visszagondol az ember az elhagyott szülőföldre?

– Egy köszöntést engedjenek meg, mielőtt válaszolok a kérdésre. Köszönöm szépen a kedves meghívásukat. Nagyon megtisztelő, hogy a költészet napja alkalmából Önökkel lehetek. Ami a kérdést illeti: sokfajta időt él meg az ember, és nagyon más idők működnek legbelül az emberben. A külső idő szinte kitoloncolta az embert a szülőföldjéről. Biztos hallották már sokan Önök közül azt a varázsszót, hogy „csángó”, és ez a csángó lét problémás volt nekem. Ez nem etnikai, nem nemzetiségi létet, egy kisebbségsorsot jelent, hanem egy nagyon-nagyon nehéz életet. És az ember ezt a takaréklángot biztosító életteret el akarta hagyni. Tehát én, amióta az eszemet tu-

Iancu Laura a szabadkai esten, Bata János fotója

dom, ki akartam lépni ebből a térből. A belső idő viszont ennek az ellenkezőjét kívánta az embertől. Tehát nincs szabadság. Nem vagyunk szabadok, foglyai vagyunk örök dolgoknak. Ez a belső idő nem tette lehetővé az elszakadást. Itt az elhangzott versekben mindannyiunk számára föllelevenítődött az,

hogy az ember nem tudott elszakadni nemcsak az édesanyjától, hanem attól a világtól sem, ahova született. Azt hiszem, ha máshova költöznek, oda is vinném azt a 12 évet, amely a szülőföldemet, a gyermekkoromat jelenti, hordozza. És ahogy az ember öregszik, ez a 12 év hol teher, hol titokzatosság, hol trauma, hol félelem, hol valami mennyei világ, amelybe az ember visszavágyik. Azt a köztes megoldást találtam magamnak, hogy a távolban (de otthon a hazában) az otthon hagyott otthonnal, világgal foglalkozom. Egyébként én úgy nőtem föl, hogy a mi hazánk Magyarország. Édesapám a 11. gyermek volt, és ő örökölte a nagyszülői házat. Ott nevelkedtünk. Nagymamám beszélt nekünk arról, hogy mi idegen országban vagyunk, a mi hazánk Magyarország, tehát belém valószínűleg már nagyon korán betáplálták ezt a tágabb világot. Az életet úgy kellett szervezni, hogy az ember otthon érezze valahol magát. Az élet volt olyan kegyes velem, hogy a néprajzi munkámat össze tudtam kötni a szülőföldemmel. Azt kell hogy mondjam mindenféle szerénytelenség nélkül, hogy azt hiszem, így

sokkal többet tudok a szülőföldemről, konkrétan a faluközösségemről, tágabban pedig a magyarságunkról, történelmünkéről, jelenünkéről, vallásosságunkról, mint hogyha otthon maradtam volna. És ezt nagyon sok téren megtapasztaltam, sok beszélgetésből kiderült. Akárhol lakom, reggeltől estig velük foglalkozom, és így nekem egy kicsit lelkileg jobb. A néprajzi munka, amelyet én művelek, abból áll, hogy az ember a kutatómunka jelentős részét, legalább a fele idejét a terepen tölti, emberekkel beszélget, gyűjtőmunkát végez. Nagyon érdekes tapasztalatokat szereztem ezeken a beszélgetéseken. Különös élmény volt például, hogy 40 éve együtt élő házastársak számára „derítettem” ki, hogy tulajdonképpen nem ismerik egymás hitét, vallásos képzeit, mást gondolnak a lélekről, túlvilágról stb. Ezek nagyon különleges dolgok. Az ember, amikor benne él egy kultúrában, akkor abban nem tudást lát, pláne nem rendszerezett tudást, és (a kultúrát hordozó ember számára) nem az az érdekes, hogy a másik ember miben hisz, hanem az, hogy hisz, és számítani lehet rá... Szóval én azt hiszem, így tágabbnak és érdekesebbnek látom a szülőföldemet. Tulajdonképpen én nem érzem magam elszakadottnak. Nem csak a néprajzi kötelekek miatt. Akik Nyugaton dolgoznak, először a karácsonyi ünnepekre még haza-hazamennek, utána már csak minden ötödik, hatodik évben, mert közben ott építik az életüket. Nekem megadatott, hogy sűrűn hazajárhatok, nyáron hosszabb időt töltök otthon. Az átmeneti változást a kisfiam születése hozta, de én nem szakadtam el úgy, ahogyan a szegény vándormunkások kényszerülnek elszakadni, és éppen ezért nem tudom magam lelkileg tehermentesíteni. Engem minden halálemesemény rettenetesen megvisel, és itt kénytelen vagyok egyedül meggyászolni minden szomszédomat. Nem tudok kinek siránkozni, kinek elsiratni, hogy ki volt Izidor bácsi... Ezek az események nagyon komoly lelki energiákat vesznek el tőlem, magas a telefonszámlám, mert édesanyámmal szoktam ezeket a fájdalmakat valahogy kezelteni. Nem éppen egy könnyű élet ez sem, de azt hiszem, sok áldás van a nehézségeken is, ha az ember elfogadja a nehézségeket, akkor szinte kinyilatkoztatás minden szenvedés. Amit ésszel nem lehet megérteni, azt valahogy ezek a lelki dolgok, szenvedések kipótolják. De nem könnyű.

B. I.: Elsősorban köszönjük, hogy elhozta a költészetét és szülőföldje néprajzának egy részét. Sokat foglalkozik verseiben a hazával. „Váróteremből rendezek Hazát”, „Hazatalálni de nehéz gazverte utakon”... és folytathatnám a verssorokat. Mennyire érezte otthon magát itt, Szabadkán?

– Az az igazság, hogy ahol magyarul beszélek, ott általában az ember otthon érzi magát, aztán ahol kétnyelvűek, és a kisebbségi nyelv vagy a félnyelv a magyar, ott is otthon tudja érezni magát az ember. Külföldön is. Több helyen voltam. Bécsben, legutóbb Brüsszelben, ahol kíváncsult, kimenekült magyarokkal találkoztam, akik már nem azt a „teljes” magyar nyelvet beszélik, beszéltek, amelyet a szüleik, de még az ő társaságukban is úgy éreztem, hogy nem vagyunk idegenek, tehát valahogy a nyelv hordozhatóvá teszi a hazát. De aztán, mikor már nagyon szűkül a nyelv, akkor nem biztos, hogy lehet ilyen könnyen otthon érezni magunkat ott, ahol látjuk, hogy teret veszünk. Szabadkán teljesen otthon éreztem magam, mert egyrészt nagy szeretettel fogadtak. Azt hiszem, hogy fontos ezt is megemlíteni, hogy igazából minden akkor érték, a nyelv is, és a haza is, ha a szeretet szövi át. A szeretet a titka mindennek. A nyelvünknek is, mert ha az embert nem szeretettel fogadják, akkor hiába beszélünk egy nyelvet. Ha nem a szeretet a cél, amely felé törekszünk! Különbözőféleképp gondolkodunk, és mások az elképzeléseink az élet dolgairól, de ha szeretettel tudunk egymás szemébe nézni, akkor minden különbözőséget el tudunk fogadni, és annak az előnyeit tudjuk élvezni.

B. I.: A magyar költészet adott apropót a ma estének. A versírás lancu Laura számára mintha valamiféle lelki kényszer lenne, tehát, hogy nem feltétlenül az olvasóval kommunikál, hanem valahol egészen mással. Hogyan éli meg Ön az alkotás folyamatát? Miért kényszer a vers?

– Igen, igen, erre a kérdésre csak nagyon hosszú bevezetővel tudnék csak valamiféle választ adni. Tulajdonképpen nem kényszer a versírás. Valóban igaz, hogy nem tartom szem előtt az olvasót, amikor írok, vagy amikor befejezem a szöveget, mert úgy érzem, hogy én ehhez nem tudok sem hozzátenni, sem elvenni belőle, ezt

így hagyom, akkor sem vagyok tekintettel az olvasóra. Számomra ma este is egyértelmű volt az, amit régóta tudok, hogy igazából nem kell hang az én verseimhez, engem csak csendben lehet olvasni, nem szabad kimondani a betűt, mert az szinte meghamisítja a verset. Persze, ez így nem igaz. De a hang valamit hozzátesz a szöveghez, betűhöz, amitől kicsit a jelentés is más lesz. Úgy gondolom, minden embert foglalkoztatja az, amiről én is írok. Ezek nem csak az én gondjaim. Sokszor úgy írok, hogy valami történik a szomszédban, vagy a családban, vagy a munkahelyen. Tehát a környezetem történéseire (is) reflektálok, amikor írok. Persze én egyes szám első személyben írok, ezért azt érezheti az olvasó, hogy az én életem másból sem áll, csak nagypéntekből és halálból. Inkább csak egy érzékenységről van szó. Amiért nem vagyok figyelemmel az olvasóra, az az, hogy nem tudom a versírást logikai eszközökkel befolyásolni. Beletörődve abba, hogy sem az olvasó, sem a kritikus nem tud értelmezni bizonyos szövegeket, inkább azt vállalom, hogy azt a feszültséget és azt a bizonytalanságot, azt a traumát hagyom „szövegesedni”, amely az agyban, az érzésvilágban van. Mindezt nagyon világosan, egyértelműen, rímekkel, ritmussal nem tudom kifejezni, nem adja vissza, a nyelv tökéletesen nem tudja visszatükrözni az ember belső világát – legalábbis én erre a nyelvet nem tudtam felhasználni. A nyelv modellálja, metaforikusan valamit el tud mondani abból, amit érzünk, gondolunk, amit a létezésről felfogunk, de igazából a nyelv egy másik, második szintje a kommunikációnknak. Azt gondoltam, ha valamit nem értek, vagy hogyha valamit csak félig értek meg, vagy mire a végére jutok, már mást gondolok a vers elején felvetett dologról, akkor azt a szövegben is úgy hagyom. Igazából nem szeretem a lezárt dolgokat, mert azt tapasztaltam, hogy az ember csak abbahagyja a valamiről való gondolkodást. Például nem szeretem visszahallgatni vagy meghallgatni a beszélgetéseket, a verseket se, pont azért, mert tökéletlenek. A megértés és a befogadás szempontjából nagyon problémásak. De amikor írtam, akkor meg azt gondoltam, hogy ez az, ami bennem volt. Ez is olyan formai szabály lehet, mint a versforma, ez is egy fogság, amelybe az ember bezárja magát. Mindig kitörlöm azt az utolsó sort,

amely a „na, a végére értem”-élményt adná az olvasónak, vagy az „aha, erre futott ki a játék”-ot. Nem akarom leültetni a verset... Igen, az utolsó ecsetvonás mindig hiányzik a képből, meg sokszor a közepéből is. A vers sokáig íródik, még egy négysoros is. Próbálkozom prózával is, azt sokkal többen olvassák, és sokkal könnyebb a dolgom vele, de iszonyatosan nehezen írok. Azt, hogy miért írok, ha ilyen nehezen megy, nem tudom. A legjobb ihletadó az olvasás. Szinte csak akkor tudok verset írni, ha olvasok verset. Ha van egy kis idő, amit általában a munkától lopok el, akkor általában születik vers, nem biztos, hogy vers, talán csak egy mag, néhány sor vagy egy jegyzet, de be kell költözni hozzá az irodalomba. Föl kell venni a szálát. Csak úgy lehet úszni, ha az ember belép a vízbe. Minőségi idő nélkül nincs alkotás.

B. J.: Kérem a néprajztudós lancu Laurát, mondana nekünk néhány szót ezekről a kiállított tárgyakról, és azt hiszem, mindannyiunk számára érdekességeket fog elárulni.

Amit én most itt elhoztam bemutatásra, az a néhány darab az örökségből, amelyet vagy a nagyszülők, vagy a szülők készítettek, és hagytak ránk. Ez a mi hagyományos viseletünk, illetve a díszítő textília, igazából a házbelső, a belső falakat díszítették ezekkel a szőttésekkel. Mindenféle szimbolikus jelentésük is van, túl azon, hogy pusztán díszítőelemnek számítanak. Talán érdemes itt elmondani azt, hogy ahány település, annyiféle motívumvilág. Moldvában három nagyobb tömbben élnek katolikus magyarok, és az a különlegessége ennek a világnak, egyebek mellett a tárgyi kultúra szempontjából, hogy annak ellenére, hogy tömbben (is) élnek, a falvak tárgyi kultúrája, de még a néphite sem teljesen azonos. Ha az ember bemegy egy magyarfalusi házba, akkor egészen mást talál, mint a szomszédos falvak házaiban. Ez azt jelenti, hogy lehet, van valami lokális jelentése a motívumoknak, úgy is, hogy ezek egyszerismind általános motívumok is. Mindegyik személyes. Az egyéni tehetség teszi hozzá azt a másságot, amelytől egyik különbözik a másiktól. Ugyanazzal az anyaggal dolgoznak, ugyanaz a színvilág, mégis van bennük valami, ami egyedivé teszi ezeket a tárgyakat. Asszonyi munka és egy olyan világnak a tárgyi emlékei, ahol mindent kézzel, manuálisan állítottak elő.

Iancu Laura fotója

Iancu Laura fotója

Nemcsak nálunk, hanem általában a paraszti társadalmakban. A paraszti népi kultúrában nincsenek kihelyezett intézményei az esztétikának, nincs filozófiai intézet, meg nincs tudományos akadémia, ott az ember hordozza ezeket a városi, polgári világban egymástól elválasztott, „kihelyezett” kultúraszeleteket. Ma mindenki egy valaminek a specialistája, régen minden embernek értenie kellett valamennyire mindenhez, hogy életbe maradjon, és életbe maradt. Az élet értelmére, eredetére és a jövőre vonatkozóan is voltak elképzeléseik, és a világképük volt olyan értékes és izgalmas, mint a filozófiatörténet által felhalmozott tudás, elméletrengeteg. Gondolkodó, érző és az esztétikumot is szerető emberek éltek és élnek ma is falun, vidéken is. Persze, a legfontosabb az volt, hogy meglegyen a betevő falat, nem egy gyereknek, hanem tíznek, nyolc-

nak, de legalább hatnak. És hogy mennyire sikerült díszesen, szemnek tetszetős módon alkotni bármit is, az csak ezek után következett. Szóval a tárgyak lenyomatait egy kornak.

Ez a ruha egy népviselet, az én falumnak a hagyományos viselete, ezt az itt látható geometriai mintázatot a '30-as, '40-es években felváltotta egy virágos mintázat. Az inget főleg nyáron viselték, de van pendelyes része is, azt télen hordták. A katrinca, a lepelszoknya gyapjából készült, szőtték, szúr, harisnya nélkül viselték. Ez a bernyc, az öv. Végül bevallom töredelmesen, hogy én ezt elloptam otthonról, mert a nagyanyámnak, akié volt ez a viselet, 11 gyermeke volt, és sok unokája, és hát gondolom, hogy másnak is kellett volna, de én ezt nagyon korán elzsebeltem, úgyhogy ez itt egy lopott örökség. Különleges alkalmakkor viselem, például amikor a magyar állampolgárságot megkaptam, és az esküt letettem, akkor ebbe öltöztem. Egyébként annyira nem szeretem viselni a csángókra jellemző szimbólumokat, a nemzeti szimbólumokat részesítem előnyben, mert az a jövő. Szórványságunkban csak akkor tudunk megmaradni, ha a nemzethez való tartózkodásunkat erős kötelek „biztosítják”. Természetesen moldvai magyar mivoltomat nem tagadom meg. Ha a Jóisten másodjára is meg akarna teremteni, akkor azt kérném, hogy ugyanúgy csináljon mindent, ahogy azt az első próbán tette. Csak van egy másik dolog is: a jövő, ami egy kicsikét mindig fontosabb, mint a múlt. Egy kicsit. Dolgozni kell érte. Ha az ember a múlttal foglalkozik, akkor a jövőjét valaki más fogja helyette megtervezni, és az nem biztos, hogy jó lesz nekünk. Kivéve, ha az a bizonyos „más” a Jóisten maga. Akkor nem leszünk bajban.

Iancu Laura fotója

Egy új életértelmezésre van szükség: meg kell tanulnunk közösségben, nemzetben gondolkodni

Beszélgetőtárs Mihályi Katalin

Kozma Imre, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alapító elnöke, irgalmas rendi szerzetes igazi karizmatikus egyéniség. Cselekvő, élő hite, feltétel nélküli segítőkészsége közismert. Azt vallja, az adományok – adottság, tehetség, anyagiak – különfélék, ám ezeket nem azért kapja az ember, hogy a maga javát szolgálja, hanem hogy használjon velük az embereknek. Mihályi Katalinnak az interjú során Kozma atya arról is beszélt, hogy a világnak valamiképpen vissza kell találnia oda, hogy normális életet éljen, és ez kizárja azt, hogy az ember önző, kicsinyes vágyai szerint gondolkodjon, cselekedjen. Meg kell tanulnia közösségben, nemzetben gondolkodni.

Igazi bátor ember, hisz gondoljunk csak bele, mekkora személyes bátorságról tett tanúbizonyítást a szocializmusban, amikor a belügy minden apróságra odafigyelt, és minden közösfomalás államellenes cselekedetnek számított, ő mégis a plébániáján létrehozta az ifjúsági és családpsztorációt, valamint már ekkor, a hetvenes években első jótékonyági akciót is megszervezte. Tanújelét adta bátorságának például akkor is, amikor a kilencvenes években, a délszláv háború idején Vukovárnál a szerb parancsnokkal tárgyalt, és elérte, hogy a városban rekedt gyerekeket, nőket, idős embereket Magyarországra evakuálhassa.

Mekkora személyes bátorság kellett mindehhez?

– Csak akkora, amekkora kockázat ahhoz kell, hogy az ember emberhez méltó módon éljen. Meggyőződésem, hogy kockázatvállalás nélkül nincs élet, vagy pedig olyan élet van, amelyet a Szentírás is langyosnak mond. Úgy gondolom, az embernek meg kell tennie azt, ami a feladata, és ez mindig kockázatvállalással jár. Ha visszatekintek az elmúlt évtizedekre, azt hiszem, a Jóisten megadta nekem azt a kegyelmet, hogy elvette a félelmet. Ez talán azzal is magyarázható,

hogy ha az ember félelemben nő fel – és ezt egy kicsit a délvidéki magyaroknak is hadd üzenjem –, akkor el kell jutnia oda, ha igazán Isten a szövetségese, hogy meg kell szabadulnia a félelemtől. Ugyan mit féltünk? Önmagunkat? Nagyon nagy baj az, ha valaki elkezd féltetni önmagát. Az ilyen ember egyszerűen lemond arról, hogy valamit tegyen a körülötte élőkért, az emberiségért, arról, hogy értelmet adjon a világra jöttének, az életének. A kockázatvállalás az élet velejárója, és az Isten mindig keresi a szövetségeseit, és nyilvánvaló, hogy csak olyanokkal tud a tervei szolgálatában bármit is tenni, akik valóban nem magukra figyelnek, hanem az ügyre, elsősorban az Isten ügyére. Azt is mondhatnám, az embernek lélemben el kell jutnia odáig, hogy Isten előtt vagyunk felelősek egymásért. Isten előtti felelősség nélkül pedig ugyan mi várható el az embertől? Azt gondolom, ha ezeket a szép felvezető szavakat értelmezem, hogy erről van szó. Azt mondtam annak idején a kihallgató biztonságiaknak, hogy nem tudnak ijesztgetni, nekem csak bilincseim vannak, csak azokat vehetik el, csak azokat veszíthetem el, úgyhogy hiábavaló a próbálkozás, az erőlködés. Valamiképpen ezt a szellemiséget igyekeztem azokban az emberekben is kialakítani, akik – talán mondhatom így – az én közelemben keresték vagy akikkel együtt kerestük az élet értelmét. Igyekeztem őket megtanítani arra, hogy a kockázatvállalás ad értelmet az életünknek, különben csak magunknak élünk, a csak magának élő ember azonban egyszer csak csődbe jut, a saját bőrtönében oly mélyre süllyed, hogy onnan már szinte kilátni sem lehet, kikerülni pedig végképp nem. Ajándék volt a Jóisten részéről, hogy voltak fiatalok, akik annak idején a legnehezebb időszakokban is vállalták a kockázatot, hogy megmutassák az arcukat, hisz akkoriban az arcunkat is titkolni kellett, tilos volt a fiataloknak együtt ünnepelniük, egyáltalán találkozniuk,

mert a hatalom valamiféle fóbiája folytán elleneséges cselekedetet látott benne – mégis ezek a fiatalok mindannyian vállalták a kockázatot. Egy-egy konferenciabeszéden néha 1000-1500 fiatal jelent meg, az utcán is álltak. *(Sík Sándor nem sokkal előtte hagyta abba a konferenciabeszédeket az egyetemi templomban, és valahogy senki nem vette fel ezt a fonalat. Én vakmerőségemben megpróbáltam. Nem Sík Sándort akartam utánozni, nem is mertem volna az ő hatalmas műveltségéhez mérni magamat, de arra gondoltam, hogy itt valami hiány van. Elkezdtem hitoktatni, és a felnőtt fiatalokra tekintettel, ezek kvázi konferenciabeszédek lettek – így emlékezett vissza 2013-ban Kozma atya a pesti ferences templomban ezekre az évekre.)* Ezek a fiatalok tudták, hogy a közösségben is ott vannak a titkosrendőrök, erről nyíltan beszéltem nekik – a titkosrendőrök is hallhatták –, és azt is elmondtam, hogy számolniuk kell annak következményeivel, hogy eljöttek, itt vannak. Féltettem, sajnáltam is őket, de meghökkentő volt, hogy mindezzel nem törődtek.

Számtalan fiatal meghurcoltak, kidobtak az egyetemről, nem folytathatták a tanulmányaikat, ám mindezek ellenére vállalták a hitüknek ezt a mélyítését, a hit útján járást. Később, amikor – mert Isten útjai kifürkészhetetlenek – valami csoda folytán a zugligeti plébániatemplomban mégis egy közösség vezetője lehettem, Budapesten elsőként, nem mint megalkuvó békepap, akkor az Istennel egy titkos szövetséget kötöttem, segítsen abban, hogy megvalósulhasson egy, az én elgondolásom szerinti egyházközösség: csodálatos emberek gyűltek össze, szinte a föld alól, a semmiből jöttek elő, mert akkoriban semmiféle élet nem volt ott, és egyszer csak azt vettem észre, hogy tömeg van körülöttem. Létrehoztuk az első szociális hálót, a legkeményebb kommunista évtizedekben, mégpedig úgy, hogy még a kommunisták is támogatták, mert nem ideológiáról, nem pártokról volt szó – akkor még nem is volt szó többpártrendszerrel –, hanem emberekről. Úgy látszik, amikor az ember az embereket érintő kérdéseket vizsgálja, és azokra keresi a választ, akkor minden jóérezésű ember megmozdul. Ez a kockázatvállaló közösség szinte dacolt az akkori világgal, és azt vettük észre, hogy az a világ megszeliült, kezdte értékelni egy ilyen kö-

zösségnek a munkáját, amelynek korábban a létét is megkérdőjelezték. Ez a közösség lett a Magyar Máltai Szeretetszolgálat bölcsője. Amikor nem sokkal a Magyar Máltai Szeretetszolgálat megalakulása után, 1989 nyarán történelmi feladatot adott nekünk a Jóisten, akkor döbbsentünk rá először arra, hogy mit jelent az, amikor egy olyan világba csöppentünk bele, amely ugyan még a rendszerváltozás előtti világ volt, de nem akart bennünket sem felhasználni, sem kihasználni, hanem hagyta, hogy tegyük azt, amit belső indíttatásból teszünk. Ez is elgondolkodtatta az embert afelől, hogy íme a keresztény törekvés, a hitből fakadó törekvés való az embernek, és átéltük azt a katartikus élményt, hogy az a – még az előző ideológia szerint működő – kormányzat egyszerűen hálás volt azért, amit egy keresztény közösség szolidaritásból vagy felebaráti szeretetből tett. Azt tettük, amit akkor tenni kellett, vagyis beengedtük az életünkbe, a szívünkbe a keletnémeteket, ezek az emberek védelmet lelték, ellátást kaptak, és felkészülhettek arra, amire oly nagyon vágytak, hogy új hazát találjanak. Hiszen ezeknek az embereknek ez volt a legnagyobb keresztje, ezt úgy fogalmazták meg, hogy ahol éltek, az nem a hazájuk. Faggattam is őket: hogyan jutottak el odáig, hogy ahol születtek, éltek az életüket, az nem a hazájuk, nem a pátriájuk, noha ők Vaterlandot mondanak, nem anyaföldet. Nagyon érdekes, hogy a pátria fogalma volt az, amely eligazított ebben a kérdésben, mert azt mondták, azért lett idegen az a föld, ahol éltek, mert elvették a patreszek (pátreszek), vagyis az atyák örökségét. A pátria, haza örzi a patreszek, az atyák örökségét, és ha ezt elveszik, akkor megszűnik a haza. Mindig egy kicsit ilyen szívvel gondolok a délvidékiekre, az erdélyiekre, kárpátaljaiakra, felvidékiekre, őrvidékiekre, mert ha elveszik az örökséget, akkor elveszik a hazájukat. Most kétségbeesve, könnyezve gondolok a kárpátaljaiakra, mert ha Kárpátalja kiürül, ha elmennek onnan az emberek, akkor Kárpátalja elveszett nekünk. Persze, az ukránoknak, oroszoknak és más nemzeteknek nem, mert nekik nem azt jelenti, amit nekünk, de ha elmennek az emberek, azért teszik, mert részben már elvették azt, ami őket odatartozóvá tette, és most meg a baj elől is menekülnek. A Délvidéknek is ezt a gondját látja az ember.

Nagyon nagy népvándorlás indult meg. Sok magyarországi fiatal Nyugat-Európában keresi a boldogulását, a Délvidékről, Kárpát-aljáról, Erdélyből nagyszámú fiatal, család leginkább Magyarországra, kisebb mértékben Nyugat-Európába költözik, vándorol ki a szülőföldjéről.

– Ez azért félelmetes, mert az ember számára a szülőföld az anya érzetét kelti, nem véletlenül olyan fontos az ember számára az anyaföld. El-gondolodom ezen, hogy egy-egy nép, nemzet számára mit jelent a szülőföld. Az elmúlt időszakban jártam Szíriában, Jordániában, ebben a nagyon veszélyeztetett, nagyon sokat szenvedő világban, s az ember számára elgondolkodtató, miből táplálkozik a szülőföld iránti vonzalom. Nincs rá magyarázat, mint ahogyan arra sem, hogy az anya miért szül, illetve hogy a gyermek miért hálás az édesanyjának. Ezek az ember egzisztenciális világának a titkai. Igen, nagyon nagy veszély, baj, ha az emberek elhagyják a szülőföldjüket. Sokat gondolodom az utóbbi időben ezen is, hiszen Afrikában, Elő-Ázsiában, Kis-Ázsiában, Palesztinában tevékenykedve láttam ezeket az emocionális mozgásokat. Ezek lelki folyamatok, amelyek aztán kifejezésre jutnak ilyen fájdalmas elindulásokban is, amelyeket tapasztalhatunk. Az a meggyőződés, hogy valami nagyon nagy átrendeződésnek vagyunk a tanúi. Nem tudja a világ többé elfogadni azt a megosztottságot, hogy a világ javainak fele néhány ember kezében van, a másik fele pedig az egész emberiség jussa. Ez az egyik része a dolognak, a másik pedig az, hogy a hírközlő eszközök olyan emocionális élményekkel traktálják az embereket – épp a bajban, szegénységben, nélkülözések közepette élők egy másik világ képeivel –, amelyek hatása alól nem tudják kivonni magukat. Már 20 évvel ezelőtt beszéltem arról, hogy meg fog mozdulni a világ, mert nem tudja tudomásul venni, hogy az egyik oldalon a javak felhalmozása zajlik, a másik oldalon pedig a szűkséggel szembesülnek. Ez a nagy vándorlás, elindulás sokféleképp magyarázható, és nyilvánvalóan magyarázzák is. Nemrégiben egy előadásban megkérdeztek tőlem, miért van ez így, miért nem segítenek jobban a jólétben élők a nélkülözésben élőknek, erre egy nagyon egyszerű választ adtam: mert ahhoz meg kelle-

ne térniük. Ahhoz, hogy az ember egyszerűen megossa az életét, a javait a másik emberrel, ahhoz megtért embernek kellene lennie, ahhoz egy új életértelmezésre van szükség. Nincs más életértelmezés, csak keresztény. A keresztény életértelmezés pedig azt jelenti, hogy az élet Isten ajándéka, és senki sem tarthatja meg magának ezt az ajándékot, az élet közös kincsünk, egymásból és egymásért élünk. Ha ezt kivetítjük a világ javaira, akkor egyszerűen arról van szó, hogy a világ javai az emberiség közös kincsei, és meg kell osztani őket. Az embernek el kell jutnia idáig, hogy megoszson, ne csak adományt adjon, ne csak segítséget nyújtson – már ez is nagy dolog –, de igenis ennél tovább lépjen, egészen odáig, hogy belássa, nincs joga sokkal többet birtokolni a világ javaiból, mint a másik embernek. Itt nem lehet hivatkozni különböző adottságokra, lehetőségekre, ezek ugyan tények, de itt a karizmákról van szó: az adományok különfélék, ám ezeket az adományokat nem azért kapja az ember, hogy a maga javát szolgálja, hanem hogy használjon velük az embereknek. Tehát ha tetszik, ha nem, tudomásul kell venni, hogy a világnak a szegényebb oldaláról elindult az emberiség, és ez a folyamat megállíthatatlan. Itt, a Kárpát-medencében ez egy sajátos helyzet. Nem szívesen beszélek anyaországról és elszakított területekről, én szívem szerint inkább Kárpát-medencéről beszélek, mert ez a miénk, akárki akármit mond, akárhogyan értelmezi. Most pár napja betegen nyomom az ágyat, tegnap például egész nap a térképet nézegettem, egy nagy világatlaszt, és egészen véletlenszerűen „elindultam” Törökországtól végig a Balkánon, és eljutottam Spanyolországig, gondolatban végigjártam a különböző történelmi folyamatokat. Ha a Kárpát-medence történetét nézem, nekünk, magyaroknak az a nagy gondunk, hogy egyedül vagyunk, és ebben az egyedülvalóságunkban hiába indulnak el Délvidékről vagy Erdélyből a mostani Csonka-Magyarország felé, ez egy kifosztott kicsiny ország. Hiszen a Kárpát-medencének a kincsei épp azokon a területeken voltak, amelyeket elvettek tőlünk, és ezáltal szinte megakadályozták azt, hogy ez a maradék ország megerősödjön. Itt csak a lelkek szintjén lehet egy igazi egymásra találás, igazi megerősödés, ha ez nem világos mindannyiunk számára, akkor szin-

te majdnem azt kell mondani, hogy nincs jövőnk, nincs remény. Tehát félre kell tenni mindazt, ami apró nézeteltérésekben nyilvánul meg, tudniillik van egy élmény, amely semmihez sem mérhető, ez pedig az, hogy magyarok vagyunk, és egymáshoz tartozunk. Az utóbbi években nagyon sokat emlegetem a nemzettudatot, a nemzeti gondolatot, mert különösen így, hogy különböző katasztrófák okán a világ számtalan országába eljutva és ott is megtapasztalva az emberek megnyilatkozásait, egyre világosabb számomra az, hogy vagy nemzetben tudunk gondolkodni, vagy még a törekvéseinknek sincs értelme, mert ha nem nemzetben gondolkodunk, akkor még a legjobb törekvéseink is másokat, mások célját szolgálják. Önmagában ez sem rossz, ha jó ügyet szolgálunk, mert a jó az mindenütt jó, csak hogy nem szabad elfelejteni azt, hogy a nemzetnek önfenntartó ereje van, ezt az önfenntartó erőt nem tudja más adni, csak támogatni vagy gyengíteni tudja. Ezért fontos a nemzeti gondolkodás, az önfenntartó erőért. Nekünk itt, a Kárpát-medencében el kell idáig jutnunk. Nagyon fájdalmas, amikor látjuk a pártoknak az egymással való torzsalkodását, vitáját, azt, hogy az esetek többségében egyéni érdekek azok, amelyek előtolakodnak, csak azt nem tudom, hogy miért. Persze, megint visszajutunk oda, hogy csakis megtért ember tud nemzetben, egyáltalán közösségben gondolkodni. Ennek a világnak a gyengéje éppen abban van, hogy az egyéni gondolkodás, az individuális gondolkodás oly mértékben túlhangsúlyozott, hogy veszélyezteti a közösség létét. Az ember közösségi lény, individuum, egyetlen, megismételhetetlen, de mind-egyikünk a közösség tagja, egy közösségbe születünk bele, a közösség nevel fel bennünket, és az egész életünk egy közösségben zajlik. Szolgáltatnunk kell azt a közösséget, amelyben mindegyikünknek meg kell találnia a maga helyét, jól kell éreznie magát a helyén, és olyan feladatokat kell végeznie, amelyek jóleső érzéssel és örömmel töltik el. Ez ad értelmet életünknek. Ezt egy individualista gondolkodással nem lehet megvalósítani.

Holott a reklámok a tévében, újságokban az embert szinte az individualizmusra serkentik. Te különleges vagy, te ezt megérdemled, te jobbat érdemelsz – ezt sulykolják az emberekbe.

– Azt sulykolják, amire az ember vágyakozik, tehát elhitegetik az emberrel azt, hogy neki sikerülhet az, amit kitalál, vagy az, amit kitalálnak neki, ő képes rá, ő azt meg tudja valósítani, vagyis, hogy sikeres lehet, győzhet. Ez a legnagyobb hazugság a világon, mert mindenki szeretne sikeres életet élni, én inkább azt mondanám: értelmes életet élni, csak hogy ezt a fogalmat nem használják, mert ennek feltételei vannak, a sikeres életnek viszont nincsenek feltételei, a sikeres élet látszatvilág. Persze, nem akarom sommásan elítélni. Az ember ezt kívánja hallani. Amikor gyerek voltam – ez a kommunista évtizedekben volt –, azt mondták: nincs Isten, következésképpen bűn sincs, s az ember azt tehet, amit akar. Mi kell több ennél annak az embernek, aki mindig konfliktusban áll önmagával? Az ember látja a jót, mégis a rosszat teszi, mert könnyebb azt tenni, és mindig van valami jó, csábító, kísértő is a rosszban, különben sose követnénk el. Következésképpen könnyű volt az embereket leválasztani Istenről, a vallásról, a hitről, a kereszténységről, így az ember azt teheti, amit a kedve tartja. Ma az individualista világ az egyéni siker, az egyéni érvényesülés csalétkével olyan, mint a boszorkány, aki körben jár a világban, és kínálgatja a gyümölcsseit. Nyilvánvaló, hogy ez mérénylet a közösség ellen. Nem szabad elfelejteni, hogy közösségben csak normális emberek tudnak élni. A normális ember pedig az, akinek vannak normái, vagyis vannak olyan szempontok, olyan értékek, amelyekhez igazodik, maga a norma egy igazodási pont. A kereszténységben egy ilyen norma például a tízparancsolat. Még kereszténynek sem kell lennie az embernek ahhoz, hogy normához igazodjon, mert ez a jól felfogott érdeke. Hiszen ha ezek nincsenek, akkor mindenki a maga normája szerint él, és önző, öntörvényű egyedek nem fognak közösséget alkotni, tehát alapvetően arról van szó, hogy az embernek el kell fogadnia, hogy vagy normális életet él, vagy egyszerűen kiszorul a közösségből. Lehet, hogy ügyeskedve vagy akár a tehetségét is használva, valaki olyan lehetőségek közé kerül, amelyek őt kiemelik a közösségből, csak hogy itt jön az újabb feladat: ez az ember is adósa a közösségnek. Tehát a világnak valamiképpen vissza kell találnia a normális életvitelhez, ami nem engedi meg, hogy önző, kicsinyes vágyaink szerint gondolkodjunk, cselekedjünk.

Mit lehet tenni?

– Az embereket nevelni kell. Az ember nem születik jónak, sebzett természettel születik, mindannyian önző lények vagyunk. Minden élő-lény önző, küzd a létben maradásért, csak éppen az ember világán kívüli világban ezek a törvények olyan meghatározók, hogy ott nincs kivétel. Az ember az egyedüli lény, aki ebből a világból ki tud emelkedni, egyszerűen azért, mert van értelme, van akarata. Az ember az értelme és az akarata révén az önző világ fölé tud emelkedni, de nem biztos, hogy ezt jóra használja. A nevelésnek pontosan az az értelme és célja, hogy közösségi lényvé formáljon, alakítson. Az ember nem úgy nő fel, mint egy gyom az árokparton, az emberi élet feladat, lehetőség, és erre az embernek magának kell felkészülnie, aminek egyetlen feltétele, hogy önmagát kontrollálja, megfékezze önző természetét annak érdekében, hogy egy közösségben helye legyen. Hogyha egy ember ezt nem vállalja, akkor kiszorul a közösségből. Kiszorul egy hajléktalan, egy szegény – most ne nézzük, hogy miért lett hajléktalan, szegény –, de kiszorul a közösségből a gazdag, a milliomos is. Tehát, gyakorlatilag, ahhoz, hogy élhető közösségünk legyen, mindenkinek helye kell hogy legyen a közösségben. Ez nem azt jelenti, hogy egy közösségben mindenki egy nívón él. Jézus világosan megmondta, hogy szegények mindig lesznek veletek. Ne legyünk annak az illúzióknak az áldozatai, hogy majd eljön az idő, amikor mindenkinek jólétben lesz része. Ilyen nem lesz soha, ne is vágyakozzunk rá, mert ez lehetetlen. Épp az emberi természetünk nem engedi meg, amely másrészt nagyon sok jónak a forrása. Hiszen az előrejutás is valamiképpen ennek köszönhető. De a kontrollt, a féket az embernek magának kell beépítenie a saját életébe. Fontos, hogy az ember megtalálja a helyét. Sok jómódú emberrel találkoztam, és állítom, közülük sokan sokkal rosszabb lelki állapotban élnek a mindennapjaikat, mint egy egyszerű szegény ember, egyszerűen azért, mert ők sincsenek a helyükön. Egyszer eljártam azzal a gondolattal is, hogy ezek a gazdag emberek micsoda magas fallal veszik körül a rezidenciájukat, hogy be se lehessen látni az ő világukba. Vajon minek a jele ez? Nem tudok kiszakítani a világból egy darabkát, hogy azt mondhassam, az csak az enyém. Ilyen nincs!

A világ közös kincsünk, a javak közös kincseink, mint ahogyan erről már beszéltünk. Mindenkinek helye kell hogy legyen a közösségben, aki többet kapott, annak kötelezettsége van a többiek felé, aki kevesebbet, annak lehetősége kell hogy legyen valamilyen támogatásra, arra, hogy segítséget kapjon. Éppen ezért az ember önneveléséről nem lehet lemondani. Az önnevelés pedig a családban kezdődik, folytatódik az iskolában, aztán a társadalomban, vagyis egyfolytában arról van szó, hogy az embernek el kell helyeznie önmagát az emberi kapcsolatok világában, nem lehet független egyikünk sem. Összetartozunk, és ennek az összetartozásnak egyetlen mozgatóelve van, hogy mindannyian olyan értékekhez igazodunk, amelyek szerint minden ember egyenrangú, és egyikünk sem több a másiknál.

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat mindig a létező leggyorsabban ott van, ahol segíteni kell. Hol tart most a szervezet?

– Nagyon nehéz erről objektíven beszélni. Magyarországon, de Európában is az egyik legnagyobb karitatív szervezet, azért mondom, hogy az egyik, nehogy túlzással illessenek. 2013-ban Rómában a Máltai Lovagrend 900. évfordulóján a Szent Péter-bazilikában tartott ünnepségen – amelyen 7000 küldött vett részt – a szentatyát én köszönhettem. Ezt megelőzően háromnapos konferencia volt a Gregoriana Pápai Egyetemen több száz résztvevővel, és ott elhangzott, hogy a világ leghatékonyabb, legsokoldalúbb és legrugalmasabb szervezete a Magyar Máltai Szeretetszolgálat. Ennek volt a jutalma, hogy az ott lévők nevében köszönhettem a szentatyát. Rengeteg szervezet jött létre, mi nem szeretnénk versenyezni a különböző szervezetek motívumaival (kinek mi a motívuma, azt részben tudjuk, részben leírják, részben nem mondják, vagy csak mondanak valamit). A Magyar Máltai Szeretetszolgálatnak egyetlen motívuma van: Isten ügyének a szolgálata. Ennek következtében ugyan mi nagyon éberem rajta tartjuk az ujjunkat a történelem érverésén, de nem óhajtunk versenyezni, mert azért azt tapasztaljuk, hogy vannak versenyző szervezetek. Mi úgy gondoljuk, hogy Isten előtt vagyunk felelősek a bajban lévő emberekért, a máltaiaknak ez a legfőbb üzenete. Nem tudjuk megoldani a világ problémáit, ezt a nevünk is kifejezi: Magyar Máltai Szeretetszolgálat, nem pe-

dig segélyszolgálat. A világon mindenütt segélyszolgálat, csak nálunk szeretetszolgálat, mert kicsit arra is gondoltunk az alapításkor, hogy nincs olyan, aki képes annyi segélyt adni, amennyire szüksége lenne a világnak. Mindent megteszünk azért, hogy lehetőleg senkit se hagyjunk magára. Rengeteg ember várja azt, hogy valaki segítő szándékkal mellé lépjen. Egyébként a szentatya, amikor elköszöntem tőle a Szent Péter-bazilika főoltáránál, azt mondta: Vigyázzanak Szent István örökségére! Nagy dolog, hogy XVI. Benedek pápa – akit nagyon tisztetek és szeretek, korábról is összeköt Vele sok minden – ezt mondta, és ne felejtjük el, Szent István öröksége azt jelenti, hogy ő Isten előtt vállalt felelősséget az ő népéért. Szent István szellemi, lelki ember volt. Szellemi, akinek a lélek valóságosabb volt, mint a test; az igazság, mint a haszon; a szeretet, mint a hatalom. Lelki, akinek az Isten, a kegyelem valóságosabb volt, mint a látható világ. Nem véletlen II. Szilveszter pápa megállapítása, hogy Szent István nem apostoli király volt, hanem valóságos apostol. Nincs a történelemben még egy ilyen uralkodó, akinek jóvoltából a Boldogasszony, a Szűzanya is öröklik felettünk.

A világ számos katasztrófa, nincstelenség sújtotta pontján járt a szeretetszolgálat vezetőjeként. A gyógyszeren, élelmiszeren, az elfogadható élethez szükséges felszerelésen kívül mi az, amit nyújtani tud ezeknek az embereknek?

– Krisztus szeretete sűrget bennünket, mindent ez határoz meg. Ne legyenek illúzióink, nem az a legfontosabb, amit odaviszünk, valahova, ahol baj van. A legfontosabb az, hogy odamegyünk. Sosem felejttem el, Azerbajdzsánban – jól tudjuk, milyen a helyzet ott – azt mondta egy muszlim nekem: „Mi elhittük Oszama bin Ladennek, hogy »majd jönnek a keresztények, és leölnék bennünket«, és milyen érdekes, most maga itt van, egy katolikus pap, és milyen érdekes, s mi az igazi segítséget a keresztényektől kapjuk. Maguk itt iskolákat építenek nekünk, itt vannak az orvosaik, és gyógyítanak bennünket. Maga személyesen hozta el ide nekünk a pénzt. Az arab testvéreink nem jöttek ide, ők csak elküldték a pénzt.” Említék még egy példát: amikor cunami pusztított Sri Lankán, összedőltek a házak, a mi és a világ segítsége nélkül is valamiféle fedél került volna az emberek

feje fölé. Nem ez a döntő. Sokkal inkább az a fontos, hogy ezek az emberek megtapasztalták, nem maradtak magukra, hanem értük, miattuk emberek elindultak tízezer kilométerekről. Ez az, ami igazolja azt, hogy mi, az emberiség egy család vagyunk, s nem élhetünk önmagunknak. Ezek a katasztrófák mindig arra döbbsentik rá a világot, hogy másképp kellene lenniük a mindennapoknak is, valahogy úgy, mint amikor a baj rászakad az emberiségre. Sri Lankán nagyon sokat tettek a magyarok. Egy beszélgetés alkalmával egy kormányhivatalnok azt kérdezte tőlem, mekkora Magyarország. Először nem értettem, mit akar ezzel a kérdéssel, majd azt válaszoltam, pont akkora, mint Sri Lanka. Miért kérdezi? – tudakoltam. Senki nem segített a cunami idején annyit, mint a magyarok – válaszolta. Hát akkor Magyarország a legnagyobb. Miért gondoljuk azt, hogy Sri Lankán egy egyszerű embernek tudnia kellene, hogy mekkora Magyarország, mint ahogyan mi sem tudjuk, mekkora Sri Lanka. Ám ilyenkor döbbsentünk rá, hogy mit is jelent, hogy összetartozunk, mit jelent a világban egy-egy gesztus.

Tavaly Kenyában, a régi fővárosban, Mombasában, az Atlanti-óceán partján, ahol víztisztító berendezéseket építettünk a nyomortelepeken, volt egy érdekes találkozásom egy maszáj pásztorral, akitől néhány kézművesapróságot vásároltam, segítő rajta. Megkérdezte, honnan jöttem. Magyarországról, válaszoltam, s csodálkozásomra a szép Budapestet említette. Majd a foglalkozásom után érdeklődött. Katolikus pap vagyok, válaszoltam. Én is hívő vagyok – mondta. Búcsúzáskor keresztet rajzoltam a homlokára. Néhány perc múlva visszaszaladt, megállt előttem, és csak ennyit mondott: Köszönöm a keresztet! Majd elrohant.

Egy másik történet: Erdélyben, Malomfalván a kis folyócska, a Nyikó a nagy zivatarban akkorára nőtt, hogy egy ember cölöpökre felépített házát pár méterrel odébb tette. Egy idős ember azt kérdezte tőlem: Pap bácsi, hol volt az Isten? Zavaromban azt mondtam, hogy ebben a zivatarban biztosan nem volt az Isten. Rám nézett szigorúan, és megismételte: Hol volt az Isten? Mondtam, ebben a viharban nem volt az Isten, de mi most itt vagyunk. „Magukban lenne itt az Isten?” – tette fel a kérdést. Talán – feleltem.

Ezek a fontos dolgok. Nem az a legfontosabb, amit konkrétan odavisz az ember, hisz a székelyföldi vihar károsultjainak lovakat, teheneket és egyéb jószágokat vásároltunk, a leglényesebb: Magukban lenne itt az Isten? Hát erről szól minden! Vagy ott van bennünk az Isten a találkozásainkban, vagy kár találkozunk.

Beszélgetésünk előtt a kápolnában a szentmisén a Betegápoló Irgalmas Rendet ajánlotta a Jóisten figyelmébe.

– Ma egy betegápoló irgalmas rendi szerzetesnek, Pampuri Szent Richárdnak van az ünnepe, ezért imádkoztunk hozzá, és kértük a közbenjárását. A Betegápoló Irgalmas Rend – amelyet Istenes Szent János (1495–1550) alapított – a Kárpát-medencében az első kórházat 1650-ben Szepesváralján építtette fel. Majd még jó néhányat. Csak beszélgetésünk okán jegyzem meg, hogy a magyar irgalmas rendi tartománynak Zágrábban is volt kórháza. Ma azért izgalmas ez a kérdés, mert újabban felfigyeltek az irgalmasok gyógyító kultúrájára. Néhány hó-

nappal ezelőtt volt Budapesten egy tudományos előadás, ahol arról beszélt az egyik előadó, hogy a XVII-XVIII. században a Kárpát-medencében az irgalmasok szerepvállalásának köszönhető az intézményesített gyógyítás kialakítása. Majd szólt a szervezett gyógyításukról. A hallgatóság soraiban található orvosprofesszorok egyike feljajdult: Ma is erre lenne szükségünk. Ma Európában egyre nagyobb az érdeklődés az irgalmasok gyógyító kultúrája iránt, amelyet meghatároz a hospitalitas. Az előregedett Európában egyre nagyobb gondot jelent az emberek gyógyítása. A hospitalitas szellemében a beteg ember szeretett vendég. A betegség kiszakítja az embert mindennapjai világából, és a beteg ember belkényszerül egy idegen világba, a kórházak világába. Ha itt olyan emberekkel találkozik, akik a hospitalitas szellemében szeretett vendégként fogadják, akkor ez elveszi a beteg félelmeit, aggodalmait, nyugtalanságát, s hozzásegíti a mihamarabbi gyógyuláshoz.

Kozma Imre (Győrzámoly, 1940. június 4.) római katolikus pap, irgalmas rendi szerzetes, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alapítója.

1941-ben egy vonatbaleset során elvesztette édesapját, ezután édesanyja és nagyanja nevelték. 1954-ben felvették a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumba, 1958-ban érettségizett. Ezután az esztergomi papi szemináriumon tanult teológiát. 1963-ban szentelték pappá.

Pappá szentelése után tát-dorogi káplán lett, majd 1966 és 1968 között a Zugligeti Szent Csálád-plébánián teljesített szolgálatot. 1968-ban a budapesti Alkantari Szent Péter-templom (Ferenciek tere) lelkesze lett, 1977-ig volt szolgálatban itt. Ezután visszatért Zugligetbe, létrehozta az ifjúsági és családpsztorációt, valamint első jótékonyági akcióit is itt szervezte meg.

1987-ben Csilla von Boeselager bárónő felkérte Kozma atyát a zugligeti plébánián, és eldöntötték, hogy felelevenítik a Szuverén Máltai Lovagrend értékrendjét megtestesítő és a szegényeket szolgáló szervezetet. Mivel Magyarországon még nem volt lehetőség a szabad egyesülés jogának gyakorlására, ezért 1988-ban von Boeselager bárónő megalapította Németországban a szolgálatot Ungarischer Malteser Caritas-Dienst néven.

1989-ben már lehetőség volt erre, ezért február 10-én megalakult Kozma atya vezetésével a Magyar Máltai Szeretetszolgálat. Ugyanekkor a Szuverén Máltai Lovagrend tagja is lett.

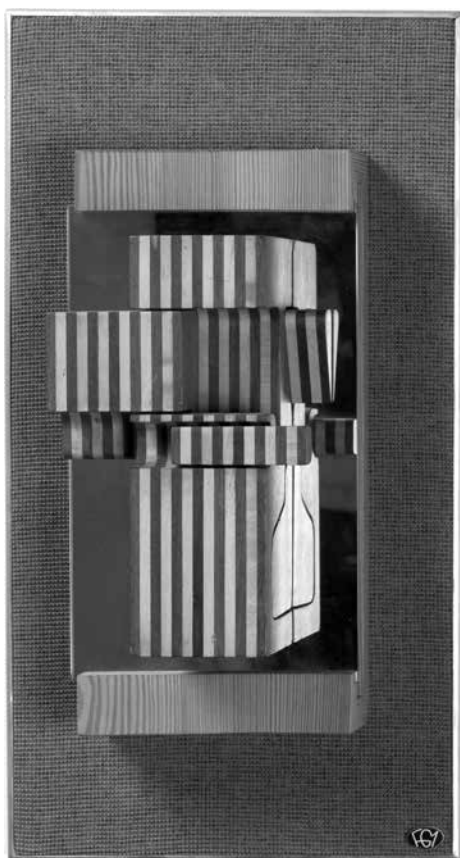
A szolgálat első jelentősebb akciója még ugyanebben az évben volt, amikor ötvenezer NDK-beli menekült átmeneti elszállásolást és étellemezést kapott a plébánia kertjében. Decemberben, a romániai forradalom idején sikerült huszonkét teherautónyi segílyt összegyűjtenie és elszállíttatnia Erdélybe. A '90-es években zajlott délszláv háború idején sikerült a vukovári szerb parancsnoknál elérnie, hogy a városban rekedt idős embereket, illetve nőket és gyerekeket Magyarországra evakuálhassa. A szolgálat azóta kiterjedt országos hálózattal rendelkezik, és az ország egyik legnagyobb segílyszervezete.

1997-ben belépett a Betegápoló Irgalmas Rendbe, majd 1999-ben rendi fogadalmat tett, később a budapesti rendház főnöke és rendi megbízott lett. Megszervezte a rend budapesti viszsatelepítését, 2000-ben visszakapták a fővárosi, illetve váci kórházukat. A császárfürdői Szent István király kápolnaigazgatóságának igazgatójává nevezték ki. Több társadalmi szervezet tiszteletbeli tagja.

Díjai, elismerései:

Máltai Nagykereszt (1989)	Magyar Örökség díj (2003)
Apostoli protonotárius (1992)	Prima Primissima díj (2005)
Széchenyi István-díj (1992)	Budapest díszpolgára (2007)
Címzetes apát (1993)	Húszéves a Köztársaság díj (2009)
Kisebbségért díj (1995)	Francia Becsületrend (2010)
Az Év Embere Európában (Reader's Digest, 1996)	Győrzámoly díszpolgára (2010)
A Szuverén Máltai Lovagrend nagykeresztje (1999)	Giesswein Sándor-díj (2011)
A Magyar Köztársasági Érdemrend közép- keresztje (2003)	Magyar Nemzetért Ezüstérem (2013)
	Petőfi-díj (2014)

Folyóiratunk megjelenésének dátuma, a trianoni békediktátum, illetve a nemzeti együvé tartozás napja egybeesik Kozma atya születésének napjával. Ezúton köszöntjük a 75 éves Kozma Imrét. Isten éltesse még sokáig, hogy munkálkodhasson az emberi és a magyar közösség javára!

Rétegvonalak tánca

Bibliafordítások a Szerémségtől Vizsolyig

A középkori Szerémség olyan helyszíne volt a magyar műveltségi terünknek, amelynek máig ható értéke, hogy a Pétervárad mellett fekvő Kamonc (Kamenica) településen kezdődött meg a magyar nyelvű Biblia megteremtése két szerémségi magyar pap, Újlaki Bálint és Pécsi Tamás áldozatos munkája révén.

Biblia magyar nyelven: a középkori magyar művelődéstörténet örök értéke, hogy az emberség közös műveltségi kincse, megváltástörténete, üdvtörténete magyar nyelvünk szókincsét akként gazdagította régi magyar fordítóinknak köszönhetően, hogy valójában napjainkig meghatározza létértelmező fogalmi világunk alapjait.

A XV. századi Szerémségtől hosszú műveltségi út vezetett a 425 esztendővel ezelőtti Vizsolyig! Ha a két szerémségi magyar, Újlaki Bálint és Pécsi Tamás által (dicsőséges magyar hadvezérünk és kormányzónk, Hunyadi János korában) megkezdett tevékenységet említjük, indokolt megemlékezni az őket követő legjelentősebb magyar fordítókról is: Báthori Lászlóról, Nyujtódi Andrásról, Komjáthy Benedekről, Pesti Gáborról, Sylvester Jánosról, Tövisi Mátyásról, Eszéki Szigeti Imréről, Gyulai Istvánról, Heltai Gáspárról, Melius Juhász Péterről, Félegyházi Tamásról, Károlyi Gáspárról, Komáromi Csipkés Györgyről, Káldi Györgyről. Versben, énekben, népmesében, regényes elbeszélésben is megszólalhatott a Biblia magyar nyelven: itt érdemes utalni Tinódi Lantos Sebestyén, Batizi András, Sztárai Mihály, Dézsi András, Kákonyi Péter, Baranyai Mucsi Pál, Erdélyi Máté munkásságára. Műveltséget őrző és műveltséget teremtő magyar fordítóink akkor alkottak kiemelkedő jelentőségű lelki tárházat, amikor a hazának és a nemzetnek a legnagyobb szüksége volt rá: a XV–XVII. század sorskérdései kapcsán a fenti kimagasló jelentőségű magyarok a Biblia üzenetében találták meg a válaszkeresés útját.

25 esztendővel ezelőtt Nemeskürty István írt arról, hogy az „*első, általunk ma ismert, bár csupán töredékesen ránk maradt magyar nyelvű Biblia-fordítás az 1430–1450-es években keletkezett*”: a Szerémségben, „*a Pétervárad melletti, Duna jobb parti Kamenica községben készült*” el Újlaki Bálint és Pécsi Tamás műve. „*Újlaki Bálint és Pécsi Tamás működéséről Szalkai Magyar Balázs Ferenc-rendi szerzetes tudósít*”, aki az „*1440-es évek közepe táján megírta rendjének magyarországi és boszniai történetét*”. (1)

A magyar művelődéstörténeti értéktár kimagasló kincse, hogy a Szerémségben fordították le először magyarra a Szentírást Magyarországon: ez a fordítás lett az alapja minden későbbi fordításnak, és e körben Tatros is különösen jelentős helyszínné vált.

Vizsoly ősi református temploma

„*A Müncheni kódexben, melyet 1466-ban Moldovában, Tatros városában másolt Henzsel Imrefia, Németi György, a Délvidéken írt evangélium fordításról, az elejére kötött 12 hártyalapon már magyar nyelvű naptárt és computust találunk, az ünnepek és szentek magyar nevével. (A mozgó ünnepek hiányoznak.)*” (2)

A Szerémségben született bibliafordítás és Tatros kapcsán Nemeskürty István alábbi gondolatait is indokolt rögzíteni: Moldvában „*másolták le a becses kéziratot, pontosan: a négy evangéliumot, csángó magyarok*”. (3)

2002-ben Gyécsek Andrea így ír a lényeges összefüggésekről: a két szerémségi magyar pap, Újlaki Bálint és Pécsi Tamás bibliafordítása „*a szóbeli bibliai szövegismeretre támaszkodik*”. „*A Jordánszky-kódex (1516–1519) a színhagyományban élő magyar nyelvű bibliát tartalmazza, mely már része lehet a folklorisztikus tudáskincsnek, hiszen ezt a hívek már állandóan hallhatták a templomokban. A 15. század vége, a 16. század eleje jelenti a legendairódalom megsokosodását, népszerűvé válását. Az akkor keletkezett legendák számos eleme napjaink népi biblikus legendáiban is tovább élt. A parasztbiblia fontos forrását jelentik az apokrif iratok is – Vita Adae et Evae = Ádám és Éva élete, Jakob ősevangéliuma, Tamás evangéliuma, Pszeudo Máté evangéliuma –, melyek sok folklór-motívumot tartalmaznak. Erősen érződik a népi epikában a bogumil eretnekség hatása: a világ Isten és az ördög, a jó és rossz, a tökéletes és tökéletlen együttes teremtése során jött létre. A vallásos ismeretek terjesztésében a kolostori költészet is részt vett. Temesvári Pelbárt ferences rendi szerzetes prédikációgyűjteményei – Pomerium (1439–1496) vagy Gyümölcsöskert, mely ünnepekre szánt prédikációkat tartalmaz; Stellarium (1483) –, Kopcsányi Márton, szintén ferences rendi szerzetes művei említésre méltók. A 16. században az európai legendairódalom hatására született meg a Teleki-kódex, mely tartalmazza a Szent Anna legendát, a szeplőtelen fogantatást, a szent kereszt legendát. E század a bibliai tárgyú epika virágkora is. Batizi András, Tinódi Lantos Sebestyén, Sztárai Mihály, Kákonyi Péter, Sisi Gáspár, Csikei István históriái sorolhatók ide.*” (4)

Az egyetemes kereszténység vonatkozásában fontosak Nemeskürty István következő gondolatai: az „*Újszövetség könyvei, az evangéliumok is görögül terjedtek el*”, és így „*a keresztény vallás szent iratainak gondolatvilága a görög nyelv fogalmi rendszerében öltött kimondható (olvasható) alakot*”. (5) A fenti adatok is alátámasztják azt, hogy kimagasló érték a két szerémségi magyar pap, Újlaki Bálint és Pécsi Tamás bibliafordítása:

ez a munka a Szentírás magyar fogalmi rendszere okán is hatalmas műveltségi kincs! A fentiek jegyében térjünk vissza a Szerémség és Tatros korabeli jelentőségére. A XV. századi Tatros fontos helyszíne lett a magyar művelődéstörténetnek; ráadásul még két évszázaddal később is magyarok éltek itt! Domokos Pál Péter írt arról, hogy egy 1665-ből való jezsuita jelentés közli, hogy a moldvai Tatros „*lakói a pappal együtt magyarok*”. (6) A bibliafordítás a magyar kódexirodalom különleges értéke. A Magyar Katolikus Lexikon a „*Tatrosi Biblia*” szócikkben a „*Müncheni kódex*” szócikkre utal, ebben pedig a következő áll: „*Müncheni kódex, Jászay-kódex: 125 levél terjedelmű, a négy evangélium fordítását tartalmazó magyar nyelvű kézirat. – 1466: Németi György másolta a moldvai Tatrosban. A Huszita Biblia része a Bécsi kódexszel és az Apor-kódexszel együtt. [...] Toldy Ferenc első tudományos feldolgozójáról, Jászay Párról Jászay-kódexnek nevezte, de elterjedtebb a Müncheni kódex név.*” A Bécsi kódexről a következőt írja a lexikon: „*Bécsi kódex, Révai kódex: Rut, Jud, Eszt., 1-2Mak, Bár, Dán és a 12 kisprófeta könyveinek 1450 k. keletkezett magyar fordítása. A Huszita Biblia része a Müncheni- és az Apor-kódexszel együtt.*” A huszita bibliáról pedig ezt rögzíti: „*Huszita Biblia: a 15. század első felében készült, magyar nyelvű bibliafordítás. Részleteit a Müncheni kódex, a Bécsi kódex és az Apor-kódex őrizte meg másolatban. [...] A Szalkai Balázs-féle ferences krónika szerint 1438–39: két szerémségi huszita klerikus, Tamás és Bálint Moldvába menekültek, s ott magyarra fordították a Bibliát. Személyüket általában azonosnak tekintik a prágai egyetem anyakönyvében szereplő 1399: Thomas Quinqueecclesiensis és 1411: Valentinus de Ujlak nevű baccalaureusokkal. A Müncheni kódex záradékából tudjuk, hogy a Huszita Bibliát a moldvai Tatrosban másolták, ez jelenti az egyik összekötő kapcsot a fordítók és a fennmaradt fordítás-együttes között.*” A XV. században Tatrosban készült egy magyar bibliafordítás, melynek megnevezéséről a Magyar Katolikus Lexikonban ez áll: „*A Huszita Biblia huszita eredete kezdettől vitatott. [...] Legutóbb Szabó Flóris vont a kétségbe megfontolásra érdemes érvek alapján mind a fordítás, mind a mellékjeles helyesírás huszita eredetét.*” (Megítélésem

szerint sem indokolt a *huszita* jelző, hiszen a XV. századi moldvai Tatros és a korabeli Szerémség kapcsolatrendszerében keletkezett bibliafordításról van szó.) A magyar irodalomtörténetben azonban közismert, hogy a *huszita biblia* nevet viseli az az „első nagy bibliafordítás”, mely „két szerémségi magyar... pap, Tamás és Bálint” munkája volt: az 1430-as években fogtak hozzá a fordításhoz. „*Marchiai Jakab ferences inkvizítor elől azonban 1439 nyarán híveikkel együtt Moldvába kellett menekülniük, s művüket már ott fejezték be. [...] Bibliafordításuk a maga egészében nem maradt ránk, s ezért nem dönthető el megnyugtató bizonyossággal, hogy a biblia valamennyi könyvét lefordították-e, vagy pedig csak jelentékeny részét. Munkájuk azonban, melyből tekintélyes részek maradtak fenn, így is, úgy is, minőségileg gyökeresen új szintet jelent a korábbi breviárium-fordításokhoz képest, társadalmi és irodalmi jelentőségét tekintve egyaránt. A ... részleteit a Bécsi-kódex (1450 k., OSzK), a Németi György által a moldvai Tatros városában másolt Müncheni-kódex (1466, Müncheni EK) és az Apor-kódex (1500 k.) őrizte meg. Az első az ószövetség egyes kisebb könyveit, a második a négy evangéliumot, a harmadik pedig a zsoltárokat tartalmazza.*” (7)

A *tatrosi biblia* kapcsán az alábbi összegző adatok is fontosak. E Bibliát két szerémségi világi pap, Pécsi Tamás kamonci oltáros pap és Újlaki Bálint mester belcsényi plébános fordította le 1416 és 1441 között. Az eredeti fordítás szövege megőrződött a fent említett magyar kódexekben. Tatros azért is jelentős, mivel a moldvai magyarok nem pusztán a XV. században kívánták a liturgikus életüket magyar nyelven gyakorolni, hanem a későbbi évszázadokban is. A „görögkeleti államvallású moldvai vajdaságot 1626-ban missziós területté nyilvánították”: az itt élő „csángómagyarok hitoktatását – egyben betűvetésre tanítását – olasz minoritákra bízta”. „A moldvai magyar nép értetlenül állt az idegen beszéd előtt. Századokon keresztül küldözgette könyörgő kéréseit, melyekben anyanyelvén beszélő papokat kért. Sorra írta folyamodványait az erdélyi püspökhöz, az esztergomi érsekhez, de a vatikáni levéltár tanúsítja: közvetlenül a pápához is intézett beadványt.” (8)

Magyar művelődéstörténeti értéktárunk egyetemes értékrendje és nemzeti összetartozásunk szempontjából jelentős, hogy ami a Szerémségben megkezdődött, több helyen is folytatódott, és végül Vizsolyban teljesedett ki.

Hungarikum lett a 425 esztendővel ezelőtt, 1590-ben kinyomtatott vizsolyi biblia, azaz a Károlyi-biblia! 2015. február 18-án a vizsolyi biblia kinyomtatásának XVI. századi helyszínén igen méltó lelkületű ünnepség keretében emlékezett meg mintegy félszáz magyar Károlyi Gáspár fordítói munkájának csodálatos gyümölcseről, mely mindig is a magyar művelődéstörténet kincsei közé tartozott. Jövőt célzó ünnepség is volt ez: Daruka Mihály cselekvő szándéka, hogy 2017-re sor kerüljön a vizsolyi biblia újrajnyomtatására.

A vizsolyi biblia „újrajnyomtatásának ötlete Daruka Mihály, vizsolyi vállalkozóban fogalmazódott meg évekkel ezelőtt”. „Elhatározta, hogy a reformáció 500. évfordulójának tiszteletére, 2017. október 31-ére kinyomtatja még egyszer 200 példányban a Vizsolyi Bibliát eredeti formájában, eredeti eszközökkel, technikával, támogatói és a kiváló szakemberek segítségével. Daruka Mihály az ünnepségen elmondta: a támogatásokból befolyó összegből a Mantskovit Biblianyomtató Műhely felújítását, és Rákóczi Zsigmond vizsolyi kúriájának helyreállítását szeretné megvalósítani.” (9) De ki is volt Károlyi Gáspár, és milyen módon lett csodás valósággá a vizsolyi biblia? Milyen körülmények között valósult meg ez a művelődéstörténeti csoda? A református tudós lelkész, Károlyi Gáspár „1529 körül született a Szatmár megyei Nagykárolyban. [...] Brassóban, majd a reformáció fellegvárában, Wittenbergben tanult és jelentékeny teológiai, valamint nyelvtudásra tett szert. 1563-ban lett az Abaúj megyei jómódú mezővároska, Gönc református prédikátora. A teljes bibliafordítás kiadásának eszméje valószínűleg akkor kapott, 1585 körül végső indíttatást, amikor Mágócsy Gáspár és unokaöccse, Mágócsy András, gazdag és befolyásos földesurak pártfogásukról biztosították. Mágócsy Gáspárról tudnunk kell, hogy 1554-1562 között a gyulai vár kapitánya volt.” Mágócsy Gáspár „fiatalabb korában is kitűnt reformációt támogató magatartásával”. Mágócsy Gáspár és „unokaöccse, Mágócsy András, gazdag és befolyásos földesurak pártfogásukról biztosították” Károlyi Gás-

párt. A Mágócsyak voltak a fordítást elősegítő „istenfélő nagyságos urak”. (10) A fentiekre való megemlékezés jegyében ünnepre gyűltek össze a segítő szándékú emberek 2015. február 18-án Vizsolyban. „Nagy nap ez a mai, hiszen a vizsolyi Rákóczi-kúriában elkezdődik a Károli Biblia újrányomatása. Az újrányomatás egyháztörténeti, kultúrtörténeti és nyelvtörténeti esemény is – fogalmazott Tőkés László európai parlamenti képviselő, volt református püspök szerdán Vizsolyban azon az ünnepségen, melynek végén ő nyomtathatta ki a János evangélium első két oldalát.” Tőkés László szerint „az újrányomatás nemzettörténeti esemény is, hiszen Magyarországot nem tudnánk elképzelni a magyar nyelvű Biblia nélkül”. (11) Az egyetemes emberi értékvilág kimagasló kincse a Biblia: művelődéstörténeti jelentősége az elmúlt évezredekben folyamatosan műveltségteremtő erőt jelentett.

A vizsolyi biblia kinyomtatásának emlékezte mindig is a magyar művelődéstörténet fontos része volt, hiszen az egyetemes kereszténység világában is örök értéket képvisel. Jó példa erre, hogy 1890 szeptemberében, a vizsolyi biblia elkészülte 300. évfordulójának ünnepsége keretében a gönci református templom kertjében avatták fel a tudós fordító lelképásztor szobrát: ezen emlékmű Károlyi Gáspárt munka közben ábrázolja. Károlyi Gáspár „közelebbről meg nem nevezett lelkészársakkal végezte el a hatalmas munkát”. „A kor és a vallásos kegyesség szellemének tartózkodó magatartásával magyarázható, hogy róluk keveset tudunk. [...] Föltehetőleg sokat használta Sylvester és Heltai fordításait. Károli érdeme mindenekelőtt a munka összefogása, a sajtó alá rendezés, a stílári áttekintés volt azon kívül, hogy fordított.” (12)

A korabeli Kassa fontosságára is indokolt utalnom. „Abaúj vármegye nagy része a kassavölgyi esperességhez tartozott, amelynek 1564-től 1590-ig a bibliafordító Károlyi Gáspár gönci lelkész volt az esperese. [...] Károlyi Gáspár személyesen is kötődött a kassai magyar polgárokhoz, mivel harmadik felesége a vagyonos Szőcs családból származott.” (13)

Fentebb már utaltam a Mágócsyak jelentőségére, amely folyamánként Rákóczi Zsigmond lett a legfontosabb támogatója a vizsolyi biblia megszületésének. A Mágócsyak ugyanis „ha-

marosan mindketten meghaltak és vagyonuk, házasság révén, Rákóczi Zsigmond későbbi erdélyi fejedelemre, az ugyancsak erdélyi fejedelem I. Rákóczi György apjára szállott. [...] Ő vállalta a kiadás ügyének továbbvitelét. Szükség volt patrónusokra. Bár ebben az időben a magyarországi reformáció csúcspontjára érkezett, már az ellenreformáció is megindult. Amikor megvásárolták a korabeli ország legnagyobb nyomdáját és Lengyelországból papírt hozattak, királyi rendeletre hivatkozva Ernő főherceg elköszönteni parancsolta. Rákóczi azonban ezt megakadályozta. A nyomtatás munkáját valószínűleg támogatta ecsedi Báthori István országbíró, a kegyes imádságíró és Homonnai Drugeth István zempléni főispán is. A nyomdát a Göncöz tizenegynéhány kilométerre eső Vizsoly községben, Rákóczi egyik udvarházában helyezték el. [...] A munka mintegy két esztendeig tartott, hiszen a század legnagyobb magyar nyomdai és irodalmi vállalkozását végezték. Az első hónapokban Göncön diákoskodott a későbbi neves műfordító, a ma is énekelt genfi zsoldárok magyarítója, a nyelvész és teológus Szenczi Molnár Albert, aki így emlékezett vissza az eseményre: »Mely első kibocsátásnak szolgálatjában akkori gyermekségemben is részessé tölt engemet az Istennek gondviselése. Holott az időben lábánál forganék az böcsületes embernek, Károli Gáspárnak, az gönci prédikátornak, az ki fő igazgatója volt az kinyomtatásnak, és engem gyakorta az visoli nyomtatóhelyben kiküldött az őtőle írott levelecskékkel.« Ezeket a sorokat Hanauban (Németország) írta előszóként Szenczi Molnár 1608-ban, amikor az általa átjavított fordítás »második kibocsátás«-ban látott napvilágot.” (14) „Károlyi Gáspár 1590 júliusában megjelent vizsolyi Bibliájának” a története Nagyváradon folytatódott. Petrőczy Éva A váradi biblia helye a magyar puritanizmus irodalmában címet viselő írásában „a váradi Bibliával, a magyar egyház- és művelődéstörténet e kétségtől legfátumosabb könyvével kapcsolatban” kiemelte, hogy „bölcsőhelye, Nagyvárad – ha nem is viselte a Bibliopolisz melléknevet – a magyar reformáció egyik legmélyebb biblicitású városa volt”. Kiemelkedő jelentőségű volt az „1629. június 17-i váradi zsinat azon határozata, amely a hivatásukban ellanyhult, egyéni hitéletüket elhanyagoló lelkészeket arra kötelezte, hogy

akár személyes javaik eladása árán szerezzék be maguknak saját Bibliát”. Ez a rendelkezés „Nagyváradot a következő évtizedekben a hazai puritanizmus végvárainak egyikévé” tette. (15) A vizsolyi bibliát „már az első kinyomtatása után mintegy másfél évtizeddel, 1606-ban revízió alá vették”. „A Várad Bibliája szövege nem tér el jelentősen a Vizsolyi Biblia tartalmától. [...] nem lehet tudni pontosan, hány darab készült a Várad Bibliából, nagyobb könyvtárakban és magángyűjteményekben van csak egy-egy példány.” (16) A „Károli-biblia 1660-ban készült nagyvárad kiadásának” kimagasló jelentősége van! (17) A várad bibliája történetének kulcsfontosságú szereplői voltak Köleséri Sámuel és Szenci Kertész Ábrahám nyomdászmeister. (18)

„A Károli-Biblia revíziójának a történetében az ún. Várad Bibliája megjelenése nagy fordulat volt. [...] Nyomtatása 1657-ben, tízezer példányban kezdődött Nagyváradon Bethlen István, I. Rákóczi György és felesége, Lorántffy Zsuzsanna, Rhédei Ferenc és Barcsay Ákos, valamint egy pár tiszántúli református egyházmegye adományaiból. Az Újszövetség 1660-ban el is készült. Közben a török támadás a vár és a város elestével fenyegetett. A vár feladásának egyik feltétele az volt, hogy a már kinyomtatott példányokat, a nyomtatáshoz szükséges papírt és a nyomdai felszerelést épségben kiengedik a törökök a várból. A feltételt elfogadta a támadó fél, így jutott ki Váradról a nyomdász és minden, ami a Biblia nyomtatásához szükséges volt; s fejezhette be a kiadást 1661-ben Kolozsvárott felállított műhelyében Szenci Kertész Ábrahám kevesebb, mint 6000 példányban. »Várad«-nak nevezik, mert a munka ott indult el. A magyar nyelvű Biblia a Károli-féle szöveget tartalmazza Köleséri Sámuel átdolgozásával és széljegyzeteivel.” (19) Károlyi Gáspár fordítói munkája kimagasló érték a magyar művelődéstörténet világában! „Károli művének jelentőségét nagyon sokan méltatták.” A magyar Biblia a XVII. században is „a legelterjedtebb magyar könyv volt”. „A Károli Biblia az általános európai protestáns gyakorlatnak megfelelően a protestáns vallási élet középpontjába került. Minél többen tudtak olvasni, annál szélesebb körben terjedt. Mint egyetlen megfellebbezhetetlen tekintélyű írásból, útmutatást merítettek belőle fontos döntésekhez, ösztönzést életelve-

ikhez és igazolást cselekedeteikre. Jól ismert, hogy a kiemelkedő történelmi szerepű erdélyi fejedelmek, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György sokszor végigolvasták és hadjárataikba is magukkal vitték bibliájukat.” (20) Fontos hangsúlyoznom évszázadon átívelő jelentőségét, mert ez napjaink embere számára is alapvetést jelentő üzenetet hordoz. Arany János ezt írta Gyulai Pálnak az önéletrajzi levelében a Biblia saját családjában megélt jelentőségéről: „Így hát én valók öreg szüleim egyetlen reménye, vigasza, szerettek is az öregség minden vonzalmával, mindig körükben tartottak és rendkívül vallásosak lévén, e hajlam rám is korán elragadt: az ének és szentírás vonzóbb helye lettek első tápja gyöngye lelkemnek, s a bogárhátú viskó szentegyház vala, hol fülem soha egy trágár szót nem hallott.” Arany költészetének és prózájának biblikus alapjait valóban számos példán lehet megtapasztalni. (21)

Németh László így fogalmaz: „A Károli-bibliát, melyhez annyi személyes emlék fűz, Adyval együtt nyelvünk nagy kútfejének tartom. [...] Ady Endre akkoriban írta számos versét, mely a Károli Biblia nyelvére, megfogalmazásaira és bibliai történetekre, megjelképekre támaszkodik. Egész versciklust írt bibliai eredetű címmel. Több költeményének kezdősora elé illesztett bibliai mottót. Visszatérően fölbukkannak nála bibliai alakok. Külön tanulmányt, talán frisebb könyvet érdemelne Ady és Károli fordításának kapcsolata. Ugyanezekre az évekre vonatkozik az is, hogy Sinka István juhászbojtár, a későbbi költő a bihari pusztaságban tizennégy éves koráig egyetlen könyvhöz jutott hozzá, a Bibliához.” (22) A vizsolyi református templom kertjében Károlyi Gáspár és ifjú segítőtársa, Szenczi Molnár Albert szobrai állnak: érdemes ennek jelentőségét is kiemelni az alábbi adalékok tükrében. „A Vizsolyi Biblia sem nyelvileg, sem teológiailag nem volt tökéletes alkotás. Ezt már az első javító, Szenczi Molnár Albert is tudta. Nyomában még többen átnézték, utoljára 1908-ban egy tudós bizottság vizsgálta felül a szöveg helyességét. Addigra nyelvezete már veretessé, ódonná nemesedett, pedig eredetileg csupán szabatos köznyelv volt. Bármennyire is nőtt értéke, régen megérett a helyzet egy új, modern fordítás elkészítésére. 1974-ben jelent meg egy új katolikus és 1975-ben egy új protestáns, teljes bibliafor-

dítás. A Vizsolyi Biblia hatásával magyarázható, hogy az utóbbi nem tudott teljesen elszakadni a magyar nyelv régies ízeitől. Úgy látszik, a magyar művelődésben a biblikus nyelvezet képzele Károli munkájához társult.” (23) A nemzetközileg is közismert Szenczi Molnár Albert a XVII. század egyik legjelentősebb református tudósává lett. Georg Ziegler (Cieglerus, Tegelmeister) rigai tanító, tudós 1598-ban *Discursum de incertitudine rerum humanarum theologicum, ethicum, et historicum* (Teológiai, erkölcsstani és történeti eszmefuttatás az emberi dolgok bizonytalanságáról) címen jelentette meg művét, majd Josquinus Betuleius számos példázattal bővítve adta ki *Discurs von dem höchsten Gut...* címen. Betuleius Lőcsén 1618-ban kinyomtatott népies vallásos könyvéhez üdvözlő verseket írtak a kor szak jelentős személyiségei: Spillenberg Sámuel (1573–1654) lőcsei orvosdoktor és Bocatus is közéjük tartoztak. (24) Ezt a könyvet tizenkét évvel később, 1630-ban Szenczi Molnár Albert fordította le magyarra, és nyomtatta ki *Discursus de summo bono* címen (Értekezés a legfőbb jóról). Spillenberg Sámuel és fia, Spillenberg Jónás lőcsei gyógyszerész is írtak ajánló verseket az ekkor kiadásra kerülő magyar nyelvű könyvhöz a fordító munkájának elismeréseként. (25) Spillenberg Sámuel alábbi sorai mély hitéleti lelkeletről tanúskodnak:

„Nagy Sándor, ki egész földrészt hódítja magának,
meghódolt a halálnak s nyűvek étele lett.
Kincs, rang és a gyönyör szentháromsága csak ezt ér,
isteneként a világ mit leborulva imád.
Mind, ki a legfőbb jót e világon véli elérni,
kákán vél göcsöt és tűzben keres jeget az.
Istenesen halj meg, törekedjél erre s eléred
menten a legfőbb jót, mit szanaszét keresel.”

A mű alap gondolata az a meggyőződés volt, amely a középkori metafizika XVI. századi hatását mutatta: a földön legfőbb jó, igazi boldogság nincs. A főgondolathoz a könyv bibliai és történelmi példázatok, valamint ókori keresztény írók műveiből vett idézetek hosszú sorát fűzte, amelyek a vallási ismeretekből és a humanizmus tudásanyagából táplálkoztak. A klasszikus és modern, a szent és profán példázatok híven

tükrözték a XVI. századi ember naiv életbölcességét: ezek a példázatok tették a könyvet a hazai német olvasók körében is közkedvelté, amint ez a lőcsei kiadás előszavában is megtalálható. A híres és megbecsült orvosdoktor ajánló versében az ember mulandóságát állította szembe a többi között Nagy Sándor hatalmával, és hitet tett a földi életet követő boldogabb örök élet üzenete mellett. (26)

Spillenberg Sámuel (Szepesolaszi, 1573–1654, Lőcse) lőcsei orvos magánszemélyként alapította meg a nemzetközileg is jegyzett TEPLIC papírmalmot. (27)

A nemzetközi és a magyar szakirodalom is egyértelműen azt igazolja, hogy az orvos ipar-telepítő tevékenysége révén már 1613-ban megvalósult Szepesapolcán (Szepes vármegyében) a papírmalom alapítása. Megítélésem szerint ez a magánalapítás Lőcse városának hozzájárulásával indulhatott meg, ám talán éppen a sikeres működése okán indokolt lehetett külön királyi privilégiumot is nyerni a működtetésére.

Kereken 400 esztendővel ezelőtt, 1615. október 2-án kelt az a papírmalom létrehozását (Lőcse városának ugyancsak e tárgyban ez év január 2-án kiadott engedélyét) átíró királyi szabadalom, mely engedélyezte Spillenberg Sámuel számára a Lőcséhez tartozó Teplic-völgyben a régi gabonamalom átalakításával papírmalom létrehozását, és ellentételezéseként évi 40 forint fizetésére kötelezte a doktort a kincstár részére. E királyi engedély előírta Lőcse városának, hogy az első alkalommal megszabott bért a jövőben semmi szín alatt nem emelheti, a város tartozott a folyamodót és örököseit mások esetleges zaklatásaitól megvédeni; sőt, azt is kimondta az engedély, hogy a Felvidéken 40 éven belül senki más ne juthasson ilyen jogosítványhoz. (28) Ez utóbbi előírás nem valósult meg, hiszen Bazinban 1620-ban, Felkán pedig 1633 előtt létesült papírmalom. Az orvosdoktor tehát 40 forintnyi évi díj megfizetése ellenében kizárólagos jogot kapott a királytól papíros előállítására. (29) A papírmalmát az egykor a Tapolca-patak mellett állott, de elpusztult gabonaőröl malom helyén létesítette. A télen sem befagyó, tiszta vizű patak tette alkalmassá a helyet a virágzó vállalkozás létrehozására. Megbecsült orvosként olyan ipartelepnek volt a megteremtője, melyet kiváló-

an működtetett: a gazdaságilag sikeres TEPLIC jó minőségű papírt állított elő. A lőcsei Brewer-nyomda Spillenberg Sámuel papírmalmától vette az alapanyagot. (30) Spillenberg Sámuel egyik leánya, Spillenberg Margaréta 1630-ban a lőcsei Brewer Lőrinc (második) felesége lett: nyilvánvalóan ez is közrehatott abban, hogy a lőcsei Brewer-nyomda is e papírmalom termékeit használta alapanyagként a nevezetes *Lőcsei kalendárium* és egyéb híres kiadványai nyomtatása során is. (31) A TEPLIC termékeit Kassán és Bártfán is örömmel vásárolták, de szállított papírt a szomszéd megyékbe, sőt a XVII. században még Debrecenbe is. 1646-ban a Lőcsei Krónika a város jövedelemforrásai között a 48. pontban említette a papírmalmot mint a város egyik jövedelemforrását, ami jól mutatta a híres orvos és filozófus üzleti érzékét. Az általa készített papírt előbb Lőcse városa, később pedig a Spillenberg család címeréből szerkesztett vízjellel látta el az alapító lőcsei orvosdoktor. (32)

Spillenberg Sámuel és Clementis Magdolna fia, Spillenberg János Lőcsén született 1636. március 18-án. A lőcsei tanár, hangszeres zenész Spillenberg János 1659-ben a csíksomlyói ferences konvent számára komponálta öt egyházi művét. E művei: „1. *Officium missae (Gloria, Credo, Sanctus cum Tremula, Benedictus, Agnus Dei)*, 2. *Salve Sancte Pater*, 3. *Oratio S. Francisci. Adoremus te Sanctissime*, 4. *O Patriarcha pauperum*, 5. *Coelorum candor splenduit*.” Az első mű egy kétszólamú teljes mise, közben kórossal. Szerzeményeit a csíki Somlyai Miklós házfőnöknek és Damokos Kázmér csíksomlyói custosnak ajánlotta Spillenberg 1659-ben mint lőcsei zenekarvezető. Alkotásait Kájoni János jegyezte le (társaival, Seregélyes Mátyással és Tasnádi Bálinttal), és a róla elnevezett Kájoni-kódexben (Codex Caioni 1634–1671) találhatóak. (33) Lényeges adalék ez a híres lőcsei Spillenberg orvoscsalád e zenész tagjáról, mivel ez Felső-Magyarország és Erdély korabeli politikai érintkezése mellett a műveltségbeli közelségre és a közvetlen kulturális kapcsolatra is kiváló példa. Kájoni János másik kéziratos gyűjteményében, orgonakönyvében, az 1667-ben íródott *Organo Missale* című mise- és litániagyűjteményben is szerepel egy műve Spillenberg Jánosnak. E zenemű a XXV. mise, amely a *De*

Sancto Patre Francisco címet viseli. Az 1669-es *Sacri Conventus* című gyűjteményben is szerepel egy-két zeneműve.

Ezek az utóbbi zenetörténeti adalékok azért is kimagasló jelentőségűek a XVII. századi művelődés- és egyháztörténeti összefüggések tekintetében, mert az erdélyi magyar Kájoni János római katolikus; a lőcsei Spillenberg család tagjai „*hungarus*”-tudattal élő lutheránusok; Károlyi Gáspár és Szenczi Molnár Albert pedig református lelkipásztorok voltak: csodálatos példája a keresztény egység gondolati és gyakorlati megvalósulásának, mely a közismert magyar vallási türelem jegyében külön is üzenetértéket hordoz napjaink világa számára is. A korabeli magyar hatalmi politika rendkívül magas minőségét mutatja, hogy a református Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1629. július 13-án Gyulafehérvárott kiadta azt a döntő jelentőségű armálisát, melyben (felekezeti hovatarozástól függetlenül) megnevesítette mind a kora, mind pedig a jövő igehirdetőit, papjait, lelkészeit, ezek fiait és leányait, ezeknek mindkét nembeli örökösökkel és utódokkal egyetemben. Az adománylevelél örök időkre szól, és semmiféle külön beiktatási ceremóniát nem írt elő benne. A nemeslevelél szerint „*tudománnyal és fegyverrel kell harcolni*”, és a megnevesítés azokra a lelkészutódokra is vonatkozott, akik világi, hivatalnoki vagy katonai pályát választottak. Bethlen Gábor fenti címereslevelét kihirdették Karaszna, Közép-Szolnok és Bihar vármegyékben. I. Rákóczi György 1642. május 10-én megerősítette; Apaffy Mihály 1668. július 6-án újra kihirdette Közép-Szolnok vármegyében. 1756. július 24-én vármegyei igazoló levelet állítottak ki a leszármazottaknak. (34) A fenti, évszázadokon átívelő összefüggések jegyében azt külön is indokolt hangsúlyoznom, hogy Bethlen Gábor fejedelem a nőágon történő nemességutódlást is teljes mértékben biztosította kizárólag a papi rend utódai tekintetében ebben a mai napig is hatályos jogforrásban (ráadásul mindenféle földbirtoktulajdonlás nélküli adományozás volt ez).

25 esztendővel ezelőtt ünnepeltük a vizsolyi biblia 400 éves évfordulóját (többek között) az alábbi gondolatok jegyében. „*A Vizsolyi Biblia napjainkig több, mint százhusz teljes és háromszázat meghaladó részkiadást ért meg. [...] Megbecsülésének és tiszteletének ünnepélyes ese-*

ménye volt, hogy az első és eredeti teljes szöveg 1981-ben jelent meg másodszorra, amikor (a reprintnyomás magyarországi hullámának kezdetén) a Magyar Helikon közrebocsátotta. A huszonnyolcezer példány szinte pult alól elkelt. (Vizsolyban talán hét-nyolcszázat nyomtak, amiből ötvenegy létezéséről tudunk.) A négyszáz éves évforduló alkalmából most ismét megjelent teljes hasonmása.” (35) 30 esztendővel ezelőtt hunyt el (apai ági) szeretett nagymamám, Tuba Eszter Anna (1908–1985): a református Tuba elődökre való emlékezés és a keresztény egységbe vetett örök hit humanista reményével adta nekem ajándékba a vizsolyi biblia 1981-ben kiadott 2 kötetét, mivel abban az évben a sikeres érettségim és eredményes felvételim után felvettek az ELTE Állam- és Jogtudományi Karára. Tuba Eszter Anna felmenői ősi református lelkészcsaládból származtak: szépnagyapja, Tuba István (1701–1763) szentkirályszabadjai református lelkész 1735 áprilisa előtt költözött Szentkirályszabadjára, ahol ekkor épült föl a ma is álló református templom. (36) 1732 és 1735 között Tuba István a Pápai Református Kollégium professzoraként oktatott (a rektorok között szerepelt). (37) Tuba István 1735. április 24-től 1763-ban bekövetkezett haláláig volt Szentkirályszabadja református közösségének a lelkipásztora. (38-39)

Egy 1748. május 5-én Szentkirályszabadján kelt iraton szerepel Tuba István református lelkész pecsétgyűrűjének vörös pecsétviaszba nyomott és tökéletesen látható címere. Az egyenesen álló, csücskös talpú címerpajzs kék udvarában egy magyar szablyát tartó kar látható, amely könyökénél egy háromágú aranykoronán nyugszik. A pecséten lévő címerábrázolás fölé még a nevének kezdőbetűit is bevésztette. (40) A veszprémi járásban létezett Tuba-domb, Tuba-erdő, Tubapuszta és Tuba-tag. (41) A Tuba-domb Szentkirályszabadja belterületén (Szent István király tér) található. (42) Itt említeném meg, hogy a királyi központot is jelentő Veszprém várában tartózkodó Szent István király többször vadászott Szentkirályszabadja környékén: a közép-korban is élt az a hagyomány, hogy a Királykút nevezetű forrás mellett vadászszállása is volt. E vadászház maradványai a mai napig is láthatóak a Tuba-domb oldalában. (43) 1749 és 1763 között Tuba István a Veszprémi Református

Egyházmegye esperesként tevékenykedett. (44) Tuba István a református egyház történetével is foglalkozott, és igyekezett rábírní lelkésztársait is a múlt feltárására: ez egyszerre mutat egy művelt, múltat tisztelő és a történelmet szerető, valamint közmegebecsülésnek örvendő személyt a prédikátorban. Tuba István *Philosophia. Rektori előadások* címet viselő 481 oldalas könyve Pápán jelent meg 1735–1736-ban. (OSZK: 0.472.). Tuba István 1763. március 19-én halt meg: de az emléke napjainkban sem halványult el. Az 1985. augusztus 15-én reggel bekövetkezett földrendezés Szentkirályszabadja (1735-ben megépített) református templomában is károkat okozott: a helyreállítási munkálatok befejeztével ünnepségre került sor. A szentkirályszabadjai református gyülekezet 1987. november 21-én megtartott hálaadó istentiszteletén Benkő András református lelkész a megnyitóbeszédében (Kovács Attila püspök igehirdetése előtt) megemlékezett Tuba István református lelkipásztor személyéről. (45)

A XVII. századi magyar sorskérdések gyökereit vizsgálva fontos megemlíteni az alábbi előzményeket, hiszen a XVI. században a magyarság sorsában több és rendkívül tragikus történeti esemény érhető tetten: az 1514. évi Dózsa-lázadás, majd az 1526. évi mohácsi vész, Buda 1541. évi eleste és ezzel az ország három részre szakadása. Ezek összefüggéseit elemezve indokolt Dózsa György, Werbőczy István és Károlyi Gáspár által meghatározott útmutatások közötti különbségekre utalnom. 1514 korszakot meghatározó évet jelent a magyar történelemben: ez az az esztendő, melyben a hazája, nemzete és népe érdekében cselekedni kívánó két ember is hatalmas erejű tettet vitt végbe a korabeli magyarság sorskérdéseinek megoldása céljából. E körben Dózsa György sorsváltása a „haderő”, azaz a fegyverek útjára lépve teljesedett ki, ám az eredeti szent céltől eltérve testvérharcba torkollott, és végül a pusztulás maradt utána. Werbőczy István a „jogerő” világában kívánt maradandó keretet biztosítani a magyarság jövője érdekében, és az 1514-ben elkészített *Hármaskönyv* 334. éven át szellemi értelemben, a jogelmélet- és joggyakorlat révén be is töltötte ezt a sorsközönségi rendeltetését Magyarországon (1848. áprilisi törvényeinek világa szabott aztán új irányt a magyar jogfejlődésnek).

Pár évtized elteltével a „haderő” és a „jogerő” magyar világában megszületett ezen két cselekvési lehetőség legfőbb alapja: Károlyi Gáspár a vizsolyi bibliával valójában a „lelkierő” Istenbe vetett hitbeli gyökereit táplálta a XVI. századi magyar egyházrendszer átalakuló világában. De valójában ennél is többet jelentett már akkor is, és napjainkban is: a vizsolyi biblia a magyar igehirdetés és a korabeli magyar lelkipásztorok, prédikátorok életüzenete révén a magyarság minden rétegét átható sorsközösségi „lelkierő” lett. Ez a gönci református lelkész tenni akaró munkálkodásával örök mintát adott a magyar kereszténység erkölcsi világa számára, melynek öröksége mindig is a megújulás és a megtisztulás üzenetét hordozza a magyar sorsközösség jegyében méltó módon tenni kívánó ember számára. Így lesz ez az idők végezetéig: ez Károlyi Gáspár életútjának és a vizsolyi bibliának a „lelkierő” világát erősítő üzenete. A vizsolyi biblia előszavában Károlyi Gáspár így összegezte fordításának jelentőségét: „Szabad mindennek az Isten házába ajándékot vinni. Egyebek vigyenek aranyat, ezüstöt, drága köveket, én azt viszem, az mit vihetek, tudni illik magyar nyelven az egész Bibliát”. Károlyi Gáspárnak az Isten házába vitt ajándéka a magyar templomokban és otthonokban vált sorsközösségi lelki ajándékká.

Károlyi fordításának nyomtatása a vizsolyi Mantskovit-nyomdában 1589. február 18-án kezdődött meg: a vizsolyi biblia nyomtatását Rákóczi Zsigmond bőkezű adománya és példaértékű támogatása tette lehetővé. Ennek emlékére a Vizsolyi Biblia Nyomtató Műhely 2015. február 18-án kezdte meg a faksimile vizsolyi biblia nyomtatását. Ezen nevezetes alkalomból ugyanezen a napon a Magyar Papír- és Vízjeltörténeti Társaság (MAPAVIT) emlékévet és emlékbélyegsort bocsátott ki, melyek a társaság filigranológus, papír- és vízjeltörténeti szakíró elnöke, Pelbárt Jenő festőművész, grafikusművész alkotásai. Az emlékéven a vizsolyi biblia címoldala, egyik vízjele, Mantskovit Bálint nyomdász nyomdajele, valamint a fordító-szerkesztő, Károlyi Gáspár református lelkész arcképe látható. A bélyegképeken a vizsolyi biblia címoldala, Károlyi Gáspár, a Mantskovit-nyomda, a gönci parókia látható (ahol Károlyi Gáspár a Szentírást fordította), és a faksimile vizsolyi biblia előzékéhez készített vízjel

rajza található. A MAPAVIT nevében jómagam „A Vizsolyi Biblia: Károlyi Gáspár és Szcenci Molnár Albert örök üzenete” címet viselő ünnepi beszédem zárócelekedeteként adtam át (a népes és igen lelkes ünneplő közösség színe előtt) 1989. decemberének temesvári magyar református lelkész hősének, Tőkés Lászlónak a MAPAVIT által kibocsátott emlékévet, emlékbélyegsort és az első napi borítékot, amelyek a nyomtatás megkezdésének állítottak emléket: az immár méltán a hungarikumok sorába emelt vizsolyi biblia révén egyetemes értékkel gazdagodott a magyar műveltség és magyar nyelvi világunk. A kibocsátott emlékével és bélyegsorral az első teljes, magyar nyelvű Szentírást, irodalmi nyelvünk megalapozója, a nyomdatörténeti jelentőségű vizsolyi biblia és alkotói előtt kívánt tisztelegni a MAPAVIT. (46) Fontos szélesebb körben is felhívni a közvélemény figyelmét arra a páratlan erőfeszítésre, amelynek legfőbb célja a vizsolyi biblia XXI. századi kinyomtatása: köszönet illeti Tőkés Lászlót, hogy ezen ügy mellé állt.

Források:

Szerémség. (1) Magyar Biblia-fordítások Hunyadi János korától Pázmány Péter századáig. A válogatás, az összeállítás, a szöveggondozás és a jegyzetek Nemeskürty István munkája. Bp., 1990. 23. o.; (2) T. Tóth Sándor – Szabó Árpád: Matematikai műveltségünk keretei. Középkor és reneszánsz. Bp., 1988. 106–107. o.; (3) Magyar Biblia-fordítások Hunyadi János korától Pázmány Péter századáig. A válogatás, az összeállítás, a szöveggondozás és a jegyzetek Nemeskürty István munkája. Bp., 1990. 23. o.; (4) Gyécsek Andrea: Szentgotthárd környékének parasztbibliája. In: Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények. 2002. Vas Megyei Levéltár 2002. 45. o.; (5) Magyar Biblia-fordítások Hunyadi János korától Pázmány Péter századáig. A válogatás, az összeállítás, a szöveggondozás és a jegyzetek Nemeskürty István munkája. Bp., 1990. 9. o.; (6) Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság történeti számadatai. In: Honismeret. 14. évfolyam. 1986/3. 16. o.; (7) A magyar irodalom története 1600-ig. I. kötet. Főszerkesztő Sötér István. Bp., 1964. 121. o.; (8) Hajdú Demeter Dénes: A Szent László Társulat. In: Honismeret. 14. évfolyam. 1986/5. 16. o.; **Vizsoly.** (9) ÉM-HE. Vizsolyi biblia: Elkészült az első két oldal. In: www.boon.hu/vizsolyi-biblia-elkeszult-az-elso-ket-oldal/2766957 – letöltve 2015. február 19-én.; (10) Kósa László: Négyszáz éves a Vizsolyi Biblia. In: Erdmann Gyula: Körösök vidéke. Honismereti füzet. 3. Gyula, 1990.; Körösök vidéke 3. 27–28. o.; (11) ÉM-HE. Vizsolyi biblia: Elkészült az első két oldal. In: www.boon.hu/vizsolyi-biblia-elkeszult-az-elso-ket-oldal/2766957 – letöltve 2015. február 19-én.; (12) Kósa László: Négyszáz éves a Vizsolyi Biblia. In: Erdmann Gyula: Körösök vidéke. Honismereti füzet. 3. Gyula, 1990.; Körösök vidéke 3. 27. o.; (13) Szabó András: Kassai magyar lelké-

szek és tanárok a 16. század második felében. In: Laszlovszky József: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv III. Budapest, 2008. 182., 186. o.; (14) Kósa László: Négyszáz éves a Vizsolyi Biblia. In: Erdmann Gyula: Körösök vidéke. Honismereti füzet. 3. Gyula, 1990.; Körösök vidéke 3. 28. o.; (15) Petróczy Éva: A váradi biblia. In: www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/petroczy-varadi.htm – letöltve 2015. február 19-én.; (16) Ismerje meg a Váradi Biblia történetét! 2008. december 21., vasárnap 14:22 In: InfoRádió: inforadio.hu/hir/belfold/hir-246788 – letöltve 2015. február 19-én.; (17) Hudi József: Lovas község története. Egy Balaton-felvidéki falu múltja és jelene. A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 16. Veszprém, 2001. 149. o.; (18) Petróczy Éva: A váradi biblia. In: www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/petroczy-varadi.htm – letöltve 2015. február 19-én.; (19) Kerekes Erzsébet könyvtáros: Váradi Biblia – Vereb In: vereb.hu/index.php?option=com_content&view=article&id... – letöltve 2015. február 19-én.; (20) Kósa László: Négyszáz éves a Vizsolyi Biblia. In: Erdmann Gyula: Körösök vidéke. Honismereti füzet. 3. Gyula, 1990.; Körösök vidéke 3. 29. o.; (21) Kósa László: Négyszáz éves a Vizsolyi Biblia. In: Erdmann Gyula: Körösök vidéke. Honismereti füzet. 3. Gyula, 1990.; Körösök vidéke 3. 29–30. o.; (22) Kósa László: Négyszáz éves a Vizsolyi Biblia. In: Erdmann Gyula: Körösök vidéke. Honismereti füzet. 3. Gyula, 1990.; Körösök vidéke 3. 31. o.; (23) Kósa László: Négyszáz éves a Vizsolyi Biblia. In: Erdmann Gyula: Körösök vidéke. Honismereti füzet. 3. Gyula, 1990.; Körösök vidéke 3. 31. o.; (24) Pukánszky Béla: A magyarországi német irodalom története. (A legrégebbi időktől 1848-ig.) Bp. 1926. 280. o.; Régi magyarországi nyomtatványok 1601–1635. Szerkesztette Borsa Gedeon és Hervay Ferenc. II. kötet. Bp., 1983. 262. o.; (25) Régi Magyar Prózai Emlékek IV. kötet szerkeszti Tolnai Gábor – Szenczi Molnár Albert: Discursus de summo bono (Értekezés a legfőbb jóról) Bp., 1975. 22. o.; P. Vásárhelyi Judit: Bethlen János Históriajának függelékéről. In: Magyar Könyvszemle 109. évfolyam 1993. 439. o.; Régi magyarországi nyomtatványok 1601–1635. Szerkesztette Borsa Gedeon és Hervay Ferenc. II. kötet Bp. 1983. 496. o.; Haiman, George: Nicholas Kis hungarian punch-cutter ... 1650–1702. Bp., 1983. 402. o.; Haiman György: Tótfalusi Kis Miklós. A betűművész és a tipográfus. Élete műve betűinek és nyomtatványainak tükrében. A bibliográfiát összeállította Soltész Zoltánné. 1972. 314. o.; (26) Régi Magyar Prózai Emlékek IV. kötet, szerkeszti Tolnai Gábor – Szenczi Molnár Albert: Discursus de summo bono. (Értekezés a legfőbb jóról.) Bp. 1975. 95. o.; Weszprémi István: Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Első száz. Fordította Kővári Aladár. Bp., 1960. (reprint) 343. o.; (27) Bogdán István: A magyarországi papíripar története 1530–1900. Bp., 1963. 86. o.; (28) Magyar Országos Levéltár 37.220 filmtári doboz. A 57. Magyar Kancelláriai Levéltár. Libri regii. Királyi Könyvek 6. kötet 550–553. o.; Sarlay Soma: A Spillenbergek-család őse. In: Magyar Családtörténeti Szemle. Szerkesztette Baán Kálmán. 1942. januári szám 17. o.; Bogdán István: A magyarországi papíripar története 1530–1900. Bp., 1963. 62. o.; (29) Szepes megyei Történelmi Társulat évkönyve. Szerkesztette dr. Demkó Kálmán – Dr. Hajnóczy R. József. Lőcse, 1889. 88–89. o.; (30) Beliczay Angéla: Hol jelent meg az Ébresztő Kakasszó?. In: Ráday Pál emlékkönyv. Szerkesztette Esze Tamás. Bp., 1980. 148. o.; (31) V. Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a ké-

zisajtó korában 1473–1800. Budapest, 1999. 94. o.; (32) Bogdán István: A magyarországi papíripar története 1530–1900. Bp., 1963. 221. o.; Bal Jeromos – Förstner Jenő – Kauffmann Aurél szerkesztésében Hain Gáspár: Lőcsei krónika. Lőcse, 1910–13. 226. o.; Bogdán István: A magyarországi papíripar története 1530–1900. Bp., 1963. 221. o.; (33) Muckenaupt Erzsébet: A csíksomlyói ferences könyvtár kincsei. Könyvleletek 1980–1985. Budapest, 1999. II. 108. pont, 195., 196. o.; Bárdos Kornél: Egyházak és iskolák. In: Magyarország zenetörténete 1541–1686. Szerkesztette Bárdos Kornél. II. kötet. Bp., 1990. 64. o.; Papp Géza: Egyházi népének. In: Magyarország zenetörténete 1541–1686. Szerkesztette Bárdos Kornél. II. kötet Bp., 1990. 182. o.; Domokos Mária: A 16–17. század magyar tánczenéje. In: Magyarország zenetörténete 1541–1686. Szerkesztette Bárdos Kornél. II. kötet. Bp., 1990. 508. o.; (34) Barcza József: Bethlen Gábor, a református fejedelem Bp., 1987. 144–145. o.; Egy ezredév. Magyarország rövid története. Szerkesztette Hanák Péter. Bp., 1986. 100. o.; Dr. Herpay Gábor: Nemes családok Hajdú vármegyében Debrecen, 1926. 64. o.; (35) Kósa László: Négyszáz éves a Vizsolyi Biblia. In: Erdmann Gyula: Körösök vidéke. Honismereti füzet. 3. Gyula, 1990.; Körösök vidéke 3. 32. o.; (36) Veress D. Csaba: Szentkirályszabadja évszázadai. Szentkirályszabadja, 1998. 114. o.; (37) Köblös József-Kránitz Zsolt: „Mindenkor az országban harmadiknak tartott ...”? A pápai református kollégium tagolódása a XVIII. század közepéig. In: Acta Papensia – A Pápai Református Gyűjtemények Közleményei (V. évfolyam) 1–2. szám, főszerkesztő Dr. Hudi József 93. o.; A pápai református kollégium diákjai 1585–1861. Szerkesztette Köblös József. Pápa, 2006. 46. o.; A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. I. kötet. 1526–1760. Szerkesztette Köblös József és Kránitz Zsolt. Pápa, 2009. 449. o.; (38) A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. I. kötet. 1526–1760. Szerkesztette Köblös József és Kránitz Zsolt. Pápa, 2009. 449. o.; (39) A pápai református kollégium diákjai 1585–1861. Pápa 2006. szerkesztette Köblös József 46. o.; A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. I. kötet. 1526–1760. Szerkesztette Köblös József és Kránitz Zsolt. Pápa, 2009. 449. o.; (40) Magyar Országos Levéltár O 18 – Kúriai Levéltár – Processus tabulares - 4-3563 számú iratkötegetnek 16. o.; (41) Veszprém megye földrajzi nevei IV. A veszprémi járás szerkesztette. A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 194. Bp., 2000.; (42) Veszprém megye földrajzi nevei IV. A veszprémi járás. Szerkesztette Balogh Lajos – Ördög Ferenc – Varga Mária. Bp., 2000. 320. o.; (43) Veress D. Csaba: Szentkirályszabadja évszázadai Szentkirályszabadja, 1998. 25. o.; Topográfia 1969. 44/13. lh. – Tuba-domb; (44) Veszprémi Református Egyházmegye (címszó). In: Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon Bp., 1977.; Görög E.: A veszprémi egyházmegye története 1863.; Thury Etele: Adatok a veszprémi református egyházmegye történetéhez. In: Protestáns Szemle 1899.; Jakab Réka: A veszprémi egyházmegyei levéltár a 19. században. In: Függelék; (45) Veress D. Csaba: Szentkirályszabadja évszázadai. Szentkirályszabadja, 1998. 338., 340. o.; (46) Hírek – MAPAVIT webnode. mapavit.webnode.hu/hirek/ – letöltve 2015. február 23.

Mályvavirág

Ez a vakfolt a szememen
ez a fekete mályvavirág
mindig kitakar a képből
valamelyest, amit nem
láthatok épnék soha már.

Ez a fekete mályvavirág
ontotta szirmát akkor is
midőn rád vártam
félő tekintetű éjjeleken

: jössz-e – nem jössz-e,
hogy együtt utazzunk át életeket
a tiédet – az enyémet netán
: a mindenséget hoztad perceként
kötényedben.

S ez a fekete mályvavirág
érettünk állt ki a szélbe
érettünk ontotta bársonyát
megfejtethetlen titkaival még – még
az örökkévalóságban innen

szertefoszlott álmainkkal –
visszavonhatatlanul.

Imatöredék

Morzsákat, Uram,
...és csöppöket!

Ne hagyd, hogy bőségben
megrészegegyem,

s tenyeremen
ki-be járjon
a véres szeg is!

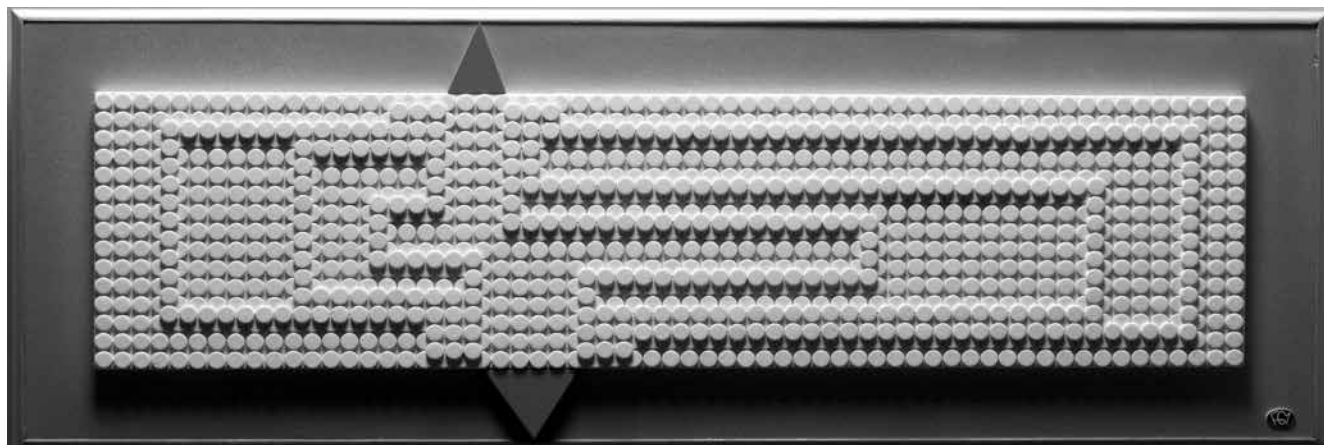
Morse

Kormos István emlékének

Eső kopog az ablakpárkányon
majd a felkelő nap sugarai
az üvegen morzézna

egyiküket kizárom
másikat beengedem

hajnali fél öt csak elalszom
ha Isten is akarja álmodom.

A nemzetiszín újrászületése

Egyéni és közösségi nárcizmus

A nárcizmus, az önmagunk erényeiben való tetszelgés, személyiségünknek az a része, amely nélkül fennmaradásunk, mindennapi életvitelünk nem képzelhető el. Mint ahogyan az a közösség sem képes optimális nárcizmus nélkül létezni, amelyben élünk, és amely által meghatározódunk.

A nárcisztikus ember nagyon elégedett magával. Még ha valamilyen teljesen hétköznapi megjegyzést is tesz, látni rajta, hogy úgy érzi, roppant jelentőségteljes szavakat mondott ki. Amit mások mondanak, azt többnyire elengedi a füle mellett. Tegyük hozzá azonban azt is, hogy ha elég okos, akkor ezt megpróbálja azzal leplezni, hogy kérdéseket tesz fel, és ügyel arra, hogy szemmel látható érdeklődéssel hallgassa a választ. Arról is felismerhetjük a nárcisztikus embert, hogy rendkívül érzékeny mindenfajta bírálatra. Ez az érzékenysége megnyilvánulhat abban, hogy nem ismeri el a bírálat jogosságát, vagy abban, hogy haraggal vagy depresszióval válaszol rá. Sok esetben a nárcisztikus beállítottság szerénység és alázat mögé rejtőzhet. Nem egy nárcisztikus ember éppen saját alázatát csodálja a legjobban önmagában. Bármilyen különbözőek is azonban az egyes megnyilvánulásai, a nárcizmus minden formájára jellemző, hogy szinte semmi érdeklődést sem mutat a külvilág iránt.

A nárcisztikus ember még csak nem is szükségképpen saját lényének egészét imádja. Nem ritkán személyiségének csak egy részére összpontosítja nárcizmusát: a becsületére, az intelligenciájára, a testi erejére, a szellemességére, külsejére stb. A nárcisztikus személyben az önimádat tárgya e részleges tulajdonságok valamelyike, amely számára az egész énjét jelenti. Ha valakinek az énjét a vagyona határozza meg, az figyelmen kívül hagyja a méltóságát fenyegető veszélyeket, ám ha a tulajdonát fenyegeti vala-

mi, úgy érzi, az élete forog veszélyben. Ha pedig valaki az intelligenciájával azonosítja magát, az a tudat, hogy valami ostobaságot mondott, olyan fájdalmas lehet számára, hogy súlyos depressziót okozhat. Minél erősebb egy személy nárcizmusosa, annál kevésbé viseli el, ha kudarcot vall, mások jogos bírálatát hallva pedig mélységesen megsértődik, dühbe gurul, vagy úgy véli, hogy a másik személy túlságosan érzéketlen vagy műveletlen, és ezért képtelen őt helyesen megítélni.

Tovább bonyolítva a nárcizmusról kialakuló képünket, el kell mondani, hogy a nárcisztikus ember nemcsak az énképére hiú, hanem mindarra, ami kapcsolatban áll vele. Az eszményei, a tudása, a háza, az érdeklődési körébe tartozó emberek mind a nárcisztikus kötődésének tárgyává válhatnak. Talán a leggyakoribb eset, amikor valaki a gyermekeihez kötődik nárcisztikusan. Minél kisebb a gyermek, annál erősebb a szülőlkben ez a nárcisztikus elfogultság. A szülők szeretete, különösen az anyák szeretete a csecsemőjük iránt nemritkán jelentős mértékben önmaguk kiterjesztésének szól. A férfi és a nő közötti szerelem is gyakran nárcisztikus jellegű. A szerelmes férfi, amikor a nő az „övé” lesz, őrá is kiterjeszti nárcizmusát. Azokért a tulajdonságaiért imádja, amelyekkel valójában ő ruházta fel: azért, mert a saját részének tekinti, rendkívüli erényeket tulajdonít neki.

A nárcisztikus emberek kedvesen vagy akár segítőkészen is viselkedhetnek, de ezt többnyire azért teszik, mert önmaguk előtt tetszelegnek ebben a szerepben: minden energiájukat arra fordítják, hogy önmagukat csodálják, ahelyett, hogy megpróbálnák beleképezni magukat annak a helyzetébe, akin segíteni próbálnak.

Biológiai szempontból az embernek a fennmaradáshoz mindenki másnál nagyobb fontosságot kell tulajdonítania önmagának. Ha nem így

volna, nem volna különösebben fontos számára, hogy megvédje magát másoktól, hogy dolgozzon a létfenntartásáért, hogy harcoljon túléléséért, hogy érvényesítse érdekeit. Úgy tűnik, a természet kénytelen volt nárcizmussal felruházni az embert, mert nélküle nem lenne képes mindent megtenni a túlélés érdekében. Az emberben ugyanis nincsenek jelen az állatokra jellemző, erősen fejlett ösztönök, amelyek mintegy gondoskodnak arról, hogy önfenntartásuk zavartalan legyen, tehát a nárcizmus fontos biológiai szerepet tölt be.

Továbbgondolva azonban a nárcizmus szerepét és figyelembe véve kizárólagos jellegét, felvetődhet a kérdés, hogy nem teszi-e a nárcizmus az embert mások iránt érzéketlenné, és alkalmatlanná arra, hogy együtt tudjon működni másokkal. Ha az ember kifejezetten nárcisztikus, az akadályt jelenthet abban, hogy beilleszkedjék a társadalomba. Ha ez így van, akkor a nárcizmus szükségképpen konfliktusban áll a túlélés elveivel, hiszen azoknak, akik nem szerveződnek közösségbe, kicsi a túlélési esélyük. Mindezt összegezve arra az ellentmondásos következtetésre juthatunk, hogy a nárcizmus egyrészt szükséges a túléléshez, másrészt veszélyezteti azt. Ezt az ellentmondást oldja fel az, hogy a biológiailag szükséges nárcizmus csak olyan mértékű lehet, amely még összeegyeztethető a másokkal való együttműködéssel.

Ezzel szemben a kóros nárcizmus legveszélyesebb következménye az ítélőképesség csökkenése. Ilyenkor a nárcisztikus kötődésünk tárgyát nem objektív értéktételek alapján találjuk jónak, szépnek stb., hanem azért, mert én vagyok az, vagy mert az enyém. A nárcisztikus vélemény mindig elfogult. Ezt az elfogultságot persze megpróbáljuk racionalizálni, azaz valamilyen önámító módon megindokolni, és ez igen megtévesztő lehet, ha elég körmönfontan csináljuk. A nárcisztikus személyiségjegyek felerősödése legjobban talán a részeg embernél figyelhető meg. Hetet-havat összehord, olyan hangszúllyal, mintha hihetetlenül izgalmas és csodálatos gondolatokat közölné velünk, valójában azonban csak arról van szó, hogy az alkohol hatására mérhetetlenül nagy jelentőséget tulajdonít önmagának.

Ha viszont a nárcisztikus emberek elég értelmesek és tehetségesek, érdekes gondolatokkal

állhatnak elő, és nem feltétlenül tévednek, amikor ezeket nagyra értékelik. De mindenképpen túlértékelik mindazt, amit produkálnak, bármekkora legyen is annak valóságos értéke. Ezek az emberek többnyire meg vannak győződve arról, hogy semmiféle előítélet nem él bennük, hogy ítéleteik objektívek, józanok. Mindez súlyos torzulásokat okoz gondolkodásukban és ítélőképességükben, és ezek rögtön zavarttá válnak, mihelyt önmagukra vagy a hozzájuk közel álló személyekre vonatkoznak. A külvilág számukra – a nem-én – szükségképpen alacsonyabb rendű, veszedelmes és elítélendő. Önmagukat és övéiket túlértékelik, a rajtuk kívül eső világban pedig mindent leértékelnek.

A nárcisztikus ember heves dühvel reagál minden kritikára. Ellenséges támadásnak érez minden bírálatot, mert el sem tudja képzelni, hogy az jogos is lehet. Ennek a dühnek a hevessége akkor válik érthetővé, ha tudjuk, hogy a nárcisztikus személy nem áll kapcsolatban a külvilággal, vagyis magányos, tehát fél, retteg. Ezért a magányosság és rettegés érzéséért kell kárpótolnia magát saját jelentőségének nárcisztikus felnagyításával. Ha ő maga a világ, akkor nincsen külvilág, amely rettegésben tarthatná, ha ő az egész mindenség, akkor nincs egyedül: tehát amikor nárcizmusát sérelem éri, szükségképpen egész létében érzi magát veszélyeztetve. Ha ez az önmagáról alkotott kép kerül veszélybe, nem marad védelme a szorongással szemben, csak az agresszív megnyilvánulás, amely heves indulatokkal teli, és a „vagy ő, vagy én”-elve alapján működik. Biztosító szelep, amely kinyílásának elmaradása a személyiség szétesésével járna.

A nárcizmust fenyegető veszélyre van azonban más válasz is, amely kedvezőbb az egyén számára, ám annál veszélyesebb a környezetre nézve.

Ennek a válasznak nem ritka formája az, amikor a nárcisztikus ember a valóságot alakítja önmagához. Emberek sokaságát igyekszik – legtöbbször sikeresen – megnyerni tulajdon rögeszméje számára. A múltban és a jelen történelemében is sok példát találhatunk olyan megalomániás vezetőkre, akik azzal „gyógyították” saját nárcizmusukat, hogy hozzáidomították a világot. Ezek az emberek mindig megpróbálják eltenni láb alól bírálóikat, mert nem tudják elviselni azt a veszélyt, amelyet a józan ész hangja

jelent számukra. Miután hatalomra kerülnek, és hozzájutnak a megvalósítás eszközeihez, azért próbálnak olyan kétségbeesetten híveket szerezni maguknak, azért akarják a valóságot mindenáron hozzáidomítani nárcisztikus képzelgéseikhez, mert csak így tudnak megmenekülni attól, hogy szétessen a személyiségük.

A közösségnek nyújtott hasznosságát illetően feltétlenül meg kell különböztetnünk a nárcizmusnak a jóindulatú és a rosszindulatú válfaját. Az az ember, akinek a nárcizmusa jóindulatú, a teljesítményére büszke, olyasmire, aminek az érdekében aktívan tett valamit. Így például valaki nárcisztikus módon örömet lelheti abban, hogy milyen jó asztalos, vagy tudós, vagy földműves. Ameddig olyasvalamit választ nárcizmusa tárgyául, amiért meg kell dolgoznia, addig állandóan ellensúlyozza a saját munkája és saját teljesítménye iránt érzett kizárólagos érdeklődést az, hogy figyelemmel kíséri magát a munkafolyamatot vagy az anyagot, amellyel dolgozik. A nárcizmus jóindulatú formájának dinamikája tehát önszabályozó. Az az energia, amelyet a munka érdekében aktivizál, nárcisztikus természetű, de maga a tény, hogy a munka során állandó kapcsolatban kell hogy legyen a külvilággal, folyamatosan féken tartja a nárcizmust, és nem engedi elhatalmasodni. Voltaképpen ezért van sok olyan nárcisztikus ember, aki rendkívül kreatív.

Rosszindulatú nárcizmus esetén viszont az ember nem olyasmit választ nárcizmusa tárgyául, amit alkot vagy létrehoz, hanem valamit, ami az övé: például a testét, külsejét, intelligenciáját stb. A nárcizmusnak ez a fajtája éppen azért rosszindulatú, mert hiányzik belőle az az önszabályozó elem, amely a jóindulatú formában megvan. Ha egy személy valamely tulajdonságának köszönhetően érzi magát „nagy” embernek, nem pedig azért, amit elért, akkor nem szükséges kapcsolatba kerülnie senkivel és semmivel, nem szükséges semmiféle erőfeszítést tennie. Miközben a saját nagyságáról szóló fantáziaképeit dédelgeti, mind távolabb kerül a valóságtól, és egyre inkább fokoznia kell e fantáziaképek nárcisztikus töltését, mert csak így óvhatja meg felnagyított énképét attól a veszélytől, hogy kiderüljön róla, hogy csak a képzelete szülötte. Éppen ezért a nárcizmus rosszindulatú formája nem önkorlátozó, és aki ebben szenved, egyre inkább be-

zárkózik a saját világába. Ha valaki megtanulta, hogyan érhet el eredményt valamilyen területen, annak tudomásul kell vennie, hogy mások is hozzá hasonló eredményeket értek el hozzá hasonló módon, még ha meg is győzi magát arról, hogy az ő eredményei a legjobbak. Az az ember azonban, aki semmit sem hozott létre, nehezen fogja méltányolni mások eredményeit, következésképp egyre jobban be kell zárkóznia a tulajdon nagyságáról szőtt nárcisztikus képzelgések világába.

Közösségi nárcizmus – a csoportos önimádat

Mindeddig az egyéni nárcizmusról volt szó, annak biológiai funkciójáról, megnyilvánulási formájáról. Ha mindezt jól végiggondoljuk, nem nehéz átlátni, hogy az egyénekből összeálló közösség nárcizmusa ugyanezeket a törvényszerűségeket mutatja.

Ha egy közösség fenn akar maradni, fontos számára, hogy tagjai nárcisztikus energiáit magára vonja. A közösség fennmaradásának az esélyeit nagymértékben növeli, ha a tagjai ugyanolyan fontosnak vagy még fontosabbnak érzik saját közösségüket, mint a tulajdon életüket, és ha hisznek abban, hogy az övék igazságosabb, sőt különb, mint más csoportok. E nélkül a nárcisztikus megszállottság nélkül az embereknek nem lenne elegendő energiájuk ahhoz, hogy szolgálatot tegyenek a saját közösségüknek, vagy akár komoly áldozatokat is vállaljanak az érdekében. A közösségi nárcizmusnak ez a szociológiai funkciója, amely ugyanolyan jelentős, mint az egyéni nárcizmus biológiai funkciója.

A közösségi nárcizmusnak is van jóindulatú és rosszindulatú formája. Ha annak tárgya valamilyen teljesítmény, akkor az – mint korábban említettem – önszabályozó dinamikával bír, aktivitásra, kreativitásra serkent. Ilyenkor a közösségi nárcizmus jóindulatú.

Ha azonban a közösségi nárcizmus tárgya a közösség maga, annak nagyszerűsége, dicső múltja, tagjainak testi felépítése stb., akkor az önszabályozó mechanizmusok nem lépnek fel, és a csoport nárcisztikus beállítottsága állandóan növekszik, a belőle származó veszélyekkel együtt. A valóságban persze többnyire a nárcizmus mindkét fajtájának elemei együttesen vannak jelen.

Fontos megemlíteni, hogy a közösség nárcizmusának van egy másik szociológiai szerepe is. Az olyan társadalmak, amelyek képtelenek megfelelően gondoskodni tagjaik jelentős részéről, kénytelenek valamiféle nárcisztikus kielégüléssel – kóros önimádattal – kárpótolni őket, ha meg akarják előzni az elégedetlenség kitörését. Azok számára, akik gazdasági vagy akár kulturális szempontból szegények, a megelégedés egyetlen – és nagyon gyakran hatékony – formája a büszkeségérzet, amellyel a közösséghez való tartozás tölti el őket. Pontosan azért esnek bele a kóros önimádatba, mert a mindennapi élet nem kínál lehetőséget arra, hogy megkeressék benne azt, ami fontos számukra. A gazdaságilag és kulturálisan hátrányos helyzetben lévő közösség – azzal a kilátástalansággal, hogy helyzetének változtatására vajmi esélye lenne – nem lelhet másban kielégülést, mint abban a képzelgésben, hogy ő a legcsodálatosabb a világon, és hogy különb bármely más csoportnál. Az ilyen csoportok tagjai valami ilyesmit éreznek: „Igen, szegény és műveletlen vagyok, mégis fontos személy, mert a világ legcsodálatosabb közösségéhez tartozom.”

A közösségi nárcizmust nehezebb felismerni, mint az egyénit. Ha valaki kereken kijelenti: „Én és a családom vagyunk a világ legcsodálatosabb emberei, egyedül mi vagyunk tiszták, intelligensek, jók és tisztességesek, mindenki más piszkos, buta, becstelen” – a legtöbb ember éretlennek, kiegyensúlyozatlannak és nevetlennek fogja tartani. De ha egy tömeggyűlésen a fanatikus szónok az „én” és a „családom” szavakat a nemzet (faj, vallás, politikai párt stb.) szóval helyettesíti, akkor sokan akadnak majd, akik csodálják hazaszeretetét. Más népek vagy vallások azonban megütköznek az ilyen beszéden, mert őrülnek becsmérően, megalázóan nyilatkozik. A kiválasztott közösségen belül viszont ugyanaz a beszéd mindenki személyes nárcizmusának hízeleg, és mivel több millió ember egyetértésével találkozunk, a fenti állítások ésszerűnek tűnnek. Az emberek többsége ugyanis azt tekinti „ésszerűnek”, amiben sok ember egyetért, vagyis az ő számukra az „ésszerűségnek” nem az észhez van köze, hanem a közmegegyezéshez. Mivel pedig a közösség egészének szüksége van a közösségi nárcizmusra ahhoz, hogy fennmaradjon, támogatni fogja ezt a fajta magatartást.

Ha valamely közösség nárcizmusát sérelem éri, heves dühvel fog reagálni rá. Számos történelmi példa bizonyítja, hogy egy-egy csoport nárcisztikus jelképeinek lekicsinylésére megdöbbenően heves dühkitöréssel képes reagálni. Például a nemzeti lobogó meggyalázása, a nemzet istenét, vezetőjét vagy királyát ért sérelem stb. olyan nárcisztikus sérülése a közösségnek, amelyre féktelen bosszúvágygal reagál, nem egyszer akár háborút is kirobbantva. Az egyéni vagy nemzeti bosszú kiváltó oka gyakran egy ilyen nárcisztikus sérelem, amelyre úgy tűnik, az ember eddig még nem tudott a sértést elkövető elpusztításán kívül más orvosságot találni.

Minden erősen nárcisztikus közösség alig várja, hogy olyan vezérre akadjon, akivel azonosulhat. Ettől kezdve a csoport saját nárcizmusát a bálványozott vezérre vetíti ki. Miközben a közösség tagjai alávetik magukat az akaratának, és azonosulnak vele, egyéni nárcizmusukat is átviszik az ő személyére. Minél hatalmasabb a vezető, annál hatalmasabb a követője is. A vezér szerepére pedig azok az emberek a legalkalmasabbak, akik mint egyének különösen erősen nárcisztikusak, és éppen ezért meg vannak győződve saját nagyságukról. Gyakran megesik, hogy éppen az elmebaj határán álló vezérek a legsikeresebbek, egészen addig, amíg az objektív ítélőképesség hiánya, dührohamaik (amelyekkel az akaratuk kivitelezését akadályozó minden mozzanatra reagálnak) és az az igényük, hogy mindenáron mindenhatónak mutakozzanak, olyan hibákhoz nem vezetnek, amelyek a bukásukat okozzák. Ilyen tehetséges félőrültekben, sajnos, soha sincs hiány, így mindig kéznél van egy, hogy kielégítse a nárcisztikus tömegek igényeit.

Az a kérdés vetődik fel, hogy legyőzhető-e a nárcizmus – legalábbis a rosszindulatú formája. Az ember a teljes érettséget csak akkor érheti el, ha megszabadul mind egyéni, mind közösségi rosszindulatú nárcizmusától. Látnunk kell, hogy olyan történelmi korban élünk, amelyben nagyon nagy a távolság az ember értelmi és érzelmi érettsége között. Az előbbi létrehozta a legpusztítóbb fegyvereket, az utóbbi pedig megrekedt a kifejezett nárcizmus éretlen állapotában, annak minden kóros tünetével együtt. Gyakran teszik fel a kérdést a józanul gondolkodók: Elkerülhe-

tő-e az a katasztrófa, amelyet ez az ellentmondás magával hozhat? Van-e esély arra, hogy a nárcizmus örülete ne vezessen az emberi nem teljes pusztulásához? Nem tudjuk a választ, de megvizsgálhatjuk, melyek volnának azok a lehetőségek, amelyekkel elkerülhető lenne a nárcizmus végzetes kimenetele.

Ilyen lehetőség volna, ha megpróbálnánk a nárcizmus tárgyát megváltoztatni. Sokat jelentene, ha a nárcizmus tárgya nem egy nemzet, egy faj tulajdonsága vagy egy politikai rendszer sajátossága, hanem maga az ember volna. Ha az egyes ember úgy gondolna önmagára, mint aki a nemzetek összességének polgára, és büszke volna közössége eredményeire, akkor nárcizmusa az egész emberi nemet választaná tárgyául, nem pedig annak csak valamelyik csoportját.

Mindezek elérésére a jövő tartalmazza a lehetőséget. Legalapvetőbben arra kellene törekedni, hogy a jövő generációjának elsősorban ne a technikai gondolkodásmódot tanítsuk tudományos észjárásként, hanem hogy kifejlesszük bennük az objektív gondolkodást, a valóság elfogadását, amelyet nem lehet tetszés szerint változtatni, és amellyel képesek meglátni közösségük alkotóerejét. Ha képesek leszünk arra, hogy a felnövekvő nemzedékben megvalósítsuk ezt az objektív gondolkodásmódot, mint lehetséges életszemléletet, akkor óriási lépést teszünk a rosszindulatú nárcizmus romboló megnyilvánulása ellen.

Mert ami az egyén szintjén történik, az játszódik le a közösségben is.

2015. április

Egyetlen portrém

Falurombolás szerbiai módon

„A mi történelmünk – a mi életünk gyökérzete. Nem látszik már a múlt, de mégis él és táplál, amíg múltunkat bennünk termő férgek szét nem rágják.”

(Nemeskürty István: Meddig várjunk? Számvetés az új évezred küszöbén. Budapest, 1996)

Szerbiában a falurombolás nem olyan drasztikus módon történt, mint ahogy Ceaușescu végbevitte Romániában. Itt alattomos, hosszan tartó folyamattal állunk szemben, és nemcsak a magyar falvak lerombolására vonatkoztatható ez, hanem Szerbia összes, földműveléssel foglalkozó településére is. Az, hogy nekünk az előbbi jobban fáj, és aggasztóbb számunkra, érthető, hisz a magyarság legfőbb megtartói mindig a falvak voltak, és ezek pusztulásával a délvidéki magyarság kerül veszélybe.

A délvidéki – és különösen a bánági – magyar falvak pusztítása már évtizedek óta folyamatban van. Sőt, már az idetelepítések (visszatelepítések) is rettentő sok nehézséggel kellett szembenézniük. Csak makacs kitartással és izzadságos, embert próbáló munkával volt képes az idetelepült magyarság megmaradni. Elég csak Muzslát vagy Székelykevét említeni. Ez utóbbit a Duna mocsaras ingoványa többször is megsemmisítette, de nem volt könnyű Észak-Bánág szikes talaján sem megkapaszkodni, ott-hont, iskolát, templomot építeni.

A törökök kiűzése után a Délvidék elnéptelenedett területeit Bécs az „oszd meg, és uralkodj”-elv alapján különböző nemzetiségű lakossággal telepítette be. A német telepéseket Bécs ellátta mindennel, ami az otthonteremtéshez szükséges volt, ezzel szemben a magyarok a kiharcolt területeken kívül semmi másban nem részesültek. A többségében idegen földesurak, akik a Habsburg-háznak tett szolgálataikért jutottak a nagybirtokokhoz, magyar nincsteleneket telepítettek a földjeikre, akik olcsó munkaerőként termővé varázsolták ezt a kies tájat. Gátakat emeltek, lecsapolták a mocsarakat, és Európa éléskamrájává varázsolták a Délvidéket. Persze, Bécs

magyarellenes politikája itt is alkalmazást nyert, mert amint a magyarság felemelte a fejét (Rákóczi és az 1848–49-es szabadságharc), a császárság más nemzetiségekkel szövetségre lépve kegyetlen pusztításokat vitt végbe a magyar falvak ellen. Ennek ellenére a magyarság mégis meg tudott kapaszkodni ezen a tájon, és a XX. század elejéig képes volt gyarapodni is.

Trianon után a délvidéki magyarságot ismét a pusztítás sújtotta. Az értelmiség egy része elmenekült, másokat áttelepítettek, az itt maradtak jogait kegyetlenül megcsorbították, de ami a legfájóbb volt, hogy a magyar(rá vált) földbirtokosok birtokainak egy részét földreform címén államosították, és Jugoszlávia passzív vidékeiről idetelepített „önkénteseknek” (dobrovoljácoknak) osztották szét. A magyaroknak ebből az úgynevezett „földreformból” semmi sem jutott. Minden magyar helység mellé egy-két szerb falut telepítettek, ami azt jelentette, hogy a Délvidék elszerbesítése gőzerővel folyt. A legnagyobb csapás mégis az volt, hogy az elkobzott földeken a magyar munkaerő fölöslegessé vált. Szerencsére az ingyenföldhöz jutott „új gazdák” gyorsan túladtak a birtokukon (ami könnyen jött, könnyen ment), mivel ehhez a nehéz munkához nem voltak hozzászokva, ezenkívül a magyarellenes hatalom úribb munkával kecsegtette a jövevényeket (különösen, ha az adott munkához nem volt képzettségük). Ez lehetővé tette, hogy a magyar falvak lakói ismét földhöz jussanak. Az izzadságos munka és a makacs kiállítás, mint olyan sokszor, most is megtartotta és itt tartotta a magyarságot.

A II. világháború ismétellen pusztította a Délvidék magyarságát. Nem csak a háború pokla, sokkal inkább az utána bekövetkezett, „partizánok” által végzett magyarirtás tizedelte meg ezt

a közösséget. Negyvenezer nemzettársunk vált a gyűlölet áldozatává. És még fel sem tudott ocsúdni a bajból, bekövetkezett a „padlássöprések és bajosztépések” időszaka. A falu lakossága – aki csak tudott – otthagya a megszokott környezetét, a városokba menekült, és ott, az iparosítás maszlagától elbódítva, nagy megpróbáltatások árán új életet kezdett építeni. A falvak lakossága megfogyatkozott, de még tartotta magát. A fogyatkozást más is fokozta, ami szintén a kommunista állam magyarritkító politikáját segítette. A hatalom megnehezítette a falusi életet, közben lehetőséget adott a világutleveél megszerzésére, ezért a csak látszólagos jogokkal rendelkező kisebbségi magyarság a legjobb megoldást a kivándorlásban látta. Ha már kisebbségben kell élni, akkor inkább ott, ahol a munkát meg is fizetik. Az állam nem törekedett arra, hogy a magyarságot (nem csak azt) itt tartsa, és még örült is a hazaküldött devizának. Kezdetben a külföldre távozók naivul azt hitték, hogy az idegenben megkeresett pénzből itthon majd boldogulhatnak, házat építettek, vállalták a szétszakított családok keserves életét, de a remények mindinkább szertefoszlottak. Különösen akkor, amikor ez az összetákolt, összerabolt ország a darabjaira hullott.

A testvérháború szörnyű pusztítást vitt végbe, és most is a magyarság (más kisebbségekkel együtt) járt a legrosszabbul. A katonai behívók elől a férfiak tömegesen hagyták el otthonukat, majd amikor gyökeret eresztettek külföldön, a családjuk is követte őket. Az öregek itthon maradtak őrizni a vagyont, amely mind értéktelenebbé vált. A magyar falvakat a menekültek áradata lepte el, pokollá téve az őslakosság életét. Az üresen maradt házakba házfoglalók költöztek be, majd amikor a törvény megtiltotta ezt, olcsón felvásárolták a menekülő magyarságtól az otthonaikat. Persze, ehhez a magyar(ság)talanító szerb kormány is hozzájárult azzal, hogy pénzzel segítette a betelepülteket, de maga is épített vagy vásárolt lakásokat számukra. Tette ezt annak ellenére, hogy nemzetközi megállapodás tiltja a nemzetiségi arányok megváltoztatását. A jövevényeknek, hátuk mögött tudva a hatóság „félrenéző magatartását”, eszükbe sem jutott beilleszkedni az itteni szokásokba, sőt, előjoguknak tartották a betöréseket és lopásokat. Mára

már annyira elfajult a helyzet, hogy a Koszovóból idetelepített romák a „megélhetési fosztogatás” jogcímén a mások termését is képesek „leszűretelni”. Fényes nappal behatolnak a házakba, és mindent elvisznek, ami mozdítható. Még szerencsés lehet az agg (általában idősebb magyarokhoz törnek be) tulajdonos, ha mindezt verés nélkül megússza.

A szülőföld elhagyását még fokozták azok az ellenséges megnyilvánulások – falfirkák, gyűlöletbeszéd, fenyegetések, de legfőképp a magyarverések –, amelyeknek a vétkeseit soha nem fogta el a rendőrség. Még akkor sem, ha a térfelügyelő kamerák rögzítették a tetteseket. A Šešelj szította, kisebbségek elleni gyűlölet, a veszedelmes légkör és a rossz közbiztonság miatt a fiatalok a városok periferiájára jártak szórakozni, így fellazult a lakóhelyhez való kötődésük, amely a szülőföld szeretetéből fakad – ez pedig megkönnyítette számukra az otthonuk elhagyását.

Ma a szerbiai magyar falvak a pusztulásnak talán a legnehezebb napjait élik át. A katasztrofális gazdasági válság, a mezőgazdaság tönkretétele, a nagyfokú munkanélküliség, a teljes kilátástalanság a munkaképes lakosságot az otthon feladására kényszeríti. Kanizsamonostor, Egyházaskér, Feketető, Hódegyháza, Tóba, Tamásfalva, Udvarszállás stb. – csak idő kérdése, hogy mikor kerülnek Terján sorsára, ahol még a temetőt is fölszántották. Terjánt Cs. Simon István elsíratta, de lesz-e valaki, aki ezekért a falvakért is könnyet hullat majd? Lesz-e valaki, aki e falvak magyar neveit az emlékezetben tartja, vagy csak mint a múlt emlékei a történelemmel foglalkozó írások lapjain lesznek megtalálhatók? A reménytelenség nyomasztja e falvakat, ahol a szerb lakosság gyűrűjébe fogva a magukra hagyott öregek – mindent feladva, beletörődve a megváltoztathatatlanban – várják az elmúlást.

A bajt még növeli, hogy korábban a falvakból a városokba települt magyarság a szocialista gyáripar felszámolásával és a magánosítással (ami valójában az állami vagyon szabad rablását jelentette) állás és kereset nélkül maradt. Ezért számára vagy a kivándorlás maradt, vagy viszatérve a faluba, a mezőgazdaságban próbált talpon maradni. A földeket viszont vagy a szerb úrgazdagok vásárolták fel, vagy az állam a külföldiek kezére juttatta, akik nem a magyarság

gondjait óhajtják megoldani. Az állam a nehéz szociális gondokat a mezőgazdasági termékárak leszorításával kívánja némileg csökkenteni, a magyar falvakban nincs semmilyen beruházás, és ez mind ismét a falu lakosságát sújtja. A hozzá nem értő, kapkodó kormányintézkedések és az állandóan változó törvények lehetetlenné teszik a biztos, kiszámítható, folyamatos termelést, hisz a gazdaságot nem lehet egyik napról a másikra átállítani.

Lehetett volna ez másként is? Biztos. Ha nem is a teljes megoldást jelentette volna, de esetleg késleltette volna a mai kilátástalan helyzetet. A rendszerváltás után, amikor a (történelmi) VMDK megalakult, már akkor javasolták Ágoston András elnöknek egy gazdasági bizottság felállítását. Ágoston azzal a kifogással, hogy a pénzügyek mindig veszekedésekhez vezetnek, leszavaztatta a kezdeményezést. Az egészben az a sajnálatos, hogy épp a pénzügyi gyanúsítgatások vezettek a VMDK felbomlásához. Az újonnan alakult magyar pártoknak pedig (azóta volt egynéhány) egynek sem volt gazdaságpolitikája. Pedig többször is elhangzottak ilyen javaslatok. A pártvezetőktől gazdaságilag magára hagyott magyarság egyéni kezdeményezésre kezdte szervezni a gazdaköröket (talán a horgosi volt az első), de többre, például kisvállalkozásokra, értékesítő-beszerző szövetkezetekre (mint pl. a mórhalmi) vagy a határon átívelő társulásokra stb. már nem volt ereje. Sőt, volt olyan eset is, amikor a magyar pártvezetők akadályozták meg a kezdeményezést. Tóthfaluban Utasi atya magyarországi segítséggel egy minitejüzemet kívánt létrehozni, de a Vajdasági Magyar Szövetség vezetősége a pénzeket átirányította, és a szabadkai pártház építésére használta fel. Ha akkor felépült volna a tejüzem, most nem kellene a környékbeli állattenyésztőknek az útra önteniük a tejet, mivel a belgrádiak által privatizált szabadkai tejgyár a (zömében magyar) termelőktől nem hajlandó azt átvenni. Kész csoda, hogy Kispiacon létrejöhetett ilyen feldolgozóüzem, ami csak a tulajdonos makacs kitartását és hozzáértését dicséri. De nincs minden pusztuló faluban ilyen úttörő vállalkozó. Ezért kellett volna szervezeten, szakértők bevonásával egy gazdasági bizottság által segítséget nyújtani a magára hagyott közösségeknek.

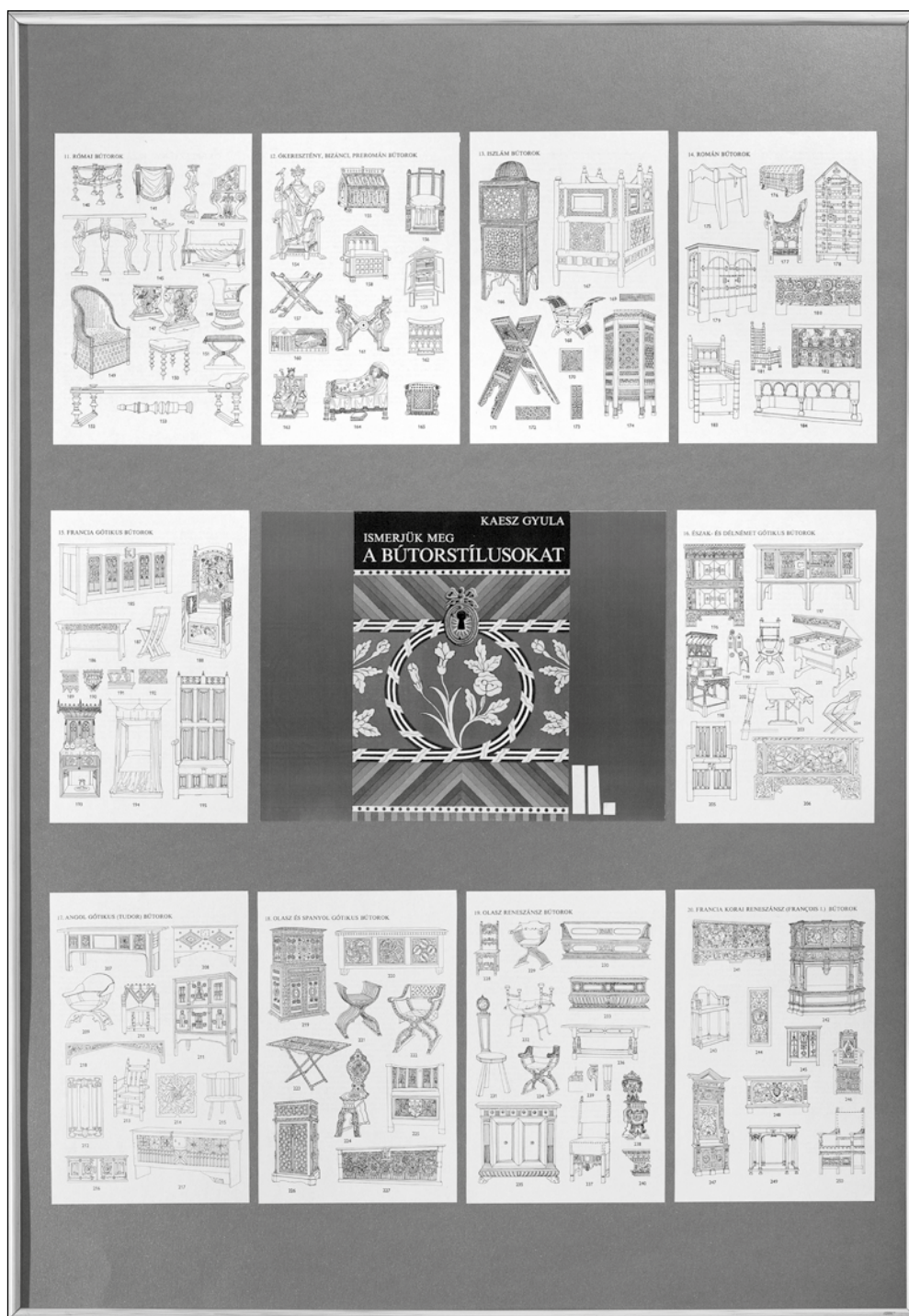
Most, amikor már tragikussá vált a helyzet, a fiatalság – és nem csak az – munkalehetőség hiányában tömegesen hagyja el az országot. A vészhelyzetet látva, pártkezdeményezésre ugyan, létrejött a Háló Vajdasági Magyar Fejlesztési Alapítvány, amely szakelőadásokkal, tájékoztatókkal, tanácsokkal segíti a termelőket. A baj csak az, hogy íróasztal mellől (mellesleg jó fizetésért) tanácsokat osztogatni, minden felelősség vállalása nélkül, nem oly nehéz, miközben a szervezési munka mind a képzetlen munkavállalókra marad. Észak-Bácskában százhusz termelő egy laza szövetséget alakított meg, melynek célja a szervezett, olcsó beszerzés és értékesítés. Valójában annak a beszerző és értékesítő szövetkezetnek a kezdetleges változata, amelyet már régen – sokkal szervezettebb formában, a magyar pártok segítségével – létre kellett volna hozni. A jelekből ítélve azonban ez sem működik, hisz áprilisban még arra panaszkodtak a horgosi burgonyatermelők, hogy az értékesítés jelenti a legnagyobb gondot számukra. Persze, ez nehezen megy értékesítő-beszerző társulások nélkül, még a bölcs tanácsok mellett is. Ez év március 15-én a magyar kormány hathatós támogatást ígért kis- és középvállalatok létrehozására, de kérdés, hogy lesz-e, aki élni tud majd ezzel a lehetőséggel, vagy a pénz nem folyik-e el a bürokrácia útvesztőiben... Még valószínűbb, hogy a pénzt pártépitésre használják majd fel.

Mindezekkel az intézkedésekkel csak az a baj, hogy az említett magyar falvak lakosai már idősek, általában csak nyolc elemi végzettségű közössége, akiknek hiába tartanak bármilyen jó előadást vagy tájékoztatást (pályázatások révén még anyagi támogatásban is részesíthetik őket), ha nincs ott egy olyan értelmiségi szakorgánus, amely ezt a munkát irányíthatná. Amely fölmérné az adottságokat és a lehetőségeket, megtervezné az elvégzendő munkát, piacutatást végezne, alapszabályokat szerkesztene, szervezné az anyagbeszerzést és értékesítést, mindazt, ami egy jól működő vállalkozáshoz szükségeltetik. Ezt egy képzetlen, összefogni képtelen, haldokló közösségtől elvárni naiv álom. Arról nem beszélve, hogy mindez a segítség már valószínűleg elkésett, hisz kérdés, hogy ezekben a falvakban egyáltalán van-e olyan közeg, amely hajlandó és képes ezt a segítségnyújtást el- és befogadni. A

tanácsadás ezekben a közösségekben vajmi keveset ér. Csak aktív cselekvéssel, azaz szervezési munkával lehetne e közösségeket felrázni, és hitet önteni beléjük. Talán van még lehetőség arra, hogy egy gazdasági bizottság piacot találjon a horgosi burgonyának, az egyházaskéri fokhagymának, a szlovéniai és magyarországi gyógyszergyáraknál a hódegyházi és a padéi kamillának, és újra lehetne indítani azt a jól működő

libafelvásároló üzemet, amely a '60-as években százszámra vásárolta fel a kanizsamonostori libákat, mivel akadt egy ügyes szakember, aki erejét és szervezőkészségét latba vetve kiállt egy kis közösség megmentéséért.

Nem kétséges, hogy elmúlt az ígérgetések, az okoskodó jó tanácsok és a szólamok ideje. Most már cselekedni, dolgozni kell(ene), talán még nem késő.

Könyvillusztrációk II.

A holló*

Se a már deresedő öreg kutya, se a fiatal azon a délutánon nem a följáró felé indult, hanem a kis utcák szántóföldekig kijáró vége felé, szagnyomon, a gizgazzal benőtt kocsiúton, de amelyen kerékvágás már régtől fogva nem is lát szott, s ahova arra vagy távolabb lakók is, építkezők hordtak ki régebben kacatot, limlomot.

A második utca végénél nagy, fekete madarat vettek észre. A földön lépkedett, lassan, azt gondolta a férfi és az asszony is, hogy beteg a

madár. És nézelődtek, találgatták, honnan az ott. Másik nem volt, bárhogy tekingettek. Furcsállották ezt, de tudomásul vették a madarat. Ha ott van, hát legyen. Amikor felé indultak a kutyák, a madár nem ijedt meg, szembefordult velük. Hatalmas csőre és karmai voltak. A férfi meg akarta fogni, hogy megnézzék, mi baja lehet, mert kókadtnak látszott, de a madár gyorsított a járásán; könnyeden föllebbent egy fasuhanc ágára, s fogódzott erős karmaival. A kutyák megindultak be az utcába, nem érdekelte őket tovább a madár. Az meg tán, hogy bizonyítsa, nem fél tőlük, le-rebbent az ágról, és egész alacsonyan repült el fölöttük. Akkor a kutyák gyorsítottak, és kiszaladtak a széles aszfaltra, a sugárútra, ahogy a férfi elnevezte a csakugyan szélesre, szellősre szabott városszéli utcát.

Amikor annak idején elkészült az utca aszfaltozása is, végének mindkét oldalán tetszetős táblát helyeztek betonlapzatra, szokásos szöveggel. Az egyik táblát frissiben el is lopták anyagáért – bronzból voltak a táblák –, a forgalmat meg vagy nem merték, vagy nem akarták korlátozni, így kényükre-kedvükre roboghattak az új úton súlyos nyergesek is. Ennek hamar lát szata lett, megrepedezett, beszakadozott-omladozott az úttest, kezdődhetett a javítása.

Másnap az asszony ment a kutyákkal, akkor is a kertek aljának. Vízet vitt, hogy ha ott találja, és kell, megithassa az eltikkadt, gazdátlan madarat. És ott volt a madár, és kislányok is az utcában. Az asszony letette a vizet a földre, hűvös helyre, majd odamegy a holló, és iszik, ha szomjas lesz. De a kislányok mondták, hogy nem gazdátlan a madár, a táncosok házában van otthona, ahol olajfa is áll az udvaron, és gondját viseli, eteti, itatja a család.

A következő reggelen, amikor az asszony kiment a konyhába, azt látja a függönyön át, hogy a holló ott áll kint az ablakpárkányon, és néz be.

Ezen nagyon meglepődött, és meg is illetődött, mert biztos volt abban, hogy ez nem lehet más, mint a madár hálójának kifejezése az előző napi szomjat oltó vízárt. Tudta, hogy a holló nagyon okos madár, de azon mégis eltűnődött, hogy talált el az ő házukhoz, ahol azelőtt még bizonyára soha nem járt. Amíg gondolkozott ezen, elköszönésként bekopogott hatalmas csőrével a madár az ablakon, a következő pillanatban meg egyetlen nagy lendület, s már oda is volt.

Legközelebb azon a másik széles utcán látták a madarat, ahol a régen elültetett platánfák végre

már növekedésbe kezdtek a mindkét irányban jó tágas zöld mezőben. Ott állt a madár feszesre zárt szárnyakkal a téglából rakott rusztikus, falain besüllyesztve elhelyezett, vésett betűs, csiszolt kis táblákkal, kicsi haranggal is ékesített építmény csúcsán. Feszes, megkövült tartásban, az őrzésére bízott, nagy aranygyűrűvel a csőrében a holló.

S áll ott a fekete corvus, de nincs a kis harang. Tartókarjai üresen csüngnek alá.

– Megcsúfolták nándori diadalunkat – mondja keserűen, aki látja.

* Részlet a közeljövőben megjelenő *Városszélen* című kisregényből.

Kulturális értékörzés és értékrombolás

Több mint ötven éve, József Attila születésnapján, április 11-én ünnepeljük a magyar költészet napját. Határon innen és túl, az egész magyar nyelvterületen megemlékeznek erről a napról. Igen szép hagyomány, hogy egy évben egy napot a költészetnek szentelünk, különösen mostanában, amikor a mai piacorientált világban a kultúra és a kulturális értékek egyre inkább elvesztik jelentőségüket, hiszen szerepüket és fontosságukat a ma legnagyobb értéknek számító pénzben nem lehet igazán kifejezni. Örömmel tölthet el bennünket azonban, hogy – a költészet napi ünnepei, megemlékezések sorát látva – sokan még mindig nem veszítették el hitüket a költészet által közvetített élmény- és értékrendben, érzelmvilágban, erkölcsi alapállásban.

Az ünnepi megemlékezések számos formában zajlanak. Az intim jellegű megemlékezésektől kezdve az utcai tömeges manifesztációkig, az egész napos maratoni versmondásokig, buszokon és más tömegközlekedési eszközökön fellépő „verskommandók” szavalásáig sok mindent kitaláltak a versek népszerűsítésére. Sőt, mostanában mintha ez utóbbi formák lennének túlsúlyban.

Szerencsés ez? Vagy éppen a költészet lényegevész el belőle? A vers intim műfaj, el lehet-e mélyedni benne, ha egész nap megállás nélkül mondjuk és mondjuk egymás után a verseket? Vagy kivisszük az utcára, mint egy tömeggyűlést? Igaz ugyan, hogy a mai világban a sikeresség szinte egyetlen fokmérője, hogy mennyien vesznek részt egy adott rendezvényen – lásd a sportcsarnokokban, futballpályákon tartott modern zenei fesztiválokat vagy a tévéműsorok nézettségi mutatóit stb. –, de érvényes ez a költészetre vonatkozóan is? Hatékony-e a versek népszerűsítésére a tömegközlekedési eszközökön fellépő „verskommandók” szavalása? Nekem egyre inkább az az érzésem, hogy el-

lentétes irányban hatnak ezek a tevékenységek, mint amit el akarnánk érni velük. Nehezen tudom elképzelni, hogy a kultúra iránti érdeklődést bárkiben is felkeltené, ha buszon utazva verseket kell meghallgatnia. Gyakran utazom különböző tömegközlekedési eszközökön. Az emberek elzárkózóak, elutasítóak, saját intim szférájukat mint burkot viszik magukkal a járművekre is. Fülükben fülhallgatók, kezükben okostelefonok, mobilok, interneteznek, leveleznek, játékprogramokat nézegetnek, telefonálnak – esetleg olvasnak, jegyzeteket tanulmányoznak, de semmiképpen sem nyitottak semmilyen kívülről jövő ingerre. Egyébként bizarrnak tartom – és a költészettel összeegyeztethetetlennek – már magát a verskommandó megnevezést is. A kommandó – az *Idegen szavak és kifejezések szótárának* meghatározása szerint (rajtaütést végrehajtó) katonai különítmény. A mindennapok során egyre többször látunk kommandósokat a tévé jóvoltából: fekete álarcban, fekete öltözékben, állig felfegyverezve, mindenre elszántan, szándékosan félelmet keltő, ijesztő megjelenéssel. A verskommandó elnevezés lehet ugyan, hogy egyszerűen csak blikkfangos, felhívó jellegű, de mivel nem tudunk elrugaszkodni a kommandó szó által keltett negatív asszociációktól, sehogy se illik a költészethez, mint ahogy a rajtaütészerű, erőszakos versmondás sem egyeztethető össze a költészet lényegével.

Újabban egyre különösebb módon próbálunk közel kerülni kulturális értékeinkhez, népszerűsíteni irodalmi klasszikusainkat. „Elrontottuk a legjobb magyar verseket” – olvasom egy internetes portálon úgyszintén a költészet napja alkalmából közzétett büszke kijelentést, és mellette mindjárt ott a felszólítás is: „Vegyen részt Ön is a közös versrombolásban! Várjuk a legjobb elrontásokat a kultura@origo.hu címre. A legötletesebb megoldásokat közöljük az Origón.” Példákat

is találunk az elmondottakra szép számmal. Szemléltetésként egyet-kettőt az alábbiakban ismertetnék. Vörösmarty Mihály *Szózat*, József Attila *Tiszta szívvel* és Radnóti Miklós *Nem tudhatom* c. versének „elrontott” változatait.

*Otthonodnak rendületlenül
Légy híve, ó magyar;
(Hazádnak rendületlenül
Légy híve, ó magyar;)*

*Kiságyad az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.
(Bölcsőd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.)*

*Nincsen faterom, se mamuskám,
se istenem, se hazám,
(Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,)*

*se bölcsőm, se szemfedőm,
se puszim, se babám.
(se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.)*

*Dunsztom sincs, hogy másnak e tájék mit jelent,
(Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,)*

Miről is van szó? Mi értelme van ennek? Ahogy olvasom, egyfelől jó móka, vagyis, ahogy írják: „baromi jó szórakozás.” Ezen túlmenően pedig az új, modern felfogás szerint mítoszokat kell rombolnunk ahhoz, hogy eljussunk az igazi csodához, a nagy emberi teljesítményekhez. A versrombolás eszméje – a tájékoztatás szerint – Kele Fodor Ákos költő nevéhez fűződik. Szerinte: „Ez a »rombolás« teljesen ártalmatlan. Valójában nem is rombolás, ez egy szlogen, hogy felkeltsük az érdeklődést és mindenki elengedje magát.” Sőt, értelmezése szerint ez „igazából az alkotás első fázisa. [...] Az alkotás mindig elvétellel indul. A domboldalból is először ki kell emelni a követ, hogy aztán szobor legyen. A diák azt hiszi, hogy rombol, de valójában az alkotás legelső lépését teszi meg.”

Elgondolkodtató fejtegetés mindenképpen. Mert az lehet, hogy a magyar irodalom klasszi-

kusainak eltorzítása „baromi jó szórakozás”, és ez kiválóan alkalmas arra, hogy mindenki „elengedje magát”, de a manapság divatos lazaság érdekében talán mégsem a klasszikus kulturális értékeket kellene degradálni. Éppen ellenkezőleg arra kellene törekedni, hogy a sekélyes tömegkultúrán nevelkedő fiatal generáció lelkét is megérintse nemzeti kultúránk magasztos erkölcsi-emberi tartása, társadalmi-nemzeti elkötelezettsége. Nem a klasszikus értékek elsilányításával kellene próbálkozni, hanem a celebvilág talmi csillogása iránt vágyakozó, saját szegényes érzés- és gondolatvilágába bezárkózó fiatal generációk előtt ki kellene nyitni az igazi kultúra végtelen gazdagságát. Arra kellene törekedni, hogy a nemzet, a haza, az anyanyelv, a család és más klasszikus értékek ne képezzék újabban köznevetség tárgyát, ne tartozzanak a „ciki” kategóriába. Nemcsak elvont, elvi síkon van erre szükség, de a mindennapi valóságban is. Bármilyen lazák vagyunk is, fogódzók, szilárd erkölcsi kötelek nélkül, bizonytalan azonosságtudattal, kívülről ránk tukmált hamis vágyakkal, célokkal, törekvésekkel csak szétszóródunk, tévelygünk, elveszünk és végül kipusztulunk. Klasszikus irodalmi alkotásaink sok mindenben segítségünkre lehetnek/lehetnének – már ha értő szemmel olvassuk őket –, ha szeretnénk felnőni a bennük megfogalmazott gondolatokhoz, nem pedig magunkhoz silányítani, a magunk szintjére lehúzni őket.

Vajon mi a célunk ezzel a versrombolással? Polgárpukkasztás? Tüldimenzionált figyelemfelkeltés? Hatásvadászat? Szándékos megbotránkoztatás? Célt tévesztett népszerűség-hajhászás? Félresikerült nagyot akarás? Álságos pedagógiai fogás? Tekinthejtjük-e jelentéktelen egyedi esetnek, és nem kellene vele egyáltalán foglalkozni? Én leginkább *kultúrán belüli erőszaknak* nevezném, mely a legkülönbözőbb formában jelen van mindennapi életünkben. Manapság egyre több szó esik arról, hogy nem lehet eltérni az erőszak semmilyen formáját sem. Harcolunk – nagyon helyesen – a politikai, etnikai, nemi, családon belüli, a kiskorúak elleni, az időseket sújtó és még ki tudja, hányféle erőszak ellen, de a kultúrán belüli erőszakra szót se ejtünk. Annyira megszoktuk már, hogy fel se tűnik? Mert minek neveznénk pl. azt a gyakorlatot, hogy jószereivel egyetlen filmet sem lehet végig-

nézni a televízióban anélkül, hogy gátlástalanul pár percenként meg ne szakítanak véget nem érő, unalomig ismételt, kritikán aluli reklámokkal. Hová lesz így a művészi hatás? A mondanivaló? A kulturális élmény? Úgy látszik, ez manapság nem fontos.

Vagy minek neveznénk az óriási költségvetésű, minősíthetetlen színvonalú celebműsorokat, az ún. „tehetségkutató” produkciókat, melyek annak ellenére, hogy kulturális programnak harangozzák be őket, és erőszakos reklámmal, kampánnyal óriási tömegeket tudnak hatásuk alá vonni, köszönő viszonyban sincsenek a kultúrával? Vagy mi más, mint kultúrán belüli erőszak a médiában sugárzott filmekben a gyerekekre, felnőttekre egyaránt rázúdított gyilkosságok, erőszakos cselekmények véget nem érő folyama? Sorolhatnánk a példákat, melyek egy álkultúra népszerűsítésére, a tömegek manipulálására, irányítására, a hamis tudat kiépítésére és az igazi kulturális értékek elhallgatására vagy éppen bomlasztására irányulnak. Gondolhatja-e ugyanis valaki komolyan, hogy elhivatottság, szakmai hozzáértés, megfelelő iskolázottság, tehetség, mesterségbeli tudás, kellő felkészültség nélkül a semmiből a kultúra élvonalába be lehet toppanni, értéket lehet teremteni, maradandót lehet alkotni? A talmi csillogás, a hirtelen jött népszerűség üres léggömb, amely éppoly hirtelen ki is pukkad, amilyen hirtelen nagyra nőtt.

A kultúrán belüli erőszak számos formája mellett az egyik nagyon elgondolkodtató és veszélyes módszer a rombolás, az értékek szétverése, elbizonytalanítása. A gond már azzal kezdődik, hogy a rombolást megideologizáljuk, és építkezésnek tekintjük. Pedig a rombolás-építkezés ellentétpárok már jelentéstartalmukat illetően is pontosan jelzik a különbséget. A mai világban szeretünk mindent megkérdőjelezni, nem ragaszkodunk a szavak eredeti jelentéséhez se, és itt nem csak a jelentésbeli árnyalatokról, stílushatásokról van szó. Nem ritkán a szavakat éppen az ellentétes jelentésben használjuk, megzavarva a kommunikációt, bonyolulttá, nehezen kihámozhatóvá téve, gyakran elrejtve a tényleges szándékot.

A tényleges szándék pedig egy érték- és normaváltás, kevésbé finoman szólva, értékrombolás, amellyel nap mint nap szembesülünk.

Klasszikusaink alkotásaival bohóckodunk, eltorzítjuk, átírjuk, nevetségessé tesszük őket, ahelyett, hogy – ha tudunk, képesek vagyunk rá – íránk jobbat, szebbet, értékesebbet. Irodalmi nagyjainkat igyekszünk agyonhallgatni, leblamálni, ellehetetleníteni, ellenségképet fabrikálni – mindezt tudományos mezbe öltöztetve, objektív hitelességként, megkérdőjelezhetetlen igazságként prezentálva.

Miért nem építkezünk inkább, miért rombolunk? Nemzeti érdekeink, megmaradásunk érdekében inkább példaképekre lenne szükségünk, az elkötelezett, a sorskérdések iránt fogékony alkotók felkarolására, elismerésére, nemzeti irodalmunk értékeinek propagálására, megbecsülésére, és nem az általuk teremtett értékek kétségbevonására. Wass Albert életművén fanyalgunk, kétségbe vonjuk íróságát, pedig nem hiszem, hogy az utóbbi években-évtizedekben akadt volna olyan, óriási propagandával, sokmillió anyagi ráfordítással futtatott író, aki a könyvei mellé minden propaganda nélkül is leültetett volna annyi olvasót, mint Wass Albert.¹ Most újabban, elég szomorú, de Kosztolányit kezdjük ki.² Mire való ez? Félő, hogy már most is ott tartunk, hogy szegyenkeznünk kell, ha hagyományos értékeink mellett állunk ki. A ránk nehezedő kulturális-szellemi erőszak hatása alatt úgy vagyunk, mint a közismert pszichológiai kísérlet átvert alanyai: már mi magunk sem hiszünk a szemünknek, és mivel sokan állítják az ellenkezőjét, hajlamosak vagyunk úgy látni, hogy a rövidebb pálca a hosszabb. Ne higgyük, hogy ez egyszerű, megmosolyogtató tévedés, emberi gyengeség. Jóval több annál. Jövőbe mutató következményekkel járó alapállás, szellemi magatartás, stratégia.

¹ 2007-ben aláírást gyűjtöttek, és jó nevű írók, művészek, közéleti emberek írtak alá egy olyan petíciót, amelyben tiltakoztak az ellen, hogy Wass Albertnek szobra legyen Debrecenben, hivatkozva arra, hogy még nincs eldöntve, írónak tekinthető-e egyáltalán Wass Albert, vagy nem, és ettől függetlenül sincs ott a helye az igazi írók-költők között.

² Nemrég megjelent – egy fiatal magyar irodalomtörténész tollából – egy könyv (Bíró-Balogh Tamás: Mint aki a sínek közé esett. Kosztolányi Dezső életrajzához. Equinter Kiadó, 2014), mely a Kosztolányi-nimbuszt szándékozik aláásni. Ahogy az ismertetőkből értesültem, Kosztolányit jellemhibásnak, antiszemitának és még számos ehhez hasonló dicstelen tulajdonsággal rendelkező embernek mutatja be, illetve olyan korabeli írásokra hivatkozik (és írásokat idéz), amelyek szerzői Kosztolányit tehetségtelennek, ostobának tartották.

Európa elárasztása – lehet szándékos

Néhány hír:

A Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság az MTI-hez korábban eljuttatott adatai szerint a szerb–magyar határszakaszon február 7. és 14. között összesen 938 illegális határsértővel – közöttük 161 gyermek – szemben intézkedtek. A 777 felnőtt döntő többsége – 683 – koszovói állampolgár volt. A menekültek között 31 afgán, 20 szír, 15 kubai, 9 albán, 7 bangladesi, 3-3 pakisztáni és iráni, 2-2 kubai és palesztin, valamint 1-1 szerb és montenegrói illegális határsértő volt. Eben az évben egy napon belül február 6-án fogták el a legtöbb, 1696 illegális bevándorlót.

A hamarosan induló nemzeti konzultáció alapkérdése, hogy a magyar rendőrség őrizetbe vegye-e a migránsokat – erről **Orbán Viktor** beszélt a Kossuth rádió *180 perc* című műsorában. A miniszterelnök azt mondta: a legfontosabb az volna, ha a kérdésben megkérdőjelezhetetlenül egységesen és egyértelműen lépne fel a magyar közvélemény.

„Ha megkapom a felhatalmazást a magyaroktól itthon, ez egy nagyon erős álláspont, hogy a belépőket vegyük őrizetbe, erős álláspont, hogy tartsuk őket folyamatosan ellenőrzés alatt, vagyis fogva, és hogy amint lehet, vagyis azonnal toloncoljuk ki őket. Ha erre kapok felhatalmazást a magyaroktól, ami valóban eltér az európai menekültpolitikától, akkor ennek érvényt tudok szerezni Brüsszelben” – hangsúlyozta Orbán Viktor. Hozzátette: „Az osztrákok és a németek hamarosan változtatni fognak a bevándorlókkal kapcsolatos szabályaikon, így a Magyarországra érkezett menekültek nem tudnak majd továbbmenni. Ha akkor nem lesznek olyan törvényeink, hogy azonnal fogjuk el őket, és azonnal toloncoljuk vissza, akkor Magyarország egy menekülttáborrá fog válni.”

A *Híradóban* is bemutatott felvételeken jól látható volt, hogy még az udvar is tele volt ki-

vándorlókkal az átmeneti szálláshelyül szolgáló palicsi Villa Líra hotelben. Azóta a szerb hatóságok bezárták a szállást, miután felmerült a gyanú, hogy az ott tartózkodók szervezeten érkeztek Koszovóból.

A szerb kriminológusok szerint bűnbandák szervezik, elsősorban a koszovói alvilág irányítja a koszovói albánok tömeges kiutaztatását. A szakértő azt mondja: hatalmas összegeket, akár eurómilliókat is kereshettek az albánokon. „Egy tökéletesen működő szervezet áll mögötte, ahol megvan, ki osztja ki a feladatokat, ki merre irányítja az embereket, ki szervezi a járatokat, és ki fizeteti meg. Biztos vagyok abban, hogy folytatódik a migráció, ezért az érintett országok biztonsági szolgálatainak is nagyobb mértékű együttműködésére van szüksége” – mondta **Zdravko Skakavac** kriminológus.

Aleksandar Vučić szerb miniszterelnök ebben a tárgyban megtartott sajtótájékoztatóján arra kérte az Európai Uniót, hogy ne hibáztassa Belgrádot a menekülthullám miatt. Emlékeztetett arra, hogy korábban éppen Brüsszel követelte Szerbiától, hogy tegye lehetővé a koszovóiak szabad mozgását, és engedje őket személyigazolvánnyal belépni az országba.

Hatalmas a tömeg a koszovói főváros, Pristina buszpályaudvarán. Mindenki a többségében albánok lakta, fiatal köztársaságot akarja maga mögött hagyni. Mióta Szerbia elfogadja a koszovói személyi okmányokat, rengeteg koszovói albán kel útra, hogy Szerbián és Magyarországon keresztül Ausztriába vagy Németországba jusson.

Január eleje óta ez a megszokott kép a Szerbia és Magyarország közötti zöldhatáron: naponta mintegy ezren jönnek át érvényes papírok nélkül, hogy az Európai Unió területére érve könnyebben utazhassanak tovább a jobblétet ígérő nyugat-európai céljaik felé. A koszovói hatóság-

gok szerint csak az elmúlt két hónapban 50-60 ezer ember hagyta el az államot.

Meglepő jelenség a XXI. században, hogy egy egész ország felkerekedik, a migránsok képesek gyerekekkel felpakolva télen hosszasan gyalogolni, országhatárt illegálisan átlépni, majd az adott ország viszonylag liberális szabályait kihasználva továbblépni, hogy elérjék a paradicsomnak hitt végcél, a kontinens legnagyobb gazdasági hatalmát, Németországot. Valamiért úgy gondolják, ott tárt karokkal várják őket, nekik is juttatnak a jólétből.

De vajon ennyire rémes az óhaza? Vagy hamis illúziókkal veszik rá a kivándorlásra a tájékozatlan tömegeket a ravasz embercsempészek, akik cserébe elszedik a migránsok utolsó pénzét? A magyarázat nem egyszerű, és a fenti tényezők egyaránt szerepet játszanak benne.

Érdekes, hogy a volt Jugoszlávia utódországai közül Horvátországból és Szlovéniából nem akarnak tömegesen szétáramlani a világba. Ezek az országok életképesek, el tudják tartani államuk népét. Ha belegondolunk Jugoszlávia sorsába, abba az igyekezetbe, ahogyan 1918-ban összerelték a szerb király uralma alatt a balkáni ún. délszlávokat egyetlen országba, majd az később, 75 év múltán az alkotóelemek összegyeztethetlensége miatt szétesett, ez az eset vészjóslóan előrevetíti az Európai Unió jövőjét, vagyis azt, hogy az unióban ugyanúgy az összegeztethetetlen elemek kezelhetlensége miatt lesz káosz vagy szétesés.

Nem lehet megoldás az, hogy Európa elmaradott országainak lakossága fogja magát, felkerekedik, és Németországba megy. Végül is kik mennek? A fiatalok, főként az iskolázottabbak. Pontosan az a réteg, amely alkalmazható lenne az adott ország gazdasági felzárkóztatására. Nélkülük az ország még mélyebbre süllyed. A gazdasági elmaradottságból nem lehet kontinentális központi elvekkkel és intézkedésekkel kiemelkedni. Ettől mentette meg Matolcsy Magyarországot, amikor nem szokványos (unortodox) kezelésbe vette az ország pénzügyeit. Az EU elfogadta az amerikai IMF fejlesztési módszerét, amely termelési versenyre kötelezi az országokat úgy, hogy annak költségeit a szociális ellátástól vegyék el. Ez veszélyes is, politikai nyug-

talanságot okoz, és bebizonyosodott, hogy eredménytelen is.

Hacsak nem abban látja az IMF az eredményességet, hogy a nyújtott kölcsönök visszafizetése érdekében az adott ország olcsón eladja gazdasága aktívait multinacionális vállalatoknak, és hogy az örökös adósság miatt állandó jelleggel idegen bankárok döntsenek hazai pénzügyekben.

Széchenyi óta tudjuk, hogy egy ország gazdaságát hitellel lehet elindítani, az elmaradt országokat egy előretekintő európai gondoskodás olcsó hitellel és modern technológiával segíthetné talpraállni, elkergetve az IMF-et az óceánon túlra. Nem a GDP (bruttó hazai termék) számszerűsége lenne a mérvadó, hanem a helyi viszonyok kihasználásával elérhető társadalmi, művelődési törekvés mértéke.

Koszovó 2008. február 17-én kiáltotta ki függetlenségét Szerbiától, az önállóság hetedik évfordulójához érkezett ország lakosságának nagy része azonban csalódott. Több ezren ezért az Európai Uniót célozták meg, és útrakeltek, mások viszont csak otthon adnak hangot elégedetlenségüknek, és olyanok is vannak, akik nem is hisznek az államiságban. Nyugat-Európa magasan iparosodott országai profitáltak konjunktúrális évtizedeikben a keleti országokból érkező vendégmunkások százezreiből. Európának sem lehet érdeke egyes államok fennmaradására alkalmas rétegének az elvesztése, márcsak biztonsági okokból sem.

Európában mindig volt munkaerő-vándorlás. Királyaink is hoztak iparosokat, művészeket, magyar fiatalok járták a nyugati városokat vándordíakként, iparosok szakmai ismeretekért. Nagyméretű elvándorlást a gyáripari termelés idézett elő. Előbb a vidék látta el az ipari központokat munkaerővel, majd megindultak a munkakeresők idegen országokba. A XIX. században így népesedett be Amerika. Mai napig is abból él, hogy elszívja a legjobb agyakat, feltalálókat, képzett munkaerőt.

A második világháború után Nyugat-Európa ipari fellendülése munkások tömegeit igényelte, ami még ma is tart, bár kisebb méretben. Németország az Egyesült Államok után a második számú bevándorlási célország a fejlett ipari államokat összefogó *Gazdasági Együttműködési és*

Fejlesztési Szervezet (OECD) tagországai közül. Az OECD decemberben megjelent adatai szerint 2013-ban tovább emelkedett a bevándorlási hullám, 465 ezer ember telepedett le tartósan Németországban. A bevándorlók háromnegyede valamelyik európai országból érkezett. A külföldi állampolgárok száma 2013 végén 6,2 millió volt Németországban, a bevándorló családból származó, de német állampolgárrá váltak száma pedig 10,1 millió, vagyis nagyjából minden ötödik ember bevándorló hátterű a 80,5 milliós országban.

Nemcsak az ipar fellendülése, hanem az európai népesség szaporodási aránya is megköveteli a bevándorlást. A népesség középtávú fennmaradásához szükséges termékenységi ráta: 2,11. Ezzel szemben: Franciaországban 1,8; Angliában 1,6; Németországban 1,3; Görögországban 1,3; Olaszországban 1,2; Spanyolországban 1,1; Magyarországon 1,32; Romániában 1,38 stb. Az Európai Unió országainak összességére kiterjedő számítás szerint az átlag csak 1,38. Jelenlegi ismereteink szerint ez a folyamat nem fog kedvezően változni. A jövőt illetően a kontinens népesedése bevándorlással maradhat szinten.

Az egykori gyarmattartó országokat főként muzulmán bevándorlók árasztották el. A Franciaországban élő muzulmán családok szaporodási hányadosa 8,1 gyermek családonként. Franciaország déli részén, ahol hagyományosan legnagyobb a keresztény templomok száma, ma több a mecset, mint a templom. 2027-re minden ötödik francia muzulmán lesz. Alig 40 év leforgása alatt Franciaország muzulmán többségű lesz. Az utóbbi 30 évben Anglia muzulmán népessége 82 000-ről 2,1 millióra szaporodott (harmincszoros növekedés). Hollandiában az újszülöttek 50%-a muzulmán szülők gyermeke.

Oroszországban a muzulmánok száma több mint 23 millió. Tehát kb. minden ötödik orosz állampolgár muzulmán.

A német kormány elsőik között tárgyalt erről a problémáról, mert a jelenlegi becslések szerint 2050-re Németország muzulmán állammá válik. **Kadhafi**, a kivégzett líbiai vezér azt mondta: „A jelek arra utalnak, hogy Allah hatalmas győzelmet tartogat az iszlámnak Európában. Győzelmet kardok, puskák, csaták nélkül. Nekünk nincs szükségünk terroristákra, kamikazéokra.”

Egy 2010-es reprezentatív felmérés szerint jelentősen nőtt az iszlámellenes vélemények aránya Németországban. A megkérdezettek 82%-a válaszolta, hogy valamilyen mértékben aggódik az iszlám térnyerése miatt, 35%-a pedig „erősen aggódik”. 37% azok aránya, akik szerint „Németország az iszlám nélkül jobb hely lenne”. Egy másik felmérés arra az eredményre jutott, hogy a lakosság 55%-a (a volt keletnémet tartományokban élők majdnem 76%-a) szerint a muszlimokat korlátozni kellene vallásuk gyakorlásában.

* * *

Köszegvári Tibor, a hadtudományok kandidátusa azt írja, hogy a szakértők szerint a környezetszennyezés és az energiaellátás mellett Európa számára a legnagyobb kihívást a keletről és délről érkező menekültáradat fogja jelenteni.

Hagen Schulze, a müncheni Bundeswehr Egyetem professzorának jóslata szerint „olyan népvándorlást fogunk megélni, amilyen még nem volt a világtörténelemben”.

Jean-Claude Chesnais, a francia demográfiai intézet kutatója úgy véli, „ötmillió cigány készül Nyugatra távozni Kelet-Európából”. A Bild-Zeitung szerint 40 millió menekülő érkehet Keletről. A jövő menekültjei tehát máris sorakoznak.

Egy év alatt a hetedére csökkent a Bulgária területére illegálisan belépők száma ott, ahol szögesdróttal zárták le a bolgár–török zöldhatárt. Bulgária januárban úgy döntött: csaknem megnégyszerezi a jelenlegi szakasz hosszát, még azelőtt, hogy a jó idő beköszöntével újabb hullám, többségében a könnyebb megélhetést keresők áradata érné el az egyébként is jelentős pénzügyi gondokkal küzdő országot.

Mindössze néhány kilométerre a bolgár–török határtól, Krajnovóig tart az a 32 kilométer hosszú kerítés, amelyet a bolgárok húztak fel annak érdekében, hogy megfékezzék a Törökország felől érkező menekültáradatot. A bolgár tapasztalatok szemben állnak a közhiedelemmel, mely szerint a menekültek többsége szír állampolgár, aki a polgárháború elől szökik Európába. A statisztikák azt mutatják, hogy a bevándorlóknak csak a 40 százaléka szír, a többiek Ázsia és Afrika más országaiból jönnek, könnyebb megélhetést keresve Európában.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága által kiadott friss jelentés alapján legutóbb a II. világháború idején volt olyan aggasztó a menekülthelyzet, mint napjainkban.

A menekültek 86 százalékát a fejlődő országok fogadják be.

A tavalyi évben 50 millió fölé emelkedett azoknak az embereknek a száma, akik háború vagy üldöztetés miatt kényszerültek elhagyni otthonukat. Az UNHCR szerint a kritikus érték a 2012–2013-as év konfliktusainak eredménye, egy év alatt mintegy 6 millióval emelkedett ugyanis a menekültek száma. Ezt a drámai növekedést főként a szíriai, közép-afrikai és dél-szudáni polgárháborúk idézték elő.

* * *

Ferenc pápa tavaly novemberi strasbourg-i látogatása alkalmából a Jezsuita Menekültszolgálat tagjai, Olaszországban az Astalli központ, továbbá a szolgálat máltai, németországi, angliai és franciaországi részlege arra buzdítják az európai országokat, hogy maradjanak hűségesek az Európai Unió egyik alapértékéhez, és mutassanak konkrét szolidaritást a bevándorlók és menekültek iránt. Működjenek együtt a Földközi-tenger térségében a hajókon érkező menekültek megmentésében. Az olasz Astalli központ elnöke, **P. Camillo Ripamonti** szerint az európai vezetők és állampolgárok tegyék fel maguknak a kérdést: Lehet-e a valódi szabadság és az igazságosság helye egy olyan földrész, amelynek nemzetei önmagukba zárkoznak, és pusztán belső biztonságukért aggódnak? Úgy tűnik, hogy az emberi életek megmentése túlságosan költséges, és az emberi jogok védelmét nem lehet hosszú távon biztosítani. Tegyük fel a kérdést: Ezt az Európát akarjuk? Meg kell valósítani, hogy a háborúktól, üldöztetésektől menekülők biztos és legális úton kérhessenek védelmet Európában; ne kényszerüljenek arra, hogy életüket lélekvesztő csónakokon kockáztassák a Földközi-tengeren – hangzik a Jezsuita Menekültszolgálat felhívása.

A jezsuitáknak eszükbe juthatna, hogy az okot kell megszüntetni, a háborúkat és a háborúkkal előidézett olyan programot, amely Európa előzőtlenségét célozza azzal a szándékkal, hogy egy jellegtelen keveréknéppé tegye a kontinens népeit, és azok egymást marják majd az össze nem illő kultúrák versengésében.

Richard Coudenhove-Kalergi 1922-ben Bécsben megalapította a páneurópai mozgalmat, melynek célja egy „új világrend” létrehozása volt, és melynek vezető államai az Egyesült Államok és a vele szövetséges, föderális államok volnának. E terv szerint a világkormány létrehozásának első lépése az európai integráció megindítása lenne. A kezdeményezés legelső támogatói között voltak olyan cseh politikusok is, mint Tomáš Masaryk és Edvard Beneš, az anyagi alapot a dúsgazdag bankár Max Warburg teremtette meg a 60 000 márka pénzbeli adományával. A páneurópai mozgalmat Ignaz Seipel osztrák kancellár és Ausztria későbbi miniszterelnöke, Karl Renner vezette. Később olyan francia politikusok támogatták, mint Léon Blum, Aristide Briand, Alcide De Gasperi.

Könyvében – amelynek címe: *Praktischer Idealismus* – Kalergi rámutat, hogy a jövő Európáját nem az Óvilág honos népei birtokolják majd. Ahhoz, hogy Európát egy új vezetőréteg akadálytalanul uralhassa, Kalergi egy feketéből, ázsiaiakból és fehérekéből álló új, homogén faji keveréknépesség létrehozását hirdette. A jövő embere kevertfajú lesz, a mai kor faji csoportjai és társadalmi osztályai lassan, fokozatosan eltűnnek a tér és idő beszűkülése, az előítéleteség megszűnése miatt. Az eurázsiai-negroid faj a jövő, mely küllemében leginkább az ősi egyiptomiakra hasonlít. Ennek a fajnak a létezése fogja a népek és egyének sokféleségét felváltani.

* * *

Nézzük csak, hogy is volt?! Mindkét világháború azonos győztese az azt hirdették, hogy milliók pusztulása árán ők meghozzák az emberiség békéjét, amint legyőzik a világ békéjét veszélyeztető Németországot és Japánt. Azóta megsohasodtak a békét veszélyeztető legyőzendők. A második világháború óta az Amerika által indított háborúk sora hosszú:

1945-ben a Japánra dobott két atombomba volt a nyitány! 1945–46: Kína, 1948–49: Görögország, 1950–53: Korea, Kína (Korea 1953 óta békekötés nélkül kettészakítva hadiállapotban van!), 1954: Guatemala, 1958 Indonézia, 1959–61: Kuba, 1960: Guatemala, 1964: Kongó, 1965: Peru, 1964–73: Laosz, 1961–73: Vietnám (kommunista győzelemmel!), 1967–69: Guatemala, 1973: Chile, 1983: Grenada, 1983–84: Libanon,

1980: El Salvador, 1980: Nicaragua, 1986: Líbia, 1987: Irak–Irán, 1989: Panama, 1991: Irak, 1993: Szomália, 1998: Szudán, 1998: Afganisztán, 1999: Jugoszlávia, 2001 – jelenleg is: Afganisztán, 2003: Irak, befejezés nélkül, de az olaj „megy kifelé”, 2008: Koszovó, 2008: Georgia (Grúzia), 2011: Líbia, befejezés nélkül, de az olaj szintén „ömlik kifelé”, és most Szíria.

Afganisztánban, Irakban, Líbiában és Szíriában azóta nincs élhető élet, amióta megtámadták őket. Az emberek menekülnek a háborúk elől, főként Európa irányába. A volt szocialista országokat az úgynevezett rendszerváltozásokkal leszegényítették, és most mégis vállalniuk kell ezeknek a szerencsétlen menekülteknek az elszállásolását, eltartását. A listára nemrégiben felkerült Ukrajna, és még nem tudhatjuk, mi fejlődik ki ebből a helyzetből.

A demokráciaexport milliókat tett hontalanná, állapítja meg **Szabó Anna** a Magyar Nemzet február 14-ei számában, tőle idézzük az alábbiakat:

– Az Európai Bizottság számára szemmel láthatólag kezelhetetlen a probléma, miközben az unióhoz viszonylag közel eső geopolitikai konfliktusok elhúzódása miatt drámaian emelkedik a menekültek száma. Senki nem látja a szíriai, iraki, szomáliai, líbiai polgárháborúk lezárásának halvány esélyét sem, az arab tavasz munkanélküli fiataljainak, illetve a balkáni (koszovói) bevándorlók száma folyamatosan nő.

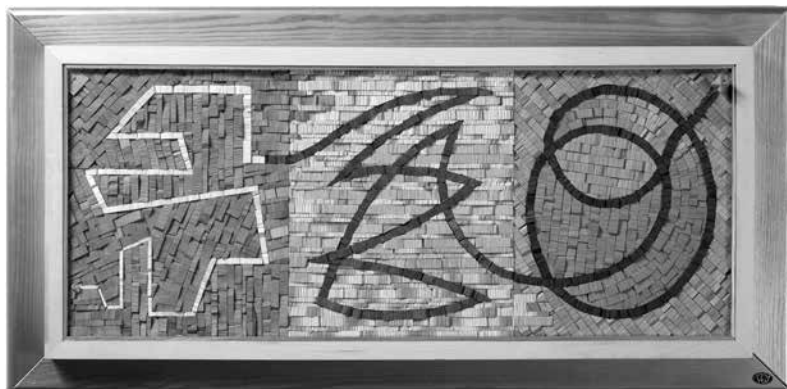
– A politikai konfliktusok több szereplőjének felfegyverzésében – az oroszlanrészt vállaló Egyesült Államokon kívül – az EU több tagállama is részt vett. A most már minket is súlyosan

érintő menekültáradat forrását jelentő háborús gócpontok közös jellemzője a Nyugat, elsősorban az Egyesült Államok külső beavatkozása. A hivatalos célok minden esetben magasztosak voltak (demokrácia-export, terrorizmus elleni fellépés), hogy a közvéleménnyel elfogadtassák a katonai akciókat, még azokat is, amelyek nem kaptak ENSZ-felhatalmazást.

– A demokrácia és a terrorizmus ürügyén végrehajtott katonai fellépések halottak százait, menekültek millióit hagyták hátra. Afganisztánban a szabad választások eredményét nem tartották tiszteletben, megszűnt a központi hatalom, és a hadurak ugyanúgy termelik a mákot, mint korábban. Szomáliában az amerikai bombázások egy jöttányival sem vittek közelebb a békéhez, sőt, a harcok átterjedtek Etiópiába és Eritréába. Irak és Szíria területének egy részén a hatalmi űrben létrejött az Iszlám Állam. Ennek felfegyverzéséhez a Nyugat is hozzájárult, igaz, akkor még elvileg az oroszbarát Bassár el-Aszad elnök ellen küzdő „demokratikus” ellenzéki erőket támogatták.

– A teljes csőd beismerése, hogy az Egyesült Államok most már azt a szíriai elnököt segíti, aki ellen négy évvel ezelőtt szövetkezett – többek között az Iszlám Államot létrehozó erőkkal.

Európa jövője most már attól függ, hogy meg tudja-e akadályozni az amerikai szándékot, az ukrainai konfliktus háborúvá fejlesztését. Továbbá, hogy az Európai Unió a nemzetek európai szövetkezése lesz-e, amelyben az európai érdekek érvényesülnek.

Gyermekkor – felnőttkor – öregség

Fiatal nemzedékek elrablása

– az euroatlanti bájgúnár ellenállhatatlan vonzereje

Hivatalos statisztikai becslések szerint Magyarországról 1990 és 2010 között 350 000, családalapítás előtt álló fiatal távozott az euroatlanti országokba. Legtöbben közülük még alkalmi munkából élnek, de helyzetük fokozatosan javul, igyekeznek beilleszkedni, hiszen ez az út a felkapaszkodáshoz a munkahelyen és a társadalomban. Élettársat is keresnek, elsősorban azonos nemzetiségűt, de ahogy javul a társadalmi helyzetük, úgy vélik, lehet más nemzetiségű bevándorolt is a társuk. Nagy szerencsének számít, ha a párjuk a „befogadó ország” sarja.

Minden bizonnyal euroatlanti vállalatok által megbízott számítástechnikai rablók (cyberek, hackerek) feltörték a magyarországi munkaegészségügyi nyilvántartást (adattárat – adatbankot). Ebből egymillió fiatal dolgozó egészségi állapotáról, foglalkozásáról és képességeiről szereztek meg úgyszólván minden adatot.

Megtörtént az évezred rablása egy ország, egy nép fennállásának történetében. Egy országot potenciálisan megfosztottak, kiraboltak, fejlődését a következő évtizedekre meghatározták.

Annak idején az afrikai rabszolgapiacra még nem léteztek munka- és egészségügyi kimutatások. A négereket (feketéket) megbízhatatlan módszerekkel, szemmérték segítségével válogatták (sokan meghaltak útközben). Genetikai kiválasztás/kiválasztódás történt. A gyapotföldeken csak ők bírták ki a munkát. Ma ezt az euroatlanti országok másként csinálják. A kiválasztást tudományos alapra helyezték.

Nem létezett a magyar eszmetörténetben hazugabb és nagyobb kárt okozó ideológia az úgynevezett „nyitott társadalom” CIA-féle ideológiájánál. Ez az ideológia csak arra volt jó, hogy értékeket romboljon, de képtelen volt újak létrehozására (terjesztői nem is azért gondolták ki és kínálják). Ez az álnok, hazug ideológia mindenkor megköveteli a „szabadelvű” (liberális) gazda-

ságpolitikát, amely az euroatlanti gazdasági hatalmi központok akaratának feltétlen elfogadását és teljesítését a saját célunkhoz vezető legeredményesebb útként tünteti fel.

Akármikor meg akartunk szökni a Mohácsra vezető útról, terelőutakon keresztül mindig visszaparancsoltak, visszakényszerítettek rá.

Akármikor azt mondtuk, hogy nekünk elégnek tűnik a keresztény értékek alkotta nyitottság ember és ember között, megtagadták tőlünk a szót. Ránk fogták, hogy a modernizmus ellen vagyunk. Bennünket, magyarokat, de a többi szerencsétlen volt szocialista országot is (amelyeket „tranzícióval” a tőkés gazdasági viszonyok restaurációjának „korszerűbb” útjára visszatérítettek, visszatereltek) a „nyitott társadalom” ideológiáján alapuló liberális gazdaságpolitikai gyakorlattal úgy forgattak ki a nemzedékek által felhalmozott anyagi javainkból, hogy észre sem vettük. Örömmel vállaltuk, úgy, mint amilyen operettes jókedvvel, könnyedséggel, önként masíroztunk bele az I. világháborúba. (Hiszen az úgyis egy-két hét elteltével befejeződik – gondoltuk.) Észre sem vettük, hogy szinte azonnal szétszaggattak minden társadalmi (és nem csak politikai) viszonyt, emberek közötti kapcsolatot. Csak most, megkésve kezd kitisztulni a fejünk. A múltunkból már jól ismert rendszerről fel sem tételeztük, hogy képes a társadalomra, emberre, gazdaságra és jogra vonatkozó minden ismeretet új logisztikai alapra helyezni. „Megújult.” Új eszközei lettek. A „modernizáció” olyan bilincs, amelyből csak az a bűvész fog kiszabadulni, aki évtizedekig figyelni a „nyugati tudomány” fortélyait, és végül sikerül ellesnie őket. Ez nem az a kapitalizmus, amelyet jól ismertünk, és száz évig benne is éltünk. Az brutális volt. Ez valami egészen új. „Okos”. Automatizált. Politikusaink semmit sem csináltak. Minden akaratuktól függetlenül történt. Úgy, hogy észre sem vettük, hogy az országra sza-

kadt a „mázsás” mennybolt. Adósrabszolgaságba süllyedt az egész nemzet – évtizedekre.

Rácsodálkozunk, hogy nincs modern termelőeszközünk, korszerű termékünk, piacunk, amelyen megjelenhetünk. Nincs jólét, amit ígértek, és fizetőképes kereslet. Nincs emberhez méltó keresetünk. Nincs munka, a fiatalok körében magas a munkanélküliség. Bármit teszünk, nem csökken a gazdagok és szegények közötti különbség.

Feleletet kell adnunk azokra a vádakra, amelyekkel a Nyugat illet bennünket, mármint, hogy mindez azért történt velünk, mert állítólag Magyarországon a közvélemény „a nyitott társadalom” ellen foglalt volna bármikor is állást. A magyar társadalom sokkal régebb óta nyitott társadalom, mint azt a Soros György-féle elméletek állítják. Erre predesztinálta Magyarországot a sajátos gazdasági helyzete (a nemzeti jövedelmének nagyobb részét a külkereskedelemből valószínűsítette meg már a 19. század végétől kezdve).

Hihetetlen, de újból és újból feltámadnak azok a hazug elméletek, amelyek éppen az ellenkezőjét állítják, és ismét politikai kifejezést követelnek maguknak. Alaposan belegázolnak az önálló politikai akaratunkba. Valamilyen távoli gazdasági, pénzügyi és hatalmi központokból parancsolnak: engedélyeznek és tiltanak. A rendszerváltás korában kevés olyan államfő volt, aki a saját vagy az ország közvetlen anyagi érdekein túl látott volna, aki ismerte volna azokat a védőmechanizmusokat, amelyek megóvják a piacgazdaságú társadalmat a kalandoroktól, hamisítóktól, rablóktól, fosztogatóktól, szélhámosoktól, sikkasztóktól, kalmároktól. A modern polgári társadalomban a védőmechanizmus nemcsak a bíróságra, a törvényszékre korlátozódik, hanem a széles körű gazdasági ismeretekre is. A rendszerváltók csak turistaként ismerték a Nyugatot.

A politikusok csak azt tudták, mi van ma és mi lesz holnap. Nem tudtak többet Julis néninél és Jóska bácsinál, sőt ők többet tudtak a politikusoknál, mert a mindennapi életükből és a tízparancsolatból kikövetkeztették másnapi kötelességüket és teendőiket. Az igazi államfő belelát a jövőbe. Ilyen nem volt. Az emberek nem azért mennek el szavazni, és nem azért választanak maguknak képviselőt, hogy a vezető csak annyit tudjon a „dolgokról”, mint ők, hanem azért, mert biztosítani szeretnék a saját jövőjüket, és a gyer-

mekeikét is. A haladás, a jólét folyamatossága reményében választanak. Csak akkor érdemes gyermeket vállalni, ha biztosított a haladás, a szebb és jobb élet. Az emberek ezzel kapcsolatban tesznek fel kérdéseket, és igaz feleletet és nem féligazságokat várnak a politikusoktól, képviselőktől. Ha a valósággal való szembenézés elmarad – nagy a baj az országban.

Nem készítettek fel bennünket a jövőre. Most ott tartunk, hogy ugyanolyan keveset tudunk a jövőről, mint 1990-ben. Egyre világosabbá válik azonban, hogy nemcsak az anyagi javainkat vették el (amit meghagytak, elértéktelenítették, birtoklásukat értelmetlenné tették), hanem a fiataljainkat is. Nem hoznak hozzánk modern technikát, tőkét és pénzt, hanem a mi emberi erőforrásunkat dézsmálják meg. Nem tudjuk, meddig és mennyire. Veszélybe kerültek a nemzeti értékeink, hagyományaink, emlékeink ápolása, megtartása. Veszélybe került a nemzeti emlékezet.

Nyugaton nem beszélnek nyíltan, nem mondják ki, hogy az ország mondjon le az ifjú nemzedékről, a fiatalokról, mert kell nekik „az emberi tőke is”. Szó nélkül viszik. Világossá teszik azonban az ország és a családok számára, hogy mi következik a hallgatásból. Ha marad a gyereked, te fogod eltartani öregkoráig, koravén lesz. Látni fogod, hogy nem dolgozik, soha nem fogja megismerni a munkát. Az emberi nem szegényével fogsz szembesülni: gyermeked erkölcsileg el fog zülleni, ha nem dolgozik. A nemzet, az ország tehetetlen lesz, az évtizedekig nem dolgozó sokmillió tömeget ismét rá kell majd szoktatni az ipari civilizáció fegyelmére és követelményére (a hosszú ideig tartó henyélés és naplopás után). Szülő és gyermeke csak azzal a gondolattal foglalkozik: miért is jött a világra. Ez pedig nem más, mint az élet értelmének tagadása.

Ezzel nem szabad megbékélni!

A létezésnek az értelme és értéke a közvetlen folytatásban van.

Ez nem nosztalgizálás. Ez nem a régi állami, politikai rendszer visszasírása. Azt az állampolitikát, azt a kommunista pártot – pártállamot – még a legszebb változatban sem akarja senki sem viszontlátni, sem azt, sem hozzá hasonlót. Mint mondtam, a létezés értelméről van szó. Szabad-e egyetlenegy embertől, családtól, a nemzettől elvenni a létezés értelmét, a jövőt?

Maradt a feladat, hogy felfedjük a jövőhöz vezető utat. Ez lehetetlen, ha nem fedjük fel azt, hogy a közvetlen (kommunista) múltunkban mi volt jó is, a jövő szempontjából használható és nem csak elfeledni való, eldobni való. A pártállamtól függetlenül létrejöttek és működtek olyan társadalmi intézmények és léteztek olyan erkölcsi értékek, amelyeket nem szabad veszni hagyni, hiszen a gyerekeinkhez kötődtek. A kommunista propagandától és a saját, a kommunizmust mindenkor tagadó antipropagandánktól is függetlenül kell szembenézni a közvetlen múlttal, hogy ne veszítsük el és másoknak se engedjük elrabolni ifjú nemzedékeinket.

Úgy kellene élnünk, és az lenne a nemzedékváltás igazi feladata, hogy közben lássuk, hogyan foglalja el az ifjú nemzedék kötelességtudóan és a nemzet iránt felelősségteljesen a saját helyét – hogyan megy végbe a nemzedékcseré. Mit lehet tenni akkor, amikor ez a nemzedékcseré a Nyugat tömény hazugságával találja magát szemben?

Ennek a tömény hazugságnak a következménye: a teljes magány és egyedüllét a távozó fiatalok és otthon maradt öregek számára – a nemzedékek közötti kapcsolati hálózat erőszakos szétszaggatása.

Senki se higgye, hogy a távolba csábított fiatal nem lesz magányos, évtizedek kellene ahhoz, hogy kitörjön az új haza, új környezet magányából és az önmagára utaltságából. A nemzedékek közötti kapcsolatok és segítség nélkül a családalapítás lehetőségei, illetve körülményei számára sohasem lesznek normális értékűek. Ma a családalapítás nem a legkönnyebb, a legtermészetesebb, hanem a legnehezebb úton történik, nem a legkisebb áldozatok, hanem éppen a legnehezebb, legnagyobb áldozatok és lemondás útján, rengeteg emberi, egyéni és közösségi érték elvesztésével.

Szándékosan nem beszélek sokat arról a tragikus élethelyzetről, amelybe az öregek kerültek. Mindannyian tudjuk, hogy magányosak, nyomorba süllyedtek, állandó életveszélynek vannak kitéve, tömegesen banditizmus áldozatává válnak.

Az öregek fölöslegesnek érzik magukat az életben, pedig nemcsak az a társadalom ember-telen, amely nem törődik a fiatalokkal, hanem az is, amely nem törődik az öregekkel.

Az öregek szeretnek – erejükhöz képest – életük végén dolgozni és segíteni a fiataloknak, gyerekeiknek és mások gyerekeinek. Nemcsak a megfizetett, de az ingyenmunkát is szívesen vállalják és örömmel végzik. Mindenkivel jobban befeledkeznek az életbe. Az öregkornak ezt az értelmét tagadták meg tőlük.

Már 1990-ben lehetett látni, hogy korántsem csak „agyelszívásról” van szó, hanem fiatal nemzedékek elrablásáról. Miután „bagóért” megvették az anyagi javakat, termelőeszközöket – most szükségük van a lelkekre is. Szervezetten csábították és csábítják külföldre a szakiskolák és szakmunkásképzők végzős növendékeit is a legképtelenebb, de jól hangzó ígéretekkel. Minden kell nekik: egyetemi végzettségű és szakmunkásképző is. Ez utóbbival jócskán bővült az erőszakos elvárásuk.

Nem csak a külföldre menés tömeges hisztériáját és pszichózisát hintették el. A tönkretett ipari vállalatok százai tanúskodnak arról, hogy a fenyegetésük nem volt alaptalan: sajnos, aki nem megy el külföldre, komoly gondokkal találhatja magát szemben, szülői eltartásra szorulhat, ami a fölött, munkaképes nemzedék esetében természetellenes.

Senki sem tud jobban fegyelmezni a munkáltatónál. Országoknak képesek parancsot osztogatni, úgy, hogy szépen hangzó kérésnek tűnjön.

Csak bele kell nézni a szakember (és nem a bamba politikus) szemével a nyugati országok társadalmi struktúrájába és népességi korfájába, és azonnal világossá válik, hogy hova vezetett ezekben az országokban az eszeveszett, fékevesztett profithajhászás: nincs fiatalságuk. A „munkásosztálynak” (mondanák a kommunisták), a „munkavállalóknak” (mondanák a modern farizeusok) nincs kiiskolázott utánpótlása Nyugaton. Ezek az euroatlanti országok mindent elkövetnek, még láthatatlan erőszakot is alkalmaznak azért, hogy legyen szakember-utánpótlásuk minden szinten. Enélkül a modern munkaadó nem tud profitot termelni, nem tud luxuséletet élni a Bahama-szigeteken, a munkavállalónak egykoron nyugdíjat biztosítani. A nemzedéki utánpótlást hívogató, sokat ígérő szavakkal, az anyagi javak iránti természetes vágyak túlhevítésével és ébrentartásával, a szemfényvesztés és becsapás eszközeivel akarták biztosítani.

Legalkalmasabb áldozatoknak a keleti kis országok tűntek, többé nem parancsol nekik és nem „védi” őket a keleti nagytestvér. Szabad prédák.

Tudták és tudják jól, hogy az ígéretés nem elég a nemzeti szálakhoz való kötődés felszámolásához. A nehéztüzérséget is bevetették, és nap mint nap bevetik. A kis országokat, ha nem értenek a szóból, modern technika és beruházási lehetőség nélkül hagyják, majd elnézik, hogy olyan adósságcsapdába kényszerülnek, amelyből lehetetlenség kiszabadulni. Ennek a mechanizmusnak a fortélyait csak a kommunistákból és kegyvesztettekből lett politikusok nem tudják, de Nyugaton minden valamirevaló politikusnak készülő vállalkozó vagy bankár könyvből tanulja és naponta gyakorolja. Nem olyan ördögös mechanizmus ez, amelyet nem lehet megtanulni, csupán Nyugaton, a vállalkozó-pénzügyi világban kell élni, nemzedékeken keresztül, apáról fiúra kell átvenni a tapasztalatot, és újakkal kell gazdagítani a Harvard Egyetemen. Nagyon össze kell tartani, és a titkokat jól kell tudni őrizni. Aki nem így cselekszik, azt kegyetlenül megbünteti a vállalkozó osztály.

Ez történik a kis országokkal szemben, s nem tudni, mikor lesz vége! Ezenkívül, amiről már szó volt, milyen jövőt szántak nekik? Nem nyilatkoznak, hallgatnak. Talán csak nem azt várják, hogy a kis országok teljesen elnéptelenedjenek, területük kiürüljön?

A vietnámi háborúban szóhasználat volt a „Lódd le, és vegyél el tőle mindent”. Tagadhatatlan, hogy ettől a valóságtól itt, Európában (de csak itt) messze eltávolodtunk. A középkor és két világháború választ el bennünket tőle.

A nemzeti jövedelem átosztása a nyugati országok javára szofisztikált szakértelemmel (kifinomult módszerekkel) történik, tudományosan megalapozottan, alapos logisztikával. Senkit sem fognak megölni, nem lesz háború, és senki sem fogja észrevenni, hogy kifosztották az országot, családját és őt magát is.

„A munkásoknak nincs hazája” – áll Marx Károly és Engels Frigyes *A kommunista kiáltvány* c. művében. Utódaik is hangoztatták ezt, de sohasem merték alkalmazni, továbbra is nemzetállami keretekben gondolkodtak és cselekedtek. (El kell ismerni, bármennyire is célja volt, a szovjet, voltaképpen az orosz birodalom sem merete eltö-

rölni a nemzetállamokat a hozzá tartozó érdekövezetben.)

A modern nyugati politikusok és vállalkozók ilyen jelmondatot ki nem ejtenek a szájukon, de minden cselekedetük arról tanúskodik, hogy magukévá tették Marx és Engels jelszavát a gyakorlatban. A világ végére is „elzavarják” a munkavállalót, ha kell, évtizedekre – a nagy profit reményében: a jövevénynek és vendégmunkásnak mintha valóban nem lenne hazája, kezdetben úgy viszonyulnak hozzá.

A bevándorlókra és vendégmunkásokra (potenciális családalapítókra) nem vonatkozik a demokrácia. Ők akkor is félnek, ha a félelmüknek nincs oka és értelme. Leggyakrabban azonban van rá okuk. Hamar észreveszik, ha a vendégmunkás nem tud gyorsan alkalmazkodni, és nem akar asszimilálódni. Rosszabb elbánást kap, ezért, aki csak teheti, a maga részéről is sietteti a beolvadást a nagyobb bér reményében. A siettetett asszimilálásban elvesznek a gazdag emberi tulajdonságok. Azok, amelyek az emberben egy életen keresztül alakulnak ki, azok, amelyeket ki-nevelt és kiművelt a család és a szülőföld. Ilyen lelki öncsonkítással és csonkítással a vendégmunkás (potenciális családalapító) képtelen társadalmi és közösségi-társadalmi életet élni. Műszaki és szakmai tudása van, alkalmazkodott az ipari társadalom fegyelméhez, és mégis lecsupaszított egyéniség, lelkileg szegény emberré válik. A minél gyorsabb asszimilálódásra kényszerített ember félénkké, magányossá válik. Nem, vagy részben történik meg a közösségi vagy társadalmi közegben történő beilleszkedése és a befogadása.

Meg lehet számolni azokat (hisz olyan kevesen vannak), akik közéletet élnek, vagy legalább szakszervezeti mozgalomhoz kapcsolódnak, kiállnak a szervezett munkás-érdekvédelemért. Nos, éppen a közélettől való eltávolítás az, amit igényel a profithajszó. Ezek után majd értelmet kapnak a következő szám adatok és tények:

1. A valamikori szocialista országokban ma kétszer annyian halnak meg, mint amennyien születnek. Ugyanakkor a nyugati országok – a többi között a családalapító korcsoportok elcsábításának és elrablásának köszönhetően – jelentősen javították a születési ezreléket.

2. A volt szocialista országok népessége 1990 és 2010 között 22 millióval csökkent, az

euroatlanti országoké 41 millióval nőtt. A volt szocialista országok elvesztették népességük 10–20 százalékát.

Ez jól látható a következő, 1. számú táblázatból:

Az európai országok népességének alakulása 1991 és 2011 között

Ország	Összes népesség 1991	Összes népesség 2011	Természetes szaporodás 1991–2011	Az elvándorlás-bevándorlás mérete 1991–2011	Az ország összes népességének növekedése vagy csökkenése
Volt szocialista országok:					
Albánia	3 273 000	2 800 000	688 000	– 1 008 000	– 320 000
Fehéroroszország	10 189 000	9 473 000
Bosznia-Hercegovina	4 509 000	3 841 000
Bulgária	8 718 000	7 348 000	– 796 000	– 488 000	– 1 284 000
Horvátország	4 777 000	4 283 000	– 123 000	– 353 000	– 476 000
Csehország	10 333 000	10 496 000
Észtország	1 569 000	1 327 000
Macedónia	1 882 000	2 059 000
Magyarország	10 374 000	9 972 000
Koszovó és Metohija	1 929 000	1 796 000	664 000	– 797 000	– 133 000
Lettország	2 663 000	2 060 000	– 224 000	– 352 000	– 576 000
Litvánia	3 698 000	3 028 000
Moldávia	4 362 000	3 560 000
Crna Gora	589 000	621 000
Lengyelország	38 111 000	38 534 000	727 000	– 434 000	293 000
Románia	23 202 000	20 148 000	– 610 000	– 2 454 000	– 3 064 000
Oroszország	147 969 000	142 956 000	– 12 564 000	7 130 000	– 5 434 000
Szerbia	7 819 000	7 234 000	– 482 000	– 158 000	– 640 000
Szlovénia	5 299 000	5 398 000	9000	41 000	50 000
Ukrajna	51 628 000	45 526 000
Tőkés (előzőleg már piacgazdaságú) országok:					
Ausztria	7 678 000	8 320 000	93 0000	573 000	665 000
Belgium	9 967 000	11 048 000
Ciprus	580 000	851 000
Dánia	5 141 000	5 571 000
Finnország	4 986 000	5 388 000

Franciaország	56 709 000	61 224 000	4 850 000	3 107 000	7 957 000
Németország az NDK nélkül	63 202 000	81 798 000
Görögország	10 157 000	11 123 000	60 000	499 000	559 000
Izland	255 000	319 000
Írország	3 514 000	4 577 000
Olaszország	56 719 000	59 379 000	- 335 000	3 734 000	4 069 000
Luxemburg	382 000	518 000
Málta	354 000	416 000
Hollandia	14 952 000	16 693 000
Norvégia	4 241 000	4 953 000	330 000	361 000	691 000
Portugália	9 983 000	10 558 000
Spanyolország	38 850 000	46 743 000	1 268 000	6 459 000	7 727 000
Svédország	8 559 000	9 449 000
Svájc	6 716 000	7 912 000	348 000	804 000	1 152 000
Nagy-Britannia	57 248 000	63 259 000

Forrás: Goran Penev demográfus kutatásai a belgrádi Társadalomtudományok Intézete Népelemzési Intézetében és hivatalos népszámlálási adatok, a Politika napilapban 2015. február 15-én és 2015. február 23-án megjelent adatok (általam egy táblázatba rendezése).

Jelmagyarázat: ... = Egyes európai országok esetében a természetes szaporulatról és az elvándorlás-bevándorlásról szóló adatokkal nem rendelkezem.

Megjegyzés: Egyes esetekben a természetes szaporodásról és az elvándorlás-bevándorlásról közölt számok összege nem egyenlő az ország népességének a csökkenését/növekedését mutató számadattal. Megtörténhet, hogy ez az eltérés abból fakad, hogy az utóbbiba még egy év részadatait is beleszámították.

Magyarország esetében azért nem látszik ez a csökkenés, illetve népességfogyatkozás, mert a trianoni utódállamokból szivárog az anyaország felé a magyar népesség. Az utódállamokban a magyarokat elnyomják és kizsákmányolják, ez elől menekülnek Magyarországra.

Viszont a magyarországi magyarok (a fiatal korcsoportból valók) jelen vannak Nyugaton.

Londont akár tekintélyes magyar városnak is lehetne nevezni!

3. A családalapító nemzedék jelentős részének a gyermekei az euroatlanti országokban születnek meg. A gyermekek ott születnek meg, ahol az új munkáltató akarja, ahová munkára küldi a szülőket. Egyik helyen dolgozik a feleség – az anya –, másik helyen a férj – az apa –, harmadik helyen van a gyermekük, negyedik helyiségben laknak és találkoznak. Az ilyen valóságban a munkavállalóban eltűnik az ember.

Ez nem „mese”, hanem tömegesen megélt valóság.

Ez alatt az idő alatt a tulajdonos fél évig, teljes évig a Bahamákon tartózkodik – üdül.

4. Számos euroatlanti ország 100-200 év után sem volt képes rendezni a népesedési problémát. Köszönhetően azonban annak, hogy megszorította a családalapító nemzedék jelentős részét Keletről bevándoroltakkal, megállította a népességcsökkenést és előregedést.

5. A családalapító nemzedék elrablása következtében a volt szocialista országokban 1990 és 2010 között 30 (harminc) millió gyerekek kevesebb született (79 millió helyett 49 millió).

Ez jól látható a 2. táblázatból:

Európa országainak népessége nagy korcsoportok szerint – ezekben

	Év	Összesen	0–14 éves korosztály	15–65 éves korosztály	65 éves és idősebb korosztály
Volt szocialista országok	1990	345 820	79 732	229 302	36 786
	2010	324 317	49 036	233 090	46 272
Tőkés (piacgazdaságú) országok	1990	377 004	68 526	253 120	55 358
	2010	418 287	64 932	271 852	74 620

Forrás: Az ENSZ statisztikai évkönyve, ismeretve a Politika napilap 2015. február 9-ei számában, általam táblázatba rendezve.

Megjegyzés: A korcsoportokra vonatkozó számadatok összege nem feltétlenül egyezik az összes népességre vonatkozó adattal.

Az euroatlanti, hatalmas gazdasági erejű nyugati országoknak sikerült a gyermekszám csökkentését leállítani vagy lassítani: az előző, katasztrofális állapotot egytizedére visszaszorítaniuk.

6. A kommunista pártok zsákutcába vezettek országokat, államokat, népeket és nemzeteket. Nem tudom azonban, hogy ebben mennyire játszott közre a Nyugat, mennyire akarta ezt a zsákutcát, ezt a történelmi tévedést. Ennek a rendszernek sokkal előbb meg kellett volna buknia, mert nagy belső ellentmondásokkal küszködött, amelyeket képtelen volt megoldani, és mégis túlélte magát a rendszer. A rohadt almának már le kellett volna pottyannia a fáról, mégis fennmaradt. Legalább egy évtizeddel túlélte magát. Az biztos, hogy a Nyugatnak ebben van szerepe, nem kicsi, nagy!

Sok rossz volt az egykori szocialista országokban az emberi jogok területén. A gazdasági életet is szakértelem nélkül irányították. A szabadságot és a demokráciát nem a szocialista országokban találták fel. Önkény és pártállami diktatúra jellemezte őket. El kell ismerni azonban, hogy ezekben az országokban sem lehetett leállítani, megszüntetni a társadalom öntörvényű mozgását, erre még egy pártállam sem képes.

A pártállam nem mindenben fordult és fordulhatott a társadalom belsejében természetesen működő erők ellen. A pártállam akarva-akaratlanul a társadalom számos érdekeivel azonos

érdekeket hangoztatott, és segítette megvalósulásukat. Igaz, kommunista színeket és nevelést biztosított hozzájuk. Számos olyan állami intézményt hozott létre és intézkedést fogantatosított, amely még így is összhangban volt a társadalom alapvető érdekeivel.

Tagadhatatlan, hogy a volt szocialista országokban nagyon sok gyermekbarát, családalapítást segítő intézményt hoztak létre és intézkedést fogantatosítottak. (Az más dolog, hogy ahogy csökkent a volt szocialista országok gazdasági lendülete és ereje a tőkés országokkal folytatott versenyben, úgy ürült ki ezeknek az intézményeknek a tartalma, és erőtlenedett el az intézkedések hatóereje.)

A volt szocialista országokban, hála istennek, a családot semmilyen „kommuna” nem tudta helyettesíteni. Nem lehet tagadni, hogy ez a rendszer igen széles gyermektámogató intézményhálózatot hozott létre. A szülők biztos munkahelytel rendelkeztek, munkahelyükön gyermekbarát támogatást kaptak, a családban mindenki ingyenes egészségvédelemben részesült, ingyenes vagy olcsó volt a bölcsődei és az óvodai ellátás, stb. A gyermekes, különösen a sokgyermekes szülők sok kedvezményben részesültek. Ezekkel az intézkedésekkel a volt szocialista országok nem kis mértékben hatottak az euroatlanti nagyon gazdag országokra is, és kényszerpályára kényszerítették őket ezzel a kihívással.

Ha nem indult volna be a nyugati és a keleti blokk közötti kegyetlen fegyverkezési verseny és gyűlölködő szembenállás, akkor ez a szociális, családtámogató rendszer egészen biztos nem omlott volna össze ilyen gyorsan. Tovább lehetett volna fejleszteni a szociális hálóval ellátott piacgazdasági országokban is, hiszen ez a szociális

intézményhálózat az emberiség vívmányának tekinthető. A volt szocialista országoknak ezt a történelmi szerepét nem lehet letagadni, hiszen, mint az most látható, éppen ebből profitál a Nyugat.

Az évtizedekig tartó hidegháborús légkör értelmetlenné tette és elértéktelenítette, majd megfelezte a házasságok számát (a tartós párkapcsolatok értelmét tagadta meg). Helyet adott a válás és gyermektelenség kultuszának. Tagadhatatlan, hogy ezért elsősorban az euroatlanti országok a felelősek. A volt szocialista országokban az ilyen jelenségeknek nem volt hagyománya. Rövid idő alatt azonban ezekbe is behatolt és rombolt a tömegkultúra és tömegtársadalom kultusza.

7. A férfinépesség emigrációja (a nemek közötti egyensúly megbomlása) természetesen csökkentette a női népesség termékenységét: a gyermekvállalás elmaradt, vagy a 30. életév utáni időszakra tevődött át, elodázódott. A 30 év feletti nők és férfiak körében már gyakoribb azonban a meddőség (így rendezte a természet), sőt az évek gyarapodásával egyre általánosabbá válik, másrészt az ember társadalmi természete az évek számával úgy változik, hogy szélesedik társadalmi érdeklődése, a viszonyok hálózata, kötelezettségeinek a száma, ami azt eredményezi, hogy a házaspár gyakran csak egy gyermeket vállal.

Lásd a 3. táblázatot:

Teljes termékenységi arányszám – egy (szülőképes korú) nőre eső átlagos gyermekszám

Ország	1991	2011
Koszovó és Metohija	3,52	2,46
Albánia	2,83	1,65
Crna Gora	2,05	1,65
Oroszország	1,75	1,58
Szlovénia	1,42	1,56
Bulgária	1,66	1,51
Macedónia	2,07	1,46
Szerbia	1,73	1,40
Horvátország	1,55	1,40
Magyarország	1,88	1,23
Írország	2,08	2,05
Franciaország	1,77	2,00
Nagy-Britannia	1,82	1,96
Finnország	1,79	1,83
Belgium	1,66	1,81
Hollandia	1,61	1,76
Görögország	1,38	1,42
Olaszország	1,31	1,40
Spanyolország	1,33	1,36
Németország (a volt NDK-val együtt)	1,33	1,36

Forrás: Az ENSZ statisztikai évkönyvéből, ill. a *Politika napilap* 2015. február 9-ei számából.

8. Magyarországon a teljes termékenységi arányszám 1,88-ról 1,23-ra csökkent 10 év alatt. Egészen biztos, hogy nem így volna, ha a gyerekek egy része nem Londonban, Berlinben, Párizsban stb. született volna meg, hanem Magyarországon. Így azonban már az említett városok is tekintélyes magyar lakosságú városoknak tekinthetők.

9. A volt szocialista országokban mindenki számára ingyenes volt az egészségvédelem és gyógykezelés. Ennek köszönhetően akkor megnőtt az átlagos élettartam. Most, hogy az egészségügyben még az orvosságos dobozért is fizetni kell, állandóan rövidül. A méregdrága orvosságokat az idősek a nyugdíjuktól nem tudják megfizetni.

Ezzel szemben a nyugati országokban az átlagos élettartam éppen most, hogy „megbukott a kommunizmus”, megugrott, s ma ezekben az országokban 10–15 évvel tovább élnek, mint az elszegényített, kifosztott volt szocialista országokban. Ráadásul ezekben az egészségügyi személynél is elmenőben van Nyugatra, várható, hogy a népesség egészségügyi helyzete tovább romlik, és ezért az átlagos élettartam is rövidülni fog.

10. Már most az tapasztalható, és jól látható, hogy szinte valamennyi volt szocialista országban félországnyi területek kiürültek. Ki lesz az új lakó? Ki lakja majd be ezeket az országokat?

Mi a célja a Nyugatnak azzal a politikával, amely éppen ezt eredményezi? Kit szeretne, akarna beengedni ezekbe az üres térségekbe?

A magyarok Magyarországot meg akarják a magyaroknak őrizni, magyar jellegét meg akarják őrizni, még akkor is, ha idegenek kopogtatnak a határon!

A magyaroknak nagyon rossz tapasztalataik vannak a történelemből a bevándorlásokat ille-

tően. Magyarországra sok ilyen nép szinte „lát-hatatlanul” és akadálytalanul szivárgott be úgy, hogy később az ország területének kétharmada odaveszett, az utódállamok része lett. A magyarok egy ilyen bevándorlást nem fognak megengedni, még akkor sem, ha annak az ára az európai uniós tagság. Kiáltsanak a magyarokra kígyót-békát, az ország elvesztésébe nem fognak beleegyezni.

A magyarok Magyarországot a következő millenniumban is magyarként akarják belakni. A magyarok 500 éven keresztül menekültek üldözőik elől a mongol és közép-ázsiai pusztákon keresztül, állandóan Nyugat felé, hogy megőrizték nemzetiségi és törzsi egységüket. A magyarok megmaradása mindig hajszálon múlt. Nem elég azt szajkózni, hogy mindenki vállaljon gyereket, lehetőleg több gyereket. Mit kell tenni azért, hogy az euroatlanti országok ne rabolják el az ifjú nemzedéket? Mi a teendő? Sok van: az is biztos, hogy ezek közül mindig ott kell lennie az erős nemzettudat ápolásának, a különállóság tudatának. Enélkül nem lehet belekezdeni a többi teendőbe. Csak az marad meg, aki tiszteli elődei áldozatvállalását, a ráhagyott örökség értékét becsüli, megőrzi és gazdagítja. Magyarként kell akarni élni Európában. Ellent kell állni azoknak, akik vissza akarnak terelni bennünket kerülő- és terelőutakon a mohácsi mezőre, amelyen ez alkalommal euroatlanti hadsereg gyülekezik. Ami pedig a „nyitott társadalmat illeti”, számunkra 1000 év nyitottságot jelent a kereszténység felvétele és a keresztény értékek tisztelete. A keresztény értékek megtartása és a hozzájuk való ragaszkodás szabadabbá tesz bennünket bármelyik és bármilyen vigyorgó, álnok euroatlanti munkáltató és hazai bérence szándékánál.

Radnai István

Naiv kérdés

„S azt sem tudja szegény,
élni vagy halni restebb?”
(Tóth Árpád: Tánc)

mámor-e az élet vagy magja a halál
kikelt szinte magából s leszárad a szár
csak lépett egyet szíve bomlott ritmusa
az élet vagy halni a keményebb tusa

már minden pénzt és minden cipőtalpat
aki míg él és soha el nem alhat
csak kering mint hűlt bolygó körül a holdja
s a kacér ruháit lebegtetve hordja

mi ez tánc élvezet kegyes haláltánc
éhen veszne de nem végzi be nászát
a sorssal fordul rálép a tyúkszemére
ledobja fátylát és búvik a szemérem

mondd el költő mondd el vihar és ború
ajtódon kopogtat szelíd háború

Medenceézés

itt nincs tenger objektív dolog
kitörlöm hályogos szememből a Balatont
jogos-e vagy kifut hajónk az Adriára
s vitorlát bontunk bénán már hiába

a magas partról cédrusok szelekben
meghajlott görcse kékül hajóács keze alatt

valamikor elér minket is a sűrű alkony
amerre kéményfüst halad
a láthatár alá egy vörös sebben

egyik lábam sem maradt a közúzalék parton
miért

esőbe lógó kérdés amit mindenki megért

valamikor egy sebesült a hídon
csatát vezényelt s győzni tudott
a száz év nem tehet arról hogy rég volt
hányat fordult a hold s hányat az égbolt

A valóság felett

akit kivet a föld mint a régi halottak
feltámad élete előleg
ha felemelkedik a való élet
csak fény lehet se rög se kő se sír
vissza nem tarthat

vágyol a dicsőségre vágyol a dicsőségbe
választanod kell nem csak a ragok közül

Média és nemzeti identitás

Az alábbi tanulmány első változata egy médiatudományi konferencia vitaindítójaként hangzott el, majd jelentősen kibővítve meg is jelent a konferencia anyagát közreadó kötetben.¹ Funkciójából eredően tehát, vállaltan vitát generáló és ehhez mértelen kellően szubjektív megközelítéseket, értékeléseket tartalmazó szöveg volt. Ennek jegyében, a többi között, bizonyos kulcsfogalmakat, amelyekről meg-megújuló szakmai diskurzus folyik, egy bizonyos (esetleg nem is az elfogadottan „legkorszerűbb”) értelmezés szerint, talán némileg leegyszerűsítve használtam. Ez nem azért van, mert a már említett más megközelítéseket és diskurzust nem ismerem, vagy teljes mértékben tagadnám a más megközelítések igazságtartalmát és létjogosultságát. Viszont úgy véltem, ha akkurátusan arra törekedtem volna, hogy csupán a konferencia résztvevői számára kielégítően alapos, távolságtartóan korrekt módon beszéljek nemzettudatról, asszimilációról, integrációról, igencsak hosszúra nyúlt volna ez az értekezés. Bár a későbbi átdolgozások folyamán mód nyílt bizonyos pontosításokra, a fogalmak és elméletek némileg bővebb ismertetésére, maga a tanulmány mégis leginkább az maradt, ami eredetileg volt: vitaindító, amely nem kész válaszokat, sokkal inkább kérdéseket és gondolati kihívásokat kíván megfogalmazni a motivált diskurzus elősegítése érdekében.

A jelen szövegváltozat további bővítéseket tartalmaz, hiszen a kötet lezárása óta mind a társadalmi diskurzus, mind a szakirodalom felől továbbra is folyamatos a készítés a kritikai újrágondolásra.

1. Nemzeti identitás: a haladás dilemmái

Abban talán nincs vita, hogy az embernek szüksége van valamiféle viszonyítási rendszerre, identitásra, hogy természetének megfelelően, szociális lényként élhesse életét. Ez tehát elemi szükséglet, amit tagadni értelmetlen lenne.

Más a helyzet a nemzeti identitással. Ezt a fajta kötődést több kutató és szerző atavisztikusnak, túlhaladottnak tekinti, következképpen – legalábbis elméleti szinten – az eltűnését várja, azt látja kívánatosnak.

Abban is viszonylagos egyetértés van, hogy a mai értelemben vett nemzet és vele természetesen a nemzeti identitás a modernitás szülötte, a polgári társadalom, a kapitalizmus velejárója. Logikus tehát a gondolatmenet, hogy a kapitalizmus eltűnésével eltűnnek a nemzetállamok is, velük pedig természetesen a nemzetek és a nemzeti identitás. A marxizmus megnyugtatóan koherens elméletet kínált e tekintetben. A „fejlődés” azonban a 20. század végére és a 21. század elejére zavarba ejtő irányt vett. A kapitalizmus sehogyan sem akar eltűnni, sőt mi több az eddig alternatívát jelentő modellek, a szocializmus különféle válfajai és maga a kommunizmus ideája szenvedtek megsemmisítőnek tűnő vereséget.

Azok a szerzők tehát, akik ezen az alapon bizonygatták a nemzet és a nemzeti identitás elavult, túlhaladott voltát, bajba kerültek. A kapitalizmus „saját céljaira” létrehozta a nemzeteket, és most azt kellene elhítenni magunkkal, hogy valamilyen okokból kifolyólag meg is szünteti majd őket, miközben ő maga, lényegét tekintve, változatlan célokkal és eszközrendszerrel tovább prosperál.

Hihetőnek tűnt, hogy a kapitalizmus túlhaladásával túlhaladottak lesznek annak ideológiai alapjai és szellemi eszközei is. Jóval nehezebb magunkévá tenni a gondolatot, hogy miért is tűnének el ezek az eszközök úgy, hogy az őket lét-

¹ Apró István (szerk.): Média és identitás, Médiatudományi Könyvtár 11., NMHH MT Médiatudományi Intézete, Budapest, 2014

rehozó társadalmi rend nemhogy megszűnni, de egyeduralkodóvá válni látszik. A válasz nyilván a globalizmus lehet, mint új eszköz a kapitalizmus új változatának kezében, amely felválthatja a nemzeti eszmerendszert. A marxizmus tehát ebben is tévedett, a nemzetek nélküli világot nem a proletár internacionalizmus, hanem, úgy tűnik, a határokat, nemzeteket és egyáltalán semmiféle korlátozást nem ismerő és nem tűrő profitéhség teremti meg. Ennek a kíméletlen, embert és környezetet egyaránt végletesen kizsákmányoló új világrendnek számos híve akadt, még a magát baloldaliként aposztrofáló értelmiség körében is, mondván, hogy a klasszikus baloldali értékek feláldozhatóak a mindennél jobban gyűlölt nemzeti kötődések ellenében. Az ár rettenetesen magas, de úgy tűnik, sokak szerint mégis megéri.

2. Integráció, asszimiláció

A saját közösséghez kötő identitás bármi okból való feladása pszichológiai értelemben soha nem természetes és különösen nem kívánatos folyamat az egyén életében. (Az ezzel ellentétes vélekedések számosak, ámde ezek – álláspontunk szerint – mind a hétköznapi tapasztalatok szintjén, mind elméleti megfontolásokból nehezen védhetőek.)

A nemzeti identitás feladásának folyamata és végső eredménye, a beolvadás, kényes és kényelmetlen téma, ezért az olyan kifejezések, mint az asszimiláció már túlságosan sok negatív konnotációval bírnak ahhoz, hogy a maguk nyers mivoltában elfogadják és használják azok a szerzők, akik valójában elfogadhatónak, sőt egyenesen kívánatosnak tartják a „csak zavart okozó” kisebbségek mielőbbi eltűnését vagy a többségi társadalmakban (minimális cél) vagy valamiféle elképzelt, magasabb, nemzetek feletti kategóriában (végső cél). Ezért aztán a tudományban is kialakulni látszik egyfajta „politikailag korrekt beszéd”, amikor is inkább száműzünk a diskurzusokból bizonyos szavakat, kifejezéseket, vagy pedig addig értelmezzük, „pontosítjuk”, csűrjük-csavarjuk őket, amíg eredeti, nyers (és nem utolsósorban mindenki által értett!) jelentése végképp viszonylagossá válik. (Nyilván ezzel nem vitatom el az egyes tudományos diszciplínák elemi jogát saját fogalmaik definiálására, csupán egy olyan járulékos részjelenségre

kívántam felhívni a figyelmet, amely időnként éppen témánk kapcsán tetten érhető.) Az asszimiláció egy időre az illetlen kifejezések listájára került, aztán lassan visszalopakodott a megtűrt, használható kategóriába, bár olykor furcsa megkötésekkel. Olyanokkal, hogy „le kell róla hámozni a manapság is közkedvelt depravációs jelentéstartalmat”.² Mert „különösen Közép-Európában a társadalompolitikai diskurzusokban a kisebbségi és politikai elitek, többnyire még mindig az asszimiláció hagyományos veszteségtapasztalati megközelítését forgalmazzák”³ – ami ugye abszolút elfogadhatatlan! Ennek az alapállásnak a véleményezésétől ezúttal inkább eltekintek, térjünk át a szociokulturális hasonulás másik, kevésbé ostromlott fogalmára, az integrációra.

Az integráció, amely eredetileg két vagy több etnikai csoport kölcsönhatásából eredően, nyelvi, kulturális, gazdasági, politikai stb. közeledéshez, esetleg egységesüléshez vezetett, ma már elfogadottan mást jelent: egyoldalú folyamatot, amely során valamely etnikai csoport, kisebbség, nemzeti közösség önként vagy kényszerűen beilleszkedik a többségi csoportba. Az önkéntesség mindig viszonylagos, hiszen a kisebbségi helyzetben lévő csoport számára a legdemokratikusabb viszonyok mellett is a társadalmi-gazdasági élet törvényszerűségei kényszerítő erővel hatnak az integráció irányába, az esetek többségében pedig számos ennél jóval konkrétabb és kifejezettebb készletésekről is beszélhetünk. Ez utóbbi készletek (a többségi állam és társadalom részéről: eszközök) jellegeből és erélyéből fakadóan számos változata és fokozata lehet az efféle beilleszkedésnek, miközben formálisan vagy ténylegesen a kisebbségbe került közösség számára jó esetben még az autonóm fejlődés lehetőségét is biztosíthatják. Ez utóbbi lényegében a maximum, amit egy adott politikai közösségen (államon) belül bármilyen kisebbség elérhet, és a mi (demokratikusnak mondott) nyugati világunkban is ritka,

² Biczó Gábor: Az asszimiláció fogalmának műveleti értéke a szociokulturális hasonulási folyamatok értelmezésében. In: *Asszimiláció, integráció, szegregáció, az MTA Kisebbségkutató Intézetének évkönyve 8.* Budapest, Argumentum, 2011, 22.

³ Kiss Tamás: A makroperspektíva védelmében. In: *Asszimiláció, integráció, szegregáció, az MTA Kisebbségkutató Intézetének évkönyve 8.* Budapest, Argumentum, 2011, 42.

mint a fehér holló, a problematikától fokozottan szenvedő szűkebb régióinkban pedig gyakorlatilag ismeretlen.

A kisebbségek, nemzeti közösségek, elszakított nemzetrészek számára még ez a maximálisan elérhető kollektív megoldás (amely végeredményben a kulturális, gazdasági és területi autonómiát jelenti) sem biztosítja a történelmi léptékben mért tartós fennmaradást. Nem biztosíthatja, mert individuális szinten az integráció csupán egyik része, ha úgy tetszik, állomása az identitásváltás folyamatának, amelynek végső stádiuma a teljes asszimiláció.⁴ Ettől függetlenül természetesen mind a határon túli magyar nemzeti közösségek érdekvédelmének, mind az anyaország támogató tevékenységének minden eszközzel arra kell törekednie, hogy ez a modell legyen a mérvadó és az elérendő cél. Egyrészt azért, mert ez teszi lehetővé minden egyéb megoldásnál hosszabb időre az adott közösségek önazonos fennmaradását, másrészt azért, mert egyedül ez nyújthat olyan életminőséget és lelkiileg is elfogadható helyzetet, amely mind a határon túli, mind az anyaországi magyarság számára megnyugtató. Számos kutató, közíró és politikus kárhoztatja, ostromozza vagy éppen gúnyolja a magyar nemzettudatot és azon belül is az önsajnálatot generáló Trianon-szindrómát. Rendkívül alapos elméleti munkákban mutatják ki a nemzeti identitás anakronizmusait és romboló hatásait, sőtét képet festve a befelé fordulás, az irracionális önkép, a múltba révedés, a sértett önérték és megannyi azonos töről (a nemzeti érzésből) eredő nyavalyánk következményeiről. Ezen félelmek és jóslatok jó részének megalapozottságát nem is kérdőjelezzük meg, inkább megoldásaikat, javasolt gyógymódjaikat vitatjuk. Ezek ugyanis jórészt arra irányulnak, hogy törődjünk végre bele a megváltoztathatatlanba, „legyünk tekintettel a szomszéd népek érzékenységre”, ne használjuk a határon túli magyarság problematikáját az anyaországi belpolitikában (azaz iktassuk ki a nemzeti identitásunkból ezt a súlyosan traumatizáló momentumot), adjuk fel kultúrnemzeti identitásunkat, és mozduljunk el végre egy korszerűbb (államnemzeti) identitás

felé⁵, illetve lássuk be, hogy a nemzeti identitás egyáltalán anakronisztikus csökevény, amelynek előbb-utóbb át kell adnia a helyét az új európai identitásnak. Fő ellenérvünk (így elméleti szinten) nem az, hogy a romantikus nacionalizmus talaján állva ab ovo tagadjuk a társadalmi fejlődés valószínű irányait, sem pedig a „prófétai düh”⁶ szembeállítását a trianoni traumával. Egészen egyszerűen a megmaradás módozatait keressük, két lábbal a földön és minden tekintetben demokratikus alapokon állva. A lehető leghosszabb ideig való fennmaradás módozatait, és ez fokozottan igaz a leginkább veszélyeztetett határon túli nemzetrészekre. Szükséges ezt külön magyarázni? A témát övező meg-megújuló heves diskurzus ismeretében, úgy tűnik, igen.

Az aligha vitatható, hogy a jelen történelmi pillanatban a nemzetállamok prosperálnak, sőt számos jele van, hogy a már emlegetett, a marxizmus által meghirdetett két nagy „elhalás” (nemzet és állam) pillanatnyilag nem csupán szünetel, hanem a két alany, együtt és külön-külön is a lábadozás, az újéletre-kelés jeleit mutatja. Ennek egyik jele, hogy miközben gőzerővel folyik a kisebbek integrálása és asszimilációja, az ennek ellenálló régi góccok száma nem csökken, sőt újabbak is megjelennek. (Lásd pl. Skócia az Egyesült Királyságban.) Kétes eredménnyel kecsegtet ezzel szemben a globalizációt érvként kiállítani. Részint, mert a globalizáció számos tekintetben maga is kétes megítélésű, másrészt, mert éppen ő maga szolgálhat (és szolgál is) okként a hagyományos identitások megerősödésére. A legegyszerűbb érv tehát azzal szemben, hogy fel kell hagynunk atavisztikus, nemzeti beidegződéseink ápolásával, és végre a haladás mellett kell letennünk a voksot, hogy a jelen történelmi pillanatban az önfeladás vagy csupán önazonosság-tudatunk bárminemű önkéntes gyengítése egyenlő az öngyilkossággal. (Sok nemzettársunk számára szó szerint, amint az a statisztikákból köztudott. Ebből a szemszögből nézve tehát, éppen a nemzeti identitás idő előtti feladása látszik végzetes kimenetelű anakronizmusnak, hiszen világos, ha valaki egy ádáz csata közepén egyszerre eldobja a fegyvereit,

⁴ HÓDI Sándor: *A nemzeti identitás zavarai*. Újvidék, Forum, 1992, 71.

⁵ CSEPELI György: *Nemzet által homályosan*. Budapest, Századvég, 1992

⁶ Uo., 101.

és leül szalonnázni, azzal, hogy ő bizony ettől a pillanattól kezdve elkötelezett pacifista, nyilvánvalóan azonnal többen és többször felkoncolják. Így van ez akkor is, ha a nemzeti identitás napjainkban már csak afféle placebo, ahogyan Eric Hobsbawm⁷ látja. Akkor is, ha – mint Habermas⁸ állítja – már megjelentek a politikai fragmentáltság első repedései a nemzet falán, és egyre több nemzetállami funkciót és kompetenciát vesznek át olyan – a transznacionális gazdaság számára is elfogadható – nemzetközi szervezetek, intézmények, amelyek kezdeményeit máris láthatjuk. Annál is inkább, mert Hobsbawm arra is felhívja a figyelmet, hogy a nemzetállamok külső szuverenitása a globális gazdaság igényeit jobban kiszolgáló nemzetközi szervezetek rovására csökken, ami a kis nemzetállamok érdekérvényesítésének egyenesen kedvez, hiszen a vesztfáliai rendszerben sokkal kiszolgáltatottabbak voltak a nagy gazdasági és katonai potenciállal bíró államokkal szemben. Ez tehát olyan tényező, amely a nemzetállamok megmaradása, sőt máig tartó szaporodása mellett szól. Arról már nem is beszélve, hogy a nemzetközi közösség által is elismerten, a nemzetállam a legfontosabb politikai közösség, a nemzetközi jog alanyát képező, politikai alapegység.⁹) Akik azt kérik tőlünk számon, hogy a realitás talaján álljunk, azt éppen egy teljesen idealisztikus premisszából kiindulva teszik, mely szerint a „haladás” útja ez az önfeladás, és a „másik oldalon” a megértő népek mosolygó tömege vár bennünket, végre megtérőket. A realitás talaján állni számunkra (főként a határon túli magyar közösségekre vonatkozóan) sokkal inkább azt jelenti, hogy megmaradni mindenáron – átvészelni ezt az időszakot, amikor változatos eszközökkel, nyílt és fondorlatos módon minden és mindenki a megszűnés irányába próbál taszítani. (Sajnálatos módon az önfeladás szószólóit is ebbe a halmazba kell sorolnunk.) Kitartani te-

hát addig, amíg a demokratikus fejlődés szűkebb és tágabb környezetünkben csakugyan eljut arra a szintre, hogy ne ez legyen a központi létkérdés, illetve ténylegesen szülessen egy olyan modell, amely a jelenlegi kényszerpályák valódi alternatívája lehet. Ennek híján jogos a kétkedés bármilyen szirénének kapcsán a magasabb rendű identitásról, bárhogyan is csomagolja az az ének az integráció, az akkulturáció, adaptáció, akkomodáció vagy éppen a multikulturalizmus, transznacionalizmus, interkulturalizmus, esetleg a hibriditás selyempapírjába a szociokulturális hasonulást, azaz a jelen viszonyok közepette, a bennünket érdeklő határon túli magyar közösségek számára elkerülhetetlen asszimilációt.

Természetesen azok a nemzetek és nemzetállamok, amelyek a történelem folyamán már „megemésztették” a maguk kisebbségeit vagy azok, amelyeknek agresszív nacionalista céljai messzemenően (esetleg várakozáson felül) már teljesültek, szívesen eljártsszák a bölcs, kimért tanácsadó szerepét. Esetükben semmi nehézséget nem jelent, ha úgymond felsőbb tudati szintre lépnek, és kijelentik, hogy számukra a nemzeti identitásnak már nincs különösebb jelentősége, az legfeljebb állampolgársági kérdés, élje mindenki a maga individuális életét, és hagyja a másikat békén. Nem is mulasztják el, hogy időnként jól kioktassanak bennünket demokráciából, toleranciából, elegáns mozdulattal fátylat borítva a nem is oly távoli múltra, amikor is jelenlegi gazdasági, politikai és egyéb szupremációjukat demokratikusnak és igazságosnak éppenséggel nem nevezhető eszközökkel megalapozták. (Más kérdés, egy megjegyzés erejéig mégis ide kívánczik, hogy ezek az országok, nem utolsósorban a nemzetfelfogást is érintő változások kapcsán követett ultraliberális társadalomfelfogás és bevándorlási politika következményeivel most kezdenek szembesülni. Igen érdekes és tanulságos lesz az elkövetkező évtizedekben nyomon követni ezeket a társadalmi folyamatokat.)

3. Pszichológiai aspektusok

Leszögeztük tehát, hogy az identitásváltás különböző módozatai és fokozatai szükségszerűen asszimilációhoz vezetnek. A kiváltó okok, amelyek az egyén szintjén a folyamat beindításához vezetnek, szintén számosak, jól tipizálha-

⁷ ERIC HOBBSBRAWM: *Nations and Nationalism since 1780*. New York, Cambridge University, 1992

⁸ JÜRGEN HABERMAS: *A poszt-nemzeti állapot: politikai esszék*. Budapest, L'Harmattan–Zsigmond Király Főiskola, 2006, 41–103.

⁹ PAP András László: Nacionalizmus és nemzetállam: esszenciális vagy esetleges kapcsolat. In: *Nemzetfogalmak és ethopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában, az MTA Kisebbségkutató Intézetének évkönyve 6*. Budapest, Gondolat, 2007, 44.

tók azonban. Egyszersmind arra is módot adnak, hogy tetten érjük a fentebb említett módozatok közös nevezőjét vagy akár azonos voltát. Megkülönböztetünk ugyanis természetes, önkéntes és erőszakos asszimilációt, pedig ennek a tipizációnak a lényegét (és különösen a végeredményt) tekintve, nem biztos, hogy van különösebb értelme.

A természetes asszimilációt leginkább a jobb élet, a boldogulás, a karrier motivációs körével összefüggésben szokás emlegetni. Vagyis ezek az előnyök az egyén helyzetértékelése szerint csak a kisebbségi identitás feladása árán érhetőek el, úgy dönt tehát, hogy a jobb boldogulás érdekében integrálódik a többségi társadalomba. Ez a látszólagos önkéntesség azonban nyilvánvaló kényszert takar.

„Ha abból indulunk ki, hogy minden embernek joga van saját sorsa felől dönteni, s hátrányos helyzetének feladása jogos és ésszerű minden ember részéről, az asszimilációra mint jobb sorslehetőségre kell tekintenünk. S minthogy önként vállalt lépésről van szó, az asszimiláció spontán és természetes folyamatnak tűnik. Ez a gondolatsor azonban kelepcét állít. Ha ugyanis az asszimilációról mint spontán, természetes folyamatról beszélünk, értelemszerűen helyt kell adnunk az asszimilációt kiváltó és serkentő tényezőknek, nemcsak a társadalmi egyenlőtlenségnek, hanem a kisebbségek beolvasztására irányuló politikának is. A kizárólag az egyén döntési szabadságára apelláló nézőpontból ugyanis részletkérdés, hogy a hátrányos társadalmi, gazdasági helyzet, s más kötöttségek a kisebbségi közösségeket, etnikai csoportokat arányukban hogyan és miként érintik.”¹⁰

Az önkéntesség és kényszer ambivalenciáját nem feszegetjük tovább, a gyakorlati élet amúgy is bőségesen szolgál eligazító példákkal. Viszont a pszichológiai megközelítésnél maradva, felmerül egy igen izgalmas kérdés: Miért van az, hogy egyesek hajlamosabbak az asszimilációra másoknál, hogy azonos anyagi hátrányok vagy egyéb kényszerítő körülmények közepette van, aki feladja identitását, esetleg vándorbotot fog a kezébe, mások viszont kitartanak eredeti kötődésük és közösségük mellett? A pszichológus a kö-

zösségben való beágyazottságban, illetve annak zavaiban és hiányában találja meg a választ.

„A mély érzelmi kötődések, gazdag emberi kapcsolatok, amilyen megerősítést jelentenek identitásunk szempontjából, olyan megtartó erővel bírnak valamely közösségünk számára. Csak érzelmi kötődésünk fellazulásával, interperszonális helyzetünk bizonytalanná válásával kerülnek igazán előtérbe más, a sebzettséget és gyökértelessé válást kompenzáló ambíciók, mint amilyen a hírnévre, hatalomra való törekvés, mások anyagi javakban történő »lekörözése« stb. Az önmegtagadáshoz, áthasonuláshoz vezető lépések akkor történnek meg, amikor személyi kapcsolataink hálója már nem bírja el a szociális gondokból, távlatlanságból s egyéb konfliktusainkból fakadó megterhelést.”¹¹

A közösség tehát, jellegétől függően, erős megtartó erejű, és még hátrányos társadalmi-gazdasági helyzet mellett is az asszimiláció ellen hat. A kötődések, amíg épek és erősek, megakadályozzák mind a fizikai elvándorlást, mind a szellemi, lelki „dezertálást”. Akik számára ezek a kötődések csak formális jellegűek, érzelmileg nem sokat jelentenek, vagy éppenséggel terhesek, azok könnyedén fordítanak hátat nekik. Pontosan ez az a pont, ahonnan kiindulva megérthetjük, miért látszik napjainkban felgyorsulni a kisebbségben élő magyarság eróziója valamilyen régióban. (Ugyanilyen jogon beszélhetnénk az anyaországi népesség sok tekintetben hasonló eróziójáról is, de az egy másik téma.) A ritka értékrendkutatások már régóta jelzik a határon túli magyar közösségek értékrendjének megrendülését, az újabbak pedig ennek a folyamatnak a vészterhes felgyorsulását.

4. Egy vitatott tényező: a média

Ha az volna a célunk, hogy valamely közösség asszimilációját szándékosan felgyorsítsuk, a leghatékonyabban akkor járnánk el, ha megbontanánk hagyományos értékrendjét, kimozdítanánk tradicionális életteréből és egyéb körülményeiből. Az utóbbi is folyt és folyik, számos példát láttunk már rá az elmúlt évtizedekben a drasztikus falurombolásoktól a modernizációnak álcázott urbanizációig és iparpolitikáig, amikor is mintegy „mellékesen” alapvetően változott meg

¹⁰ Hódi i. m. (4. l.) 75.

¹¹ Uo., 77.

egy-egy vidék, város etnikai összetétele és minden egyéb életkörülmény. Ez azonban drága és hosszadalmas módszer, és még mindig maradnak olyan területek, amelyekhez nem tudunk hozzáférni. Talán nem is kell tovább erőlködnünk, mert bizonyos égből pottyant segítséggel az ilyen szigeteket éppen a drasztikus módszerek hiánya miatt kezdi emészteni az erózió: hagyományos értékrendjük felbomlik, már nem lesz elég vonzó, elég erős ahhoz, hogy visszatartsa a közösség tagjait az elszakadástól. Ez a bizonyos égből pottyant segítség, amelyre mindig számíthatunk fentebb vázolt célunk elérésében, pedig – nyilván kitalálták – a tömegmédiá.

Tudom, ez ítéletnek hangzik, és a „józan paraszt ész nevében” vállalom is, azzal is tisztában vagyok azonban, hogy egy ilyen kijelentés ebben a formában nem állja ki a tudományosság kritériumát. Viszont kellően meghökkentő ahhoz, hogy némileg finomítva tárgyát képezze egy diskurzusnak. Olyan diskurzusnak, amely során az egyes megszólalások mögött konkrét empirikus vagy elméleti kutatások és a témát évek, évtizedek óta vizsgáló kutatók állnak. Szándékos provokációm célja tehát a vélemények és ellenvélemények ösztönzése, a vitának kedvező alaphang megpendítése volt.

Eddig a vitaindító. Az élőszóban elhangzott szövegben azonban szándékosan maradtak kitöltetlen rések vagy csupán érintett részletek, amelyekre vissza kell térnünk. A vázlatosság éppen azt a célt szolgálta, hogy az eleven diskurzus kialakulhasson, a rések a kötődés pontjai is akartak lenni. Kezdjük mindjárt a legutolsó, a konferenciáról tudósítók által vitathatónak titulált állítással, mely szerint a tömegmédiá hatással lehet az identitásra, azaz elősegítheti az addig többé-kevésbé érintetlen közösségek hagyományos értékrendjének fellazulását. Néha megdöbbenő, mekkora vehemenciával tiltakoznak ezen feltevés ellen a legkülönbözőbb szereplők. Pedig eléggé evidens, hogy a közvetlen külső hatásoktól többé-kevésbé mentes közösségek esetében éppen a tömegmédiá az, amely először „kizökenti” az életet az addig megszokott keretkből. Ha jól belegondolunk, ennél jóval szerényebb „adagokban” is hat ez a szer. A régi időkben is gyakran megesett, hogy egy-egy érdeklődő fia-

taleMBER kezébe véletlenül valamilyen könyv keveredett, ami aztán meghatározta az életét, és isten háta megettől falujából elindulva úgymond meghódította a világot. „Valaki lett”, mégpedig nem egyszer olyan területen, amelyről az a bizonyos könyv szólt, híres orvos, botanikus, költő, vadász vagy felfedező. A könyv, az első tömegtermék, ahogyan McLuhan nevezi, már egyetlen példányá révén is képes volt olyan szellemi változásokat előidézni, amelyek megbolygatták egy ember addig szilárdnak hitt értékrendjét. A tömegmédiá pedig nyilvánvalóan hatványozottan tudja közvetíteni a tömegtársadalom normáit és kliséit. Ezek a normák pedig már önmagukban is csábítóak, a klisék, a külsőségek pedig egyenesen ellenállhatatlanok. Az évszázados, sok vihart és válságot átvészelt közösségi szellemi konstrukciók recsegve-ropogva omlanak össze, a közösségek, fájdalmas válságjelenségek közepette atomizálódnak, azaz „modernizálódnak”. A fogódzók nélkül maradt, az értékrend nélküli világ kaotikus kavargásától megzavarodott egyén pedig számos tekintetben sebezhetővé válik, a többi között identitása is megrendül, és fokozottan ki van téve a harsányabb, az erősebb, bármiféle előnyökkel kecsegtető hatásoknak, így például a többségi asszimilációnak is.

Csakugyan nem volna semmiféle hatása a médiafogyasztásnak a nemzeti identitásra, asszimilációra stb.?

Akkor mégis mi a helyzet Anderson tézisével, mely szerint a nemzet megszületése egyáltalán a népi nyelveken megjelent napilapok elterjedésével hozható összefüggésbe? (Anderson, McLuhan után: a könyv volt az első modern stílusú tömegtermeléssel előállított ipari termék.¹² Továbbá Anderson szerint az újság csak a könyv „extrém formája”, egy óriási mennyiségben eladott, de röpké népszerűségű könyv, egynapos bestseller.¹³ A nyomtatáskapitalizmusnak tehát alapvető szerepe volt a nyomtatott köznyelv, „nyomtatott nemzeti nyelv”, annak pedig a modern nemzet kialakulásában. A 19. századi polgárság volt az első osztály, amely olvasni tudott, így elképzelt alapon nyugvó belső szolidaritást alakíthatott ki magának.)

¹² Benedict ANDERSON: *Elképzelt közösségek*. Budapest, L'Harmattan-Atelier, 2006, 41.

¹³ Uo., 42.

Igaz, a másik feltétel, az anyanyelvű iskola-rendszer kiépülése és elterjedése is szükséges, de önmagában elég? Az iskolákban végzett identitásképzés eredménye, bizonyos tapasztalatok szerint, meg is változtatható. Példa: jugoszláv polgárháború! Az iskolákban a szerb gyerekek is a testvériség-egység megkérdőjelezhetetlen alapdogmáján nőttek fel, és a nacionalizmus mint kifejezés kizárólag a leghatározottabban elítélt, negatív jelentésében hangozhatott el. Milošević rigómezei gyűjtőbeszéde mégis magával ragadta a szerbeket, akiket akkorra már a média alaposan elárasztott albánellenes propagandával. A média készítette elő a horvátok elleni háborút is, a televíziós híradók naponta adagolták az uszító elemeket. A horvát média ugyanígy sikeresen felkészítette a maga fogyasztóit a nemzeti függetlenség kivívásához szükséges pszichikai állapotra. (Ennek jómagam is nem csupán tanúja, hanem bizonyos mértékig alanya is voltam!)

5. Veszteségnarratívák

A vitaindítóban szándékosan elnagyolt vagy rövid úton lezárt gondolatmenetek némelyikére okvetlenül vissza kell térnünk. Hely és idő hiányában ott eltekintettünk bizonyos fogalmak és jelenségek részletesebb taglalásától, különösen pedig a körülöttük, róluk szóló viták tárgyalásától. Pedig a társadalomkutatásban kevés a mindenki által mozdíthatatlannak elismert vonatkoztatási pont, levert cölöp és határkő. Folyamatosan a fogalmak értékelése, újraértelmezése és a körülöttük zajló heves diskurzusok. Bár olykor meddőnek és a kívülállók számára érdektelennek tűnhet ez a sok terminológiai és egyéb okoskodás, valójában számos esetben éppen ezek a viták körvonalazzák leginkább azt a jelenséget, amelynek megnevezésében sem tudnak megegyezni az érintett kutatók.

Ilyen sok vihart megélt fogalom az asszimiláció is. Már szóltunk arról, hogy a nyugati kisebbségkutatók egyszer már valósággal száműzték a maguk szóhasználatából, és a „korszerű trendeket” hűen követő hazai szakemberek is hajlandónak mutatkoztak a demonstratív elhatalosítására. Pedig ha valahol, akkor ezen a területen nagyon is szembeűnő, hogy a nyugati társadalmakban tapasztalható jelenségek és a rájuk kidolgozott kutatási fogalomtár és módszerek

nagymértékben különbözhetnek azoktól a viszonyoktól, amelyekkel mi itt, a Kárpát-medencében szembesülünk. Vannak persze közös pontok és átvehető, jól alkalmazható elméleti modellek és módszerek, de jelentős, meg nem kerülhető különbségek is.

Biczó Gábor az asszimiláció fogalmának egyfajta rehabilitációját szorgalmazó, már említett dolgozatában maga is jól láthatóan elhatárolja a nyugati szerzők által leginkább tanulmányozott migrációs folyamatok által előállt helyzetet és a „hazai” kisebbségproblematikát. Már az alapvető meghatározásoknál a 19–20. század migráció-történetére hivatkozik, amely szerinte azt mutatja, hogy a számtalan konfliktushelyzetet rejtő világjelenség kezelésének a befogadó társadalmak részéről mindig előszeretettel alkalmazott, ösztönös, majd tudatos társadalompolitikai eszköze volt az asszimiláció.¹⁴ Ezt az eszközt főként az asszimilációra hajlók, az elfogadók jutalmazásával tették hatékonyabbá – állítja. Mostanára azonban a migrációban érintett tömegeket nem lehet ezekkel a jól bevált technikákkal kordában tartani. Viszont számunkra két érdekes tény is szembeűnik: egyrészt, hogy az asszimiláció ebben az értelmezésben nem egy jelenség, egy „természetes” folyamat, hanem aktív állami törekvés a többség részéről. Az asszimilációt tehát kívánatosnak tartják, és kidolgozott terv alapján végrehajtják. Másrészt az is egyértelmű, hogy a célt pozitív eszközökkel kívánják elérni, kívánatossá téve az integrációt, és erőszakos módszerekről, az asszimilációnak való ellenállás szankcionálásáról nem esik szó. Már ebből a két momentumból is jól látszik, mennyire nem „rólunk”, a Kárpát-medence őshonos kisebbségeinek problematikájáról van tehát szó. Errefelé az államilag támogatott és szervezett asszimilációról nem éppen a „mézesmadzag-politika” szókott eszünkbe jutni (bár kétségkívül nyilván erre is akad példa), az asszimilálandó közösségek és egyének oldalán viszont határozottan jelen van a kényszer, a presszió. Nyugaton a beözönlő bevándorlók tömege egyre reménytelenebbé teszi a folyamatos integrációt, a mi őshonos kisebbségeink azonban gyorsuló tempóban fogyatkoznak, közösségeik fellazulnak, és végső soron a

¹⁴ Biczó i. m. (2. lj.) 21.

teljes eltűnésük, beolvadásuk jósolható. Maga a probléma tehát alapjaiban más, ezért is kérdéses, hogy a kutatási módszerek, a fogalmak, az elméleti modellek mennyire kompatibilisek a két területen.

Itt rögtön bele is ütközünk a másik koncepcionális különbségbe, tudniillik, hogy az asszimilációt pozitív vagy negatív konnotációkkal látjuk-e el.

„...amellett szeretnék érvelni, hogy a szociokulturális hasonulás folyamatainak értelmezésére használatos terminológiában az asszimiláció fogalmának kitüntetett jelentősége van annak ellenére, hogy még manapság is közkedvelt depravációs jelentéstartalma miatt az érintettek szempontjából többnyire hanyatlást, veszteséget termelő társadalmi folyamatként szokás felfogni.”¹⁵ – írja Biczó, és ezt árnyalja, illetve részben erősíti Kiss Tamás fentebb már idézett megállapítása is, mely szerint a közép-európai kisebbségi és politikai elitek még mindig az asszimiláció hagyományos, veszteségtapasztalati megközelítését forgalmazzák.

Kiss arra is felhívja a figyelmet, hogy a közpolitika számára is hasznosítható társadalomtudomány nézőpontjából ez a perspektíva sem vethető el következmények nélkül. Az egyén szempontjából és szintjén talán nincs értelme a veszteségnarratívának (bár más – pl. pszichológiai – megközelítésben ez nem is annyira egyértelmű!), de nem is ez az a perspektíva, ahonnan az asszimilációt mint társadalmi jelenséget vizsgálni érdemes. (A konkrét felméréseket természetesen az egyén szintjén kell elvégezni, de az elemzés a makroperspektíva szempontrendszer szerint történik.) A demográfiai és szociológiai perspektíva ilyenformán merőben különbözik az antropológiai mikroperspektívától, a többi között a szociokulturális hasonulást sem a mindennapok vagy az egyéni életút összefüggéseiben vizsgálja.

„Az asszimiláció makroszinten lehet igazán hasznos fogalom. Ebből a szempontból az asszimiláció a folyamatok összességében megmutató tendencia, nem annak a kérdése, hogy az egyes egyénekkal mi történik. A vizsgálat egysége pedig nem az egyén, hanem egy népesség etnokulturális reprodukciója” – írja Kiss Tamás.¹⁶

¹⁵ Uo., 22.

¹⁶ Kiss i. m. (3. lj.) 43.

Azzal folytatja, hogy amennyiben fenn akarjuk tartani a közpolitikával (másként fogalmazva: a való élettel) a kapcsolatunkat, továbbá el szeretnénk kerülni a skizofréniát, akkor a kisebbségi közösségek vonatkozásában nem értelmezhetjük az asszimilációt másként, mint veszteségment. Ezzel pedig maximálisan egyetértünk, hiszen az elméleti és terminológiai okoskodásokon túl mégiscsak leginkább a határon túli magyar közösségek fennmaradási esélyei foglalkoztatják az érintetteket és a kérdéskör iránt érdeklődőket egyaránt.¹⁷

Mindezen túlmenően, nem túl gyakran beszélünk róla, de a veszteségnarratíva a befogadó, az asszimilációt végző közösség részéről is felmerül. A saját kultúra „felhígulása”, a hagyományok, a szokások megváltozása adott esetben aggodalmat válthat ki a többségi társadalom bizonyos szegmenseiben is. (Természetesen ez az aspektus is inkább csak az őshonos kisebbségek és többségi nemzetek viszonylatában jelent külön érdekességet, hiszen könnyen belátható okokból, a bevándorlók és az őket befogadó közösségek esetében nyilván nem jelent különösebb kuriózumot.) Különösen nehéz empirikusan tetten érni olyan finom kölcsönhatásokat, amelyek például az egyes utódállamokban az ottani magyar közösség különböző szinten asszimilálódott tagjainak „fogadtatását” írják le a többségi társadalom mikro- és makroszintjén. Ilyen felmérések ritkán készülnek (ha egyáltalán), de tegyük hozzá, valószínűleg nem is létezik hozzájuk megfelelő kutatási metodika. (Hiszen alkalmasint még a kvantitatív kutatók „legkeményebb” stratégiai fegyvere

¹⁷ Kiss úgy véli, hogy az újraértelmezett asszimilációfogalmat nem a veszteségnarratívától, hanem ellenkezőleg, a Nyugaton ráakódott pozitív, „asszimilációpárti melléközöngéktől” kell megtisztítani: „A fogalom az utóbbi évtizedekben történő újraértelmezése ellenére ugyanis a nemzetközi szakirodalomban – illetve megkockáztatom, a modern nemzetállamban – az asszimiláció egy olyan *analitikus és normatív modellként* jelenik meg, amely a hozzá fűzött remények szerint szavatolja a társadalmi és kulturális tér folytonosságát, és egyben megszünteti a kisebbségi (eredendően bevándorló) csoport marginalitását, és bekapcsolja azt a társadalmi mainstreambe. Ez pedig inkább egy emancipációs, mint egy veszteségnarratíva.” Kiss i. m. (3. lj.) 42. Biczó ellenben úgy véli, hogy a nyugati társadalomtudományi diskurzusokban ezek az „asszimilációpárti melléközöngék” elhalkulóban vannak (bár kétségkívül bizonyos irányzatokban tovább élnek), viszont a *Cultural pluralism* típusú, főként az Egyesült Államokban uralkodó elméletek többsége egyértelműen az asszimiláció depravációs olvasatával való nyílt szakítást hirdeti. Biczó i. m. (2. lj.) 22.

– amit minden további eszközhöz és művelethez kiindulási alapnak használunk – a népszámlálási statisztika sem tekinthető maradéktalanul objektívnak. A pszichológus, asszimilációkutató Hódi arra figyelmeztet, hogy az agy színérzékelése nagymértékben függ a háttérszíntől, azaz még a legegyszerűbb idegi érzékelés sem független az egyéb környezeti hatásoktól. Szerinte egy olyan összetett kognitív konstrukció, mint az identitás [és annak megvállalása!] még hatványozottabb mértékben függ az egyént körülvevő ezernyi társadalmi ingertől és körülménytől. Mivel ezek a befolyások jórészt nem láthatóak, még kevésbé mérhetőek, a kapott kép mindig esetleges. Az esetlegesség mértéke értelemszerűen szintén ismeretlen!

Minél inkább közelítünk a szociokulturális hasonulás forró zónájához, annál inkább feszegetjük a rendelkezésünkre álló eszközök határait. (Aki már végzett terepmunkát efféle „ingoványos területen”, az jól tudja, mennyire nem könnyű bekopogtatni egy vegyes házasságban élő családhoz, és megkérdezni a többi között, hogy milyen tannyelvű iskolába adták a gyerekeiket, és miért. A kérdezőbiztos sokszor már annak is örülhet, ha nem vérző orral távozik – olykor ezt közlik is vele.) Éppen ezért talán érdemes a szociológia és az antropológia mellett más diszciplínák segítségét is igénybe venni az asszimilációs jelenségek értékelésekor, értelmezésekor. Például az asszimilációhoz kötődő veszteség- vagy hanyatlásnarratíva kérdésében. Biczó a többi között azzal indokolja az asszimilációhoz kötődő veszteségnarratívák tarthatatlanságát, hogy az erdélyi szórványban végzett évtizedes kutatásai során azt tapasztalta, hogy családi és egyéni szinten a nyelv- és identitásváltást nem mint romlást, hanyatlást élik meg az érintettek. Szögezzük le, különösebb pszichológiai elmélyülés nélkül, csupán némi empátia segítségével is beláthatjuk: különös volna, ha másként volna. Az érintettek ugyanis – már pusztán megjelölésükből is érthetően – már hoztak bizonyos döntéseket, amelyekkel elindultak egy irányba, egy (többé-kevésbé) maguk választotta úton. Különös volna, ha ezt a döntést ők maguk bármilyen módon megkérdőjeleznék, és önmagukat „depraválnák”. Azaz különös volna, ha ezt egy idegen, egy kérdezőbiztos előtt tennék egy olyan

speciális helyzetben, mint amelyet egy mégoly oldott antropológiai vagy szociológiai felmérés során a kutató teremteni tud. Hiszen valójában önmaguk előtt sem mernék megkockáztatni egy ilyen döntés utólagos megkérdőjelezését, mert az a személyiség integritását veszélyeztetné! Ettől a lélek automatikusan óvja magát, óvja saját integritását. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a törés soha nem következik be: nagyon gyakran bekövetkezik, erre a gyakorló pszichológus, de még a hétköznapi megfigyelő is számtalan példával szolgálhat.

Az asszimiláció egyik fő színtere a már említett vegyes házasság. Itt a leggyorsabb a nyelvváltás: a gyerekek szinte mindig a többségi nyelvű szülő nyelvét beszélik jobban, többségi nyelvű iskolában tanulnak, a kisebbségi nyelvet konyhanyelvi szinten sajátítják el, az unokák pedig már annyira sem.¹⁸ Két ember, vegyes nyelvi és kulturális közegben könnyen megtalálhatja a közös hangot, a családok már nehezebben csiszolódnak össze. A gyerekek nevelése újabb kihívások és döntések elé állítja a párt és a szélesebb rokonságot is. Bizonyára ezek a szaporodó kényszerű döntések (és kompromisszumok) vezetnek oda, hogy a vegyes házasságok nagyobb arányban bomlanak fel, mint a homogén kapcsolatok.

Az asszimiláció útjára lépett egyén azonban – a családon kívül – más pszichikai próbatételeknek is ki van téve. Teljes elfogadottságában soha nem lehet biztos, és ebbéli félelmei nem is alaptalanok. Viszonylagos társadalmi béke, konszolidált viszonyok mellett ritkán adódnak ebből konfliktusok, de krízis idején könnyen semmivé válhat egy egész életre szóló integrációs törekvés és akár a feltétlen megalkuvás. (Erre vég nélkül sorolhatnánk a példákat a volt Jugoszlávia „testvériség-egységben” felnevelkedett nemzedékeiről és a krízisről, amelynek következtében egyik pillanatról a másikra ugyanezek az emberek azon kapták magukat, hogy térdig gázolnak a vérben.)

¹⁸ Ez utóbbi kapcsán gyakori a minden határon túli magyar közösségben tapasztalható összeomlás: amikor azzal szembesül, hogy nem ért szót anyanyelvén az unokájával, sok addig sikeres, saját identitását sértetlenül őrző, de a többségi társadalom irányában is nyitott, kellően integrálódott nagyapa összeroppan. Társadalmi, gazdasági státusztól függetlenül nem ritka a depresszió, alkoholizmus vagy akár az öngyilkosság.

6. A nemzet születése – geneziselméletek

A vita már jó ideje folyik, nem csupán az írott szó (média) lehetséges hatásairól az egyes, konkrét foglalkoztató társadalmi folyamatokra, hanem arról is, mi lehetett a tényleges szerepe olyan, korszakokat meghatározó entitások kialakításában, mint a nemzet. A témában született nagy, gyorsan klasszikussá avanszálódott elméletek és szerzők olyan gondolati fellegvárakat hoztak létre, amelyeket egy ideig nem volt ildomos megkérdőjelezni. Erkölcsi, ideológiai, politikai attitűdök kapcsolódtak hozzájuk, és kíméletlenül címkézték a velük kapcsolatba kerülőket „haladókra” és „retrográdokra” – bár ezt híveik természetesen mindig tagadták. Bár ez bizonyos mértékig máig így van, annyi mégis kiderült, hogy egyik tetszetős elmélet sem képes – maradjunk most a nemzet genezisének – egy általánosan érvényes, koherens modellt felépíteni. Típusok, altípusok és azok végeláthatatlannak tűnő változatai körvonalazódnak az újabb és újabb elemzések során, amelyek aztán magukkal rántják az elméletek addig szilárdnak hitt tartópilléreit is. Ha nem az egyes iskolák feltétlen híveként közelítünk a dologhoz, ez végeredményben bizonyos elégtételt jelenthet számunkra: nem is kell annál több, mint a belátás (beismerés), hogy a jelenség sokkal összetettebb, mint valaha is gondoltuk, és hogy valószínűleg minden eset más és más. Ez a sokszínűség nem engedi, hogy valamiféle sommás ítélet szülessen, lesöpörve, maradisággal vádolva minden egyéb elképzelést. Ez az a momentum, amely miatt érdemes áttekintenünk a témában zajló diskurzust, a vita egyes irányai, elemei ugyanis segíthetnek megtalálni azokat a vonatkozásokat és eszközöket, amelyek alkalmazásával közelebb juthatunk saját térségünk megértéséhez.

Az a leegyszerűsített elképzelés, mely szerint a nacionalizmus egyszerűen a kapitalizmus, sőt, az iparosítás által támasztott igény kielégítésére született, ma már nehezen tartható. Anderson elképzelt közössége, amely Gellner „euklideszi logikája” szerint¹⁹ maradéktalanul alkalmas az ipari társadalom számára szállítani a mobilis és „csereszabatos” munkaerőt, frappáns leírása le-

het bizonyos társadalmak helyzetének bizonyos történelmi korszakban. A modell tehát működik, csak nem általánosítható.

Érthető módon a történészek voltak az elsők, akik megpróbálták megérteni és leírni a nacionalizmus születésének körülményeit. Közülük kerültek ki a legdühödtőbb ellenfelei is, akik egymással versengve bizonygatták e jelenség új keletű, mesterséges és romboló mivoltát. Igyekeztek tehát leleplezni a nemzeti ethosz mítoszát, bebizonyítani, hogy ott, ahol a nacionalisták a múltba öröktől fogva beágyazódott gyökereket hirdetik, valójában nincs semmi ilyesmi, a nemzeti múlt nem létezett, mert amíg „fel nem találták”, nemzet sem létezett. Megszületett tehát a mítosz tagadása, egy ellenmítosz, amely dramatizálja a nemzeteket létrehozó modernizáció narratíváját.²⁰ Semmi létjogosultsága nincs tehát a primordialisták elképzeléseinek, amelyek szerint valamiféle etnicitás a kezdetektől végigkíséri az emberiség ismert történelmét. Viszont enélkül nehezen érthető a nacionalizmusok elemei, átütő sikere a modernitásban – még a tetszetős elméletek magyarázatai ellenére is. Anthony D. Smith arra figyelmeztet, hogy csak magunknak ártunk, ha nem veszünk tudomást arról, hogy a premodern korban is (így nem csupán a középkorban, hanem már az ókorban is) a világ számos területe társadalmi és kulturális szempontból egymástól különböző etnikai közösségek, etnikumok szerint tagolódott, mint ahogy ma is, és hogy ezen etnikai közösségek olykor bizonyos elemeikben megegyeznek a modern nemzetek jellemzőivel, mint például a származási mítoszok, emlékek, kulturális hagyományok, név, terület stb.²¹ Nem arról van szó tehát, hogy a modern nemzetfogalmat ab ovo visszavetítsük a múltba, hanem arról, hogy a modernitásban meghatározóvá váló nacionalizmus genezisének és példátlan sikerének titkát jobban megértsük.

Ebben az is segítségünkre lehet, ha a türelmetlen, átfogó elméletek helyett figyelembe vesszük a történelmi eltéréseket. Születtek olyan tipológiák is, amelyek igencsak árnyalják a korábbi „kultúrnemzet – államnemzet” erősen sematizáló koncepcióját. Hugh Seton-Watson

¹⁹ Ernest GELLNER: A nacionalizmus kialakulása: a nemzet és az osztály mítoszai. In: KÁNTOR Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek*. Budapest, Rejtjel, 2004, 58.

²⁰ Anthony D. SMITH: *A nacionalizmus és a történészek*. Regio, 2000, 2., 5–33.

²¹ Uo.

szintén az eltérő történelmi múltat veszi alapul, amikor megkülönböztet „régí és folyamatos nemzeteket” (angol, francia, holland, skót, dán, svéd, lengyel, magyar, orosz) és „új” (szerb, horvát, román, arab, indiai) nemzeteket.²² Itt természetesen nem a már megszületett nemzetek bármiféle rangsorolásáról, az „ősiség” bizonygatásáról van szó, ellenkezőleg, éppen, hogy az ideológiai megközelítés helyett olyan, a nemzettudat kialakulását elősegítő folyamatok vizsgálatára igyekszik áttérni a figyelmet, mint az állam, a nyelv, a vallás, a földrajzi körülmények stb. Ez a megközelítés minden esetben indokolt lehet, számunkra pedig némileg orvosolja azt a szakirodalomban rendkívüli módon elterjedt (és mi tagadás eléggé irritáló) gyakorlatot, hogy a történelmi Magyarország létezéséről, annak valószínű, tényleges hatásairól a majdan megszülető modern magyar nemzettudatra, a mindenkori szerzők egyszerűen nem vesznek tudomást.

Ernest Gellnerre visszatérve, aki váltig hangoztatta, hogy a modern ipari állam kizárólag mobilis, írni-olvasni tudó, egységesített kultúrával bír, így tehát egymással felcserélhető egyénekből álló népeiséggel működőképes, még mindig nem világos, hogyan lehetett volna ez az iparosítási elvárás vagy kényszer a nacionalizmus kiváltó oka vagy csak ösztönzője, mondjuk, 1848-ban Magyarországon. Ráadásul továbbhaladva érvelése mellett, azt is tudjuk, hogy az egységes kultúrát nem más, mint az államilag fenntartott, standardizált oktatás képes megteremteni, amelynek 1850 előtt nem csupán Magyarország, de a jóval fejlettebb nyugati országok is híján voltak. Gellner önmagát materialistának (de nem marxistának) vallja, és a nacionalizmus kialakulását tehát tisztán gazdasági okokkal magyarázza, elvetve például a marxisták elméletét, amely a kapitalizmusban kifejlődő osztályok szerepét hangsúlyozza, és nem osztja az olyan gazdaságon kívüli elméleteket sem, mint amilyen Anthony Smith politikaközpontú megközelítése. A kérdés továbbra is az, hogy a kétségkívül számos esetre – sőt egy bizonyos történelmi határon innen talán mindre – érvényes, széles körben elfogadott modell miért nem magyarázza meg az európai nacionalizmusok tényleges geneziséét.

²² Hugh SETON-WATSON: *Nations and States*, London, Methuen, 1977

Talán közelebb kerülünk a kérdés megválaszolásához, ha megfontoljuk Michael Mann felvetését, mely szerint a nemzetet elképzelt közösségnek nevező Benedict Anderson marxistaként nyilván soha nem tenné ugyanezt a társadalmi osztályokkal, pedig azok éppen annyira imagináriusoknak tekinthetők. A nemzettudat és osztálytudat egyaránt két elképzelt vagy imaginárius közösséget feltételez, amelyek együtt, egymáshoz kapcsolódva alakultak ki a modernizáció során.²³ Ehhez még hozzá kell tennünk az írás helyzetének gyökeres megváltozását, közelebbről a nyomtatás elterjedésének hatását, majd a diskurzív írástudás fogalmát. Anderson közismert tézisei a nyomtatáskapitalizmusról (amelynek sarkalatos pontja volt a McLuhan után idézett tétel: a könyv volt az első modern stílusú tömegtermeléssel előállított ipari termék), nyilvánvalóvá tették, hogy a nyomtatáskapitalizmusnak alapvető szerepe volt a nyomtatott köznyelv, a „nyomtatott nemzeti nyelv”, annak pedig a modern nemzet kialakulásában.²⁴

A nyomtatás elterjedésének egyik következménye volt az az igény, hogy az emberek nem standardizált, diskurzív szövegeket írjanak le és olvassanak. Az effajta írástudás terjedése pedig nyilvánvalóan egyik előfeltétele annak a kommunikációnak, amely szintén kellett a nacionalizmus kialakulásához. Anderson magvas állítása, hogy a 19. századi polgárság volt az első osztály, amely olvasni tudott, így elképzelt alapon nyugvó belső szolidaritást alakíthatott ki magának,²⁵ szintén erősen leegyszerűsítettnek tűnik. Országokként változó, de mindenütt nagyon is heterogén volt az a réteg, az a „burzsoázia”, amely a diskurzív írástudás révén birtokba vette az azt terjesztő médiumokat.

Végül meg kell említenünk még egy fontos tényezőt, amely több szerző szerint szintén jelentős szerepet játszott a modern európai nacionalizmusok genezisében, ez pedig a korabeli országok geopolitikai vetélkedése, annak szer-teágazó társadalmi következményei. Michael Mann tézise szerint a nacionalizmus kialakulása-

²³ Michael MANN: *A modern európai nacionalizmus kialakulása*. In: KÁNTOR Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek*. Budapest, Rejtjel, 2004

²⁴ BENEDICT i. m. (12. l.) 41.

²⁵ Uo., 42.

nak időszakában az európai nagyhatalmak egymás ellen viselt háborúi döntően megváltoztatták az állam és a nép viszonyrendszerét. A 17. században az állam még csupán a nemzeti össztermék 3–5 százalékát vonta el különböző adók formájában saját céljaira, a 18. századra ez 10 százalék körülre emelkedett – békeidőben. Háborús körülmények között azonban az elvonások elérhették, sőt meghaladhatták a 30 százalékot, és a hadseregek létszámának korábban elképzelhetetlen megnövekedése miatt jóval többen lettek közvetlenül is érintettek (katonáskodás). Mivel ily módon az állam mind drasztikusabban beavatkozott a lakosság életébe, a diskurzív írástudás médiumai mind inkább átpolitizálódtak, egyszerre fontos lett a politikai képviselő kérdése, hogy ellenőrizni lehessen, kik fognak adózni, és milyen célok érdekében.²⁶

Michael Mann tehát arra mutat rá, hogy az európai korai nacionalizmusok kialakulásában még nem játszhatott akkora szerepet az industrializáció, amint azt Gellner és követői állítják. Az általa vizsgált négy korabeli nagyhatalom, Anglia, Franciaország, Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia eltérő utakat járt be a maga nacionalizmusának kialakításában, és ebben a megközelítésben az első három sikeresnek mondható, a negyedik viszont elbukott. Evidens, hogy az egységesebb, a mobilizáltabb nemzetállamok voltak a sikeresek, a belső feszítő erőkkel küszködő Monarchia viszont szükségszerűen széthullott. (Ugyanígy hullott szét a maga további belső nacionalizmusait kezelni nem tudó magyar nemzetállam is.) Csupán érdekességként érdemes megemlíteni azt a magyar kuriózumot, hogy állami ünnepeken, politikai szónoklatokban igen gyakran szokás emlegetni István király Imre herceghez szóló intelmét, amely az „egynemzetiségű ország gyengeségére” hívja fel a leendő uralkodó figyelmét. Túl azon, hogy az idézetet következetesen félreértelmezik (ország a korabeli szóhasználatban = udvar), a történelmi kontextus iránti végletes vakság is nyilvánvaló. Miközben az elmúlt kétszáz év egyértelműen és kizárólag az erős nemzetállamok dominanciájáról szól, és a magyarság éppen – az oszmán hódítások és a Habsburg uralom miatt – „nem

elégge egynemzetiségű” országa okán szorult egykori szálláshelyének egyharmadára, nem kis balgaság valamiféle visszajára fordult öngazolás jegyében ezt a félreértett mantrát hajtogatni. (Más kérdés, hogy attól függetlenül, mennyire életképtelennek bizonyult Európában az elmúlt történelmi időszakban a konföderális felépítésű állam, ma ez számít korszerűnek és kívánatosnak. Két tényező azonban kérdéssé teheti a gyakorlati megvalósítást: egyrészt még mindig változatlan lendülettel folyik az újabb lokális nacionalizmusok genezise és azok a törekvések, hogy ők is megszerezzék nemzetállami szuverenitásukat, másrészt a körvonalazódó szövetségek esetében mindig felmerül a kérdés, hogy ki legyen a vezér, a legfőbb integráló, aki majd ténylegesen „megvalósítja az egyenlőséget”.)

Azt viszont leszögezhetjük, hogy a klasszikus, a kulturális mítoszteremtésre és a kapitalizmus profán igényeire alapozó nacionalizmuselméleteket mindenképpen ki kell egészítenünk további releváns tényezőkkel: a diskurzív írás-olvasás elterjedése (nem csupán a „burzsoázia” köreiben!), az osztály- és nemzeti öntudat egyidejűleg való kifejlődése, a politikai képviselő és a modern állam intézményei általi egybeforrása, valamint a háborúk hatása, amely egyrészt az államokat hatalmi koncentrációra készítette, másrészt elősegítette, felgyorsította a „nép” mint érték és legitimációs tényező megszilárdulását.

Az iparosítás, a kapitalizmus és a ma már említett, klasszikusnak számító többi tényező leegyszerűsített ok-okozati összefüggéseit a modern nacionalizmus kialakulásában mind több, a témával foglalkozó szerző kérdőjelezi meg. Így Liah Greenfeld is úgy véli, hogy történetileg tekintve a nacionalizmus (a nemzeti identitások és a különféle nacionalista ideológiák kialakulása) megelőzte az iparosítást és a kapitalizmus intézményesülését, valamint az állam kifejlődését, illetve a kultúra szekularizációját. Így aztán, ha csak nem kívánunk teleologikusan gondolkodni, a nacionalizmust nem tekinthetjük e későbbi fejlemények következményeinek. Sokkal inkább reális azt feltételeznünk, hogy éppenséggel egyik kiváltó okuk volt.²⁷

²⁷ Liah GREENFELD: Nacionalizmus és modernitás. In: KÁNTOR Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek*. Budapest, Rejtjel, 2004, 183.

²⁶ MANN i. m. (23. l.) 123.

A társadalmi mobilitás „varázserejét” sem tartja elégségesnek a nemzeti eszme hihetetlen sikerének magyarázatában:

„Az igaz, hogy mind a kapitalizmushoz, mind az iparosításhoz flexibilis társadalmi rétegződési struktúrára van szükség, azonban egyik sem képes valamilyen titokzatos módon egy ilyen berendezkedést létrehozni, ahogyan pedig számos, az industrializációt a modernitás alapvető alkotóelemének tartó industrializációelmélet feltételezi. A rugalmas társadalmi rétegződési rendszer az industrializációtól és a kapitalizmustól függetlenül alakul ki, és éppenséggel ez utóbbiak kifejlődését teszi lehetővé.”²⁸

Felhívja viszont a figyelmet a fejlődés különböző fázisaiban lévő nacionalizmusok (és gazdasági rendszerek) kölcsönhatására. A folyamat ugyanis gyorsan továbbgyűrűzik először a ma Nyugatként aposztrofált régióban, majd egész Európában és a világ más részein is. Franciaország és Anglia kölcsönhatása mindenképpen meghatározó.

„A pénzt és a pénzcsinálást, a Franciaországban hagyományosan lenézett *bourgeoisie* foglalatosságait, mint nem francia dolgokat határozták meg. Ez különösen akkor vált világossá, amikor a »kapitalista« szóval jelölt tulajdonságok komplexumát Angliával azonosították. Az Angliával szembeni neheztelés vagy precízebben *ressentiment*²⁹ jellemezte a francia nacionalizmus kialakulásának végső fázisát. Ez a pszichológiai körülmény számos nacionalizmus fejlődése során jelen volt, mindegyik, a nemzet eszméjét kívülről behozó ország szükségszerűen a származási országra függesztette tekintetét, és arra reagált. A kiindulási modell definíciójából következően magasabb rendű, mint az azt utánozni igyekvő, ez utóbbi saját értékelése szerint. A reakció a *ressentiment* alakját öltötte akkor, ha maga a kontaktus az utóbbi alacsonyabb rendűségét emelte ki. A *ressentiment* az integrált értékek átértékelését segítette elő, ami az esetek többségében azzal végződött, hogy az őshonos tradícióból az ellenséges elemeket választották ki és kezdték tudatosan kimunkálni. A francia nacionalizmus volt az első, amelynek kimunkálásában a *ressentiment* fontos (habár nem meghatá-

rozó) szerepet játszott; tulajdonképpen ez volt az első nyugatellenes nacionalizmus.”³⁰

Ez a mi szempontunkból érdekes megvilágításba helyezi azokat a nacionalizmusokat, amelyek kialakulásakor a többi között a magyar nacionalizmus szolgált modellként. A szerbek és a románok nyilván elsősorban a „magyarok ellenében” határozták meg saját nemzeti identitásukat, bár nem kizárólag, hiszen jelentős volt a török és bolgár kontaktus és hatás is. A horvát genezisében szintén a magyarra reflektált elsősorban, de a folyamat már történelmi léptékben is régen lezárult, így az ellenpólus áttevődött máshová – főként a szerbekre. Ezzel szemben a szlovák nemzeti tudat máig „nem nélkülözheti” a magyarokkal szembeni *ressentiment* hajtóerejét.

Hézagosak és leegyszerűsítőek tehát azok a modellek, amelyek egyszerűen a kapitalizmus és a modern államszervezet hatékony működésével, illetve annak igényével próbálják magyarázni a modern nemzet és identitás geneziséjét. Ráadásul ezek főként az „alapmodellként” kezelt államnemzeti koncepcióra vonatkoznak, még több kérdést hagynak nyitva az ún. „kultúrnemzeti” vonal esetében. (Ez a felosztás véleményünk szerint szintén erősen leegyszerűsítő és mint ilyen, rendkívül pontatlan is, de egyelőre tekintjük kiindulási gondolati alapnak, a kritikát hagyjuk későbbre.) A kulturális összetevők esetében szokás, némi csúsztatással, az andersoni elképzelt közösségek fogalmát összemosni a nemzeti eszmerendszert megalapozó történelmi tudattal, azaz ironikusan polemizálni a közös múlt és emlékek, a mítoszok szerepéről. Az összemosás semmiképpen sem indokolt, viszont kétségtelen tény, hogy a kutatások fényében a nemzettudat genezisének bizonyos szakaszaiban irrelevánsnak tűnik, hogy a felsorolt és más, a kulturális kategóriába sorolható tényezők valós alapokon nyugszanak, vagy pedig tényleg utólagos konstrukciók. Amíg a nemzet modernista meghatározása a gazdasági szükségszerűségekre teszi a fő hangsúlyt, Anthony D. Smith szerint eközben fontos összetevőket hagy figyelmen kívül.

„Egy nemzetnek mint nemzetnek még ma is közös történelemmel és kultúrával kell rendelkeznie, vagyis közös leszármazási és eredetmi-

²⁸ GREENFELD i. m. (27. lj.) 184.

²⁹ NIETZSCHE kifejezése

³⁰ GREENFELD i. m. (28. lj.) 201–202.

toszokkal, közös emlékekkel és kulturális jelképekkel. Ha nem így lenne, akkor csak territoriális államokról beszélhetnénk. A kulturális vagy »etnikai« elemek összekapcsolása és egymásba fonódása a politikai, területi, oktatási és gazdasági tényezőkkel, amelyeket »állampolgárinak« nevezhetnénk, az, ami a modern nemzetet létrehozza. A mai nemzeteknek legalább annyira szükségük van a közös mítoszokra, emlékekre és jelképekre, mint az egykori etnikai közösségeknek, mert épp ez utóbbiak segítettek megteremteni és fenntartani a nemzetekre jellemző és az őket megalapozó szolidaritás hálózatait. Ezen túlmenően individualitást is kölcsönöznek a nemzeteknek.³¹

7. Magyar mítosz, magyar múlt

Az, hogy a közös múlt és a mítoszok milyen viszonyban vannak egymással, nincs tehát döntő hatással egy nemzetépítés sikerességére, viszont nagyon is számíthat az érintettek érdeklődésére. A genesis időszakában nyilvánvalóan nagyon fontosak lehetnek a mítoszok, de nélkülözhetetlen szerepük van a felnövő nemzedékek önazonosság-tudatának kiépítésében és fenntartásában is. (Ezt a célt szolgálják pl. a nemzeti ünnepek, emlékhelyek is.) Viszont az is kívánatos, hogy a nemzet „felnőtt” tagjai azért nagyjából tisztában legyenek a mítoszok és a nemzet számára releváns történelmi tények valós viszonyával. Nem kisebbíti például az elkötelezettség mértékét, ha nem vesszük készpénznek a szellemi örökségünk fontos részét képező turulmondát, de joggal nehezményezzük, ha ugyanezzel a mértékkel mérik és a ködbe vesző legendák világába utalják a nándorfehérvári diadalt vagy (ami egészen általános a nemzetközi publikációkban) az egész középkori magyar államot. Számunkra fontos az Oszmán Birodalom által megtépzott és a Habsburg Birodalomba ugyan betagozódott, de fizikai valóságában ténylegesen létező Magyarország folyamatos jelenléte a Kárpát-medencében, és fontos az is, hogy ez nemzeti identitásunk egyik fő pillére. Nem szeretjük tehát, ha nemes egyszerűséggel a „kultúrnemzetek” közé sorolnak be bennünket, nem azért, mert

ez a kategória alacsonyabb rendű volna az „államnemzetekkel” szemben (bár egyes szerzők kétségkívül ezt sugallják), hanem egyszerűen azért, mert ez nem felel meg a valóságnak. Az évezredek magyar állam folyamatosan identifikációs alapként szolgált az évszázadok során, válsághelyzetekben (amelyekből nem volt hiány) pedig bőségesen produkált olyan hazafias megnyilvánulásokat és irodalmi alkotásokat, amelyek később kész elemekként beépülhettek a modern nemzettudatba. Az kétségtelen tény, hogy ezek az elemek főként egy „laterális etnikai csoport”³² (a magyar nemesség) rétegeire voltak jellemzőek, de a megfelelő történelmi pillanatban ez a nemesség még saját kiváltságainak feladása árán is készen adta át őket az „új nemzet” egészének. (Ez a megközelítés természetesen nem jelenti a kritikátlan visszatérést a nemzeti öncélúságot, az autochtóniát³³ hirdető narratívához. Nem jelenti a visszatérést Szekfű Gyula *nagymagyar* historicista identitásprogramjához, még kevésbé Szabó Dezső etnoprotektionista összeesküvéspszichózist gerjesztő nemzetfelfogásához, de még Németh László *kismagyar* programjához és *mélymagyar–hígmagyar–jöttmagyar* felosztásához sem. A már megharcolt vitákat teljesen felesleges lenne újravívni, viszont megismerésük nagyon is ajánlott, különös tekintettel a levonható és már levont tanulságokra, mint amilyenekkel Bibó István művei szolgálnak. Szintén elkerülhetetlen azonban a régi tézisek és levont tanulságok újbóli összevetése a megváltozott körülményekkel, az új, korábban még nem ismert tényezőkkel. A sematikus gondolkodás kifejezetten káros, semmiféle skatulyázás nem lehet elég szent és érinthetetlen ahhoz, hogy örökérvényűnek fogadjuk el.)

A vonatkozó szakirodalom üdítő kivétele Alain Dieckhoff *Egy megrögzöttség túlhaladása – a kulturális és politikai nacionalizmus fogalmainak újraértelmezése* című munkája. A szerző, nagyon helyesen, figyelembe veszi az egykori keleti blokkon belüli népek és országok egészen eltérő történelmi múltját és helyzetét, ahelyett, hogy mindenáron egy kaptafára próbálná őket húzni. Még egy gyakori hibát elkerül, amikor szín-

³¹ Anthony D. SMITH: A nemzetek eredete. In: KÁNTOR Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek*. Budapest, Rejtjel, 2004, 213.

³² Uo., 212.

³³ DÉNES Iván Zoltán: *Az „illúzió” realitása*. Budapest, Argumentum, 2011, 27.

tén történelmi szempontok alapján differenciál a felbomlott Osztrák–Magyar Monarchia (sok szerzőnél egyszerűen: Ausztria) utódállamai között. Ennek megfelelően Magyarországról és a magyar nemzeti mozgalmakról rajzolt képe is jóval árnyaltabb, pontosabb. Megállapítja, hogy a magyar nemzetnek már a középkorban is volt politikai reprezentációja, még ha a nemesség egyedül saját magát ismerte is el annak megtestesítőjeként. Így a Habsburg Birodalomban Magyarország a jogait és kiváltságait védelmező arisztokrácia hatására képes volt megtartani valódi autonómiáját, azt csak az 1848-as forradalom bukása után húsz évre sikerült elnyomni. Az első magyar nacionalisták az ország alkotmányos különállási törekvéseinek, sőt az 1000-ig (Szent István megkoronázásáig) visszamenő állam hagyományának előhívásával képesek voltak szembeszállni Bécs központosító szándékaival. Egyszóval rendelkezésükre álltak a nemzeti követeléseiket életető és alátámasztó politikai érvek. Így marginálisabb szerep jutott a kulturális nacionalizmus bevetésének.³⁴ Továbbá felhívja a figyelmet a latint felváltó magyar nyelvű irodalom jelentős szerepére, a germanizáció elleni harcra és a nyelvtörténeti eredetiség miatt a szláv környezettől való elhatárolódásra építő romantikus nyelvi-politikai mozgalomra. Magyar szerzőkre hivatkozva kiemeli, hogy Kossuth programja *Szabadság, Egyenlőség, Testvériség* címmel jelent meg, és hogy a felkelés célja elsősorban a magyar politikai szuverenitás visszaállítása volt, és nem a kulturális elkülönülés megszállott védelmezése.³⁵

Más szerzők jóval kevésbé megértőek a 19. századi magyar törekvések iránt, és legjobb esetben is nagyvonalúan eltekintenek a történelmi kontextustól. Jellemző azonban az az álláspont is, mely szerint a magyarok visszaéltek a kiegyezés utáni domináns helyzetükkel, ami főként a példátlanul durva magyarosításban nyilvánult meg. (Ami persze nem alaptalan vád, de ami ezúttal is hiányzik, az a megfelelő történelmi kontextus: nem említik a párhuzamosan zajló

nyugat-európai hasonló folyamatokat, például a nem kevésbé kíméletlen franciásítást, amelynek során eltüntették a francia nemzetállam területéről a regionális nyelveket. Úgy tűnhet, az egyetlen mérce, ami a jót és a rosszat, a feketét és a fehéret elválasztja, az a sikeresség. A francia homogenizálás sikeres, ezért az így létrejövő egységes nemzetállam etalon és példaértékű, a magyar – jól kitapintható történelmi okokból – sikertelen, ezért bűnös és elítélendő.)

8. Ideológiai háború

A „rossz nacionalizmus” elleni küzdelemnek biztosan nem a nemzeti identitás a priori elutasítása, elavultnak, túlhaladottnak, retrográdnak nyilvánítása a hatékony eszköze, hanem a nemzeti hovatartozás szabad megélése. Ha kigúnyoljuk, tiltjuk, elítéljük, attól még biztosan nem szűnik meg, különösen, ha közben más nacionalizmusok részéről is állandó veszélyeztetettségnek van kitéve. Az ostromlott vár védőinek meddő és visszás dolog pacifizmusról prédikálni. Ezzel szemben a szabadon, fenyegetettség nélkül megélhető nemzeti identitás éppen azt a fölös „hevületet”, türelmetlenséget és agresszivitást teszi feleslegessé, amely nem kívánt konfliktusokhoz vezethet. Ésszerűtlen tehát a teoretikusok részéről a nacionalizmust mint komplex társadalomformáló erőt mindenestől elítélni és tűzzel-vassal kiirtandónak kikiáltani. Felesleges erőfeszítés olyan teóriákat gyártani, amelyek mintegy nem létező, „sohasem is volt” rémálomnak igyekeznek beállítani a nemzetet és minden velejáróját. (Ha el is fogadjuk a sokak által vallott nézetet, hogy a nacionalizmus csak afféle múltó, átmeneti jelenség az emberiség történetében, és ha kellően „fel nő”, minden bizonnyal túlhaladja azt – vajon eszébe jutna-e bárkinek is „betiltani a kamaszkort”? Tudjuk ugyanis, hogy az egyéni személyiségfejlődésben a felnőtté válást megelőzi a sokszor eklektikus, a környezet számára is problematikus pubertás, de vajon épeszű embernek eszébe jutna ideológiát gyártani az ellene való küzdelemhez?)

A szabadon megélt identitás magától értetődő – ahogyan azt a történelem és a jelen társadalmi valóság sok helyen igazolta és illusztrálja. A nyugati teoretikusok, akik a konszolidált nemzetállamok organikusan fejlődött társadalmi viszo-

³⁴ Alain DIECKHOFF: Egy megrögzöttség túlhaladása – a kulturális és politikai nacionalizmus fogalmainak újraértelmezése. In KÁNTOR Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek*. Budapest, Rejtjel, 2004. 306.; *Regio*, 2002. 4. 7–22.

³⁵ Uo.

nyai közepette szocializálódtak, borzadva rácsodálkoznak az „elmaradottak” nacionalizmusára. A megoldatlan nacionalizmusoknál már csak ők türelmetlenebbek, és követelik, hogy „azonnal hagyjuk abba”. Erre szólítják fel a saját nemzeti identitásukban fenyegetett kisebbségeket és felesleges, veszélyes hőzöngésnek ítélik autonómiatörekvéseiket, a megmaradásért folytatott küzdelmüket. A politika persze ugyanebben sokszorosan túltesz a teoretikusokon – nem csoda, hiszen a 21. századi politika ugyanúgy nemzetállami politika, ahogyan a 20. századi volt. Pedig nyilvánvaló, hogy fordítva ülnek a lovon: ha a cél a nemzeti alapú konfliktusok túlhaladása, akkor nem a „békétlen”, autonómiáért küzdő kisebbségeket kell megfékezni és lecsendesíteni, hanem éppenséggel teljes erővel azokat a megoldásokat kell keresni és támogatni, amelyek mindenki számára biztosítják saját nemzeti identitása szabad megélését. Hogy ez szinte lehetetlen? A régi sémák szerint bizonyosan, de ha legalább annyi energiát fordítanánk rá, mint pl. a nacionalizmus elleni totális háborúra, bizonyosan nem maradnának el az eredmények.

A nacionalizmus elítélése és az ellene folytatott ideológiai háború a jelen történelmi helyzetben egészen más eredményeket produkál, mint amit legfőbb szószólói reméltek. Egyrészt a kampánynak közvetlen haszonélvezői azok a nemzetállamok, amelyek voltak olyan szerencsések, hogy nyertesként élhetik meg a jelenlegi status quót. Ők hátradőlhetnek, és mosolyogva szemlélhetik a „békétlenkedők” megleckéztetését. Hozzájuk hasonlóan azoknak sincs komolyabb aggódnivalójuk, akiknek ugyan még nem sikerült maradéktalanul megvalósítaniuk a nemzetállami hegemoniát, de az idő nekik dolgozik, hiszen a globalizációval megerősödött asszimilációs folyamatok, durva, látható eszközök nélkül is egyre közelebb hozzák az áhított célt. Ezzel szemben a megmaradásért küzdő kisebbségek folyamatos nyomás alá kerülnek, hogy adják fel anakronisztikus és konfliktusokat okozó törekvéseiket, és elégedjenek meg az egyéni jogokkal. A nacionalizmus elleni ideológiai küzdelem az ő esetükben még egy jó nagy púpot rak a hátukra: nem elég a kisebbségi lét pszichikai és hétköznapi megpróbáltatásait elviselniük, ráadásul azzal a lelki, szellemi tehertétellel is együtt kell

élniük, hogy az identitásuk megőrzéséért folytatott küzdelmük valami elmaradott, elítélendő és szégyellni való törekvés. (És ha azt hinnénk, a kisebbségek szégyenpadra állítása már a végső abszurditás, akkor látnunk kell, hogy az adott kisebbséget támogató anyanemzet/anyaország még inkább célpontja ennek az ideológiai hadjáratnak.) Pedig adott esetben a lelki, társadalmi hatások semmivel sem enyhébbek és alig kevésbé elviselhetetlenek, mint a szó szerinti kisebbségek esetében. (A magyarság helyzete erre nyilvánvalóan evidens, de nem kizárólagos példa.) A gyógyítás eszköze természetesen nem a szupremációs viszonyok megfordítása lenne (a történelem ezt már megmutatta), de nem is a probléma valóságának megkérdőjelezése és a teljes elfojtás.

A feldolgozatlan traumák okozzák térségünkben és szerte a világon a leginkább megoldhatatlannak tűnő identitástorzulásokat. Dénes Iván Zoltán szerint, aki Bibó István szellemi örökségére támaszkodva értelmezi a jelen társadalmi valóságát, ezek az ellentétek univerzálisak, és csak addig gondolhattuk azt, hogy bizonyos népek saját karakterológiával rendelkeznek, amíg a vonatkozó, addig csak saját nyelvükön létező irodalmat nem fordították le angolra és más, elterjedtebb nyelvekre. Ez a megdöbbentően banális tény azonban kulcskérdés az elmúlt két-három évszázad történéseinek megértésében. Gondoljunk csak bele, a nyelvi fal még ma is sokszor akadály a megértésnek, hiszen ugyanazon földrajzi térben élő népek elitjei – konkrétan kutatói – sokszor úgy végzik munkájukat, hogy nem ismerik egymás nyelvét és eredményeit. Erre jó példa azon magyar Erdély-kutató történészek esete, akik nem tudnak románul, és persze fordítva, azoké a román kutatóké, akik nem ismerik a magyar nyelvet. A nyelvismeret tüntető hiánya nem ritkán tudatos és szándékos, mintegy nyilvánítása annak az attitűdnek, hogy kizárólag csak a saját, otthonosan berendezett terünkben vagyunk hajlandóak gondolkodni és mozogni, a másikat meg sem akarjuk ismerni, vagy egyenesen tudomást sem veszünk a létezéséről. Az így felépített valóságkép persze eleve torzult, amit Bibó, Szűcs Jenő és mások sokféleképpen leírtak már – többnyire erős kritikai hangvételben.

A feldolgozatlan traumák kezelésére alig van használható recept. A klasszikus liberalizmus felkínált eszközei (közös alapértékek konszenzusos minimuma: az egyenlő emberi méltóság, szabadság, demokrácia, népszuverenitás mint a hatalom forrása, a hatalom megosztásának elve, a fékek és ellensúlyok fejlesztése a hatalom korlátozására stb.) a globalizáció által átformált kapitalizmus és társadalmak korában már messze nem tűnnek elégségesnek. Olyannyira, hogy feltétlen hívei is aggódva tekintenek a jövőbe, és mint egyetlen „csodaszerért”, a növekedésért imádkoznak.³⁶ A liberalizmus és furcsa mód a baloldali eszmeiség összefonódott a globalizációs kapitalizmussal, és ez a furcsa gölem könyörtelenül a világ leigázására tör. Ellentmondást nem ismer, mindennemű kritikára és támadásra teljes vehemenciával reagál, kimerítve a politikai és ideológiai hisztéria minden elemét és eszközt – éppen azokat, amelyeket ellenfelének a tradicionális értékrendet preferáló irányzatoknak tulajdonít, illetve felel. A liberalizmus megdöbbentő módon feladta az eszmei sokszínűség tiszteletét, a tolerancia elvét, a nevében szereplő, lényegét jelentő szabadságot is hajlandó feláldozni az ellenfelei elleni harc nevében, a baloldal pedig, ugyanilyen meghökkentő módon, szintén szövetségre lépett a növekedésalapú, az egész bolygó ökoszisztémáját fenyegető, embermilliók kizsákmányolását nyíltan célul kitűző gazdasági rendszerrel. A leküzdendő ellenség pedig minden hagyományos közösség, a család, a nemzet, a vallás – bármi, ami valamiféle immunitást nyújthatna a könyörtelen individualizáció ellenében.

A traumák tehát a felkínált „haladó” eszme-rendszerek receptjei szerint feldolgozhatatlanok. A kép azért is lehangoló, mert immár befejezett tény a nagy kísérlet, a néhány évtizeddel ezelőtt még világjelenségnek számító szocializmus bukása is. A nagy kísérlet a többi között az imperializmus és a nacionalizmus okozta sebek gyógyulását is ígérte. Ígéretét virágkorában sem tudta betartani, amit pedig maga után hagyott, az ros-

³⁶ „A többségtől csupán az általános növekedés korában várhatjuk el, hogy megfélemlítés nélkül is konform legyen, olyan időkben, amikor a társadalmi élet nem zéró, hanem pozitív összegű játék.” Ernest GELLNER: *A szabadság feltételei*. Budapest, Typotex, 2004, 30.

szabb esetben háborút, etnikai tisztogatást, káoszt jelentett, szerencsésebb népek megúszták annyival, hogy a lefojtott traumákkal kénytelenek újra és újra szembenézni.

Ha a közép- és kelet-európai népekre összpontosítunk, igaznak és jellemzőnek kell elfogadnunk Dénes Iván Zoltán állítását, hogy valamilyen egykori sérelem, félelem és megaláztatás szinte mindenkinek az életében szerepet játszik. Az igazi veszélyt pedig az jelenti, hogy ez a helyzet azt indukálja, hogy mindenki mindenáron azt szeretné biztosítani, hogy a sérelem megismétlődése egyszer s mindenkorra kizárható legyen, sőt ezen túlmenően, a sérelmet szenvedett, illetve leszármazottjai elégtételt szerezhessenek.³⁷

„Egymással versengő áldozat-szerepeket és elégtétel-kereséseket fednek fel azok a jelképes polgárháborús helyzetek, amelyek szereplői a politikai közösség szimbolikus terében és idejében újra és újra, egyre abszurdabb formában megjelennek, azok kisajátítására törnek, és új, gyakran anakronisztikus jelentéssel próbálják felruházni a közösségi teret, annak idejét és az azok által megjelenített korábbi eseményeket.

Megdöbbentően sokan elhiszik, hogy választaniuk és választatniuk kell, lehet és szabad aközött, hogy a náciizmus vagy a kommunizmus okozott több szenvedést és jelentett nagyobb veszélyt és megaláztatást, és ebben a szellemben újra és újra értelmezik a nagy történelmi katasztrófákat és fordulópontokat.”³⁸

Ezt nevezi Bibó politikai hisztériának, és megállapítja, hogy mindez szükségszerűen a gondolkodás megbénulását eredményezi. Az álmegoldások, az összeegyeztethetetlen dolgok erőltetett összeegyeztetésével születő kompromisszumok azonban csak elfedik a valóságot, és hamis realitást eredményeznek. Ehhez a hamis realitáshoz aztán a szemben álló felek görcsösen ragaszkodnak, ami önértékelési zavarokhoz vezet. A hisztéria tehát beépül az identitásba, és úgy vezet görcsös teljesítménykényszerhez, a siker mértéktelen tiszteletéhez, hogy a valós teljesítmény értéke igazából csökken, a triumfális elégtételekért, a propaganda értékű győzelme-kért folytatott fanatikus küzdelemben.

³⁷ DÉNES i. m. (33. lj.) 31.

³⁸ DÉNES i. m. (33. lj.) 31.

Ez az ádáz harc a szemünk előtt zajlik – mondhatnánk –, de a helyzet ennél súlyosabb: nem csupán körülöttünk, a fejünkben is dúl, mert az adott társadalmi térben és időben szinte lehetetlen kimaradni belőle. Hordozója, eszköze és virtuális tere nem utolsósorban a média, tehát semmiképpen nem bújhatunk el, vonulhatunk félre előle. Ismert természete és technikai lehetőségei révén utolér bennünket, bárhol is tartózkodunk. Visszaérkeztünk tehát a kezdeti nagy kérdéshez: Milyen szerepet játszhat a média identitásunk alakulásában? Leegyszerűsített, talán egyenesen pongyolán megfogalmazott kérdés, de mivel ebben a diskurzusban már az első leírt vagy kimondott szó nyomán ezerfelé ágaznak szét a szálak, ez alkalommal nem is törekszünk egzaktabb megfogalmazásra.

Nyilvánvalóan szerénytelenség volna rövid kalandozásunkat a nemzeti identitást érintő szakirodalomban valamiféle áttekintésnek nevezni. Teljes áttekintés talán a maga szorosán vett értelmében nem is lehetséges, már az iradatlan terjedelem miatt sem, másrészt nem is biztos, hogy megérné a ráfordított időt és energiát. Ez persze erősen szubjektív vélemény, de éppen a felkapott, aztán elfelejtett, majd újra felfedezett és divatos szerzők, elméletek között kalandozva az az érzése támadhat az embernek, hogy egyre csak körben jár. Az elméletek és modellek sokasága azonban gyakran éppen azokat a kérdéseket hagyja megválaszolatlanul, amelyek megválaszolásáért az adott műveket fellapoztuk. Előfordul azonban ennek a fordítottja is: miközben messze jártunk, a miénktől nagyon is különböző szellemi közegben kerestük a válaszokat, rádöbbenünk, hogy saját kis szellemi világunkban már számos frappáns válasz született, éppen a mi, specifikus világunkra szabott és alkalmazható kérdésekre. Az egyik levonható fő tanulság ugyanis éppen az (amennyiben a célunk önmagunk megismerése és saját történelmi, társadalmi problémáink megoldása), hogy az erőltetett, univerzális elméletek helyett ésszerűbb a konkrét, specifikus esetekre vonatkozó kérdésekre és válaszokra összpontosítani. Ezért érdemes (és szükséges) szerintünk újra – körben járás helyett – továbbgondolni például Bibó István és Szűcs Jenő vonatkozó téziseit.

9. Örökség

Van ennek a történetnek egy különösen zavaró eleme. Egy olyan kérdés, amely folyton felmerül, amikor a súlyos áron megszerzett történelmi tapasztalatok mai alkalmazásáról, még inkább mellőzéséről esik szó. A baloldali és liberális értelmiség gyakran veti szemére a mai jobboldalnak, hogy szemlélete végletesen anakronisztikus, sok területen olyan visszalépést jelent, amelyre már régen létezik kimunkált válasz. Ilyen a nemzeti identitás, a történelmi fordulópontok, eszmetörténeti viták sora, amelyekről úgy folyik a mai diskurzus, mintha azok előzményei (netán eredményei) nem is léteznének. Mintha szó szerint igazolni szeretnénk a közhelyet, mely szerint az a nép, amely nem ismeri a múltját, annak újbóli és újbóli megisméltésére kárhóztatott. Arról a zavarba ejtő jelenségről, hogy miként kerülhetett az európai (és a magyar) baloldal tekintélyes része a globális kapitalizmus oldalára az elszegényedő tömegekkel szemben, már szóltunk. Nem kevésbé talányos azonban az, hogy ugyanez a baloldali-liberális értelmiség, miközben látványosan a fejét fogja, amiért a társadalom amnéziában szenved, újfent beleesik a túlhaladott nemzeti, etnicista mitológiába, és torzult tudattal folytatja azokat a diskurzusokat, amelyeket évtizedekkel, netán évszázadokkal ezelőtt a magyar elit már lefolytatott, hogyan állhat mégis látványosan a globalizáció és azt hatékonyan szolgáló kereskedelmi média oldalára? Hiszen a globalizációt gátlástalanul célul kitűző, növekedésorientált kapitalizmus nem rejti véka alá, hogy számára az ideális polgár a teljesen individualizált, az elévetett, kereskedelmi, szórakoztató médiatartalmakkal beérő fogyasztó. Ettől az individuumból nem várható el, hogy olyan „felesleges” ismeretekkel tömje a fejét, mint a nemzeti történelem tanulságai, egyáltalán, hogy bármit is olvasson a divatos lektűrökön és a reklámújságokon kívül. A baloldali-liberális értelmiség tehát vagy nagyon őszintétlen ebben a kérdésben, és valójában egyáltalán nem vár el ilyesmit, csak hőzöng kicsit a látszat kedvéért, vagy pedig egyszerűen csak nem tudja még levetkőzni a hatásait a tradicionális oktatásnak, amelynek valójában még maga is a terméke.

Csak egy példa: Dénes Iván Zoltán több kitűnő tanulmányban elemzi Szekfű Gyula, Szabó

Dezső, Németh László és Bibó István több évtizedre kiterjedő diskurzusait a magyar identitásról, a történelmi tudatról, a történelmi fordulatokról, a politikai hisztériáról és így tovább. Többször is megállapítja (teljes joggal és a maga nevében tiszteletre méltó hitelességgel), mennyire fontos volna ismerni és figyelembe venni Bibó következtetéseit, hiszen:

„Bibó István feldolgozta és meghaladta a nemzeti jellegről folytatott vita, az *alkat-diskurzus* kényszerpályáit, újraértelmezte az asszimilációt és interpretálta a magyar politikai hisztéria, később a közösségi skizofrénia okait és történetét. Azt, ami napjainkban ismét rendkívül időszerű.”³⁹

Vagy:

„S ott van még az »ezeréves Magyarország« szóösszetétel, amelynek éppúgy a mitikus bizonyosságteremtés adja meg a jelentését, s nem a történelmi valóság. Az ezeréves hosszú tartam irrealitásának szerepét, az utólagosan folytonossá tett etnikai tudat historikus konstrukcióját, kritikáját az 1988 óta halott Szűcs Jenő példászerű életművének egyik legfontosabb gondolatmenete hagyta ránk – mindhiába.”⁴⁰

Azonkívül, hogy Szűcs Jenő örökbecsű életművéből – éppen a halála óta eltelt két és fél évtized merőben más körülmények között zajló diskurzusainak fényében – nem biztos, hogy min-

denki ezt az egy sommás következtetést vonja le, ismételten arra utalnék, hogy az ilyen életművek és szellemi teljesítmények, példátlanul gyors ütemű homályba merüléséért nagyban kárhozható az a társadalmi modell, amely nem tart igényt semmiféle, így az eszmetörténeti vagy történelmi tradíciók tiszteletére, elhivatott művelésére sem.

Akárhogyan is van, ez is skizofrénia a javából.

A diskurzus tehát folytatható és folytatandó. Talán éppen egy régi törésponton – hogy ismét egy sokat emlegetett (és még többször félreमारगारázott) klasszikust idézzünk –, az írástudók felelősségénél. Mára az elszabadult globalizáció világában már teljesen nevetségessé váltak Julien Benda dörgedelmei a szakrális szerepét feladó, eláruló írástudók irányában. Hiszen alapkövetelmény lett az, amit ő még kárhozott. Ám ez korántsem jelenti azt, hogy nem volt igaza.

Az értelmiség elárulta a szellemi világot, és nyíltan az anyagi boldogulás szolgálatába állt – ez már Benda idejében, nyolcvan évvel ezelőtt is nyilvánvaló volt, ámde azóta a tömegmédiá sosem látott virtuális dimenziókba emelte (kényszerítette?) az emberi létezést.

Meglehet, a rövid, dicstelen kitérő után az írástudók kénytelenek lesznek újra elfoglalni rendelt helyüket és felvállalni az új világ spirituális kihívásait.

³⁹ DÉNES i. m. (33. lj.) 221.

⁴⁰ GYÖRGY Péter: Vaktérkép. In: KÁNTOR Lajos (szerk.): *Párbeszéd nemzetről, nemzetköziségről*. Kolozsvár, Korunk, 2013, 85.

Sylvia hegedűje (részlet)

Cédulák VIII.

– még képes vagy fölállni, noha már nem lenne szégyen elfeküdni... de tudsz vigaszt! Képes vagy elfogadni a sérelmet, melyet nem érdemeltél, mégis neked jutott, ha belátod: ez volt az ára, hogy túlélj, ami rád várt – és maradhatsz még köztük. Választottad volna? A szenvedést csak azért, hogy tovább vonzolhasd a kereket? Vagy ellensúlynak (mint a jól ismert fékek és ellensúlyok!) vár a siker? Manapság már a siker nem szép emelkedő, tető, ahonnan tágul a kilátás, csupán pénz és hatalom, amíg Fortuna kedve szolgálja. Ha indokot keresel, amiért föl tudtál állni, ne menj messzire! Angyal segített, veled volt végig. Vagy csak még nem jött el végórád ideje. Egy ideig még etetheted az ég madarait, újabban két vénembert is, még dadogva szórhatsz bölcselmeid a szélbe, szemérmetlenül tolakodva figyelmükért. Ezért kaptál volna kegyelmet? De miért ily kegyetlen módon állított meg az angyal? Tudatlan lennél, ki nem ért a szóból? Próbára teszt: mikor elégeled meg csapásait, s állsz át a lázadókhöz? Rajtad kívánt segíteni az eséllyel: ha fölismered a próbatételt, s átjutsz a szakadékon, maradhatsz még egy darabig a földiek között? Mi végre folyton okoskodni, a történetek még neked sem annyira fontosak, hiszen képes voltál fölállni, így majd másba kell belehalnod... Ha jól számolod.

– egyszeriben magányos lett, ott az emberek között, akik valami jó tréfát vártak tőle. Kétségbeesve körülnézett, és mivel nem volt körülötte egyetlen segítő kortársa sem, ügyetlenül kérdezni kezdett felőlük, de csak értetlenül néztek rá a nevek hallatán, ezért elnémult. Akiket emlegetett, mind régi ember, hajdani nagynevű orvosnő, akikkel akkoriban együtt voltak azon a mára eltűnt orvosegyetemen. Nevek szaladtak ki a száján, de süket csönd fogadta, így zavartan elhallgatott. Megértette hallgatásukat, ő már

itt nincs jelen, amiként a megidézett szemtanúk sem. Azok elmúltak, ő még csak múltóban. Amint Mikszáth megjelölte ezt az állapotot: kikopunk a világból. Manapság talán gyorsabban is, mint korábban, mikor még lassabban múlt el velünk az idő.

– kevesen voltunk, de sokan maradtunk – mondta a lakiteleki sátor főszervezője a rendszerváltozásról. Ő elvetemülten a partizánokra gondolt, akik az évtizedek múltával örvendően gyarapodtak, létszámukban is. Mire eljött a rendszerváltás – egész kis hadseregnyien lettek, csupa pecsétes igazolvány birtokosai, akik ellenálltak. Közülük sokan talán még meg sem születtek akkortájt, csak ellenálltak. Szép hivatás és jó megélhetés.

– ennél már nem lehet rosszabb – mondja a kisbolt előtt kávézó autós az olykor éhező öregembernek, aki azért fohászkodik: csak rosszabb ne legyen! Igaz, előtte a habos kávé árának harmadát a pulton hagyta. A szemközti boltocskában dúsán rakott italos pultjáról két kétdecis vodkát meg két félliteres dobozos sört pakol szatyrába a nő – vásárlásáról a folyvást furdaló kíváncsiság miatt érdeklődöm. Megtudom, az apjának viszi, mert a papa súlyosan depressziós, ezért iszik ennyit naponta, ráadásul fél liter vodka és sörök a „hivatalos” adagja. De ha naponta van ezer forintja italra, akkor talán mégsem olyan elesett, fesegetem. Igen, de 52 éves, és nem kap munkát, magyarázza lbike. Hiába csűrömcsvaram: boldogtalan ország, pedig itt még ebolajárvány sincs...

– meglepő levelet közölt a New York Times a maláj utasszállító gép katasztrófája kapcsán. Egy olvasójuk szerint fölháborító, amit a holland kormány művelt a gép lelövése miatt: 3 napos nemzeti gyászt hirdettek (legalább 150 holland halott volt). A halottak mindenekelőtt emberek,

egyetlen államnak sincs joga kisajátítani őket – hangsúlyozta a kiakadt levélíró, hozzátéve, hogy semmivel sincs több joga a holland államnak gyászolni a lelőtt gép utasait, mint bármely más országnak. Véleményét egy hozzászóló „liberális abszurdnak” nevezte, elítélő tartalommal szólva az esetről. S. O. S. – mentsétek meg lelkeinket, fűzöm hozzá gyáván...

– igazságot! Megunt kiáltás, minden hevült, hataloméhes mozgalom és mozgalmár ezt „tűzi zászlajára”. Valójában az igazságot kimondani mindig is veszélyes volt s maradt. A közbeszédet uraló média pontosan erre épít. Nem szabad kimondani, még kevésbé kifejezni az igazságot. Ha megteszed, megkísérled kibeszélni a titkot, nevetségessé tesznek, meghurcolnak, ha macskakodsz, eltaposnak. Arról kell beszélni, amiről az uralkodó média szól, aki nem ezt teszi, büntetni való ellenség. A világ legerősebb állama példaadó és követésre méltó. Ha ott a rendőrség brutális, netán rasszista színezetű (!), az érzékcsalódás, tehát ilyet állítani hazugság! Ha a meghatározó európai államokban erősödik, mind láthatóbb módon van jelen az idegengyűlölő szélsőség, akkor erről nem illik beszélni, aki mégis megteszi – ellensége a demokráciának. A nyílt vita persze a demokrácia része, de amelyik témát nem szentesíti a nemzetközi médiahatalom, az ártalmas, félrevivő. Így arról töprenkedni, hogy Nyugaton hovatovább eluralkodnak a szélsőséges, idegengyűlölő, rasszista eszmék (amelyek szerint a bevándorlók tömegei s a látzólag minden eszmét megengedő tolerancia elnyomja, megalázza a nemzetit), ezt kimondani a kontinens keleti végein – nyílt lázadás!

– olykor hosszú az az idő, amíg az élethelyzetek és talán az élettapasztalatok kényszerűségei nyomán a test átveszi uralmát, a lélek általában alkalmazkodik – ha képes. A szentek, hősök útja nem ez, ők kitaranak önmagukban is. Ez rendszerint tragédiába torkolló döntés. Később, netán későn, az induláskor még létező nemes értékek győzhetnek, számos kiegyezéssel, vagy éppen éteri tisztaságukban is... Netán az önérdék sötétsége meghódítja és maga alá gyűri a lelkiismeret tartományát is.

– történelem előtti időben, 1953-ban érettségiztem, mondja angyali mosollyal Finta József építőművész, és csak kapkodom a fejem,

mert pontosan így gondolom a saját életutamról: gyermekkorom történelem előtti időben játszódtott. Ami akkor történt, már csak személyes emlék, nincs tanú, nem is foglalkoztat senkit. Mégis velem maradtak máig a télen mosdatlan kisfiú élményei, aki akkoriban még csak elképzelni sem tudta a meleg vizes csapot, mert az utca végéből hordta édesanyja vagy ő a télen párálló kútvizet. Talán valóban kísérlet volt a népiirtásra a recski kényszermunkatábor, de egyébként a magyarok földbe döngölése mindennapos gyakorlat volt köznapi életünkben. S erről soha senki nem beszélt, akkor sem, amikor még oly nagyon sokan itt voltak, s tanúk lehettek volna...

– Isten kötöttségei. Először gyerekkoromban ötlött szemembe egy, az Uz Bencében olvasott mondat, amelyet egy öreg paraszt mond a „nadrágos embernek”: Hegyet völgy nélkül Ű sem teremthet! De csakugyan, számára is léteznek korlátok? Földi értelmünkkel persze csak találgatunk, de tényleg, hiszen hegyet völgy nélkül... Valóban, az általa alkotott rendszerbe belenyúltni – csak az egész bolygatásával lehetséges. Más kérdés, hogy ez a belepiszkálás a Mindenható számára nem lehet akadályozó körülmény, talán még lassító sem. Ha óhajtja, alkot egy másik világot, velünk vagy éppen nélkülünk. Már hogyne sajnálná közülünk övéit, a büntelen ártatlanokat, vagy azokat, akik éppen bűnösök, de mégis kedvére cselekszenek, az életvidám, szép fiatalokat, a halálváró, bölccsé lett öregeket, azokat, akik másokért élnek (azok meg belőlük) – ki tudhatja ezt, halandók vagyunk... Talán cserélhetők lennénk, ki tudja...

– vajon ha közel hajolsz egy teremtményedhez, Uram, s számba veszed mindazon körülményeket, melyek ideszületése előtt már jó előre leírták útját, akár hetedíziglen is, mérlegeled adottságait, melyekkel elláttad, és melyeket „menet közben” szedett föl, összeveted szenvedését, mellyel soványka sikerekért fizetett, elfojtotta vágyait, titkolta nyomorúságait – de ha mindent egybevetsz, lehetnek bűnei s erényei számosak?

– fura szöveggel zárul egy filmsorozat a Harmadik Birodalomról: Hitler mindvégig ép eszénél volt, így alattvalói sem takarózhatnak örültségével, amely elkábította és megtévesztette őket. Ám ha tényleg ép elmével követte el mindazon

szörnyetteket, melyeket máig nem lehet föl-fogni, akkor milyen pusztító indulatok, gyilkos hajlamok lakoznak – jól vagy kevésbé elfödve – némely emberben? És ezeket ki helyezte oda, s miért éppen belé? Mekkora kockázat pusztán jelen lenni a világban most – az egyre több fegyver s a növekvő számú épelméjű örült között?

– a kora '50-es években cseperedő kisfiúként sokat nélkülöztünk, de a nyári Tisza-part felhőtlen boldogsága vigasztalt mindenért, bár enni nem adott. Egyszer még a papsajtot is megpróbáltad, mert egy hajdani tanár néni szerint ezt a pásztorok megették, de neked nem jött be. A napfény D-vitamin-áradata ingyen volt, és a sarki akácfa odújában fészkelő sárgarigó látványa is. Egyszer megkísérelted a fészekrablást, de szerencsére rövid volt a karod... A félelmedben elpusztított jámbor, sziszegő, csúszós pikkelyű, mocsárszagú vízisikló teteme fölötti szegény máig kísért. Őt is a Tisza adta, de nem becstelted életét. Ám akárhogy is, afféle mesebeli életcserét nem ajánlott senki, így azután kis bicebócaként nagy vitézül végigevickéltél még a zúgókon is át, bár nagy hősnek, szerencsére, sosem bizonyultál. Különbösen az életcserét gyerekként talán még elvállalod, de az ördög incselkedésétől védelmezve mindig mögéd állt a jó sorsod óvó angyal... Mára a kétely, ha volt, elillant, most már el sem fogadnál másik életet – pedig enyhén szólva lenne mit megújítani! Gőg lenne kitartásod mögött? Méltósággal elcipelni terheid a végéig... Inkább csak félelem a sorstól, nem merészelnéd cserbenhagyni küldetésed – ha van. Elkötelezett hit a feladatban, ezt mérték rád, viseld. Zavaró kétely: sorsod többször kilökött a sodorból, de az angyal eddig folyvást kimentett... Mégis lenne még feladatod? Vagy csak annyi, ami most történik veled? Kivárni a végét, szorongva? A szentek talán már előbb átlépték a vonalat, némelyik még itt, a Földön, megelőzve azt, ami odaát történik...

– selyemlila sávokat (nagy, színes foltokkal), kéket, lilát vet az ég alja, áthatva, fölülírva a virító rózsaszínt. Ha a világ hírei nem lennének oly ijesztők... Így csak különös látvány. Hajdan a pusztában a pásztorok ilyenkor tudták, mit hoz a holnap. Manapság a nap végét sem merészeled boldogan várni, mert még minden rosszra fordulhat... majd megtudjuk, ha odaértünk. Ne

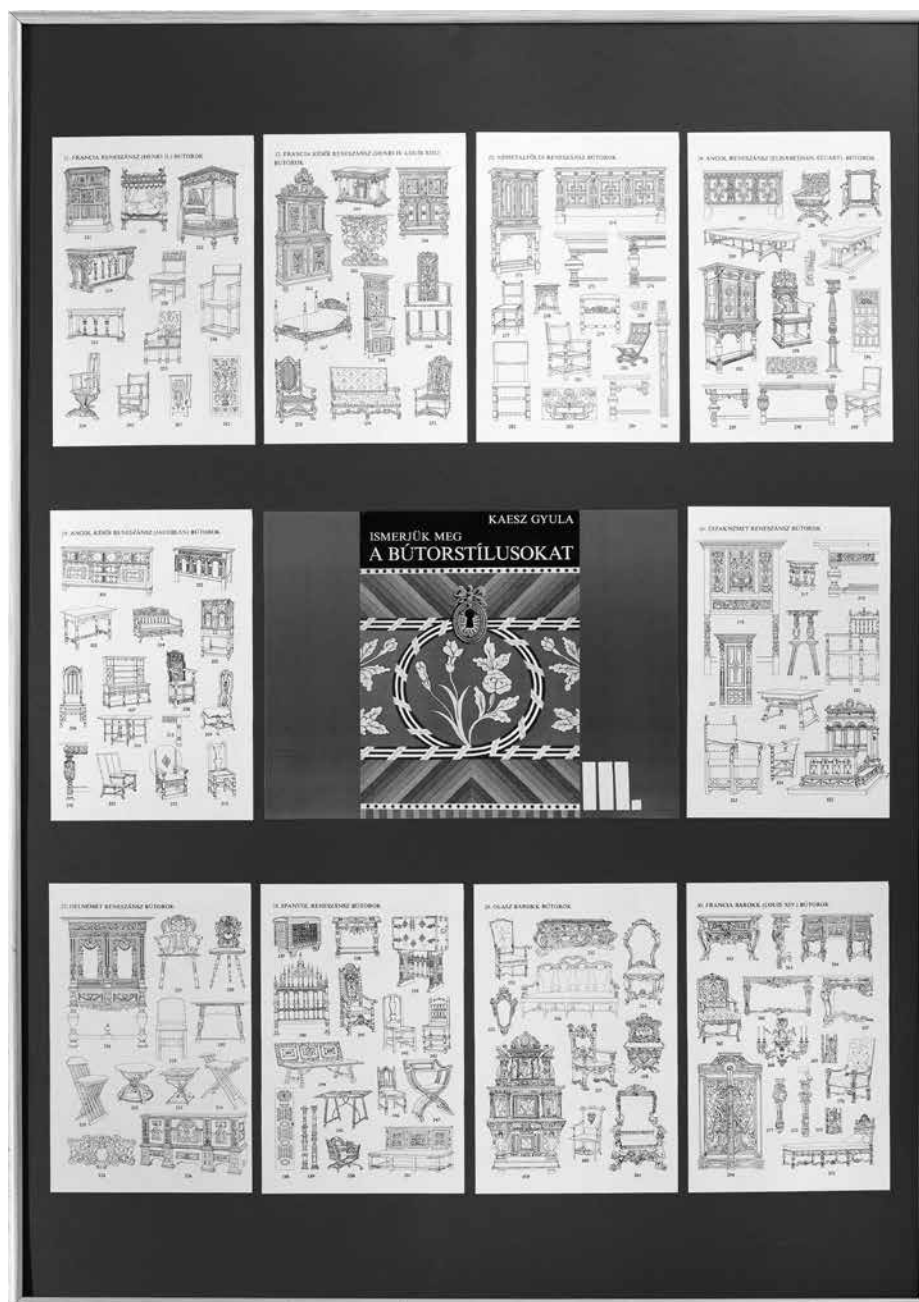
sürgesd a jövőt! Oidipusz király igazsága jött el: senki ne mondja boldognak magát a halandók közül – halála előtt...

– nem ért egyet az idős, a 90-hez közelítő egykori történelem-tanár (valójában munkásmozgalm-történész, mert egykor volt ilyen!) nemzedékem lesújtó tapasztalatával, hogy a rendszerváltás előtti történelemtanítás egyetemes jellemzője volt a módszeres, mert célirányos hazudozás. A megtörtétek elhallgatása, befeketítése, meghazudtolása, kiforgatása. Mert semmi nem volt igaz. A Tanácskormány, Trianon, '45 és '56 valóságát eltagadták. A hölgy azonban ezt nem így gondolja. Álláspontját nem kívánja kifejteni, titkon talán '56 októberét is ellenforradalomnak tartja, mert elmenőben még megjegyzi: Sok igazságot is tanítottunk mi akkor. Nem vitatom, a középkori Európáról, Szent Istvánról néhai Kristó Gyula professzor tényleg nem hazudott. De a későbbiek megfertőzte a társadalmak folyamatos „osztályszemlélet”-alapú kettéosztása haladó és reakciós osztályokra, kizsákmányolóokra és kizsákmányoltakra. Engels szerint ez volt a történelmen keresztül húzódo „vörös fonál”, amelyet azután követői talpnyaló alattvalókként alkalmaztak. Amikor pedig elértünk a tananyagban a 20. századhoz – eme hazug skatulyákba gyömöszölték szerencsétlen magyarjaink históriáját is. A nagy háborúban rablók lettünk, a frontra vezényelt bakák és tisztjeik (csakúgy, mint a következő világégés idején) igaztalan ügyért támadók, majd 20 évvel később a II. magyar hadsereg fasiszta, utolsó csatlós. A Tanácskormány a nép barátja – mondták, ezért leverését a fasiszmust előkészítő fehérterror szállításcsinálói végezték, a megelőző vörösteror, nemzedékem számára és még hosszú évtizedekig, a tanórák ismeretlen eseménye maradt. Ha úgy adódott, a kecskeméti állomáson gyilkoló Szamuely és kivégzőosztaga igazságosztó Lenin-fiúkká váltak, akik ellenük fordultak – ellenforradalmi banditák. A Vörös Hadsereg a felszabadulást hozta, szó sem volt megszállásról – fasiszta országról annál inkább. 1956 ebből a kötelezőn és egyedül igazságos nézőpontból kitekintve maga volt a gyilkos reakció, a haladó emberiség ellensége. Ez volt az alapszöveg, ama legendás 40 éven át, szigorúan kitartva az utolsó percekig, hiszen még 1986-ban (!) is

megjelenik Berecz János az *Ellenforradalom tollal és fegyverrel* című „dokumentumköteté”. Sőt, még Nagy Imre újrateremtése napjaiban is fölveti a honvédelmi miniszter: Ha már muszáj, N. I. legyen hős, rehabilitálják, de Maléter Pált ne! Mert ő a miniszter szerint katonai esküjét megszegő áruló, szembefordult a néphatalommal, továbbá (kiejteni is iszonyat!) a Szovjetunióval! Maléter tárgyalásvezetőként történő elrablása, kivégzése még '89-ben is rendjén való volt a hatalom szemében. Így értékeli a történeteket a már magára maradt hatalom 1989 nyarán, a 301-es parcella arccal föld felé fordított, kátránypapírba

göngyölt holtteste kihantolásakor. Éppen ezért volt lényegét tekintve minden hazugság, amit nekünk is tanítottak, summázom már a következő évezredben. Rettenetesen kár, mert mindez velünk maradt a félrecsúszott vörös nyakkenődökben, a soha nem viselt plecsnikben, máig tartó nyomorúságunkban – ami 70-en fölül visszanezve mégis jaj de szép volt! Még a május elsejék is, a ligeti zöldüveges kőbányai sörök is 5 forintért, a felszínes országos nyugi, a zsendülő kiskert, a meghitten pöfögő Trabi... meg ifjúságunk édes madara...

– levél hull / madár száll / szél forog / őszidő.

Könyvillusztrációk III.

Ilyenek volnának a románok?

– *gondolatok Lucian Boia Miért más Románia? című esszéje kapcsán*
(Lucian Boia: *Miért más Románia? Kolónia Kiadó, Kolozsvár, 2013*)

Makacs dolgok a tények, és talán még náluk is makacsabbak a mítoszok. Lucian Boia bukaresti történész azt állítja magáról, hogy mítoszromboló, aki mellesleg olyan elemző megállapításokat tesz a román államról és annak polgáráról, amelyekkel alaposan felkavarja a tudomány, a politika és a közélet állóvizét. Néhány, vele és esszéjével kapcsolatosan elejtett vélemény nyomán kezdtem keresni a művét. Kiderült, hogy a két évvel ezelőtt magyarul is megjelent *Miért más Románia?* már nem kapható a magyarországi könyvesboltokban. Így nem volt mást tenni, mint e-könyvként olvasni a művet.

Nem szokványos könyvismertetőt írtam, már csak azért sem, mert a könyv tárgyi valóságában nem volt a kezemben, de fontosabb, hogy az esszé nem is hagy ilyen lehetőséget olvasójának, hiszen többszörösen megérinti, olykor provokálja is, hogy állást foglaljon, maga is véleményt fogalmazzon meg. Nos, ezt tettem, így lett ez a könyvismertető más. Ha jó, az is a román szerző érdeme. A fentiekben kifejtettektől olyan kiváló az egész munka.

A továbbiakban, megtartva Boia fejezetcímeit, szövegeit a magam módján értelmezem, vagy csak közreadom az általam fontosnak tartott részleteket. Egyben arra biztatom az olvasót, hogy keresse és olvassa el az eredetit: nagyon tanulságos intellektuális kalandban lesz része.

Bevezető

A szerzőt saját bevallása szerint az sarkallta írásra, hogy belátta: a Nyugat nem érti, mi zajlik Közép-Kelet-Európában: „Nem valamiféle ideges állapot stimulált, hanem ellenkezőleg, egyfajta »mulatság«. Szórakoztam azon, hogy elképzeltem, miként maradtak tátott szájjal a nyugatiak, mert semmit sem értettek abból, ami Romániában történt. Ez aztán civilizációs törés a javából.” Igen, sohasem értették Nyugaton az itteni

történeket, többnyire e térség társadalmaiban élők voltak az európai „jó vademberek”, s még ma is azok. Néha az EU úgy gondolja, utat kell mutatnia az unióba igyekvőknek épp úgy, mint a már bent lévő térségbelieknek. Nem vagyunk és talán soha nem is leszünk egyenrangú partnerei Brüsszelnek.

Újra köztérre állították az aradi tizenhárom vértanú emlékművét. Az objektum évtizedeken át a város főutcai, soros beépítésű katolikus templomának zárt udvarában, elemeire bontva aludta Csipkerózsika-álmát. 2010 májusában, amikor a fotó készült, még egy példásan rendezett tér szegletén, eredeti talapzatán – a restaurálás a kapkodva-sietve történt felállítás miatt azóta is várta magára –, de nem az eredeti helyén, hanem a város egy kevésbé frekvenciált közterületén, a volt Tűzoltó téren került felállításra.

A még mindig sok tekintetben sereghajtó európai uniós tagország gazdasági-kulturális telje-

sítményét elég nehéz európai mércével mérni. Erre mondják, hogy Románia más: „Mihez, kihez viszonyítva? Egy tréfás kedvű személy Ruandát emlegette (amely maga is más, ha nem éppen még annál is másabb). Íme, egy valós megoldás arra, hogy Románia európaibbnak tűnjék: Ruandával kell összevetni.”

A geopolitikai helyzet a realitásoktól függően még ma sem egyértelmű, mert igaz, hogy:

„Románia részben Közép-Európához is tartozik (nem róhatjuk fel a földrajznak, hogy a román valóság ezt nem tükrözi kellőképpen)”, ám országon belül ma is erős törésvonalak léteznek. A Kárpátok gerince egyértelműen kirajzol egy kulturális határvonalat, s ez még akkor is igaz, ha közben a kultúra képviselői közül a szászok és a zsidók gyakorlatilag már nincsenek az országban. A társadalmi bizonytalansággal párosuló földrajzi bizonytalanság csak növeli a román léthelyzet instabilitását, hiszen:

„Még a térképen elfoglalt helye is Románia bizonytalan helyzetére utal. Szigorúan földrajzi szempontból távolról sem balkáni ország (kivéve Dobrudzsát, amennyiben a Dunát tekintjük a Balkán-félsziget északi határának), és mégis hangsúlyosan az, a civilizációk egész szövevénye révén. Keleti ország, amely nyitott az orosz alföld felé, de nem kevésbé közép-európai is, a Kárpátok túlsó oldalán.”

A Nagy-Romániaként emlegetett és 1920-ban egyezményekkel szentesített határok között létezett országról megállapítja:

„A nyugatias homlokzattal büszkélkedő, két világháború közötti Románia egyben az az ország, amely még a szomszédaihoz viszonyítva is tartja az írástudatlanság és a csecsemőhalandóság rekordját.”

Még egy furcsa ismérv: „Románia az az ország, amely a legkevesebb kommunistával lép be a rendszerbe, és a legtöbbel válik meg tőle.” Mindebből következik, hogy a rendszerváltás is másként zajlott, s utóhatásaiban is más, mint a keleti blokk többi országában.

A mítoszok egy nemzet életében fontos részét képezik az önigazolásnak, ám nem szerencsés, ha a mítoszok mozgatják a társadalmat, mert az óhatatlanul az objektivitás kárára megy: „A mítoszok dekonstrukciója, amelyet történészként becsületesen gyakorlok, nem jelenti azt, hogy

szintén történészként nem értékelném a mítosz irdatlan erejét, és elkerülhetetlen jelenlétét az egyén és a közösség életébe... [...] én hiszek a mítoszokban: nem a valóságtartalmukban, hanem a funkciójukban.”

A nemzet élni akarása sokszor felülírja vagy éppen lehetetlenné teszi a tisztesség és becsület kultúrájának kialakulását: „Ami pedig a tisztességet illeti, az igazat megvallva, a románoknak nincs tisztességkultúrájuk, ellentétben a szomszédokkal, a magyarokkal, lengyelekkel, még a balkáni népekkel is. A románoknak kompromisszum-kultúrájuk van. Századok alatt fejlesztették ki a túlélési stratégiáikat. [...] Mindig is apró, törekény államocskák voltak, képtelenek a becsület művészetének gyakorlására, mert be kellett hódolniuk a túlélésért.”

Markáns véleményt fogalmaz meg az ortodoxia társadalomban betöltött szerepéről is: „Világos, hogy az ortodox egyház nem ösztönözte a civis szellemet, mint ahogy a pillanatnyi hatalmasok előtti gerinces magatartást sem. [...] Az egyház mindig tisztelettel viseltetett a politikai rezsimek iránt, beleértve az ateista kommunizmust is.”

A megkésettség

Boia fontosnak tartja a megkésettség fogalmát. Sok mindennek az eredőjét látja benne. Az állam, illetve fejedelemség alapításának tényeiről ezt írja: „A román államok – Havasalföld és Moldva – csak tova a XIV. század közepe táján formálódnak, Európa vitathatatlan sereghajtójaként. Későig, el egészen a XIV. századig a román országok leendő területéről egyetlen szöveg sem származik, egy fia dokumentum sincs, valamennyi rólunk szóló információ – az a kevéske – kizárólag külföldi eredetű...” Ez a megállapítása voltaképpen már a tudatos mítoszrombolás része: a dákok és a rómaiak büszke utódainak nincs írásos történelme?! Ezt még megfejelem azzal, hogy összehasonlítom az elmondottakat a szomszédos országok történelmi példáival:

„Szerbiának is volt már történelme, Magyarországról nem is beszélve: a Szent István korabeli Nagy-Magyarország már 1000 körül létezett.”

Mindebből következik, hogy:

„A jelenlegi Románia területének egykori periférikus helyzete sok mindent megmagyaráz, és évszázadokon át nyomom követhető sajátosság marad.”

A kívülrekedtség azt is jelenti, hogy birodalmak perifériáján létesültek a román fejedelemségek: „Európának egyfajta »homályos« zónájáról beszélünk tehát, amelyet, bárhonnan nézzük is, a határlét jellemez.”

A helyzet szülte örökös bizonyítási vágy a mítoszok világába vezette a nemzetet, s fogva tartja mind a mai napig. Minél képtelenebb egy elmélet, annál jobban ragaszkodik hozzá a mindenkori román társadalom. Így Boia alábbi megállapítása sokak szemében felér egy hazaárulással:

„Nehéz megállapítani, mennyi »római vér« van a románokban, de nyilvánvaló, hogy több szláv vér csörgedez bennük, mint római (tulajdonképpen gyakorlatilag egyáltalán nincs »római vér«; Dáciában nem Rómából származó telepések rendezkedtek be, hanem jórészt romanizált, de nem római eredetű »provinciálisok«).” Teljességgel igaza van, hiszen a Római Birodalom multikulturális volt, s az akkori világ nagy részére kiterjedt. Nem valószínű, hogy csak és kizárólag római telepések népesítették volna be Dáciát, gondolván a későbbi kontinuitás elméletek könnyebb igazolhatóságára.

A nyelvről megállapítja: „Nyilvánvalóan újlatin nyelv, ám e nyelvcsoporthoz mégis a legkevésbé latin jellegű. A nyugati latin eredetű nyelvek germán színezetét igen kevés szó tükrözi. Ezzel szemben a román erőteljes szláv töltettel rendelkezik: számtalan, gyakorta alapfogalmakat jelölő szó szláv eredetű (annak dacára, hogy a XIX. században elindított »relatinizálással« sok szláv eredetű kifejezést gyakorlatilag kiiktattak, vagy a szókinccs peremére szorítottak).” De nem csak szláv jövevényszórétege van/volt a román nyelvnek! A kulturális érintkezés folytán, akárhogyan nézzük is, de beszüremkednek egymás nyelvbe vendégszavak. Ezeket azután összezsírozta, beillesztette a mindennapok gyakorlata az adott nyelvbe. Nem volt ez másképpen a románok esetében sem.

A gasztronómiában maradt meg a legtöbb török eredetű jövevényszó, például a sarmau / szárma, amely a magyar nyelvben is megvan. De vannak kifejezetten magyar jövevényszavak is, ilyen a nemzet jelentésű neam.

Ezek a természetes folyamatok nem tetszettek a románoknak, és tudatosan más fejlődési irányt szabtak a nyelvnek, ami sajátosan román

„nyelvújítás”: a relatinizálás nyelvátalakítást takar, amelyben a legtöbb jövevényszó franciából kölcsönzött. Vagyis, a hagyománnyal szembe menő szókölcsonzással változtattak a nyelven. (Konferenciákon ütötte meg a fülemet a beszüremkedő olasz jövevényszavak egyike, az „arivedere” közbeszédi megjelenése! Nem valószínű, hogy az olaszországi vendégmunkán lévők hozták magukkal és honosították meg romános alakban a kifejezést, bár ki tudja?)

2014 nyarán már az általános lepusztultság jellemezte a Megbékélés terét – ez lett a négyszögletű tér neve. A szökőkutak kiszáradtak, mindenütt szemétként botlik a látogató. Láthatóan nem gondozzák, ápolják a román és a magyar emlékművek környezetét. Ez egyben üzenetértékű is: a közös történelem a multikulturálisnak mondott Aradon szinte senkit sem érdekel. Minden bizonnyal újra rendbe hozzák a lepusztult környezetet, de ehhez az kell, hogy a bánsági nagyváros Európa kulturális fővárosa legyen. A megbékélés csupán díszletként fontos...

Az írásmódról is közöl a köztudatban kevésbé ismert tényeket: „Az ortodox románok nem csupán a cirill írást használták évszázadokon át, akár az ortodox szlávok, de kezdetben az ószláv volt az általuk használt kultúrnyelv is: az egyházban, a fejedelmi kancellárián, az első történelmi vagy vallásos szövegekben (az 1600-as évekig).”

Nyugatra tekintve. Külföldi hatások

Románia véglegesen a XIX. század második felében szakított Kelettel. Európa nyugati felé-

hez, az újlatinokhoz akart tartozni. Éppen ezért: *„Végérvényesen 1860-ban fogadták el a latin ábécét, ekkor törvénybe foglalták a használatát.”*

Már a fejedelemségeknek is, de igazán majd az egyesült, fiatal Román Királyságnak lett szüksége az idegenekre! Így fordulhatott elő, hogy: *„A magyarok is jelentős hányadát képezik a lakosságnak, különösen a fővárosban; olyannyira, hogy Bukarestet »magyar« városként emlegették (az ilyenkor szokásos túlzással: Budapest után a második legnagyobb magyar városként). Tény, hogy a XIX. század folyamán egyre mélyül a szakadék a hagyományos és etnikailag »tisztá« román falu és az egyre színesebb, kozmopolitább és végre a modernizáció útjára kényszerült város között.”*

A modernizációhoz a tudás a kor Európájából érkezett: ipar, kereskedelem, építészet, orvostudomány, festészet, szobrászat – mind-mind nyugati import.

A kisebbségi komplexus

A nemzeti kritérium mindent felülír: *„...a legfelsőbb princípiumot az egyház, az ortodoxia képezte. A románság közelebb állt az ortodox szlávokhoz és görögökhöz, mint a nyugati latinokhoz. Most viszont a latinitás az ortodoxia fölé emelkedik. A franciák iránti hirtelen lelkesedéshez fokozódó görög- és orosz-ellenesség társul. A román elit Nyugat, és csakis Nyugat felé tekint: »latin sziget egy szláv tengerben.«”*

Ekkor, a XIX. század második felében fedezi fel a román társadalom a saját jelentéktelenségét, azt, hogy kis országgént kiszolgáltatott másoknak. Három jelentős hatalom peremvidékén van: Oroszország, Törökország és Ausztria-Magyarország a térségben meghatározó államalakulatok. Ám ebből a kisebbségből – mint azt Lucian Boia írja – megszületik a birodalmiság mítosza. Egy olyan mítosz, amely képes ellensúlyozni a helyzetet. Ennek a mítosznak a kitalálói az erdélyi románok, akik nem kevesebbet állítanak, mint hogy: *„A románok a Dáciában megtelepedett római telepések, és csakis azok egyenesági leszármazottai, a dákok pedig nyomtalanul eltűntek; és ezek a telepések fajtiszta rómaiak, akiket Itáliából rendeltek ide. Nemes és birodalmi eredet, teljes ellentétben a kontinens széléről érkezett gyülelész népséget alkotó »elfajzott«*

magyarokéval...” szemben. Azért a kérdés bonyolultabb, mert az ősiség bizonyítására mégiscsak alkalmasabbnak tűntek a dákok. A körükön fonódó és belőlük építkező mítosz szerint: *„Sok-sok évvel a rómaiak és a görögök előtt, itt, a prehistorikus Dáciában büszke civilizáció létezett, amely szétsugárzott a világ minden tájára, de legalább is Európa egészére mindenképp. Innen indult mindenki, a rómaiakat is beleértve. Nem a románok a rómaiak leszármazottai, hanem bizonyos módon a rómaiak a románok utódai.”* Majd tesz egy sommás megállapítást: *„Ezek a zagyvaságok a román nacionalisták »őshonos-párti« irányzatának egyfajta bibliájává lettek.”*

De ez még nem minden! Fokozni lehet a fokozhatatlant. Ha valakit nem győzött volna meg a dákok–román kontinuitás, hát itt egy újabb érv az állami lét mellett: a románság mint a keresztény Európa védelmezője. *„Innen ered az a nevetséges kijelentés, miszerint a nyugatiak a román pajzs oltalmában építették volna fel katedrálisikat.”* Valójában a fejedelemségek integrálódtak a török politikai és gazdasági rendszerbe, és ebben a keretben töltöttek el több mint ötszáz évet. A szerző megállapítja: *„A románoknak azonban heroikus történelemre és dicső eredetre volt szükségük, hogy a jelen frusztrációit ellensúlyozzák.”*

Tartalom nélküli forma

A rurális környezet nem változott, vagy alig az évszázadok folyamán. A román parasztság a bojárók kiszolgálójaként zárt mikrovilágban élt, éppen ezért fejlődésre sokáig képtelen részét képezte a társadalomnak. Így hát érthető és igaz az esszéíró alábbi megállapítása: *„A nyugatiasodás kizárólag az elit szintjét érintette, és ez a szocio-kulturális szakadék elmélyüléséhez vezetett. 1859 és 1914 között Románia fejlődött ugyan, de nem eléggé hangsúlyosan ahhoz, hogy a régi lemaradást csökkentse. A globális társadalmi-gazdasági mutatók tükrében továbbra is Európa sereghajtója maradt.”* A modernizációt valójában nem tudta tartalommal megtölteni, így valós társadalmi haladást sem tudott produkálni az elit. A szélesebb néprétegek általános műveltségi szintjét nem befolyásolta a vékony uralkodóréteg növekvő francia műveltsége.

Nagy-Románia. Egységes nemzetállam? Hatékony gazdaság? Kiteljesedett demokrácia?

Az író meglepő felütéssel kezdi elemezni Közép-Kelet-Európa első világháború utáni átalakítását: „Az ideális megoldás talán a birodalom radikális átszervezése lett volna, hogy a dualista Osztrák-Magyar Monarchiából egyenrangú népek közössége váljék. Mihelyt ez az út járhatatlannak bizonyult, maradt az elkerülhetetlen végkifejlet: a »nemzet«-államokra való széttörődés, államokra, amelyek valójában csak megközelítőleg vagy egyáltalán nem voltak nemzetiek.”

Mint korábban már említette, a saját állami hagyományokat félretelva, a romántól idegen államigazgatási rendszert alakítottak ki francia mintára: az erős, központilag irányított rendszerben prefektusok álltak a megyék élén; területileg egységes állam, el nem ismert kisebbségekkel.

„A két világháború közötti Románia a legszélesebb etnikai, kulturális és felekezeti palettát felmutató európai állam. Magyarok Erdélyben, németek Erdélyben és Bukovinában, ukránok Bukovinában és Besszarábiában, törökök, tatárok, bolgárok Dobrudzsában, zsidók nagyjából mindenütt.” Ez volna hát a román nemzetállam!

„Méreteiből adódóan Nagy-Románia Európa egyik viszonylag jelentős állama volt (295 000 négyzetkilométer, ami duplája az első világháború előtti, 137 000 négyzetkilométeres területnek – jelenleg 238 ezer km²).” Ám a megnagyobbodott ország képtelen volt jelentős politikai-gazdasági hatalommá fejlődni a térségben. Ennek fő okát a hagyományos, bojár szemléletben, a patronus-kliens viszony továbbélésében látja Boia.

Aranykor?

A mindenben sereghajtó Nagy-Romániáról mégis kialakult egy mítikus kép, s mindez akkor erősödött fel, amikor a román társadalom újra a helyét kereste az újjáalakuló Európában: „A két világháború közötti aranykor mítosza 1989 után alakult ki. [...] Bár a mai Románia is távol áll a kitűnő vizsgaeredménytől – ide értve a demokrácia tantárgyát is – mégis sokat fejlődött a világháború közötti időszakhoz képest.” Meglehetősen kritikus szemmel nézi az „aranykor” román társadalmát is, és a szélsőségek megjelenését is, jelentős térnyerését nem igyekszik marginalizálni.

Diadalkapu alatt vonulnak az egykor „heroikus küzdelemben” részt vevők, csupa öntudatos, megbékélésért lelkesedő, szigorú arcú férfiú. A kompozíció tömör, már-már kibillenti egyensúlyából az átlósan komponált teret.

A zsidókkal kapcsolatban megállapítja: „A saját kulturális szférájukba többé-kevésbé bezárkózó németekhez vagy magyarokhoz képest a zsidók teljes mértékben integrálódtak a román kultúrába, sajátos jegyekkel gazdagították, és változatosabbá tették azt. Ennek tudható be, hogy a román nacionalisták még veszélyesebbnek tartották őket: a belső idegent látták bennük, a román szellem megrontóit.” A végkifejlet: a zsidók eltávolítása az egyetemekről, majd tevőleges megsemmisítésük. A sablonokat nem kedvelő szerző nem keres mentségeket, s nem próbálja kisebbíteni a történeteket azzal, hogy más országokban sem alakultak különül a dolgok.

De mi lesz a becsülettel?

„A heroizáló mitológiától (az ősök dicső tetteitől) függetlenül a románokra inkább a kompromisszum kultúrája jellemző, és nem az ellenállás vagy a megingathatatlan elvszerűség.”

Ilyen szempontból roppant tanulságos a XX. század eleji román történelem nagyon vázlatos felvillantása. Románia 1914-ben, noha valójában már régóta Erdély megszerzése a célja, mégis Ausztria-Magyarország és Németország szövetségese. Azután 1916-ban szembefordul szövetségeseivel, és csapatai betörnek Erdélybe. 1918-ban különbékét köt a Monarchiával, majd az év végén a román csapatok bevonulnak Erdélybe, és elfoglalják azt.

1941-ben, azután, hogy a bécsi döntés okán Románia elveszti Észak-Erdélyt, mégis a németek szövetségeseiként lép hadba Szovjet-Orosz-

ország ellen. 1944-ben pedig a németek ellen fordul, immár a szovjet oldalán harcolva.

„Mindegyik fordulat a nemzeti érdektől függő politikai lehetőségekkel indokolható. Viszont meg kellett adni az árát, mert semmi sincs ingyen a világon: Románia szavahihetősége alaposan megkopott. Lengyelország vagy Magyarország jóval kockázatosabb politikát folytatott, és több ízben is megfizetett érte. Éppen ezért hitelesebbek, mint Románia, és nagyobb tiszteletnek is örvendenek.”

Román dilemma: volt-e vagy sem holokauszt?

Volt is, nem is – állítja a szerző. Antonescu antiszemita is volt, meg nem is. Az 1941-es jászvásári pogrom tagadhatatlan, ahogyan a transznisztriai lágerek megléte is valóság volt. Az *Aranykor?*-ban is érintett témát itt sem bontja ki teljesen. Nyilván a kérdés visszatérő aktualitásként a román politikában és a politikai közbeszédben is jelen van, s nem kis indulatokat kavart. Ahogyan más kérdésben, úgy ebben sem képes konszenzusra jutni a társadalom.

Áttérés a kommunizmusra

A képlet sablonos, hasonló a szovjetek által megszállt térség országaiban zajlott eseményekhez. A marginális erőnek sem nevezhető román kommunista párt térnyerése a be- és átvonuló szovjetek árnyékában, mondhatnánk, szélárnyékában értékelődött fel. „1944-ben a Román Kommunista Párt alig ezer követőt számlált. Minden bizonnyal a legjelentéktelenebb kommunista párt volt azok közül, amelyek hatalomra jutottak Európának ebben a felében. Ráadásul a tagok többsége nem is volt román: a zsidók és a magyarok együttesen jóval meghaladták a románok számarányát.” Az internacionalizmus a kezdeti évek sajátossága volt, amit a párt akkori struktúrája csak erősített: „A kommunista ideológia iránt kezdetben igen kevesen érdeklődtek, a tan virtuális tartalékai azonban már számottevőek voltak. Elegendő, ha figyelembe vesszük pusztán azt a tényt, hogy a lakosság nagy részét a jórészt írástudatlan vagy félig analfabéta szegényparasztk alkották (három elvégzett elemivel Ceaușescu ehhez a kategóriához tartozott, mint ahogyan Elena Ceaușescu is), és hasonló helyzetben volt a városiakok egy része is.”

A megalkuvók között: „A régi értelmiségiek voltak a hangadók. Egyesek ugyan börtönbe kerültek, de azok, akik az első pillanattól az új rezsimhez csatlakoztak, kitűntek opportunizmusukkal, sőt szervilizmusukkal. Sokan közülük annak idején II. Károlyt dicsőítették, most meg nyíltan, habozás nélkül a Párt politikáját támogatják.”

A párt az internacionalista alapról a nacionalistára váltott – megszüntették a Székelyföld autonómiáját (Maros Magyar Autonóm Tartomány), az önálló magyar egyetemet (Bólyai – Kolozsvár) –, ez az 1980-as évekre teljesedett ki: „Ezzel párhuzamosan zajlott Románia erőteljes románosítása is. A kommunizmusból kilépő Románia érzékelhetően románabb, mint amikor belépett a rendszerbe.” A városokat körbeépítik, a panelba román lakosságot telepítenek vidékről, miközben a zsidók és a németek kivándorolnak. Eladják őket, gondosan megfizetve képzésük költségeit is. Ekkorra változtatják meg Erdély etnikai térszerkezetét, és juttatják abszolút többségbe a románokat.

Ceaușescu: a dinasztikus kommunizmus – avagy: a puliszka nem robban?!

A hatvanas években egy politikai ügyeskedőből pártvezérré előlépő, alulkulturált vidéki káder fogott hozzá a párt és az ország átalakításához. Sajátos román kommunista modellt teremtett, a két addig ismertből vagy azok helyett: „A »Lenin-modell«, mely szerint a hatalmat egy csekély számú vezetőség ragadja magához, gyakori volt a kommunizmusban. A »Sztálin-modell« viszont mindenki más fölé emeli az egyetlen, zseniális vezetőt. Románia újabb különös ismérve, hogy ez utóbbi modell jóval Sztálin eltűnése után jutott tökélyre, mikorra már (Albániát kivéve) majdnem minden európai kommunista országban elvetették a személyi kultuszt, és visszatértek a »kollektív« vezetéshez.”

E tekintetben tehát a kondukátor dinasztikus kommunizmusa csak Észak-Koreához hasonlítható: „Mondjuk ki köntörfalazás nélkül: ez a kisiklás Románia szégyenfoltja marad. [...] A románok (nem mind, de sokan) azért kapták Ceaușescut, mert megérdemelték. Mindegyik társadalom azt kapja, amit megérdemel.” Ebben a megállapításban van némi malícia, de abban kétségtelenül igaz van a szerzőnek, hogy a behódolás kul-

túrája felülírja az ellenállás kultúráját, különösen akkor van ez így, ha egy társadalomban nincs hagyománya a nyílt konfrontációnak.

A valóságtól elrugaskodva, saját csalhatatlan nagyszerűségében bízva, az őt erősítők siserehadától körülvéve falurendezésbe kezdett a „Kárpátok géniusza”. Boia így fogalmaz: *„A legaberránsabb tervet eddig nem is említettük, az a falurombolási projekt volt: mindegyik falunak el kellett volna tűnnie, hogy kisebb, urbánus jellegű agglomerációk váltsák fel őket (például vezetékes víz nélküli tömbházak, mert honnan is lenne a falvakon vízhálózat; a tömbházbeli parasztnak négy emeletet kellett volna gyalogolnia, hogy kijusson az udvarra, az illemhelyre). Legalább is megszabadultunk volna a falusi származás »szégyenétől«.*”

A fővárosban, Bukarestben alig maradt valami a régiből. A konduktor működési területe egész Romániára kiterjedt, sőt Ó-Romániát még némi előnyben is részesítette: *„Amikor Ceaușescu megkezdte a templomok lerombolását, mert azok nem illeszkedtek a városképbe (legjobb esetben elköltöztette, hogy egyéb épületek mögé rejtse őket), az ortodox egyház semmilyen módon nem állt ellen. Mindazok, akik ma az egyház nevében erről beszélnek, mondhatnak, bizonygathatnak bármit: tény, hogy az egyház akkor sem tiltakozott.”*

Itt kell megemlítenünk Tökés László nevét, aki református lelkészként temesvári polgári engedetlenségi példájával mégis felrobbantotta a puliszkát! Igaz, ez azért volt lehetséges, mert a főtitkár környezete is ekkorra látta elérkezettnek az időt a hatalommentésre. Így Romániában, a többi kommunista országtól eltérően, véressé lett a rendszerváltás.

Kiút a kommunizusból: a hazugság stratégiája

Az átlagpolgár ügyeskedett, így-úgy, de megszerezte a számára fontos, a normális élethez elengedhetetlen javakat. A falvak és a városok között cserekereskedelem zajlott. Már 1978-ban olyan üresek voltak a húsboltok, hogy igencsak elcsodálkoztunk odalátogató „júgóként”, hogyan lehetséges ilyesmi. Ám: *„A társadalmi stabilitás, a munkahely és a holnap biztonsága jórészt kompenzálta a középszerű állapotokat. A kommunizmus egyik legfőbb büszkesége az volt,*

hogy a kapitalizmustól eltérően nem ismerte a munkanélküliséget. »Munkanélküliséget akarok?» – kiáltotta Ceaușescu utolsó érvként akkor decemberben a több százezer tüntetőnek, akik másvalamit kértek, ők maguk sem tudták pontosan, hogy mit.» – írja Boia.

Romániában a diktátor rendszere nem filozófiai okokból omlott össze, sokkalta inkább azért, mert a gazdaság nem működött, s már üresen álltak a boltok: *„Romániában a kommunista gazdaság egyszerűen a saját súlya alatt omlott össze: túl sok acél, túl sok cement! Túl sok utópia!”* Bármerről utazunk az ország belseje felé, mindenütt szellemgyárak magasodnak a városok peremén: düledező kémények, omló falak, málló tetőzet hirdeti a túlzott, arányt tévesztett iparosítást.

A kommunisták meg úgy távoztak a hatalomból, hogy voltaképpen maradtak: *„A régi kommunisták másnapra új demokratákká váltak, és semmit sem lehetett a szemükre hányni, mihelyt aligha voltak kommunisták – azon egyszerű oknál fogva, hogy már nem létezett a kommunista párt.”*

A hatalom átmentésének majd mindenhol ezzel a receptjével találkozunk a térségben. S ahol ez sikerült – Csehországot kivéve –, ott sokáig váratott magára a valós rendszerváltoztatás. Boia megállapítása ez esetben is lényeglátó: *„Mindez jó néhány éve történt, ám a mai Románia »eredendő bűné« képezi. »Ballábbak« indultunk. Az országban belviszály dúlt, a külföld pedig megdöbbenve fedezte fel ezt a zavaros Romániát, ahol minden megtörténhet, és ahol nehezen lehet a valót a hazugságtól elválasztani.”*

Mindezek ismeretében nem csoda, hogy peszsimista hangot üt meg a jövőt sejtetően: *„Röviden, Románia Bulgáriával versengve az Európai Unió sereghajtója marad. A XIV. századtól kezdve egészen máig úgy tűnik, hogy a románok helyben topognak: egyetlen lépést sem tettek a többi európai országhoz képest.”*

Értékek zűrzavara. A román mahala¹

Az első generációs értelmiségiek, jó esetben is csak keresték/keresik a társadalmi válságból

¹ „Török jövevényszó a románban, jelentése: külváros. Átvitt értelemben (de mahala): útszéli, vulgáris, faragatlan.” (A könyv fordítójának a jegyzete.)

való kivezető utat, ám egész egyszerűen van egy olyan réteg ebben a társadalmi struktúrában, amely képtelen minderre. Nem tud példaadó lenni, s ennek okát a szerző az alábbiakban látja: „Ha valamikor majd rendszeres kutatásokat végeznek a kommunizmus utáni elit tagjairól, mind-egyikük pályakezdési pontját pontosan meg tudják határozni: tény, hogy túlnyomó többségüknek úgymond, »jó káderlapjuk«, »egészséges származásuk« volt, más szóval a társadalom alsóbb rétegeiből törtek fel, Románia lakosságának szegénységbe és tudatlanságba süppedt feléből.” A polgári hagyományok hiánya e tekintetben is kitapintható. A régi középosztály nemléte egyben a példaadás nélkülözését is jelenti az átalakuló román társadalomban. Mindez igaz a mai polgári és politikai elitre: „Sok politikus a legjobb jóindulattal sem nevezhető pallérozottnak, ami pedig az intellektuális szintet illeti...” Mindennek okát abban látja, hogy: „A személyes kapcsolatok vagy a csoportviszonyok elsőbbséget élveznek az intézményi elvárásokkal szemben: olyan régi betegség ez, amely a kommunizmusban fejlődött ki teljesen, és amely 1989 után nyakló nélkül terjedhetett. [...] A versengésből nem feltétlenül a legjobbak és a legbecsületesebbek kerültek ki győztesen, és a jól elhelyezkedett nyertesek barátait és kegyenceiket is maguk mögé állították. Ha ez a helyzet az elittel, a néptömegek sem állhatnak jobban.”

A terjeszkedő román mahala, a peremlét számkivetettjeivel, a segélyből, bűnözésből élők sokaságával a korábbi fejlődés szerény eredményeit veszélyezteti: „A kulturálatlanság és az ízléstelenség mindössze apró vétkei ennek a szociális közegnek: ennél jóval rosszabb, ha a dzsungel telepszik meg ott, a maga törvényeivel. A mahalabeli egyed legértékesebb erénye a dörzsöltség és az agresszivitás, és utolsó gondja a másik ember és a közjó iránti tisztelet.”

Országbrand: egy zöld levél. Nemzet-e még a román?

Boia a továbbiakban is élesen, sokszor provokatívan fogalmaz: „Nem elegendő, hogy egyazon nyelvet beszélj, és időnként legorombítsd a magyarokat ahhoz, hogy nemzet legyél a szó legszorosabb értelmében. Ez a töredezett, atomizált ország nem képes saját arcélét beazonosítani –

meglehet, azért, mert nincs is neki. Hosszas fontolgatás után, íme, megjelent a híres »országbrand«. Egy zöld levél, nem találtak egyebet. Vagyis hát semmit! (A látványtervező nyilván tetemes összeget vágott zsebre; bőven meg is érdemli.)” Az észszé olvasójának ekkor el kell gondolkodnia, hogy valóban ennyire hiányzik az országból a felmutatható román sajátosság. A szerző érdekes példával folytatja, támasztja alá korábbi megjegyzését: egy francia nyelvű, az európai népeket prezentáló kiadványban Romániáról két fotót közöltek, egy cigányszállást és a segesvári várat. Mondani sem kell, hogy egyik sem azonosítható a románsággal... Boia szerint: „Az ország legszebb városai Erdélyben vannak, és mások keze nyomát viselik. [...] Románia mindenféle darabokból összeeskábált ország – varázsa, már amennyi van, éppen ebben az eklektikusságában rejlik.”

A román közöny

„Romániában a lehető legnehezebb dolog közösségi akciót indítani. Még ha nincs is ínyére az, ami az országgal és saját magával történik, a román ember lenyeli a gombócot, és a lehetőségekhez mérten egyéni megoldásokat keres, hogy kijusson a zsákutcából.” Ez az individualizmus, éncentrikusság nem kizárólag a román társadalom jellemzője. Mondhatjuk azt is, hogy kortünet, melyet az értékek válsága teremtett.

A politika komédiája

A pénzorientált világban a szociális érzékenység mélyen a háttérbe szorul: „A politika színháza nagyrészt kevésbé látható, ám igencsak valószínűs versengést rejt a színpalak mögött: a források utáni hajszát. A pénzről beszélünk itt, mely annyira valós és oly jelképes egyben. Ez nem kommunista vagy posztkommunista találmány, viszont elmondható, hogy a kommunizmus jelentősen stimulálta a jelenséget.” A politikusok jó része elsősorban az egyéni boldogulás útját látja a politizálásban. A „minél többet kiszakítani a közösből” fontosabb, mint maga a közjó, így hát: „A román politikus egyben üzletember is, vagy ha nyilvánosan nem is az, akkor egy-egy hozzá közel állót használ paravánként. Velük együtt Románia »tőkéseinek« jó része ugyancsak az állami vagyont csapolta meg.”

Az érdekek érvényesítése mindenekelőtt való, ezért: „Romániában semmi sem természetesebb

a pártváltásnál, még akkor is, ha az illető pártok – legalábbis elvileg – a politikai paletta eltérő zónáiban helyezkednek el. A nyíltan felvállalt párt-színezet többnyire csak máz.”

„Mint minden pártatlan román-román” De ki játszik korrektül Romániában?

„Mivel ebben a társadalomban minden kétértelmű, az Alkotmány sem lehet más: túl nagy teret hagy az értelmezésnek, a hatalom mérlegének nyelvét hajlamos a Parlament felé billenteni, vagy éppen fordítva, ha kell, elismeri az elnök egyáltalán nem mellőzhető szerepét is. A félelnökinek nevezhető rendszer inkább parlamenti, mint elnöki, ám a legtisztább »legegységesebb« legitimitás az elnöké, akit közvetlen általános szavazással választanak meg.” – olvashatjuk Boia sorait.

A fejezet kérdése költői is lehetne akár, de a szerző megválaszolja, s válaszából kitűnik, hogy az elnök az alkotmány adta lehetőségeket kihasználva erősíti elnöki hatalmát, a politikusok pedig parlamenti sportot űznek a pártváltásból. Így eshet meg, hogy a választást nyert politikai erő szinte következmények nélkül marginalizálódhat egy-egy ciklus alatt.

Amikor európai szinten válik kínessá a román demokráciát kijátszó politikusok üzelve, akkor lép az EB: „A Brüsszelbe szólított Victor Ponta miniszterelnök egy »11 parancsolatot« tartalmazó listát kapott, és kötelezte magát arra, hogy azokat pontosan és időben teljesíti.” Mindebből kiviláglik a fölé- és alárendelő viszony mellett a régi beidegződés is. Elfogadják a parancsokat, majd amennyire csak lehet, figyelmen kívül hagyják őket. Nem mondja ki Lucian Boia, de a lényeg az, hogy a szabályok azért vannak, hogy legyen mit áthágni.

Epilógus. A történelem sodrában

Napjaink Romániájának égető problémája a nagymérvű kivándorlás: „Mi lehet aggasztóbb annál, hogy a fiatalok közül sokan, és egyre többen, köztük a legígéretesebbek, kizárólag Románián kívül képzelik el révbejutásukat? Mindenekelőtt kritikai, és a lehető legkíméletlenebb szemléletre van szükségünk, hogy egyszer s mindenkorra elkülönítsük az értéket a középszertől és a csalástól.”

Az esszé hangvétele objektív, többnyire provokatív, ám ugyanakkor pesszimista is, mert a bemutatott hibákon túl nem látja a csapdahelyzetből való kiutat: „Ami engem illet, nem tudok megoldást ajánlani, és nem is hiszem, hogy egyáltalán létezne megoldás azon kívül, mint amit az idő fog meghozni. Sok minden függ attól, hová fejlődik az emberiség egésze. Fogalmunk sincs arról, merre halad Európa, merre tart a világ. A történész illetékessége, mely a maga nemében viszonylagos, a mai napnál nem terjed tovább. A holnaphoz már nincs köze.”

Az epilógus epilógusa

Lucian Boia bátor ember, olyan, aki a múltat s a jelent tanulmányozva mer kritikus hangot megütni. Esszéje akár görbe tükre is lehetne a román történelemnek és a román társadalomnak. Mi tagadás, amikor elkezdtem olvasni az általa leírtakat, az első gondolatokban Trianon szennyes emléke motozott bennem. Vajon mit fog megfogalmazni vele kapcsolatban, vagy szól-e a forradalom és szabadságharc idején – Avram Iancu vezérlete alatt – történt erdélyi magyar népirtásról? (Eszembe jutott aradi élményem, a Megbékélés tere és szobrai: A magyar Golgota – az aradi tizenhárom impozáns emlékműve, amelyet napjainkban román szélsőségesek festékekkel öntöttek le – és a diadalív alatti román atyafiak, háttározott léptekkel, szigorú arckifejezéssel, amint a pajzsos, a magyarságot megszemélyesítő nőalak felé vonulnak. Sok mindent sugall a szobor-kompozícióba merevedett történet, csak megbékélést nem! Boia kitapintható megállapítása ott, a régi Tűzoltó téren érhető tetten: a tisztesség kultúrájának a hiánya!)

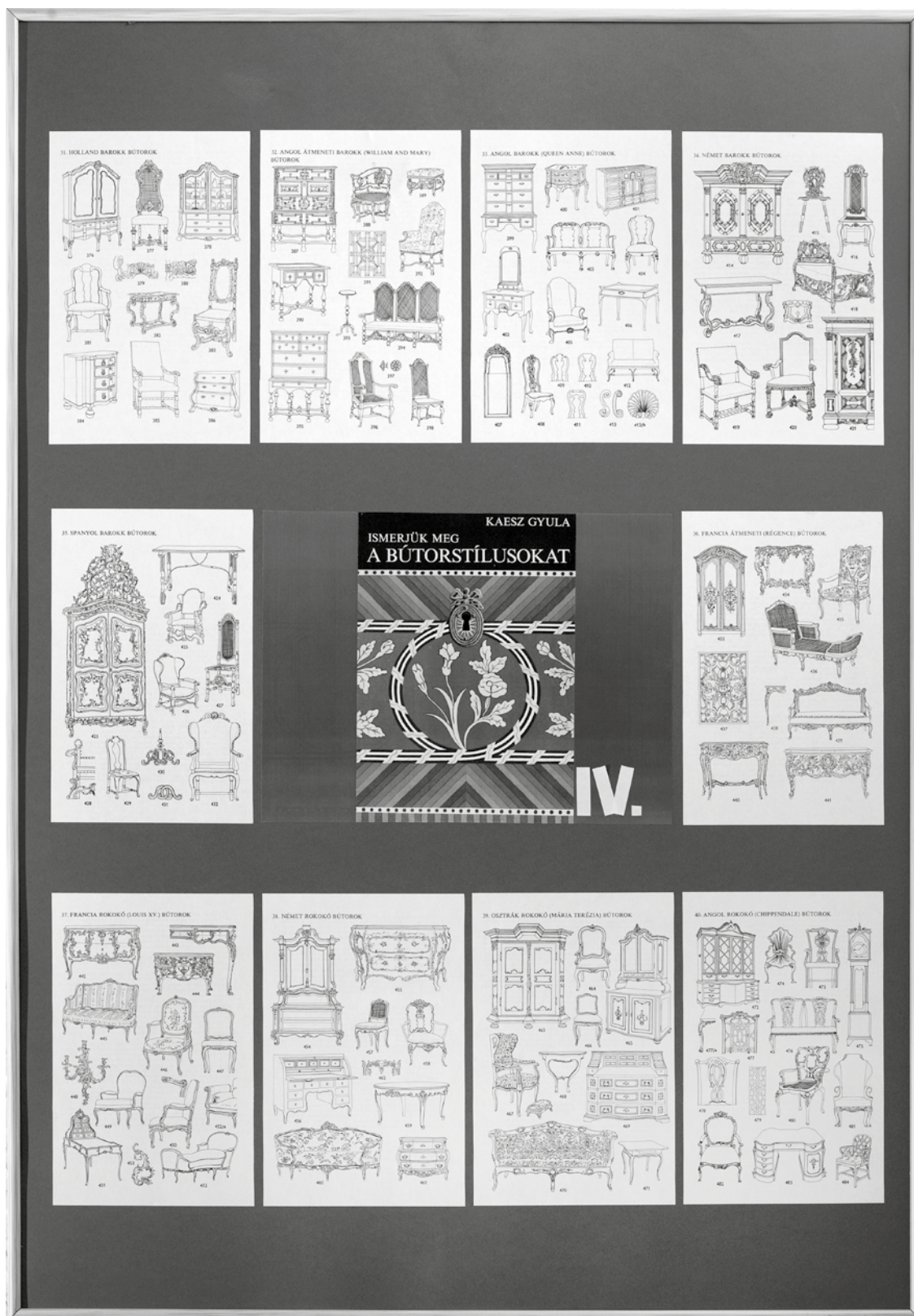
Aztán – az esszéfolyam olvasása közben – rájöttem, hogy a fent emlegetettek eredője a fontosabb. Azért lényeges Boia többszázados román történelmi áttekintése, mert a belső törvényszerűségeket alakító néplelket vizsgálva szól a dákoromán kontinuitás mítoszáról, az Európa fölé tartott román pajzsról, az adott szó súlyáról... és folytathatnám a sort szinte napjainkig.

A miért más Románia? – talán nem túlzás, ha azt állítom, hogy mérföldkő a nemzeti önismeret rögzítésén! Nem véletlen, hogy annyian támadják az övéi közül.

Azt gondolom, sok-sok Lucian Boiára lenne szükség Közép-Kelet-Európában, hogy az itt élő népek minél mélyebben és objektívabban megismerjék saját történelmüket, nemzetkarakterüket, hogy abbamaradjon végre az örökös köldökné-

zés, s rájöjjenek arra, amit a századok tanulságai üzennek: egymás ellenében nem lehet!

Lépni ez irányba meg csak akkor tudunk, ha önismeretünk sallangmentes.

Könyvillusztrációk IV.

Autonómiakutatási esszé-tanulmány I.

„A magyar ügy a második világháború óta megoldatlan. A magyar ügyet európai ügynek tekintjük. A Kárpát-medencei magyarokat megilleti a kettős állampolgárság, megilletik a közösségi jogok, és megilleti az autonómia is. Ez az álláspontunk, melyet képviselni fogunk a nemzetközi politikában.”

(Orbán Viktor első miniszterelnöki beszédéből – elhangzott a Magyar Országgyűlésben a 2014-es új kormány beiktatásakor.)

„Legyen világos: nincs másik 25 esztendőnk a tehetetlen kivárára. Most kell cselekedni. Most van itt az ideje az autonómiának.”

(Tőkés László, Bálványos; 2014 nyara)

Mottó: „De ha mégannyira is tudhattam és tudom, hogy az ilyenféle művekben rejlő belsőbb igazság csak nagyobb időkifutásban érvényesülhet, mégis közvetlenül ezeket az írásokat, az a nem tudom, milyen kevés hányadnyi eshetőség élteti s íratja, hogy hátha ott és akkor hatnak, amikor és ahova íratnak.”

(Bibó István: Levél Londonba)

A mai európai helyzet és az autonómiák viszonya, fogalma:

Ha Európa mai helyzetét elemezzük, azt alapíthatjuk meg, hogy két hatalmas integráló erő határozza meg: az Európai Unió és a NATO. A jelenleg 28 tagállamot tömörítő unió 28. tagja déli szomszédunk, Horvátország lett (2013. július 1.). Idetart még két másik szomszédunk, Szerbia és Ukrajna is, bár az kétségtelen, hogy jelenleg a bővítési folyamat lelassulni látszik, s a még felvételre váró államoknak (Törökország [1987–], Macedónia, Izland, Montenegró, Albánia) erre 2020-2022 előtt nincs esélyük.

Az EU egységes piacot és jogrendszert hozott létre, és biztosította a személyek, az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlását.

18 tagállama már a közös pénzt, az eurót használja, amely 2002-ben jelent meg. Közös, egyeztetett politikát használ a kereskedelem, a mezőgazdaság, a halászat és a regionális fejlesztések területén. Népesége félmilliárd fő, területe meghaladja a 4,5 millió km²-t. Ez a vázlatos áttekintés és maga a közösség története (Szén- és Acélközösség, Közös Piac, Európai Gazdasági Közösség, majd 1993-tól Európai Unió) is azt mutatja, hogy a társulás mindenkor alapját a gazdaság, az ipar, a kereskedelem, a banki és pénzügyi szektor képezte. Csak a második helyen áll a társadalompolitika, a szociális kérdések, illetve az ezekhez kapcsolódó és szerteágazó humán területek, amelyek elvezetnek egészen a kisebbségekig (anyanyelvhasználat, egyéni és kollektív jogok, kulturális sajátosságok, vallási gyökerek, pozitív és alkotmányos diszkrimináció, személyi és kulturális önkormányzatok, etnikai és területelvű autonómiák...).

A másik nagy integráló erő a NATO, az Észak-atlanti Szerződés katonai szervezete, amely 1949-től tagállamai biztonságát, védelmét szavatolja. A két szervezet azonban nincs teljesen fedésben egymással. A NATO vezető

* Dr. Juhász György, Rendszerváltást Kutató Intézet és Archivum, Tudományos főmunkatárs, Budapest, 2014
J. Gy: PhD tudományfokozatú irodalomtörténész-hungarológus. 1977 és 1979 között az Újvidéki Egyetem magyarországi posztgraduális ösztöndíjasa. 1981–1988 között a Ljubljana-i Egyetem Összehasonlító Nyelvészeti és Orientalisztikai Tanszékének első magyarországi vendégoktatója, a magyar lektorátus megalapítója. 1985-ben hivatalos szlovén fölkérésre elkészítette a Maribori Egyetemen létesítendő Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék teljes oktatási programját. 1997-ben a HTMH fölkérésére kidolgozta az Eszéki J. J. Strossmayer Egyetemen létesítendő Magyar Tanszékének integrált oktatási programját. 2004–2009 között az Eszéki Egyetem Idegen Nyelvi Tanszékének vendégprofesszora, 2007-ben közreműködött a helyi Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék létrehozásában. Több mint száz publikációját tartják számon, melyekből tanulmánykötetek is megjelentek. Kutatási területe: jugoszláviai magyar irodalom, Jugoszlávia és utódállamai.

ereje az Amerikai Egyesült Államok, s tagja még Kanada Európán kívülről. Bár a katonai szervezetnek ugyanúgy Brüsszel a központja, mint az uniónak, de egyes döntések (pl. [Kis-]Jugoszlávia 1999-es bombázása) a Fehér Házban születtek/nek meg. A NATO-nak, melyet sokan az EU „előszobájának” tartanak, léteznek az unión kívüli tagjai is: Törökország (melynek jelentős területei Ázsiában vannak), Izland és Albánia. Csatlakozásra vár: Ukrajna, Macedónia és Görögország. Az unió országok közül, önmagukat semlegesnek tartva, nem tagja a NATO-nak: Svédország, Finnország, Írország és Ausztria (nemzetközi jogi semlegességi garanciával csak Ausztria rendelkezik, illetve az esetünkben nem releváns Svájc.)

E két globális integráció világosan mutatja azt az irányt, amelyet Európa nyugati fele az ötvenes évek elejétől – karöltve az USA-val – követ, és amelyhez csatlakozott a diktatúrák elmúltával Spanyolország és Portugália, majd más országok is, illetve az 1990/91-ben rendszert váltó országok többsége. Az irány világos és határozott, a célok és eszközök minimális eltéréssel (pl. Szerbia nem kíván a NATO tagja lenni) adóttak. A megvalósítás folyamatos, távlatos és előremutató, a sebesség változó.

Mindezen egyértelmű tendenciák mellett azonban föltűnik – különösen az utóbbi pár évben – egy másik is, amelyet akár nevezhetünk régiós vagy lokális reneszánsznak is. Olyan területek mutatják meg magukat, amelyek a nagyobb egységen belül a regionalitásra is nagyobb hangsúlyt helyeznének nyelvi-etnikai-területi alapon, hangsúlyozottan autonóm formában. Így jelentkezett Baszkföld, Katalónia, Korzika, Skócia, Flandria, Vallónia, részben az írek és a boszniai szerbek, de még Trieszt városa is, és egyre markánsabban rajzolódik ki a székelyföldi autonómia igénye, valamint folyamatosan jelen van mintegy bő évtizede a korábban területi autonómiaként létező szerbiai Vojvodina/Vajdaság régió megoldatlan helyzete, azon belül pedig a magyar kulturális autonómia területivé való továbbfejlesztésének igénye és szükségessége.

Az európai tükörben vaktérképként jelenik meg Közép-Európa, centrumában Magyarországgal, amelynek etnikai környezetéről külön érdemes majd szólni.

A múlt század kilencvenes éveinek elején nemzeti reneszánsz játszódott le térségünkben, amelyet a Szovjetunió szétesése koronázott meg. Hazánkknak öt új szomszédja (Szlovénia, Horvátország, parodisztikus névutódlás után Szerbia, Ukrajna és Szlovákia) lett. Csak Ausztria és Románia „maradt a helyén”, a közvetlen „belső” körben. A „külső” kör is változott, önálló állam lett Csehország, Bosznia-Hercegovina, Crna Gora (Montenegró), Macedónia, Koszovó, és folytathatnánk tovább egészen a Tribaltikumig (Észtország, Lettország, Litvánia). Népek, népcsoportok döntöttek, éltek önrendelkezési jogukkal, s országok fogantak háborúban és békés(ebb) keretek között. Ebben a helyzetben a Kárpát-medencei magyarság státusa ismét megoldatlan maradt. Közben eltelt bő két évtized, amely a magyarság külső-belső sorvadását hozta. Csökkent lélekszámunk, elöregedett társadalmunk, és folytatódott szórványosodásunk a „végeken”, ami már több helyen elérte a trianoni (jelenlegi) magyar határt (Muravidék, Drávaszög), illetve egyes helyeken megtörtént – például a Muraközben – a magyarság teljes eltűnése is. Ez annak az „eredménye”, hogy Budapesten még az is évtizedes vita tárgyát képez(het)i, hogy a külpolitikának része-e a nemzetpolitika, vagy sem. Ép ésszel az erre a kérdésre adott bal-balközép-liberális nem föl sem fogható, ezt az „elvet” ugyanis déli szomszédaink bármelyike minősített nemzetárulásnak nevezné, s az a politikai párt, amelyik lemondana az egyetemes szerbségről, románságról, horvátságról, be is fejezhetné politikai pályafutását. Ékes példa erre, hogy többnyire a baloldali pártok veszik elő szomszédainknál a „magyar kártyát”, és lesznek nagyszerbek, nagyrománok, nagyszlovákok. Ilyen helyzetben luxus az, hogy hazánkban csak akkor beszélhetünk egyáltalán tevőleges nemzetpolitikáról, ha polgári erők vannak hatalmon (kormányon), amelyekre ösztűz zúdul, ha kell, kívülről, ha kell, belülről, ha kell, együtt. Ezért összteljesítményünk is százalmas, még ott sem tartunk, ahol már 1989/90-ben tartottunk, amikor a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) meghirdette az úgynevezett kettős autonómia modellt. A térségben (Kárpát-medence) reális magyar autonómiának híre-hamva sincs, miközben pár száz kilométer-

re, koszovói vezetéssel, már Nagy-Albánia neve is kimondatott: Illíria Köztársaság.

Az autonómia görög eredetű szó (autonomosz), jelentése: önkormányzás. Olyan, önmagukat kormányzó államon belüli intézményeket és (nép)csoportokat jelölünk e fogalommal, amelyek jelentős függetlenséget és önálló kezdeményezési szabadságot élveznek. A XX. századra az autonómiáknak számos változata alakult ki. Lehetnek területi önkormányzatok, etnikai öngazgatási egységek, szakmai kamarák, vallási közösségek (egyházak), egyetemek és különféle egyesületek (kulturális, sport stb.) is. A közösségi értelmezés (főntebb) mellett gyakran vonatkoztatjuk ezt a meghatározást (értelmezést) a személyi szabadság kifejezésére is (autonóm ember, autonóm értelmiségi, autonóm karakter stb.). Az autonómia iránti igény, elkötelezettség és képesség általános emberi sajátosság mind egyéni, mind közösségi szinten.

A határon túli magyarság folyamatos autonómia iránti igénye – mintegy évszázada – állandó aktuálpolitikai kérdés, változó realitás mellett. Minden, már létező autonómia más és sajátos, ebből kifolyólag megállapítható, hogy két egyforma autonómia még az Európai Unióban sem létezik, de azért genezisükben föllelhetők azonos szándékok, hasonló normarendszerek és megoldások (finanszírozás, két- vagy többnyelvűség, pozitív diszkrimináció stb.).

Röviden összefoglalva megállapítható: az autonómiák egy adott autochton (őshonos) kisebbséghez tartozó személyek jogainak a legmagasabb szinten történő biztosítását jelentik, miközben az adott állam szuverenitása és egysége nem sérül. Az autonómia fogalma egzakt módon jogilag igen nehezen írható le (inkább körülírható), mivel a lényeges részeit alkotó fogalmak: nemzeti kisebbség, nemzeti közösség és nemzetiség, szuverenitás és önkormányzat, hatalommegosztás és állampolgárság, finanszírozás és költségvetés, etnikai kvóta és képviselő stb. is ebben a halmazban nehezen határozhatók meg. Arról már nem is beszélve, hogy ebben a kérdésben jelentős eltérést mutat az olyan államok jogrendszere és főleg joggyakorlata, amelyeknek a területén valamilyen autonómia létezik (Spanyolország, Finnország, Olaszország, Franciaország és más államok). Ha a már zárójelben

említett példák után a mai Európára és annak legfőbb politikai-gazdasági meghatározójára, az Európai Unióra nézünk, akkor azt láthatjuk, hogy a jelenleg 28 tagú közösségnek a politikai értelemben vett nyugati felén léteznek etnikai és területi autonómiák, még akkor is, ha földrajzi értelemben ezek délen (pl. Korzika) vagy északon (Åland-szigetek; ejtsd: óland; értsd: finnországi svédek) vannak. A legismertebbek azonban Alto Adige/Dél-Tirol (Olaszország), illetve a Spanyolország területén létező autonómiák: Katalónia (és Baleár-szigetek: Mallorca, Menorca, Ibiza), Baszkföld, Galícia és Andalúzia.

Megállapítható, hogy az európai autonómiák többsége nem túl nagy területet és népességet foglal magában (Åland-szigetek, Dél-Tirol: alább részletesen elemezzük őket). Ha azonban az európai törpeállamok (Luxemburg 2568 km², Andorra 468 km², Monaco 1,93 km², San Marino 61,19 km², Liechtenstein 160 km²) felől közelítünk a témához, akkor pl. Katalónia 7,5 millió fős lakosságával és 32 114 km²-es területével már messze nem számít kicsinek semmilyen értelemben sem. (Elég az, ha olyan világeseményre gondolunk, mint a katalán fővárosban, Barcelonában, 1992-ben megrendezett XXV. Nyári Olimpiai Játékok 169 nemzet 9356 sportolójának részvételével.) A katalán autonóm terület a Spanyol Királyság hatalmas területének (504 782 km²) 6,36%-a.

Autonómiagenezisek Nyugat-Európában:

Kevésbé ismert és emlegetett autonómiák a tágabb értelemben vett észak-európai autonómiák: a finnországi svédek, a belgiumi németek, az Európai Unióból 1985-ben kilépett, Dániához tartozó grönlandiak, a dániai németek, a németországi dánok és az északi frízek (Németország és Dánia határán mindkét oldalon) stb.

Ezek a területi-etnikai autonómiák szociológiai értelemben a Max Weber-i¹ protestáns etika alapján jöttek létre. Olyan fogalmak mentén, mint a többségi önkormányzás, az életformáló nyelvi

¹ Max Weber (1864–1920) német közgazdász, szociológus
Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus
Tübingen, 1905

Weber alapműve magyarul – vélhetően Marx bírálata miatt – csak a nyolcvanas évek elején jelent (jelenhetett) meg:
A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme
Budapest, Gondolat, 1982

és kultúrfilozófia, a szerzési ösztön minimalizálása és az ebből fakadó empíria és empátia, a hagyományos tolerancia, a közjó, a racionalitás, az erkölcsi és vallási alapon álló történelmi társadalomfejlődés (puritanizmus), és teljesedtek ki a XX. század második felében az északi államok és társadalmak jóléti rendszerekké válásának korában. Abban az időszakban, amely még Kelet-Európa számára is reményt adott, és csatlakozásra csábított.

Ezen „társadalmi autonómiaproduktumok” sorából vegyük szemügyre vázlatosan a legrégebben (1921-től, két évvel Finnország önállósulása után) létezőt, amely a svédek etnikai-nyelvi-területi autonóm helyzetét mutatja be Finnországban, s Áland-szigetek néven vált etalonná.

A Finnországhoz tartozó szigetcsoport 6500 (!) apróbb-nagyobb szigetet „ölel föl”, melyek összterülete 1527 km². A lakosság, amely folyamatosan növekszik, mintegy 27 000 fő, 90–92%-uk svéd anyanyelvű. Az egyetlen város maga a főváros, Mariehamn – szinte ismeretlen Európában. Lakosainak száma: 10 000 fő. Az autonómia területe 0,45%-a a Finn Köztársaság (338 145 km²) területének.

Az autonóm terület finanszírozója a finn költségvetés, meghatározott évi kvóta szerint (0,46%, ami cca. 160 millió euró). Emellett a teljes adó- és illetékbevételek is helyben maradnak, de pályázhat az autonómia állami segélyekre és kölcsönökre is.

A hatalmi ágak megoszlása: a kétkamrás, többpárti parlament (Landsting), a tartományi kormány (Landkapsstyrelse) és a tartományi

önkormányzatok. A kormány hat főosztállyal (minisztériumok) rendelkezik, élén a kormányzó (tartományi elöljáró) áll, akit a finn köztársasági elnök nevez ki. A törvényeket a harmincfős (húsz plusz tíz) parlament hozza. A bírói hatalmat a finn törvények szerint gyakorolják.

Az Áland-szigetcsoport Európa négy (Ciprus, Gibraltár, Svalbardi [korábban Spitzbergák]) demilitarizált övezetének egyike, lakosai külön útlevelel rendelkeznek.

A szigeteknek önálló svéd nyelvű oktatási rendszere van: 9 éves általános iskola, 3 éves középiskola. A felsőoktatást három intézmény látja el: Műszaki Egyetem, Zeneakadémia és Rendőr-akadémia. Állandó színház, Szépművészeti és Tengerészeti Múzeum is található a kis autonómiában, ahol két napilap jelenik meg. 1984 óta saját tévéállomás és független rádió gazdagítja a médiát. 2006-ban a finn (fi.) internetkódot felváltotta az önálló (ax.) világhálós kód. (Vö.: székely zászló használata vagy délvidéki kétnyelvű feliratok!)

1954-től saját zászló és címer használatos, s ezeket egészítik ki (1984-től) a belső használatra kibocsátott Áland-postabélyegek. Hivatalos ünnepnap az „Áland Önkormányzatok Napja”, amely a parlament megnyitásának ünnepe.

Az autonómia megalapításakor a vitás kérdések eldöntésére a Nemzetek Szövetségét (Népszövetség) jelölték ki, melynek helyébe az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) lépett. Intézkedésükre eddig nem került sor.

(Forrás: Falchbarth-műhely²)

² Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kisebbségkutatói csoport: Kaczári Ágnes, Károly Veronika, Tremmel Ákos és Verpecz Erika 2012. évi elemző kutatási alapján.

Pillantás a mennyországból (részlet)

Álmok és remények kiállítása...

*„Nincsenek kis nemzetek, csak kishitűek,
nincsenek kis emberek, csak kicsinyhitűek...”*
(Teleki Pál: Merjünk magyarok lenni!)

A 2024-es vagy a 2028-as budapesti nyári olimpia ígézetében éledő mozgalom rokonszenves kezdeményezői kemény fába vágják fejszéküket. Olyan múlttal kell szembesülniük, amellyel ha nem számolnak, hiába szítják a tüzet, olimpiai láng fővárosunkban nem lobban föl.

A XX. században Földünk gazdasági és kulturális életére legnagyobb hatással három világméretű eseménysorozat volt: a négyévente megrendezett olimpiai játékok, a labdarúgó-világbajnokságok és a világkiállítások. Mindhárom rendezéséről nemzetközi testület dönt.

Hazánk alapító tagja a NOB-nak, sportolóink a kezdet kezdetétől – 1896-tól – részt vettek és ragyogó teljesítményeikkel az élenjárók között versenyeztek az olimpiákon.

Az 1920-as VII. nyári olimpiai játékok megrendezésére – I. Athén (1896), II. Párizs (1900), III. St. Louis (1904), IV. London (1908), V. Stockholm (1912) után – Budapest is benyújtotta a pályázatát. Az 1916-ban tartandó VI. olimpia gazdájának már korábban Berlint választották.

A Nemzetközi Olimpiai Bizottság 1914. júniusi ülésén tartott előzetes szavazása alapján Budapest kapta a VII. olimpiai játékok rendezési jogát. A magyar nevelésügy, az ifjúsági és sportmozgalom fejlődése; az ország, a főváros állapota reményt adott arra, hogy jó házigazdaként fogadjuk a világ élsportolóit...

Az olimpiai álmokat azonban hamarosan az első világháború pokla váltotta föl, amely megtörte elődeink hitét, reményét, elpusztította a magyar ifjúság színe-virágát. A VI. olimpiai játékok helyett Berlin az I. világháborút rendezte, ezért az 1916-os olimpia elmaradt.

A VII. olimpia megrendezését 1919 tavaszán – Budapest helyett egy belga kikötővárosra – Antwerpenre bízták. Oda azonban a vesztes országok (Ausztria, Bulgária, Magyarország, Német-

ország, Törökország) sportolóit nem hívták meg. Az 1920. ápr. 20-ától szept. 12-éig zajló VII. olimpia volt az első, amelyen nem lobogott a magyar zászló, nem hangozhatott el a magyar himnusz. A háború nemcsak olimpiai reményeinket vette el, hanem megfosztott bennünket létfeltételeink, országunk, népünk jó részétől is. 1920. jún. 4-én – a Párizs környéki Trianonban – a győztes hatalmak békediktátuma halálra ítélte az ezeréves Magyar Királyságot. Az olimpia évében gyászolt a szétdarabolt, megalázott nemzet.

A következő olimpiákon, világversenyeken sportolóink bemutathták a magyar virtust! Kiváló teljesítményeikkel, győzelmeikkel erősítették a nemzet identitását; vigaszt adtak a szovjet-kommunista önkényuralom éveiben; s növelték az ország iránti figyelmet világszerte.

A nyári olimpiákon szerzett 480 éremmel Magyarország a legeredményesebb nemzet, amely még nem rendezett olimpiát.

A labdarúgás XX. századi történetében a magyar nemzeti válogatott – néhány periódusban kiemelkedő szerepet játszott – a világ élvonalában küzdött. Kétszer is vb-döntőt játszott. Labdarúgó-világbajnokság rendezésében azonban „nem rúghattunk labdába”.

A világkiállítás rendezésével sem voltunk sikeresek. Első kísérletünk 1895-ben megghiúsult. A rendszerváltás virradatakor – sok terhes örökség mellett – a Bécs–Budapest világkiállítás reményteli lehetőségét is átvehettük Németh Miklós kormányától. A magyarok és az osztrákok együtt pályázták meg és 1989. december 14-én elnyerték az 1995-ös világkiállítás megrendezésének jogát. A Németh-kormány utolsó ülésén a világkiállítási kormánybiztos a Világkiállítási Programiroda feladatairól, a világkiállítási pénzalap létesítéséről is döntött. Bizonytalan volt a helyszín, bizonytalan a pénzügyi háttér, de biztos maradt

a szándék, hogy – Brüsszel, Montreal, Brisbane, Sevilla után – Budapest–Bécs jó házigazdája legyen a határokon átívelő kapcsolatépítés és az információs társadalom bemutatását szolgáló World Expónak.

A rendszerváltó Antall-kormány programjaként 1990. szeptember 18-án közzétett *A nemzeti megújulás programja* c. dokumentum szól a Bécs–Budapest világkiállítás megrendezéséről is. Csakhogy (a paktumkötés [IV. 29.] után) az események másként alakultak.

A kormányellenes taxisblokádot követően, 1990. okt. 31-én a Fővárosi Közgyűlés Demszky Gábort (SZDSZ) választotta meg főpolgármesterré. December 6-án a közgyűlés – ellenzékből ellenséggé változott képviselők szavazattöbbségével – úgy határozott, hogy nem támogatja az 1995-ös világkiállítás megrendezését. Egy hét múlva Párizsban Baráth Etele kormánybiztos és Wolfgang Schüssel osztrák gazdasági miniszter benyújtotta a BIE-hez a világkiállítás feltételes bejegyzési kérelmét. Ausztria ugyanitt bejelentette, hogy ha kell, egyedül is megrendezi az Expót. Nálunk bizonytalanság uralkodik, miközben Helmut Zilk bécsi polgármester megerősíti: „Mi mindig is azt a felfogást képviseltük, hogy Bécs – Budapest részvétele nélkül is – érdekelt az Expo megrendezésében.”

1991 elején – határon innen és túl – tovább folynak a politikai csatározások, amelyet Bécsben – a Jörg Haider vezette szélsőjobboldali Osztrák Szabadságpárt kezdeményezésére – a világkiállításról tartott népszavazás eldöntött. A polgárrémítő idegeninvázióval, szegény sógorral fenyegető FPÖ-kampány hatott: Ausztria viszszalépett a rendezvénytől.

A magára maradt magyar kormány nevében Antall József nyilatkozott: „A magyar kormány továbbra is támogatja a világkiállítás megrendezését, a bécsi népszavazást követően kész egyedül is otthont adni az eseménynek, de... 1996-ban.” Tíz éve folyó, évszázadra szóló előkészítő munkát mentett át ezzel. A Világkiállítások Nemzetközi Irodája Párizsban hozzájárult, hogy – amennyiben megfelel a további feltételeknek – Budapest 1996-ban egyedül rendezzen világkiállítást. Ezután az Országgyűlés – 190 szavazattal, 89 ellenében, 7 tartózkodás mellett – elfogadta az 1991. évi LXXV. törvényt, mely szerint az

Expo '96 Budapest május 11-től október 4-éig tart. A kormány Barsiné Pataky Etelkát bízta meg a világkiállítás főbiztosi teendőivel, a Programiroda vezetésével.

Mindezek után a sevillai világkiállítás magyar pavilonja, Makovecz Imre alkotása nagy sikert aratott: szakmai körökben elismeréssel fogadták, az 1992-es Expo leglátogatottabb helyszíneinek egyikévé vált. Ennek kedvező hatását a magyar fővárosban, a világkiállítás iránti szimpátiában is érzékelhettük.

A *Kommunikáció egy jobb világért* címmel szervezett budapesti Expót sokan a rendszerváltás s a magyar modernizáció kihívásának tartottuk. Reméltük, hogy fölgyorsítja hazánk fölzárkózását az információs társadalomhoz, csatlakozását az Európai Unióhoz. Szemünk előtt lebegett Makovecz Imre héttornyú vára, amely elbűvölte a sevillai Expo több millió látogatóját, rendezőit. Bízunk abban, hogy a tudás, az alkotó tehetség Budapesten is diadalmaskodik, s az építőmunkálatok sok ezer munkahelyet és csodát teremtenek a megújuló magyar fővárosban. „Álmok hazafias álmódói” – gúnyolták e tábort a Világkiállítási Fórumot az Expo ellenzői.

A felsőoktatásügy minisztériumi felelőseként – Pungor Ernővel, az érdekelt egyetemek (ELTE, BME, BKE, SOTE) rektoraival, a kormánybiztossal és az MKM vezetőivel együtt – közreműködtem abban is, hogy a látgymányosi egyetemi fejlesztések jó része kettős céllal épüljön, és az Expo utóhasznosításaként szolgálja a felsőoktatást. A nemzeti pavilonokat építő országok nagyköveteivel, képviselőivel megállapodásokat készítettünk elő, hogy az építményeket adományként átadják majd a területtulajdonos egyetemnek, otthagyják majd a kampuszban...

Az 1994-es választásokon győztes MSZP–SZDSZ koalíció első intézkedése volt az Expo lemondása. Felelős köztisztviselőként bízom abban, hogy tényekkel, józan érvekkel meg lehet győzni az újonnan választott Országgyűlést, hogy Horn Gyula kormányfő átgondolatlan, törvénysértő bejelentését utasítsa vissza, ne fogadja el.

A *Világkiállítás válasz a kor kihívására – Nyílt levél az országgyűlési képviselőkhez a magyar felsőoktatás védelmében* címmel az Új Magyarország 1994. szeptember 2-ai száma közölte tiltakozásomat az Expo lemondása miatt.

Makovecz Imre korábban így nyilatkozott erről: „Még egyszer sem hallottam egy igazi, valóságos közgazdasági érvet a világkiállítás ellen, csak politikai szlogeneket. [...] Egy ilyen országban, amely adóságokkal agyonterhelt, ahhoz, hogy át tudjunk állni egy másféle tőkemozgásra, piacgazdálkodásra, bizonyos feltételeket biztosítanunk kell. Ezért csináljuk a világkiállítást.”

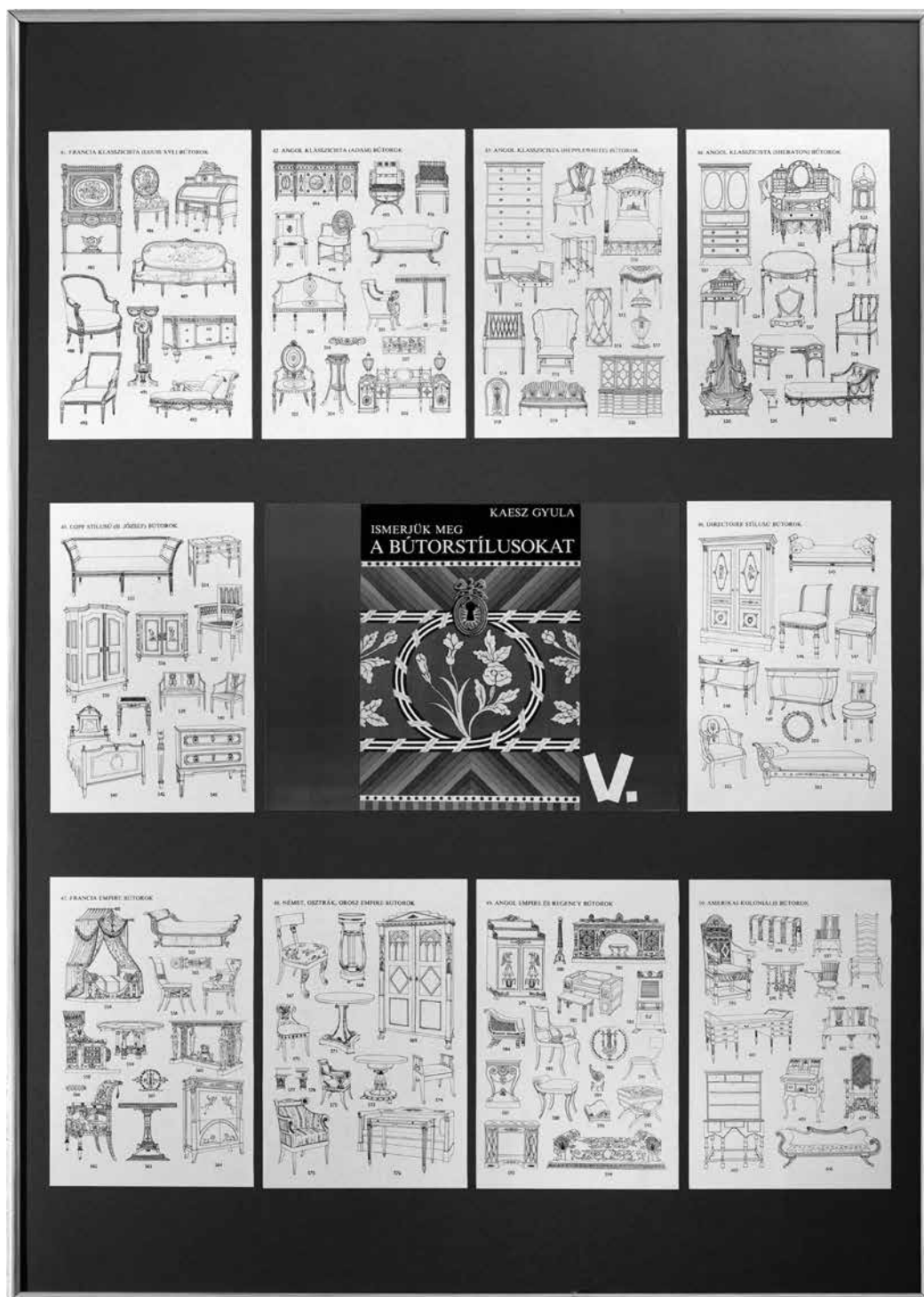
Hiába kértük a képviselőket, hogy mentsek

meg az Expo kínálta lehetőségeket hazánknak!

A kormány elhibázott döntését a parlamenti többség megszavazta.

Ezzel elszállt a reménye annak, hogy az MSZP–SZDSZ uralta parlamenttel lehetséges a „kommunikáció egy jobb világért”; de annak is, hogy Budapest majdan Expót rendezhessen.

A budapesti világkiállítás példa arra, hogy békeben is veszíthetünk sorsdöntő csatát!

Könyvillusztrációk V.

Közölhetetlenek vagyunk?*

Kedves Barátaim!

Bár a felkérés a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum részéről, tehát egy hangsúlyozottan tudományos fórumtól érkezett, engedtessek meg, hogy előadásom nem annyira tárgyyszerű értekezés, mint inkább – alkotomhoz szabottan – emlékezés, vallomás és közös gondjainkról való töprengés legyen.

Megfigyelési dossziém szerint 1989. november 29-én délben fél tizenkettő körül – egészen pontosan 11 óra 37 perckor, ahogy ezt a jelentés elején akkurátusan feltüntetik – a Marosvásárhelyen megjelenő Igaz Szó szerkesztőségében egy inkább többé, mint kevésbé hazaáruló jelleggel folytatott beszélgetés során kijelenttem: „Nálunk, ha valami történik, vér fog folyni, nagyon sok vér.”

Évek, sőt évtizedek óta aggódtam, de a félelem már elkopóban volt bennem. Tudtam, hogy szemmel tartanak, sőt le is hallgatnak, de a lovak közé dobtam a gyeplőt, lesz, ami lesz alapon jártattam a szám, s tettem azt a szinte semmit, amit leszorítva, tehetetlenségre kényszerítve megtehettem. A jelentéseket, a lehallgatási és kihallgatási jegyzőkönyveket olvasva, a felvonultatott hatalmi gépezet méreteit számba véve utólag hajlamos lennék elszörnyedni: micsoda mélységek fölött egyensúlyoztunk. De bármennyire is hihetetlen, elmondhatatlan, felfoghatatlan, közölhetetlen a múltunk, amely nem mögöttünk, még csak nem is alattunk van, hanem mellettünk eleven, mert egy ágyban alszunk, szimbiózisban élünk vele, egyre kelletlenebbül ismét nekiruszkodom a vallomásnak.

Műhelybeszélgetésünk résztvevői a rendszerváltozást megelőző évtizedekben különböző helyzetükből adódóan más-más módon

élték meg határontúliségüket. A pokolnak állítólag több bugyra van, a szocialista tábornak ténylegesen több barakkja volt. A romániai barakk kétségtelenül a legkényelmetlenebbek közé tartozott. Nem hiszem, hogy a tanácskozás célja az idevágó ismeretek elismérlése volna, ezért inkább arra térek ki, mi segített bennünket megmaradni, az élni érdemes életnek legalább az illúzióját, a reményét megőrizni. Mindenekelőtt és mindenekfölött az, hogy „éreztek bátran, nem vagyunk magunk”, s ez akkor is viszonylagos vigaszt nyújtott, ha nem lehettek kétségeink afelől, hogy felénk, Kelet-Európában mennyit ér az „én védem őket, ők megvédenek engem” igazsága. Azokban az években fülünkkel a rádióra tapadva éltünk (mi Belső-Erdélyiek nem foghattuk a magyar, a pozsonyi vagy a belgrádi televízió adásait sem), a Kossuth és a Petőfi rádió, a Szabad Európa, a BBC, a Vatikáni Rádió, az Amerika Hangja életünk szerves részévé vált. Lehallgatási dossziémban feljegyezték vallomásomat: nem érdemes kilépni a házból, a lényeges dolgok otthon történnek, s itt elsősorban nyilván a rádióadásokra utaltam. Azt is számon tartották, hogy délelőttönként a szerkesztőségben bőven kommentáltuk, mondhatnám szeminarizáltuk a hallottakat, az idevágó belügyi jelentésekben visszatérő megjegyzés, hogy a tőlünk származó lehallgatott híreket kijegyzetelték a Szekuritáté Belső Tájékoztatója számára. Így lettünk tudtunkon kívül a Belső Tájékoztató hűségese külső munkatársai. De a többség számára elérhető rádióadásokon kívül egy szűkebb körnek lényeges kapaszkodót jelentett, hogy a lázas hatvanas-hetvenes évektől kezdve, ama magasban lebegő hazával párhuzamosan, tőle korántsem függetlenül, jól érzékelhetően működött egy másik haza

*Elhangzott a Magyarok a rendszerváltásban a hátáron innen és túl című, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet által rendezett konferencián – Budapest, 2014. október 17.

is a mélyben: hasonló gondolkozású, „jó ügyekre kész” (Ilia Mihály) fiatal és idősebb értelmiségiek – elsősorban, de nem kizárólag irodalmárok – hálózata, amely tagjai társulási ösztönükre hallgatva felismerték egymásraulaltságukat, és közösen fürkészték a hasznos cselekvés lehetőségei után. Ez a hálózat geneziséjét és céljait tekintve inkább mozgalom volt, mint összeesküvés: az elszigeteltségre törekvő és kényszerítő hatalom szándékának ellenszegülve, a határokat átlépve segítette a nyelvterületen – a Kárpát-medencét és a nyugati emigrációt is beleértve – az információk szabad áramlását, a könyvek, folyóiratok és legfőként a hírek szabad cseréjét. A hírcsere nyomán teremtődött meg előbb spontánul, majd egyre tudatosabban az a futárszolgálat, amely a legsötétebb években huszáros bravúrokkal bőszítette a belügyi szervek embereit. Egyetlen szállal szemléltetném, hogyan épült ki ez a haza a mélyben. Nem is olyan rég, 1967 októberében, a kolozsvári Béke téri kávézóban, az Akváriumban – nemzedékem Pilvax-kávéházában – Balogh Edgár professzorom az asztalomhoz hozott egy fiatalembert, azzal a megjegyzéssel, hogy „nektek ismernetek kell egymást”. Az illető fiatalember Duray Miklós volt. Azonnal kiderült, hogy Miklós közös barátunkhoz, Kapusy Antalhoz tart – aki mozgássérültsége ellenére az egyik legmozgékonyabb ember volt héthatárban –, s az is, hogy talál köztünk a szó. Meghívtam estére magamhoz a padlásszobába, s körbetrombitáltam a baráti kört, hogy magunkfajta, „hasonszőrű” fiatal érkezett Pozsonyból, tele van hírekkel. Össze is gyűltünk. Huszonnégyen. Annak az estének a hangulatából több vers is született, itt csak Kenéz Ferenc három sorát idézem: „A zászló, ha magát kibontja / A szél a társa nem a botja / A szél a társunk, nem a bot.” Lezsák Sándor az előbb említette, hogy én ismertettem meg Pozsonyban Duray Miklóssal, természetesen abból a megfontolásból, hogy nekik ismerniük kell egymást. S ha már itt tartunk: A hetvenes években Lezsák Sándor gyakran jött le Marosvásárhelyre egy-egy beszélgetésre, híreket, kéziratokat vitt és hozott, egy ilyen alkalommal hoztam össze egy marosszentannai tanárral, mert nekik ismerniük kellett egymást. Az illetőt Markó Bélának hívták. Nem minden célzatosság nélkül említtem: Markó Béla első szerzői estjére Lakiteleken

került sor 1978-ban. Az est házigazdája Lezsák Sándor volt.

Nem véletlenül emlegetem ilyen hosszasan és hangsúlyosan azt a mélyben kiépült hazát, amelyben figyeltünk egymásra, határon és héthatáron túliakra, amelyben nemcsak önérzetünket, hanem az együvé tartozás tudatát is erősítette az egymásról való tájékozottság, amelyhez kötődve a szembeszegüléssel, az ellenéléssel alanyi jogon megszerzett személyes szabadság semmihez sem hasonlítható mámora, a bajtársiasság, a bizalom, az egymásraulaltság emlékei ma is melegítenek, amely iránt az évek teltevel egyre erősödő honvágyam van. Meggyőződésem szerint a magyarországi rendszerváltás és a környező államokban élő magyar közösségeknek a rendszerváltozással kapcsolatos élményei szorosan összefüggnek, az itthoni és otthoni események, a civil, a közéleti, a politikai és szellemi megmozdulások évek, sőt évtizedek során interferálódtak, egymást gerjesztették és erősítették. Gondoljunk csak a Charta 77 mozgalom magyarországi visszhangjára (de gondolhatunk a romániai visszhangra is; nálam például Marosvásárhelyen Duray Miklóssal való kapcsolatom miatt házkutattak, és többször kihallgattak, a rólunk Pozsonyban készült fényképeket két határral arrébb, Marosvásárhelyen dugták az orrom alá), a szolidaritási hullámra, amelyet elindított, s emlékezzünk a romániai falurombolás elleni tüntetésekre, amelyek elől végül a hatalom sem térhetett ki. A rendszerváltozást az egyetemes magyarság lényegében együtt, közös sorsa fordulataként élte meg, attól függetlenül, hogy e fordulattal és következményeivel a helyi magyar közösségeknek földrajzi és történelmi meghatározottságuk szerint más-más helyzetben kellett szembenézniük.

Más alkalommal már elmondtam, hogy 1989. december 22-én alkonyatkor házam kapujában állva szemléltük Markó Bélával a szomszédos Szekuritáte hátsó bejáratán ki-be áramló sokaságot (mellékesen: folyt a szabadrablás rendezése), s a nálam visszafogottabbnak ismert barátom megjegyezte: Mától más világ lesz. Ne áltassuk magunkat – válaszoltam –, nem lesz más világ, mert – bár tudtommal világeletemben derűlátónak, Balogh Edgárra utalva „edgáriánusnak” tartottak – nem tudtam elhinni, hogy a múltnak

vége. Akkor már beláttam Székely János igazát, akinek évtizedeken át hömpölygő vitáink során ellentmondtam: a világ szerkezete megváltoztatható, de törvényei nem. Azokban a percekben elsősorban a nacionalizmusra gondoltam, melyet szívósabbnak ismertem, semhogy egyik napról a másikra túl lehessen lépni rajta, s a román–magyar viszonyban új lapot, pláne új könyvet lehessen kezdeni. A politikai hatalmat sokkal könnyebb megváltoztatni, mint az uralkodó eszméket, márpedig Romániában a nacionalizmus volt és maradt uralkodó. Aznap, tehát december 22-én, még egymás nyakába borultunk román ismerőseinkkel, másnap kora reggel a városházán már tanúi lehettünk, hogyan akarták leváltani Király Károlyt, még mielőtt megválasztották volna a megye élére. A fiatal forradalmárok egyik csoportjának (több is volt) szóvivője, a kőtemplomi pópa lánya ráripakodott Királyra, álljon félre, nem látja, hogy az események túlléptek rajta, csak nem képzei, hogy magyar létére főnökösödhet. A harcias fiatal hölgyet akkor még a románok többsége is letácsolta¹, de Király körül (és körülöttünk is) hamar megritkult a levegő, már januárban azon kaptuk magunkat, hogy a megyei és a városi tanács élén egy-egy katonatiszt egyre leplezetlenebbül fenyegetőzik, s mi, a frissen megválasztott tanácsok végrehajtó bizottságainak tagjai szinte semmit sem tudtunk végrehajtani. Megpróbáltunk az árral szembe úszni, nyitottabb és fogékonyabb román kollégáinkkal december 26-án megbeszélésre hívtuk a hangadó magyar és román értelmiségieket, igyekeztünk szót érteni egymással, még egy közös közleményt is kiadtunk *A barátság platformja* címmel (magyar részről Kincses Előd és én, román részről Cornel Moraru és Mihai Sin voltunk a szerzői), de kevesen álltak mellénk, viszont másnap, december 27-én néhányan a megbeszélés résztvevői közül Radu Ceontea vezetésével megalakították a Vatra Românească nevű, nyíltan magyarellenes szervezetet. Ceontea (nyugodjék békében) egy interjúban bevallotta, azon a megegyezést kereső beszélgetésen győződött meg arról, hogy velünk nem lehet szót érteni, s elrettentő példaként említette, hogy a Vártemplom lelkésze, Fülöp G. Dénes magyarul mert felszólalni a románok színe előtt (sic!).

¹ letácsol: elhallgattat, leint, letorkol – tájszó (szerk. megjegyzése)

1989. december 22. után – nevezhetjük fordultnak, rendszerváltásnak vagy sületlen szellemeskedéssel gengszterváltásnak – tehát következett a komor megvilágosodás, de tagadhatatlan, hogy az első napok varázslatosak voltak, s személyre szólt, hogy ez a varázslat kinek mennyire és meddig volt elbűvölő. Számomra a több évtizedes szorongást feloldó, felszabadító élmény az volt, amikor december 27-én este ott álltunk a városháza előtt Lezsák Sándorral, és a forgalmat irányítva hangtölcsérbe kiabáltuk: Balra kanyarodjatok, gyülekező a Hadsereg téren! Úgy emlékszem 146 autóból állt a konvoj, amely élelmiszert, gyógyszert és könyveket hozott, az első kocsiban, egy Trabantban, Fuhrmann Imre kuporgott, az utána következőkből is jórészt barátaim és ismerőseim, a mélyben csodásan működő haza bejáratott futárai köszöntek rám. Az anyaország sokáig (tulajdonképpen mindmáig) erejét meghaladva özönlötte Erdélybe a segélyeket (azonnal kialakult a segélyek vámszedőinek egyre szélesebb rétege), de a segélyeknél is fontosabb volt, hogy kinyílt a világ, útlevélhez lehetett jutni, a dörzsöltebbek már Magyarországon ünnepelték az újévet.

A magyar diplomácia azokban a napokban kített magáért. Egy küldöttség még decemberben Bukarestbe repült, s biztosította az új vezetőséget, hogy az anyagi segítségen túlmenően Magyarország készen áll új fejezetet nyitni a két ország kapcsolatában. A média résen volt: december 25-én éjjel, miközben néhányan Sütő Andrást őrizve virrasztottunk, bekopogott az ablakon Chrudinák Alajos, aki Menyőről, Tőkés Lászlótól érkezett. Nyomában özönlött az ismert és ismeretlen újságírók és filmesek hada. A hangadó értelmiség is gyorsan mozdult: január 6-án Sütő András lakásán Csoóri Sándor fogadására gyűltünk össze, kíséretében ott volt az akkor még számunkra ismeretlen Antall József.

Azt hiszem, letelt a számomra kiszabott idő, ezért itt megszakítom a minden bizonnyal túlságosan is személyesnek tűnő emlékezést. De türelmetekkel visszaélve meg szeretném osztani veletek egy gondomat.

Én – talán nem vagyok ebben egyedül – fiatal koromban úgy éreztem, hogy fafejű öregekkel vitázom át az ifjúságomat. Vénségemre megijedtem magamtól, mert úgy érzem, fafejű fiatalokkal

vitázom át az öregségemet. Pedig egykor biztos voltam abban, hogy mindig szót fogok érteni a fiatalokkal, éppen azért, mert annyi értetlenségbe ütköztem. Nem panaszként mondom – utálom, hogy a panaszkodásból népszokás lett –, de értetlenül állok az értetlenség előtt. Arról van szó, hogy mások mellett mi, a tanácskozás résztvevői is, akarva-akaratlanul láttuk történni a történelmet: nemcsak körülöttünk, hanem velünk történt meg, sőt bizonyos értelemben általunk is, mert belekeveredtünk, belekevertük magunkat. Élményeinket szeretnénk átadni az utánunk jövőknek, hátha vállra veszik gondjainkat, okulnak hibáinkból, titkon azt is reméljük, talán valakinek sikerül végigvinni azt, ami nekünk nem, vagy csak félig sikerült. Régóta tudom, hogy az emberi haladás egyik legnagyobb akadálya az, hogy a tapasztalatok jó része személyre szóló, s mint ilyen átadhatatlan, mégis elkeserít, amikor az értetlenség falába ütközöm. Mostanában a szokásosnál gyakrabban faggatnak fiatal történészek, s rémülten állapítom meg: vagy én kommunikálok rosszul, vagy a kérdezők képtelenek felfogni, amit mondok. Ők mást olvastak vagy hallottak arról, amit én láttam és átéltem, s olvasmányaiknak jobban hisznek, mint a mi személyes tapasztalatainknak. Nemcsak a történelmet láttam történni, hanem a történetírást is, s bevallom, retrospektíve is kétegyeim támadtak a történelmi igazsággal szemben. Rossz pillanataimban – egyre gyakrabban vannak ilyenek – már azt sem tartom teljesen valószínűnek, hogy a történelem nagy pillanatait pontosan úgy történtek, ahogy a krónikások beszámolnak róla. Még szerencse, hogy március 15-ével kapcsolatban Petőfi Sándornak hiszek. Marosvásárhely fekete márciusáról például meggyőződésem szerint jóindulatú és felkészült fiatal magyar történészek tollából a tárgyilagosság álcája mögött pontatlan és ezért hamis könyv született, amely ugyanazzal a mércével méri a

védekezőt és a támadót, s elmarasztalja a magyarokat, mert – Bálint György szavaival – „példátlan brutalitással védekeztek.” (Bálint György a múlt század harmincas éveiben idézi egy polgári újság szalagcímét: „A tüntetők példátlan brutalitással védekeztek.”) Ugyancsak Bálint György halhatatlan figyelmeztetése kívánkozik ide: „Ifjú felháborodók, legyetek tárgyilagosság. Ne mérjétek egyenlő mércével!” Félreértés ne essék: nem a történészek objektivitására való törekvésének a jogát kérdőjelezem meg, hanem a lényegre látó elemzést hiányolom. Vigaszért vagy legalább magyarázatért Ryszard Kapuścińskihez fordulok – szeretem Kapuścińskit, mert lényegre látó író –, aki szomorúan ír arról, hogy: „Van a tudásnak olyan része, amely az adott időszak, kor, nemzedék légkörében honos. Ezt a tudást csak az birtokolhatja, aki abban a korban él, ez a tudás nem adható át, nem szerepel a kézikönyvekben. Ez az oka annak, hogy még komoly történészek szövegében is sok a hézag, a fehér folt, az aránytalanság, a félreértés, a téves ítélet, s ezek nem rosszindulatból vagy közönséges felszínességből fakadnak, hanem abból, hogy az illető történész nem tudja beleélni magát a korba, nem tapasztalta meg személyesen azt, amiről ír.”

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum munkatársainak óriási a felelőssége a teljes igazság kíméletlenül pontos feltárásában, ezért a kutató kíváncsiságán kívül az átlagnál jóval erősebb empátiát várunk el tőlük, amikor azokkal beszélnek, akiket a bőrükön és a bőrük alatt égetett mindaz, amit azokban az években és évtizedekben átéltek. Mert lehet, hogy igaza van a költőnek, hogy „minden elmondhatatlan” (Hervay Gizella), az is lehet, hogy a replikában is van igazság, „minden felfoghatatlan”, de nem nyugodhatunk bele abba, hogy egymás számára közülhetetlenek vagyunk.

Az idő mérhetetlen (részlet)

Mikor és mivel kezdődött a kommunista egypártrendszer megszűnése?*

Sokat vitatkoztunk az elmúlt negyedszázadban arról, hogy a „létező szocializmusként” nevezett hatalmi-politikai rendszernek az 1989-ben bekövetkezett megszűnése rendszerváltásnak, rendszerváltozásnak vagy rendszerváltoztatásnak nevezendő-e. Azóta sem tudunk közös nevezőre jutni annak a megítélésében, hogy a kommunista rendszer vagy rend megszűnte egyszeri esemény volt-e, mint a kerékpáros bukása az első fék hirtelen behúzásakor, vagy olyan folyamat, amelyben kényszerű rendszermódosítások követték egymást, mígnem kiderült, a módosítandó nem módosítható tovább – itt a vég.

Nyilvánvaló, minden esemény lefutását tér és időfüggvény határozza meg. A társadalmi és politikai események azonban több mint négy dimenzióban zajlanak. Nemcsak a tér és az idő határai között történnek, hanem a lelki világ, gondolkodásmód, beidegződések, szocializációs folyamatok, személyes és csoportérdekek, hatalmi érdekek, értékrendek és változásaik közepette, amelyek a térfüggvény rendszerében ugyan különböző helyen jelenhetnek meg, de egyrészt az eseményeket körülölelő időgörbületnek, a negyedik dimenzióknak vannak alávetve, másrészt meghatározó befolyással bírnak az eseményekre, ezért az idővonalat is befolyásolják, az origótól nézve minden irányban. Az ötödik dimenzió az események döntő tényezője.

A kérdés az elvonatkoztatás szempontjából abban rejlik, hogy hogyan húzzuk meg az események értékelésének az időhatárát, emberöltő arányosan a térfüggvényrendszer minden oldalára nézve, vagy csak szigorúan arra az egy-két hónapra vagy egy-két évre szűkítve, amikor a fordulat lényegi része bekövetkezett. Hatezer év múlva, ha lesz valaki, aki erről véleményt mond-

jon, nevetségesnek fogja tekinteni az erről folyó vitát, de akkor már nem is lesz jelentősége. A váltás, változás, változtatás értelmezése legfeljebb két emberöltő időtávlatában értelmes.

Abban – úgy tűnik – mindannyian megegyezünk, hogy folyamatról van szó, hiszen minden esemény időfüggvényben mérhető. Még a forradalomnak is van felfutási és lecsengési görbéje.

Antall Józseffel értek egyet, aki szerint csak lovakat lehet váltani, rendszert nem. Hozzáteszem: kormányt lehet váltani vagy akár változatlan politikai erők által gyökeresen átalakítani, de kormánytól, azaz hatalmi-politikai szemlélettől függően az ilyen váltás csak rendszeren belüli változásokat eredményezhet, amit szemléletváltásnak nevezünk. Az elitváltás lehet majdnem rendszerváltoztatás, de mégsem az, legfeljebb szemlélet- vagy érdekváltás (1989 után a változást sokan gúnyosan csak gengszterváltásnak nevezték). Ebben jelentkezik a váltás és a változás közötti lényegi különbség, a két megítélés közötti bölcseleti ellentét.

A váltás vagy változás közötti különbségre utal néhány múlt századi történelmi példa is.

Romániában 1945 márciusa és 1952 júniusa között Petru Groza kormánya jelentette a Monarchiából (a Vaszgárda fasiszta/náci diktatúrájából) a kommunista diktatúrába való átmenetet, azaz a Szovjetunió által ellenőrzött „rendszerváltozást” – az amerikaiak és az angolok folyamatos tiltakozása ellenére.

Az 1953. június 15. és 17. között lezajlott berlini felkelés és 1956 őszén, október 22-éig a Lengyelországban kibontakozott tiltakozó megmozdulások által kikényszerített személyi hata-

*Előadás a Magyarok a rendszerváltásban a hátáron innen és túl című, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet által rendezett konferencián – Budapest, 2014. október 17.

lomváltás, valamint a magyarországi '56-os forradalom és szabadságharc inkább arra a sajátos sorsú sivatagi rózsára emlékeztet, amelynek a növekedését vagy sorvadását a helyileg (diszkrét) meghatározott körülmények befolyásolják. A csapadékon kívül nincs külső (a rendszeren kívülről jövő) segítsége.

Ennek ellenére egy létező politikai rendszeren belül is elképzelhetők a változások, akár diszkrét (meghatározott), akár folyamatosan változó feltételek mellett.

Magyarországon 1953. július 4-én Rákosinak az eltávolításával és Nagy Imrének a minisztertanács elnökévé való kinevezésével jelentős szemléletváltás következett be az előtte való négy évhez képest. Valójában ez volt az '56-os forradalom példaadó előjátéka, mert megmutatta, „lehet másként csinálni”. Ezzel szinte párhuzamosan a Szovjetunióban is megtörtént az első szemléletváltás. Mindezek nélkül aligha alakulhattak volna meg a reformista csoportok, a Petőfi Kör és '56 októberében az egyetemistáknak a lengyelekkel rokonszenvet kinyilvánító csoportjai, később a forradalmi munkástanácsok, és aligha győzhetett volna egy-két nap erejéig a forradalom, megismételve az egy évszázaddal korábbi történelmet, ami a forradalomnak a szabadságharcá változását jelenti.

Csehszlovákiában 1959 és 1963 között zajlott le az első szemléleti váltás a tíz évvel korábbi koncepciók perke életben maradt áldozatainak szabadon bocsátásával és rehabilitációjával. Részben ennek lett a következménye 1968-ban a csaknem rendszerváltozáshoz vezető prágai tavasz, amelynek két közvetlen előzménye is volt. Az egyik a prágai cseh vezetőség Beneš óta hagyományozódó szlovákellenessége; a másik az 1967 novemberében zajló Csehszlovák Írószövetség negyedik kongresszusán kirobbant botrány Ladislav Mňačko javaslata kapcsán, hogy a kongresszus vállaljon szolidaritást Izraellel az akkor már zajló zsidó–arab háborúban.

Magyarországon az 1968 és 1971 között kibontakozó „új gazdasági mechanizmus” jelentett újabb szemléletváltást, ez ugyan gyorsan megbukott, de mégsem teljesen, hiszen tíz év múlva Magyarország tagja lett a Nemzetközi Valutaalapnak – ami 2008 óta már nem számít sikertörténetnek. Ekkortól datálható a magyarországi

konzumszocializmus korszaka is. Viszont emiatt nyilatkozott úgy 1982-ben Csehszlovákia Kommunista Pártjának ideológiai titkára, Vasil Bilák, hogy nem Lengyelországban kell védeni a szocializmust (a Szolidaritás független szakszervezeti mozgalommal szemben), hanem Magyarországon.

Ezek a példák mutatják a különbséget a váltás, szemléletváltás, felfogásbeli változás és a rendszerváltozás között. Kérdéses, hová torkollik a folyamat: kormány- vagy csupán elitváltásba, esetleg szerkezet- vagy rendszerváltozásba. Mindezt követi-e a szemlélet változása és az értékrendi megújulás? Ez utóbbi két tényezőnek a változása a leginkább időigényes.

Anélkül, hogy belemélyednénk a magyarországi változások elemzésébe, felülnézetből annyi állapítható meg, hogy a rendszerváltozásért vívók küzdelme 2006-ban ért el ahhoz az erőarány-változáshoz, amellyel átlendült a holtpontra, és a múltból jövők veszíteni kezdtek az újakkal szemben. Ez nem azt jelenti, hogy mindenki, aki korábban jött csapnivaló, a többi pedig „bezzeggyerek”. De egy biztos, nem lehetnek azok a jövő meghatározói, akik azokhoz kötődnek, akik 1982-ben bevitték Magyarországot a Nemzetközi Valutaalapba. Lehet, hogy ez egyesek számára akkor nagy eredménynek számított, de tudatosítani kell, hogy ez is egy hasonló paktum eredménye volt, mint az 1963-as amnesztia-rendelet. A paktumot a szovjethatalommal kellett megkötni a hatalmi viszonyok megőrzése érdekében. A szovjethatalomnak pedig más hatalmakkal kellett lepaktálnia, vagy engednie saját érdekében.

Ez a rendszerváltás/változtatás rákfeneje is, mert az egész egy paktumon – egyezkedések sorozatán – alapult, amelyet biztosan nem a Rózsadombon kötöttek, de a korábbi érdekkörök sérthetlenségére vonatkozott. A 2010 óta Magyarországot érő támadások is ezzel magyarázhatók – a magyarországi belpolitika sérti a negyedszázaddal ezelőtt lepaktálók érdekeit.

Soha nem felejttem el, amikor Prágában voltam parlamenti képviselő (1990. január 30-ától 1992. december 31-ig), 1991 januárjában kezdeményeztük az átvilágítási törvényt, amely kizárta

a politikai közéletből a kommunista titkosszolgálatok munkatársait és együttműködőit, a pártállam politikai tisztségviselőit és a munkásőrség tisztségviselőit. Az első tiltakozás a törvény elfogadása előtt az Egyesült Államokból érkezett, a New Yorkban székelő Helsinki Watchtól. Azt azonban bizonyíthatatlanul, de tapasztalatból tudom, hogy 1989 decemberétől kezdve a különböző nyugati, főleg amerikai kapcsolatfelvevő küldöttségek elsőként a még létező, dokumentumokat megsemmisítő kommunista titkosszolgálat embereivel találkoztak. Őket ismerték, velük álltak kapcsolatban.

Az 1989–90-ben történelekről, a kommunista rendszer bukásáról lezajlott sok eszmecsere, vita és kardoskodás közepette mintha elfelejtkeztünk volna arról, hogy az a politikai-hatalmi rendszer, amely akkor megbukott, csak látszólagosan volt rend, inkább parancsuralomként nyilvánult meg, és rendszerként működésképtelen volt. Csak a hatalmi (rendőri és katonai) erő tartotta lábon. Bukásával erkölcsi, szellemi és gazdasági romhalmazt hagyott maga után, amit nem lehet egyik napról a másikra eltakarítani, hiszen még negyed század múltával is botladozunk maradványaiiban, amelyek mérgezik napjainkat.

Tudatosítanunk kell azonban, hogy a kommunista egypártrendszer bukása mindazon államokban, ahol magyarok élnek a Kárpát-medencében, másként zajlott le, ami a térfüggvény és az ötödik dimenzió okán volt.

Magyarországon az élhető szocializmus kerekeit igyekeztek megteremteni, amit még fel sem lehet róni az akkori politikai vezetőségnek, hiszen mindkét fél jól járt. Sőt a harmadik, az ellenzék is, mert az úgynevezett demokratikus ellenzék ismert tagjait nem zárták börtönbe. Ugyanakkor a magyarországi nemzeti érzelmű ellenzéki vagy az '56-ra visszaköszönő ellenzéki megnyilvánulásokkal szemben szigorúan felléptek.

Valószínűsíthető, hogy ezzel függ össze a magyarországi ún. demokratikus ellenzéknek a határon túli magyarok másként gondolkodóihoz fűződő viszonya is. Az 1970-es évek második felétől követhető nyomon ez a kapcsolat, elsősorban Románia és Csehszlovákia esetében. Kezdetben én voltam a fő kapcsolódási pont a Felvidéken, talán 1985-ig.

Ennek az évnek az őszén Budapesten került megrendezésre az Európai Kulturális Fórum, amelynek az alternatív fórumáról – amely az ún. demokratikus ellenzék ügykörébe került – a határon túli magyarokkal kapcsolatos tárgykör kimaradt. A magyarországi ellenzéki szervezők akkor ezt azzal indokolták, hogy ezt a kérdést az európaiak nem értik. Ami lehet, hogy igaz volt, de ez meddig tartható állapot? Másfél/két évvel később derült ki, hogy a magyarországi demokratikus ellenzék számára a határon túli magyarok másként gondolkodói, ellenállói csak eszközök voltak egy kelet-európai ellenzéki front felmutatására. Valamikor 1986–87 táján a korábbi ellenállókat ejtették, és egy új, az 1950-es évekre emlékeztető harcos csoport kinevelésére összpontosítottak, amely tagjait ezúttal nem ifjú kommunistáknak nevezték, hanem liberális demokratáknak.

A Magyarországgal szomszédos államokhoz szakított magyarokkal kapcsolatban azonban sajátos megállapításra jutunk, ha az adott államhatalommal 1945 óta kialakult konfliktusaikat vizsgáljuk. A részletezéstől eltekintve a nemzeti jellegű magyarországi szervezkedéseket és az elszakított magyarok önvédelmi vagy egymással rokonszenvező tevékenységét minden esetben sovínisztának, rendszerellenesnek minősítették, sőt halálbüntetéssel vagy sokéves börtönnel sújtották, még ha az a pártállam szervezeti kereteinek és szabályainak a betartásával jelentkezett is.

Megítélésem szerint ezért nem mutatható fel olyan magyar ellenállási tevékenység a második világháború utáni időkben, 1989-ig terjedően, amelyet egyszerre lehetne nemzeti ellenállásnak és a politikai rendszerrel való szembeszegülésnek is minősíteni. Az egyetlen kivétel az 1956-os forradalom, amelynek az utóéletében kellett megküzdenie ezzel a misztikus magyarellenességgel.

Valószínűleg emiatt nincs olyan rendszer-váltást/változtatást igazoló értékelhető adatunk, amely egyértelművé tenné, hogy az elmúlt huszonöt évben a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar közösségek előreléptek volna. Nem tudnak felmutatni olyan politikai, társadalmi, identitásbeli vagy gazdasági eredményt, amely igazolná sikerességüket. Ennek feltételezhetően az a fő oka, hogy a kommunista rendszerben a hivatalos hatalomba való beépülés volt az egyetlen lehetőségük a megmaradásra, a több-

párti rendszerben pedig a többségi politikai élethez való csatlakozásuk jelentette az érvényesülés vagy az érdekérvényesítés egyetlen lehetőségét. Arra is utal azonban, hogy nem alakult ki olyan működőképes magyar nemzetpolitika, amely segítségével tudná kezelni a szétdarabolt nemzetet, és kilátást nyitna az önálló, államhatárokon átívelő magyar politika megfogalmazására.

A váltás/változás kérdésének a felvetése a 20. század utolsó harmadával kapcsolatban arra irányul, hogy mikor indult el az a szemléletváltás, amely elvezetett a változáshoz. A sorsforduló valójában 1989 és 1990 határán következett be, vagy sokkal tágabb időben kell ezt értelmeznünk?

Elmondok egy sajátos történetláncot a kibontakozásától, ennek inkább életrajzi vonatkozása van, mintsem történelemtudományi, de háttéranyagként érdekes.

A csehszlovák politikai rendőrség 1979. július 21-étől többször rajtam ütött. Érdemleges összefüggésekre tudok rámutatni a román, magyar és a csehszlovák szervek együttműködésére, éppen 1979. július 19-étől.

Július 19-én késő délelőtt Sopronba utaztam a családommal. A rajkai határátkelőn a magyarországi határőrök tüzetes vizsgálat alá helyeztek. Este, visszajövetelkor pedig levetkőztettek, az autómot szerelődögör fölé állították, és mintegy két órát tartott a vizsgálat. A magyar határőröknek is már kínos volt, ezért az egyikük a fülemhez hajolt, és ezt súgta: Ne haragudjon, utasítást kaptunk. Majd augusztus 21-én, hétfőn délelőtt a pozsonyi munkahelyemről elvitt az államrendőrség. Csak később tudtam meg, hogy július 19-én kora délelőtt az Ártánd–Bors – Magyarország és Románia közötti – határátkelőn egy japán állampolgártól elkobozták a *Kutyaszorító* c. kéziratom egyik példányát. A japán azért vált gyanússá, mert magyarul beszélt egy nyugatnémet állampolgárral.

A leírt esemény ellenére először csak 1982. november 10-én tettem zárkába.

Ennek a napnak hajnalán halt meg Leonyid Iljics Brezsnyev, a Szovjetunió első embere.

Annyit korábban is tudtunk róla, hogy beteg. Bennfentesek révén azt is tudtuk, hogy Prágá-

ban a párt- és államvezetőség abban reménykedett, hogy utódja Csernyenko lesz, aki 1968-ban a prágai tavasz leverésekor a Szovjetunió prágai nagyköveti székében ült, ezért a husáki nomenklátúra bensőséges ismerője és felépítője is volt. Prágából való hazatérése után nem sokkal a párt orosz-szovjet első titkáraként kezdett dolgozni. A nagyorosz nacionalizmus támogatója lett, vagy már korábban is az volt. Ez vélhetően igaz állítás, hiszen ő szervezte 1976-ban Taskentben azt az oroszországi oktatásügyi szakkonferenciát, amelyen a nem oroszok orosz nyelvű tudásának elősegítése érdekében az orosz nyelven való oktatás tárgyának szerinti bevezetéséről tárgyaltak.

A taskenti konferencián meghívottként megjelentek a szlovák oktatásügy képviselői is. Az ott szerzett tapasztalatok és feltételezhető biztató sok alapján kezdtek tervezni Szlovákiára mértezve a szlovák nyelvű oktatás kiterjesztését a magyar iskolákban.

Az időpont fontos: 1982. november 10-én engem azért tartóztattak le, mert ellenállást szerveztem a csehszlovákiai magyar iskolákban bevezetendő szlovák nyelvű oktatás ellen. Ez a rendszerváltozás, pontosabban a szemléletváltás kezdete előtti időszakban történt.

Már az ezerkilencszázharminc évétől nyilvánvaló volt, hogy a Szovjetunióban két hatalmi ágazat birkózik egymással: a hadsereg és a titkosszolgálat, ami a szovjet állam megszűnéséig, sőt azon túl is fennmaradt – a titkosszolgálat győzött. Brezsnyev a hadseregre támaszkodott (akárcsak az 1930-as évek második felében Sztálin), és a Prágában áhított Csernyenko is.

A szemléletváltás a Szovjetunióban ezen a ponton következett be Sztálin halála, illetve a 20. pártkongresszus után először – a hadsereg által támogatott Brezsnyev utódja Jurij Andropov, a titkosszolgálat embere lett.

Azt akkor már a közepszerűen informált emberek is sejtették, amennyiben hallgatták a Szabad Európa Rádió híreit, hogy a csúcstechnológiák szállításának leállítása (embargója), az ún. COCOM-lista miatt a Szovjetunió a világpiacon egyre rosszabb versenyhelyzetbe került, gazdaságilag a csőd felé közeledett. Ennek ellenére a kommunista hatalmi rendszert összeomolhatat-

lannak vélték. A szovjet titkosszolgálat azonban tisztában volt a rendszer gyengeségével, sérülékenységével. Az összeomlás elkerülése végett a hatalom önvédelemi lépéseként fogható fel, hogy Brezsnyev halála után a legjobb értesülések birtokában álló titkosszolgálat akarta átvenni (vette át) a hatalom ellenőrzését. Az Andropov felügyelete alatt álló hatalom „reformokat” vezetett be, amolyan KGB-s módon, például a szeszfogyasztás korlátozásával, amelyről amerikai tapasztalatok alapján tudni lehetett, hogy nem vezet célra, legfeljebb a maffiát erősíti.

Ennek a Brezsnyev utáni szovjethatalomnak a Csernyenkóhoz hasonlítható, de ellentétes előjelű, sajátos magyar személyi vonatkozása is volt, illetve lett. Andropov 1956-ban a Szovjetunió teljhatalmú megbízottja volt Magyarországon, a kádári rendszer ismerője és kapcsolati embere, akárcsak Csernyenko 1968-ban Prágában. Ezt akár kulcskérdésnek is tekinthetjük a vazallusok kisszerű, földszintes gondolkodása szemszögéből. Majd Andropov elvtárs..., majd Csernyenko elvtárs... elintézi.

Brezsnyev halálának napján tartóztattak le először, de Andropov regnálásának idején, 1983. február 22-én helyeztek szabadlábra a Budapest és Prága közötti egyeztetés nyomán – a vád alól nem mentettek fel. Nyilvánvaló, hogy az egyeztetés része volt valamilyen Moszkva felé irányzott magyarázat és Prága iránti gesztus is. Ezt kellett megszerkesztenie Aczél Györgynek, aki öltetgazdag ember volt. Ezért született az MSZMP Politikai Bizottságának június 21-ei határozata, amelynek az a mondata, hogy „az emigrációval való kapcsolatok semmilyen körülmények között sem nyithatnak lehetőséget ellenséges célok hazai népszerűsítésére, s nem szolgálhatnak a jobboldali emigrációs körök és a hazai ellenséges-ellenzéki elemek közötti együttműködés csatornájaként sem”, már ezzel hozható kapcsolatba. A következő lépés volt Csoóri Sándor egy évre szóló publikálási tilalma, mert az én, New Yorkban megjelent könyvemhez írt előszót, valamint Hajdú János *Utószó egy előszóhoz* c. egyoldalas pamfletje az Élet és Irodalom c. hetilapban, a Magyar Írószövetség hivatalos lapjában 1983. szeptember 16-án.

Ennek a nagy felhajtásnak haszonélvezője voltam több mint egy évig, hiszen szabadlábon lehettem. De valószínűleg nem az én érdekemben történt, nem értem ennyit. A magyarországi belpolitikai egyensúlyt kellett fenntartani, hiszen akkor szimpatizált velem a népnemzeti és a demokratikus ellenzék is. Az egyik a hatalommal való párbeszédre helyezte a hangsúlyt, a másik pedig Aczél György oltalma alá tartozott.

Andropov 1984. február 4-én meghalt – állítólag nem természetes halállal, de ez önmagában a történetet nem befolyásolja. Utódja Konsztantyin Usztyinovics Csernyenko lett.

Néztem a halál bejelentésének napján a magyarországi és a csehszlovákiai tévé híradását (éppen szabadlábon voltam). Az MTV híradójában így szólt a hír (lehet, hogy nem szó szerint, de indíttatásában ily módon): meghalt Jurij Andropov elvtárs, a magyar nép nagy barátja, utódja Csernyenko elvtárs lesz. A csehszlovák tévé híradójában imigyen vezették be a hírt: meghalt Jurij Andropov elvtárs, utódja a csehszlovák nép nagy barátja, Csernyenko elvtárs lesz. (A szó szerinti szöveget talán már nem lehet ellenőrizni.)

Nyilvánvaló, hogy ez a személyi váltás Szovjetunió politikai vezetőségének az élén nem elhanyagolható esemény. Két irányzat küzd egymással: a hagyományos hatalmi politika és a veszélyek elhárítására törekvő, valóságlátóbb politika, amelynek képviselői tudatában vannak annak, hogy a Szovjetunió által vezetett hatalmi tömböt a gazdasági versenyképtelenség életveszélyesen fenyegeti.

Tény és való, nem sokkal Csernyenko beiktatása után engem ismét letartóztattak (1984. május 10.). Bent feketedtem, készültem az újabb peremre, az államügyész már átadta a periratokat a bíróságnak, csak a tárgyalás napja nem volt még kitűzve. Még ha pontosan emlékeztem is a tévéhíradók szóhasználata közötti különbségre, ez önmagában a zárkában semmi reménykedésre nem adott okot. Noha emlékeztem a második letartóztatásom előtti nyugati hírekre is: Csernyenko gyógyíthatatlan beteg – egy amerikai orvos a tv képernyőjén nézve Szovjetunió új első emberét, állapította meg a diagnózist. Emlékszem erre, de ennek akkor nem szenteltem figyelmet, nem lehetett és nem is lett volna szabad ezzel összefüggésbe hozható következtetéseket levonni.

Végül bekövetkezett az esemény: Csernyenko 1985. március 10-én elhunyt. Erről a következő napon szereztem tudomást a napilapokból, amelyekre előfizettem a börtönben. Az eseménnyel azonban nem kapcsoltam össze semmilyen következtetést. Abban a pillanatban nem érthettem ennek semmilyen összefüggését.

Ha jól emlékszem, 1985. március 11-én megválasztották Gorbacsovot Szovjetunió Kommunista Pártjának elnöki tisztségébe. Ő nem a hadsereg embere volt. A börtönben elolvastam Szlovákia Kommunista Pártja szlovák és magyar nyelven megjelenő napilapjában Gorbacsov összes beszédét, amelyet Csernyenko temetése alkalmából mondott el a különböző országok pártküldöttségeinek, és további akkori beszédeit is. A beszédekből azt a következtetést vontam le, hogy a Szovjetunióban gyökeres szemléletváltozás történik – amely nem hasonlítható az andropovi teszetoszasághoz. Eluralkodott rajtam az a meggyőződés, hogy rövidesen szabadságra helyeznek. Amikor a megérzésemet közöltem a cellatársaimmal, örültnék véltek. Valóban szabadságra kerültem 1985. május 10-én, és megszüntetendőre változtatták az ellenem felhozott vádat, a rendszer felforgatásának vádját, amely alapján mintegy tíz évet kaphattam volna.

Csakhogy húsz évvel később, amikor újra elolvastam Gorbacsov beszédeit, nem jöttem rá, miből éreztem meg mindezt. Pedig szabadságra helyeztek, és utána sem tartóztattak le, pedig a korábbiakhoz képest több okot szolgáltattam rá.

A történet lényege, hogy a kommunista hatalmi rendszer bukását olyan, a Nyugat által a szovjetrendszeren belül gazdaságilag és politikailag kikényszerített szemléletváltozás előzte meg, amely törvényszerűen a szovjet típusú politikai rendszer fokozatos módosulásához, majd megszűnéséhez vezetett. Ebben az a véletlenszerű, hogy ezt a fokozatos változást a saját bőrömmön és személyes történetem keretében tapasztalhattam meg. Élményszerűen és érzelmileg.

Tudatosítani kell, hogy a kommunista rendszer összeomlása valójában annak köszönhető, hogy kivonult mögüle a szovjethatalom, mert központi ereje, az orosz politika és annak nemzethatalmi képviselői az orosz érdekek védelmében visz-

szavonulót fújtak a „menteni, ami menthető”-elv szerint. Feladták a szovjet birodalmi érdeket az orosz nemzetbirodalmi érdekek védelmében.

Mivel a szovjet blokkon belüli változás az orosz nemzethatalmi érdekek újrafogalmazása miatt következhetett be, másként játszódott le a hatalmi rendszer összeomlása Lengyelországban, Magyarországon, Csehszlovákiában, Romániában, illetve Jugoszláviában.

A rendszerváltozásbeli különbségek a helyi többség politikai kultúrájától függtek. Valószínűleg az egyik szélsőség Románia volt, ott a változás nem a fővárosban indult, hanem a magyar–német–román vegyes nemzetiségű és vegyes felekezeti Temesváron. A másik szélsőség Tito maradványországa, Jugoszlávia volt, ahol a belháború a Szovjetunió által korábban támogatott kommunista szerb hegemonia ellen tört ki.

Leginkább Lengyelország és Magyarország hasonlítható össze. Lengyelországban 1989 júniusában a választásokat követő kormányalakítással indult a rendszerváltozás, Magyarországon az '56-osok újratemetésével, tehát szinte azonos időben. Csehszlovákiában az események kissé hasonlítottak a romániaihoz. Az NDK volt a kivétel – érthetően, ott a berlini fal ledöntésével kezdődött, hisz ez volt a hatalmi rendszer legégbekiáltóbb jelképe.

A felvidéki magyarok körében is másként zajlott ez a folyamat, mint a szlovákok vagy a csehek esetében.

A Charta '77 polgárjogi mozgalom elsősorban cseh gyökerű volt, az 1970-es évek második felében az alternatív cseh politika emigráns és ott-honi képviselőinek döntéseként született meg a szlovák Gustáv Husák által félmjelzett rendszerrel szemben. Jó oka volt annak, hogy az 1968 utáni csehszlovákiai retorziókat éppen egy szlovák politikus nevéhez lehetett kötni, aki felrúgta a Nyugat által dédelgetett csehszlovák nemzeteszmet, és Szlovákia számára Csehországgal azonos jogállást harcolt ki.

Ennek a csehszlovákiai demokrata politikai ellenállásnak sajátos pikantériája van. Említettem, hogy a prágai tavasz előjátékában megjelent a zsidó–arab konfliktus. Ha valaki veszi a fáradságot, és elolvassa az 1968 utáni csehszlovákiai politikai konszolidáció politikai iratait, egyértelművé válik számára, hogy a husáki rendszer a

prágai tavasz eseményeiért a filoszemitizmust teszi felelőssé. Az 1968-as csehszlovákiai politikai válsággal szemben a husáki hatalom Szlovákia hithűségét hangoztatta.

Nem véletlen, hogy a Charta '77 szlovák tagjainak megszámolására elegendő lenne két kezünk tíz ujja, és még felesleg is maradna. Magyaroként egyedül voltam közöttük. Én is csak azt követően csatlakoztam, hogy nagy nehezen kiálltak mellettem első bebörtönzésemkor. Felmerült a korábbi csatlakozás eshetősége, de ezt rajtam kívül minden akkori munkatársam elutasította.

A szlovákok körében a politikai rendszerrel szembeni ellenállás elsősorban a római katolikus egyház „földalatti” mozgalmában alakult ki az 1980-as évek elején. Innen lépett elő 1988 tavaszán a nagypénteki gyertyás felvonulással, majd másfél évvel később a keresztény klubok megszervezésével a szlovák Kereszténydemokrata Mozgalom, és ezek védnöksége alatt, illetve részeként a magyar katolikusok szervezkedése is.

Szervezett felvidéki magyar népes ellenállás, amelyre egy rendszert változtató elképzelés épülhetett volna, nem létezett.

Volt egy, a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága, amely 1978-ban kezdte meg a működését, de sok válságon esett át. Az első, ötletadó összejövetel résztvevői egy kivételtől eltekintve árulók lettek vagy elmaradtak. Amikor a „bizottság” tudatosan vállalkozott jogvédelmi szerepre, a magyar iskolák védelmére, semmilyen társadalmi támogatottságot nem élvezett, tevékenységét a felvidéki magyarok nagy része inkább provokációnak tekintette. A helyzet 1982–83-ban változott meg, első bebörtönzésem alkalmával. Annak az ellenkezője történt, mint amire a hatalom számított. A megfélemlítettség helyett az érdeklődés és az együttműködési készség növekedett. Új önkéntesek jelentkeztek. A második bebörtönzésem és a szabadulásom után pedig létrejött a jogvédő bizottság kiadványait sokszorosító és terjesztő önkéntes hálózat, amely konspiratív módon működött, mint maga a bizottság – minden tagja csak egy további emberrel volt kapcsolatban, a többiekéről nem tudott. A terjesztendő kiadványokat is csak megjelölt helyen tárolták, és onnan vitték tovább, nem személytől vették át.

A felvidéki magyarok „alternatív” életének egyik fontos része volt az 1949-ben a pártállam által megalakított Csemadok, amely eredetileg a magyarul beszélő csehszlovákoknak (akkor már visszakapták a magyarok az állampolgári jogait) a szocializmus építésébe való bekapcsolását szolgálta volna. Az akkori politikai hatalom azonban melléfogott a szervezet megalakításával, mert általa teremtettek törvényes keretet a felvidéki magyar társadalom romjaiból való újraképzéséhez, még ha a tisztségviselők között sok kiszolgáló és besúgó is akadt. A szervezet története taglalásának mellőzésével csupán annyit kell a tárgyalt témával kapcsolatban megemlíteni, hogy a hivatalos hatalom (a pártközpont) már az 1950-es évek végén a „szocialista együttélésből” való kilógással vádolta, 1968 után pedig megbüntette a Csemadokot '68-as aktivitása miatt, mert az egyértelműen követelte a prágai tavasz hullámhosszán a magyarok jogállásának javítását. Rövidesen parkoló pályára állították a némi politikai aktivitást lehetővé tevő Nemzeti Frontban (magyarul Népfrent) a magyarok egyetlen szervezetét, a Csemadok elnökét azonban 1986-ban mégis prágai parlamenti képviselőjelöltként indították.

A további büntetéssel 1984-ben és ezt követően kellett szembenéznie a Csemadoknak, mert nem határolódott el a jogvédő bizottságtól, és ugyancsak a felvidéki magyar iskolák védelmében szállt síkra. A Csemadok, még ha a politikai rendszernek nem is volt ellenlábasa, a magyar közösséggel szembeni hatalmi szándékokkal ellenkező álláspontot képviselt. Ezért a hivatalos politikai hatalomnak egyfajta sajátos ellenzékét jelentette. Emiatt 1987-ben úgy döntött a politikai hatalom, hogy az ellenőrizhetőség érdekében mégis visszaveszik a Csemadokot a Nemzeti Frontba. Csakhogy a Csemadok közben alapszabály-módosítást hajtott végre. Tevékenységét a jövőben úgy akarta folytatni, hogy „szem előtt tartja... hogy a csehszlovákiai magyar nemzeti-ség kultúrájának fejlődése az egyetemes nemzeti kultúra... részeként történik”. Ez a mondat azonban kiverte a biztosítékot a csehszlovák és szlovák kommunistáknál.

Az akkori birkózás végeredménye már nem érdekes, hiszen két évre vagyunk a kommunista

hatalmi rendszer összeroppanásától, és ott új fejezete kezdődik a korábbi küzdelmeknek. Inkább az alkothatja vizsgálatunk tárgyát, mit tudott produkálni a nem hivatalos felvidéki magyar közélet.

A jogvédő bizottságon és ehhez kapcsolódóan a Szlovákiai Magyar Iskolák Védelmi Csoportjának tevékenységén túl a rendszerváltozást közvetlenül megelőző időben *A csehszlovákiai magyarok memoranduma* volt az egyetlen „tömeges” ellenzéki megnyilvánulása a felvidéki magyaroknak, amit nem szabad lebecsülni. Ezt is a jogvédő bizottság kezdeményezte 1988 tavaszán, de ősszel egy nagyobb szórású csoport áll mögé, és 266 támogató aláírással jelent meg 1988. december végén, követelve a magyarok alkotmányos jogait megvalósító törvények meghozatalát és a politikai reformokat.

A rendszerváltozás éve, 1989 ősze, novemberre, decembere ugyan hozott változást a felvidéki magyarok közéletében is, aminek a sajátossága az volt, hogy szabad kezdeményezések tűntek fel. Nem jelent meg azonban egyetlen olyan csoportosulás sem, amely korábban a mélyben bujkálva új értékrendet vagy új szemléletet hozott volna a főleg önmagára, a többségi társadalomra és a hatalomra tekintettel lévő felvidéki magyar közösség soraiba.

A rendszerváltozás kezdete csupán szerkezetileg jelent meg a felvidéki magyarok közösségében.

Novemberben és decemberben három magyar csoportosulás jelentkezett. Elsőként a Független Magyar Kezdeményezés lépett a porondra. Ez ideológiailag ugyan a magyarországi Szabad Demokraták Szövetségéhez kötődött, de hatalmpolitikai elképzelése szerint leginkább újkommunistának volt tekinthető, mert ugyanazal a meggyőződéssel lépett a közélet színterére, mint az 1949 után megjelenő magyar ifjú vagy kevésbé fiatal kommunisták, akik az egyetlen lehetőséget a többségi politikai hatalomhoz való kötődésben látták.

A másik a Szlovákiai Magyarok Fóruma volt, amely 1968-ban, a prágai tavasz idején a Cse-madokban szerzett tapasztalatok alapján képzelt el egy megreformált társadalmi szerveződést, ami reformkommunista körülmények között elfo-

gadható volt, de ezúttal másról szólt a menyegző tétje.

A harmadik kezdeményezés a magyar keresztény klubok létrejötte volt, amelyek a szlovák katolikus egyház földalatti mozgalmából tagozódtak ki fokozatosan. A szlovák kereszténydemokraták nyomása miatt azonban elszakadtak az anyatesttől, és 1990 tavaszán önállóvá váltak, létrehozván a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalmat, de soha sem tudtak teljesen leválni arról a testről, amely létrehozta őket. Ők is, akár csak a Független Magyar Kezdeményezés és utódjai, valamint mindkettőnek a késői utódja, a 2009-ben alakult Most–Híd párt csakis a nemzeti többség politikai életének a tartozékaiként, abba beépülve tudják megfogalmazni politikai létüknek lehetséges kereteit, beleértve gazdasági és személyi érdekeiket is – a közérdekről szó sincs, akár csak a kommunista rendszerben.

Az említett csoportosulásoktól teljesen függetlenül, a korábbi jogvédő bizottság tapasztalatain felnőve, valamint az 1960-as évek második felében kialakult magyar ifjúsági klubok és a prágai tavasz idején megalakult Magyar Ifjúsági Szövetség tapasztalati bázisán jelent meg 1989 decemberének elején az önálló felvidéki magyar politika kezdeményezése – egy önálló magyar politikai párt megalakításának a javaslata. A Független Magyar Kezdeményezés elutasította ezt a javaslatot, a magyar kereszténydemokrata klubok nem is értették, miről szól a javaslat, hiszen teljesen járatlanok voltak a közéletben, a Szlovákiai Magyarok Fóruma pedig arra az álláspont-ra helyezkedett, hogy támogatja. Ha megalakul, csatlakozik.

Megalakult, Együttélés néven, a csehszlovákiai nemzeti kisebbségek politikai pártjaként, a magyarok döntő többségével, a csehországi lengyelek jelentős támogatásával, a szlovákiai ukránok és cigányok egy részének rokonszenvével. Azért nem magyar pártként alakult, mert az alakítók attól tartottak, hogy politikailag kinyírják őket a Független Magyar Kezdeményezés és a Magyar Kereszténydemokrata Klubok segítségével.

Arról eddig nem beszélt senki, hogy 1990 februárjának legelején felkeresett engem az SZDSZ

és a FIDESZ egy-egy embere, és közölték velem: ha nem tagozódom be a szlovákiai egységmozgalomba, akkor politikailag megsemmisítenek.

Ennek ellenére az Együttélés megalakult, 1990 tavaszán választási koalíciót kötött a magyar kereszténydemokratákkal, amelynek berkeiben sajnos egy volt kommunista államrendőrségi ügynök lett a hangadó, akinek az volt a feladata, hogy akadályozza a célszerű együttműködést (a meghatározó személy ügynöki törzsszáma ismert). Ennek ellenére sikeresen szerepelt a koalíció az első csehszlovákiai szabad választáson. Prágában 12, Pozsonyban 14 képviselő jutott be a koalíció nevében 1990 tavaszán a törvényhozó testületbe. A prágai parlamentbe egy lengyel és a pozsonyiba egy ukrán képviselőt is sikerült bejuttatni, amivel letette voksát az Együttélés által létrehozott koalíció Esterházy János szellemiségének folytatása mellett.

Hozzá tartozik a rendszerváltozás felvidéki magyar történetéhez, hogy a magyar kereszténydemokraták főtanácsadója leginkább azzal foglalkozott, hogyan hiúsíthatja meg a koalíció választási részvételét, a Független Magyar Kezdeményezés pedig arra összpontosított, hogy sikeres petíciót szervezzen a komáromi magyar egyetem alapításának kezdeményezése ellen.

Így kezdődött a felvidéki magyarok számára a rendszerváltozás, amely igazából csak szerkezetváltozást jelentett, egyébként úgy zajlottak az események, mintha az 1950-es évek elején lettünk volna: azokat kell kinyírni, akik a hagyományos közösség megtartásában látják a jövőt.

Azóta huszonöt év eltelt. Láthatóan azok lettek eredményesek, akik a magyar közösséggel szemben szöveterkeztek. Sikertelenül szétverni a felvi-

déki magyar társadalmat, jelentős magyarországi hozzájárulással, és még azt sem mondhatom, hogy ezt csak egy párthoz lehet kötni. Derekasan kivette belőle részét mindkét magyarországi politikai oldal.

A fenti témával kapcsolatosan ajánlott irodalom:

1/ Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről 1978–1989. Összeállította: Duray Miklós. Első kiadás: Püski-Corvin, New York, 1989, második kiadás: Madách-Posonium, Pozsony, 1994

2/ Duray Miklós: Kutyaszorító I., II. Püski-Corvin, New York, 1983, 1989

3/ Duray Miklós: Önrendelkezési kísérleteink. Méry Ratio, Somorja, 1999

4/ Duray Miklós: Változások küszöbén. Pro Minoritate Könyvek, Osiris, Budapest, 2000

A témával kapcsolatos kutatási javaslatok:

1/ Meg kellene vizsgálni az 1967–1969, illetve az utána következő két év magyarországi titkosszolgálati és diplomáciai jelentéseit a csehszlovákiai magyarokról.

2/ Ezt követően születtek-e utasítások Magyarországon a csehszlovákiai magyarok megfigyelésére vagy elszigetelésére?

3/ Kimutatható-e 1976-tól fokozott aktivitás a magyar szolgálatok részéről csehszlovákiai magyar értelmiségiek irányában?

4/ Volt-e a Charta '77 megjelenésével indokolható aktivitás a magyarországi szolgálatok részéről a csehszlovákiai magyar értelmiség irányában?

5/ Milyen volt a szolgálatok aktivitása 1979-től a csehszlovákiai magyarok iránt /határrendőrség stb./?

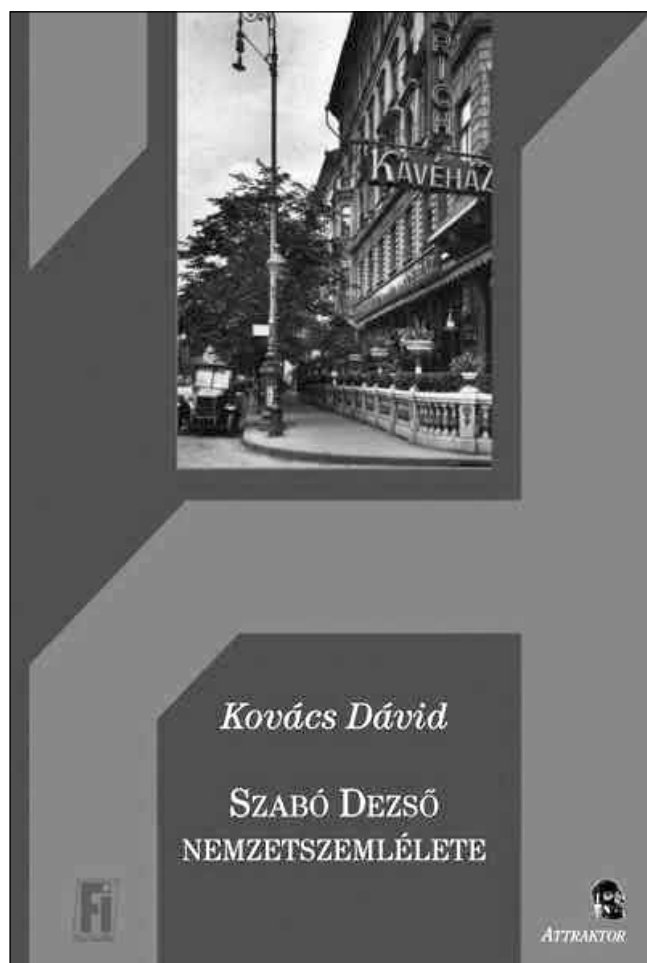
6/ Lebontható-e személyekre vonatkoztatva a magyar szolgálatok tevékenysége és megfigyelési kötelezettsége 1965-től a felvidéki magyarok irányában 1990-ig?

Életjelek (részlet)

Hamis toposzok nélkül

(Kovács Dávid: Szabó Dezső nemzetszemlélete,
Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2014)

Kovács Dávid neve nem ismeretlen a történelmi szakmában. Fialta kora ellenére a Károli Gáspár Református Egyetem tanáraként több száz diákot oktató az elmúlt évtizedben. Főbb kutatási területe a 20. század eleji, illetve a két világháború közötti magyar eszmetörténet.¹ 2014-ben

¹ A szerző számos korábbi tanulmányában foglalkozott Szabó Dezső közösség- és magyarságszemléletével, ezek a kérdéskör monografikus feldolgozását körvonalalták. Kovács Dávid: Elidegenedés és utópizmus. In: Valóság. 2012, 11. sz., 1–17.; Kovács Dávid: Szabó Dezső magyarság- és nemzetfogalma a két háború közötti írásainak tükrében. Orpheus Noster, 2013, 3. sz., 66–75.; Kovács Dávid: Szabó Dezső nemzetszemlélete az 1910-es évek első felében. Valóság, 2014, 5. sz., 19–34.

jelent meg az első önálló és méltán hiánypótlónak nevezhető kötete *Szabó Dezső nemzetszemlélete* címmel az Attraktor Kiadó² gondozásában.

A könyv megírásnak célja a szerző szavaival élve a következő volt: „A Szabó Dezső-i gondolati építmény homályában álló részeit megvilágítva a »hatástörténeti hatás« nyomán létrejött képnél valóságosabb ábrázolást adnom az író nemzet-tudatának, valamint – ettől elválaszthatatlanul – közösségtudata más formáinak.” (13. oldal) A könyv továbbá igyekszik egy sokkal árnyaltabb, minden múltbéli vagy aktuális politikai érdekektől mentes értelmezését adni Szabó Dezső filozofikus, mély gondolkodásának, amelyet már a kortársak is törekedtek – de leginkább az utókor igyekezett – beleerőltetni valamelyik szűk ideológiai skatulyába.

A kötet érdeme (és éppen ebből ered a hiánypótló jellege is), hogy Szabó Dezső nemzetszemléletét, illetve a közösségről alkotott véleményét nem statikusan, esetleg politikai érdekektől vezérelve, egy-egy kis részletet kiemelve igyekszik elemezni, hanem a maga komplex módján, illetve dinamikájában ragadja meg. Szabó Dezső gondolkodása – szemben a kortársak és az utókor ítéleteivel – sokat változott ugyanis élete során. Ezeket a fordulópontokat igyekszik Kovács Dávid Szabó Dezső egyes könyvein, illetve publicisztikáin keresztül bemutatni.³ Továbbá részletesen ismertetni, hogy miként látja/láttatja az íróiás az egyes korszakokban a magyarság jövőjét. Mert Szabó Dezső, ahogy a szerző is a könyv elején megjegyzi: „...hatni akart. Nemcsak a számára kiszabott életben, de a síron túl is.” (5. oldal)

² Kovács Dávid: *Szabó Dezső nemzetszemlélete – A közösségi identitás változatai Szabó Dezső életművében*. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2014

³ Forrásokat lásd. Kovács: I. m., 191–194.

Kovács Dávid helyesen hívja fel a figyelmünket arra a problémára, hogy még huszonöt évvel a rendszerváltás után sincs „tisztá” képünk Szabó Dezső gondolkodásáról, hisz az utókor (s bizony a kortársak is) eltorzítva értékelték vagy éppen kritizálták írásait. Példaként említi, hogy Szekfű Gyula a *Három nemzedék és ami utána következik* című munkájában⁴ Szabó Dezső munkásságát kizárólag az *Elsodort falu* megírásától kezdve értelmezi (az előtte lévő gondolati fejlődését figyelmen kívül hagyja). Épp ezért nem ad hiteles képet Szabó Dezső gondolatainak változásairól és fejlődéséről. (12. oldal)

Az utókor, elsősorban a Rákosi- és Kádár-rendszer történelmi vélekedése pedig politikai okok miatt erősen kétséges. Ahogy Kovács megjegyzi: „Az állampárti időszakban Szabó Dezső megítélésének alapjait Lukács György 1945 utáni írásai fektették le⁵, amelyek az író helyét az irracionalizmus »ész trónfosztó« történelmi-gondolati áramában jelölték ki. A kompromittáló pozicionálásban nem elsősorban az vezette Lukácsot, hogy Szabó Dezső »veszélyes« szellemi örökségét kigyomlája a magyar közgondolkodásból, hanem sokkal inkább az motiválta, hogy a halott írók keresztül a megbélyegzett szellemi áramba rántsa a nagyon is vitális népi írói táborot.” (12. oldal)

Persze az állampártot kiszolgáló tudósok – a létező szocializmus idején – a végtelenül leegyszerűsített fasiszta, antiszemita, illetve sovíniszta bélyeget nyomták rá Szabó Dezső életművére. Vagy éppen az elhallgatás, a magyar politikai gondolkodás panteonjából való kiközösítés jellemezte a viszonyulásokat. Ez a fajta vélekedés sajnálatos módon még ma is létezik.

Kovács Dávid írása mindenesetre igyekszik egy árnyaltabb, sokkal komplexebb és objektív értelmezést adni Szabó Dezső gondolkodásáról. Nem esik abba a csapdába, hogy szubjektív meggyőződésén keresztül, vagy valamelyik politikai tábornak megfelelően elemezné Szabó Dezső gondolkodását. További érdeme a kötetnek, hogy nemcsak *Az elsodort falu*⁶ c. kulcsregényt

tartja kizárólagos kiindulópontnak, hanem az előtte és az utána lévő változásokat is igyekszik objektív módszerekkel leírni. És végül, még mielőtt Kovács Dávid bizonyos félreértéseknek helyt adna, illetve a tárgytól elrugaszkodva egy kétes zsákutcákba kerülne, leszögezi, hogy kizárólag Szabó Dezső gondolkodásával, azon belül is leginkább a nemzetszemléletével, a közösségről alkotott véleményével és ebből eredően a magyarság jövőjével kapcsolatos gondolatokkal foglalkozik – az életrajznak, így a különös élethelyzetekből való félremagyarázásoknak nem ad lehetőséget. Ebből kifolyólag – helyesen – a kötet nem életrajzi mű, de nem is a klasszikus értelemben vett monográfia, hanem egy nagy gondolkodó filozófiai mélységű gondolatainak, illetve azok változásainak bemutatása a már említett fogalmakon keresztül.

Kovács ezt a logikát követve, három periódusra osztja Szabó Dezső nemzetszemléletét, illetve a közösségről alkotott véleményét. Az első az *Az elsodort falu* előtti korszak (1911–1917), amely a szociáldemokraták és a „Jászi-féle polgári radikalizmus köreiben megfogalmazott nézetekkel állítható párhuzamba”. A második, a már említett kulcsregénnyel veszi kezdetét, melyben az „univerzalista közösség” helyét „a nemzeti közösség”, azaz a magyarság veszi át. Ez a periódus a két világháború közötti azon időszaka, amelyben egyre mélyebben bontja ki a magyarság közösségi identitásába vetett hitét. S amely, ahogy a kötet elemzéséből kiderül, egyáltalán nem volt olyan statikus, ahogy azt az utókor látja vagy láttatja velünk; inkább jellemzi egy olyasfajta „építkezés”, ahol a magyarságidentitás szerepe egyre dominánsabb lesz, s egyre inkább elhomályosul az „univerzalista elmélet” (az emberiség mint egy közösség elve). S végül, az utolsó periódus is terítékre kerül a könyvben, amikor is elindul egy befejezetlen folyamat Szabó Dezső gondolkodásában, s amely lényege „a közösségi elköteleződés felbontása”. (19–20. oldal; illetve a 147–150. oldal)

A kötet, ahogy szerző is utal rá, annyiban különbözik az elmúlt években írt monográfiáktól, illetve tanulmányoktól, hogy kevésbé torzítja el a fogalmak elemzését az életrajz taglalásával; továbbá annyiban is, hogy igyekszik kivetkőztetni Szabó Dezső nemzetszemléletét a ma is élő po-

⁴ Szekfű Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik* (Bp., Királyi Egyetemi Nyomda, 1934)

⁵ Lukács György: *Az ész trónfosztása* (Bp., Magvető, 1979)

⁶ Szabó Dezső: *Az elsodort falu* I–III. (Budapest, Genius Kiadó, 1926)

litikai ideológiák által megteremtett torz előítéletek köntöséből. Mondhatjuk, sikeresen igyekszik megszabadítani a hamis toposzoktól, s végül (talán ez a könyv legnagyobb érdeme) nem statikus módon mutatja be Szabó Dezső gondolkodását, hanem dinamikájában.

Ahogy a szerző fogalmaz: könyvével bizonyítani kívánja, hogy: „Az *elsodort falu* megírása előtt született, elsősorban a *Nyugatban* és a *Huszadik Században* megjelent tanulmányokban az író még nem a magyar, hanem az emberi nem »megújulásának tervét« rajzolta meg. Közösségi identitása, vagy »Mi-tudata« ekkor még Szabó Dezsőt elsődlegesen az emberiséghez, nem pedig a magyarsághoz kötötte.” (19. oldal) Csak *Az elsodort falu* megírásnak kezdetével jelenik és válik egyre dominánsabbá az a gondolat, amelyben a közösségi identitás fogalma egyre inkább a magyarság jövőjére „szűkül”. S ezzel párhuzamban megjelenik a fajelmélet és más, az univerzalizmustól negatívan elszakadó fogalom is. De „a közösségi identitás két változata közötti egyeztetési szándék végigvonul az életművön, azonban irodalmi-publicisztikai munkássága két szakaszában más töltötte be a domináns közösségi identitás szerepét. Az egyetemi éveket követően egészen *Az elsodort falu* megírásáig Szabó Dezső számára a magyarsághoz tartozás nem játszott meghatározó szerepet. A magyarság tömegeinek háborús szenvedései azonban olyan lelki folyamatot indítottak el az íróban, amelynek nyomán az elsődleges közösségi identitássá a magyarsághoz való tartozás lépett elő anélkül, hogy az emberiség nembeli egységének, közös céljának képzete eltűnt volna Szabó Dezső eszmevilágából”. A gondolkodás dinamikájában, a '20-as évektől vált egyre dominánsabbá a magyarságidentitás, amikor már „az egyén betegségére a gyógyírt nem az emberiség, hanem a magyarság jegyében kiteljesedő élet jelentette”. S végül Szabó Dezső az utolsó éveiben, a II. világháború kezdetétől, egyre inkább eljut a közös-

ségi elköteleződés felbontásához, amely az író tragikus halála miatt befejezetlen, mindazonáltal jól kitapintható maradt. (20. oldal)

A könyv fejezeteinek sora követi ezt a fajta „gondolatépítkezést”. Az egyébként kissé hosszadalmas bevezetés és a történészek munkáit kevésbé jellemző módszertani elmélyülés után a 3. és a 4. fejezet ezt a periodicitást, illetve dinamikát írja le. Majd a könyv összegzéssel és egy nagyon részletes, a történészek számára igen hasznos szakirodalommal végződik.

Habár a könyv nyelvezete a nagyközönség számára néha kissé nehézkes lehet (a módszertan és a sok történészi szakzsargon megnehezíti az olvasó dolgát), továbbá néhány ismétlés (a bevezető és az összegzés is ugyanarról értekezik) kissé hosszadalmassá teszi az egyébként is filozofikus, nehéz témát, mégis nemcsak történész hallgatóknak, kutatóknak ajánljuk ezt a könyvet, hanem mindenkinek, aki a magyar közgondolkodás kiemelkedő alakjai iránt érdeklődik. Aki kíváncsi múltunk nagy gondolkodóinak elmélkedéseire. Aki kíváncsi egy politikai érdektől megszabadított, hamis ideológiai toposzoktól mentes Szabó Dezsői-i képre.

Sajnos a rendszerváltozás óta is nehéz súlyként nehezedik a szocialista történelemhamisítás és megbélyegzés Szabó Dezső gondolkodásának megítélésére. Lukács szelleme még mindig köztünk kísért. A „másik oldalról” pedig jellemzően egy túlzó, de a részleteket és a komplex, változó életművet figyelmen kívül hagyó, néha vulgáris lelkesedés üti fel időnként a fejét. Nos Kovács Dávid a könyv megírásával sikeres kísérletet tett arra, hogy Szabó Dezső gondolatait teljességében, komplex és változó mivoltában, a rendszerváltás óta is meglévő hamis ideológiai érdekek nélkül értelmezhesük. Hogy végre Szabó Dezső gondolatait a hamis történelmi és politikai toposzoktól megszabadítva ismerhesük meg.

E számunk szerzői

Apró István
Bata János
Bakos István
Bencsik István
Borsányi Katinka
Csapó Endre
Diószegi György Antal
Duray Miklós
Gálfalvi György
Gubás Jenő
Hódi Éva
Hódi Sándor
Iancu Laura
Juhász György
Klamár Zoltán
Kozma Imre
Mihályi Katalin
Mirnic Károly
Nagy Ervin
Radnai István
Saitos Lajos
Sági Zoltán
Szabó Frigyes
Szentmihályi Szabó Péter
Tráser László

író, médiakutató, Gomba
 szerkesztő, Horgos
 irodalomtörténész, Budapest
 újságíró, szerkesztő, Szabadka
 népművelő, Veneto
 közíró, Sydney
 művelődéskutató, Budapest
 író, politikus, Pozsony
 író, Marosvásárhely
 közíró, Szabadka
 könyvtáros, közíró, Ada
 író, pszichológus, Ada
 költő, etnográfus, Velence
 hungarológus, Budapest
 etnográfus, Magyarakanizsa
 irgalmas rendi szerzetes, Budapest
 újságíró, szerkesztő, Szabadka
 demográfus, Szabadka
 filozófus, Dunakeszi
 költő, Budapest
 költő, Székesfehérvár
 pszichiáter, Szabadka
 író, Magyarakanizsa

 író, újságíró, Szeged

Idézetek fiam édesanyja életéből

Melléklet

Mi ketten

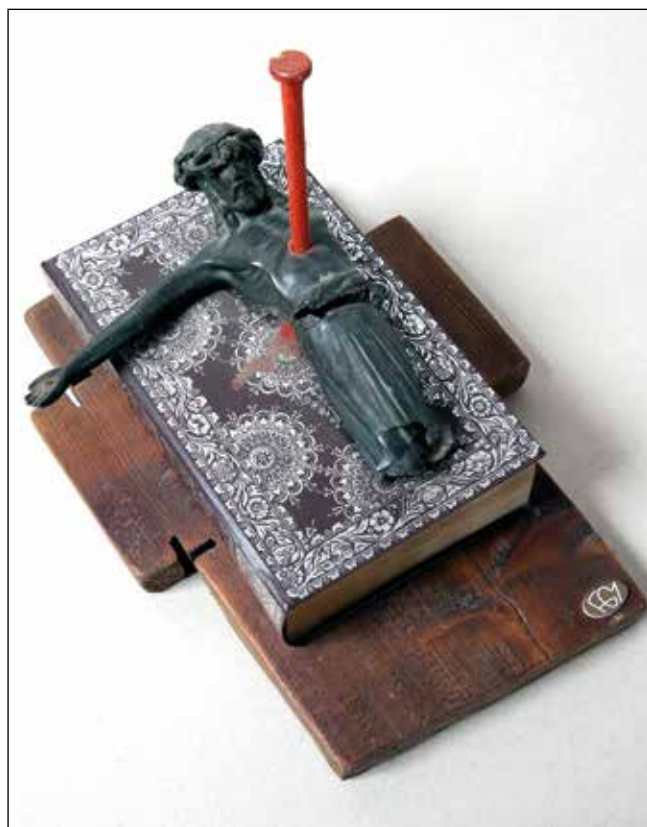
Az idő mérhetetlen

Korpusz

A test halandó

Ítékezett a kommunizmus

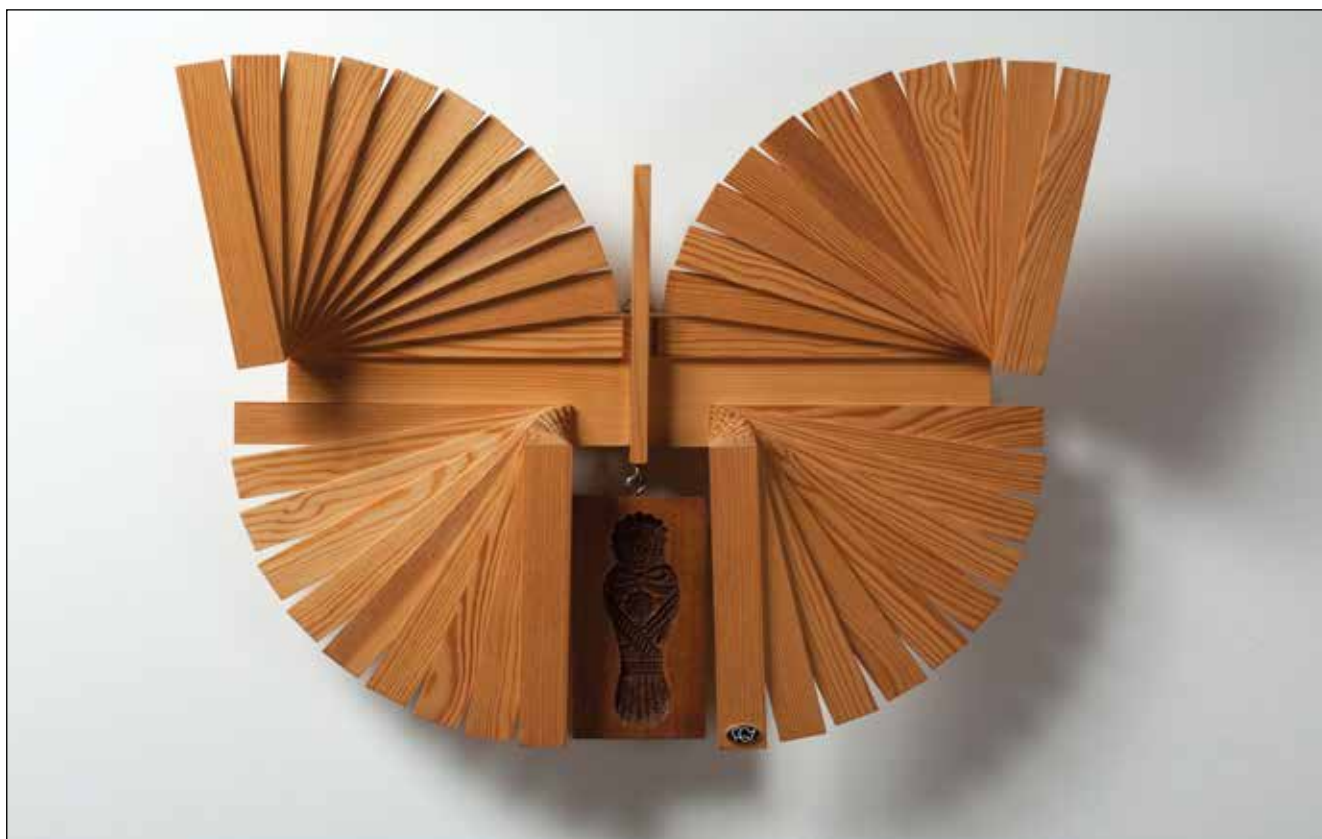

Erdei pietà

Koronák a koronában

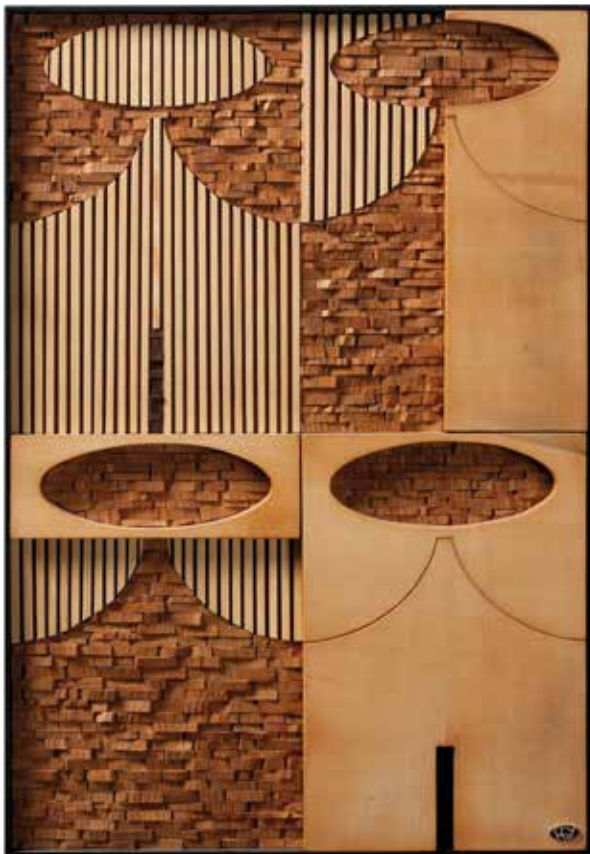

A lepke két élete

Életjelek

Családi kép

Sylvia hegedűje

Elválasztatott

Pillantás a mennyországból

Textil kisplasztika

Antialkoholista italkínálója

Angyalok hozták

Hangulatváltozatok

Elnémított harangok

Édesapám első sírjele